

Ladislav Husár a kolektív

**Expertízy
slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta
(50. výročie)**

INŠTITÚT VZDELÁVANIA VETERINÁRNYCH LEKÁROV
KOŠICE, 2015

Vedúci autorského kolektívu: MVDr. Ladislav Husár
 Autori textu: MVDr. Jozef Blecha
 Dr.h.c. prof.MVDr.Rudolf Cabadaj, PhD.
 doc. MVDr. Július Čorba, DrSc.
 MVDr. János Fóthy
 MVDr. Pavol Gašpar
 MVDr. Božej Havelka, DrSc.
 doc. MVDr. Jozef Kubinec, PhD.
 MVDr. Štefan Márton
 MVDr. Oto Orban, CSc.
 MVDr. Barnabáš Szakall

Publikáciu lektorovali: doc. MVDr. Jozef Balun, CSc.
 prof. MVDr. Ján Pleva, DrSc.

Ilustračný a obrazový materiál: archívy autorov

Editor: IVVL Košice

Zodpovedný redaktor: MVDr. Jozef Pokorný

Odborný redaktor : MVDr. Jozef Blecha

Technická spolupráca: Mgr. Štefánia Šarkányová

Vydal :
 Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov, Cesta pod Hradovou 13/A, Košice,
 ako 23. publikáciu v rámci svojej edície „Historia medicinae veterinariae“ v spo-
 lupráci s Univerzitou veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach
 a Komorou veterinárnych lekárov Slovenskej republiky

Rok vydania: 2015

Tlač:

Náklad: 300 ks

ISBN 978-80-89280-43-8

Obsah

I. časť

Predslov	MVDr. Jozef Pokorný, riaditeľ IVVL Košice a vydavateľ	6
Úvod	Prof. MVDr. Ján Pleva, DrSc.	7
	Historické prostredie, pojmy a okolnosti pôsobiace na prípravu expertíz	9
I.	Prevratné zmeny po roku 1948 (I.-V., L. Husár)	9
II.	Zákon 187/1950 Sb.	9
II.1.	- Poštátnenie veterinárskej činnosti	10
II.2.	- Vyhláška 167/1951 ÚV o veterinárnych obvodoch, Vládne nariadenie č. 99/1952 Zb.	10
III.	Kolektivizácia poľnohospodárstva	11
III.1.	- Zákon 69/1949 Zb.	11
III.2.	- Zákon 65/1960 Zb.	12
III.3.	- Studená vojna, embargá a zmluvy o poskytovaní pomoci	13
IV.	Zahranické expertízy	15
IV.1.	- Rada vzájomnej hospodárskej pomoci	15
IV.2.	- Dôvody a význam pôsobenia veterinárnych lekárov v rozvojových krajinách	16
IV.3.	- Príprava veterinárnych lekárov ČSSR na expertízy v rozvojových krajinách	18
IV.4.	- Kádrové rezervy, výber expertov	18
IV.5.	- Zriadenie postgraduálnej prípravy slovenských veterinárnych lekárov na VŠV v Košiciach	20
IV.6.	- Sled veterinárskych expertíz v rozvojových krajinách	20
V.	Polytechna, p.z.o.	22
V.1.	- ČSM	22
V.2.	- FAO	23
VI.	Kádrové, materiálne a zmluvné zabezpečenie expertíz (P. Gašpar)	23
VI.1.	- Kádrová príprava uchádzačov	23
VI.2.	- Zmluvné zabezpečenie expertíz	25
VI.3.	- Dohoda medzi zamestnávateľom a pracovníkom (expertom)	26
VII.	Odborná príprava slovenských veterinárnych lekárov na expertízy (P. Gašpar)	27

VIII.	Zoznam slovenských veterinárnych lekárov a technického personálu, ktorí pracovali v rozvojových krajinách (P. Gašpar, J. Blecha)	33
IX.	Analýza ľudských zdrojov (P. Gašpar, J. Blecha)	39
IX.1.	- Trochu nostalgie	44
II. časť		
Úvod		45
X.	Poznatky, skúsenosti a závery z činnosti slovenských veterinárnych lekárov v rozvojových krajinách sveta	47
X.1.	Kuba	48
	- Slovenskí veterinárni lekári a ich podiel na vedecko-technickej spolupráci s Kubou (J. Kubinec)	49
	- Expertíza na Kube očami mladého slovenského veterinárneho lekára MVDr. Barnabáša Szakalla z Rožňavy	60
X.2.	Mongolsko	73
	- Ako som sa dostal do Mongolska (Š. Márton)	74
	- Zo zápisníka neb. MVDr. Jána Žilinčára z Banskej Bystrice, účastníka Expertízy slovenských veterinárnych lekárov v Mongolsku v r. 1967 - 1968	104
X.3.	Alžírsko	113
	- Slovenský veterinárny lekár vo funkcii prvého experta v ADLR (O. Orban)	114
	- Pôsobenie slovenských veterinárnych lekárov na africkom kontinente (J. Kubinec, O. Orban)	136
	- Bol som okresným a krajským veterinárnym lekárom v kotline Atlasu (J. Fóthy)	157
	- Alžírské reminiscencie (J. Blecha)	159
X.4.	Pracoval som v ďalekej Afrike, južne od Sahary (P. Gašpar)	181
	- Zambia	181
	- Mozambik	197
	- Angola	216
	- Tanzánia	221
	- Zair	223
X.5.	Spolupráca s ostatnými rozvojovými krajinami	225
	- Moje zážitky z expertízy v Iraku (B. Havelka)	228
	- Nikaragua (P. Gašpar)	232
X.6.	Projekty FAO	235
	- Etiópia (J. Čorba)	235
	- India (P. Gašpar)	237
X.7.	Čo mohlo byť a nebolo (P. Gašpar)	239

X.8.	Na okraj vedeckotechnickej pomoci rozvojovým krajinám (P.Gašpar)	244
------	--	-----

III. časť

XI.	Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach a jej pomoc rozvojovým krajinám v období Československa (R. Cabadaj)	247
XI.1.	- Stav veterinárnej činnosti v rozvojových krajinách	248
XI.2.	- Zmeny vo výučbe absolventov UVLF v Košiciach, ako príprava na rozvojovú pomoc	251
XI.3.	- Zahraničné anglické štúdium na našej univerzite	253
XI.4.	- Priama pomoc UVLF v Košiciach formou expertov	254
XI.5.	- Pedagógovia – experti v zahraničí (tabuľkový prehľad)	272

IV. časť

XII.	- Sympóziá o tropickej veterinárskej medicíne (P.Gašpar)	277
XIII.	- Záver	285
XIV.	- Použitá literatúra	286
XV.	- Summary	287
XVI.	- Zusammenfassung	289
XVII.	- Podakovanie	292
XVIII.	- Spoločenské stretnutie slovenských veterinárnych expertov pôsobiacich v zahraničí (MVDr. J. Choma)	293
XIX.	- Profily autorov	302

Predslov

Významné obdobia a udalosti minulej doby, zaznamenané a publicisticky spracované históriou sa zaoberajúci mi jedincami, časom prešli do dejín. Tvoria neoceniteľný tzv. zlatý poklad štátu, národa, profesie či stavu. Sú nevysychajúcou studnicou poznania, poučenia, návodov, výstrah i varovaní pred opakovaním chýb a z nich vyplývajúcich následkov.

História je znalosť. Nie je však iba o tom čo bolo. Je prítomná i v tom, čo práve je a predznačuje, čo bude. Budúcnosť aj našej veterinárskej profesie, jej význam a miesto v spoločnosti má korene v minulosti.

Do reťazca slovenskej veterinárskej historiografie patrí aj takmer polstoročia pretrvávajúca epizóda expertíz slovenských veterinárnych lekárov v rozvojových krajinách sveta. Dôkladné poznanie tejto, dnes už historickej udalosti, jej pôvodnej, nikým a ničím neovplyvnenej, nedeformovanej a nezavádzajúcej interpretácie, patrí do kategórie encyklopedických vedomostí o dejinnom vývoji slovenského veterinárskeho lekárstva. Aby čitateľ dôkladne pochopil a oboznámil sa s dobou, prostredím i okolnosťami, v ktorých sa expertízy udiali, autori jednotlivých častí diela pracovali aj s relevantnými faktami, ktoré historické udalosti podmienovali. Vráťane ľudských faktorov a prostredia.

Poslaním tejto publikácie je v prvom rade hodnoverne, čo najpestrejším popisom a pútavou formou podať svedectvo o dejinnej udalosti, ktorej priami účastníci sú zároveň autormi, glosátormi i historiografmi. V konečnom dôsledku sú tvorcami doteraz nezverejnenej a nezmapovanej epizódy dejín slovenského veterinárskeho lekárstva.

Pri príležitosti 50. výročia od začiatku expertíz slovenských veterinárnych lekárov v mimoeurópskych štátoch našej zemegule, považujeme za vhodné vzdať dôstojným spôsobom poctu tomuto výročiu. Vydanie tohto historiografického spisu priliehavo plní tento zámer.

Nie menej významný zámer tohto dokumentu spočíva v snahe autorského kolektívu, ako aj vydavateľa, vyvrátiť znevažujúce tvrdenia niektorých historikov o tom, že slovenské veterinárske lekárstvo nemá vlastné dejiny. Že sú iba súčasťou, resp. dodatkom k rakúsko-uhorským resp. československým dejinám. Keďže v minulosti sme v oblasti slovenskej veterinárskej historiografie čo-to zmeškali či zanedbali, pokúšame sa tento nepriaznivý stav napraviť a postupne vyplňať medzery v historiografickom žánri slovenského veterinárskeho lekárstva, k čomu má prispieť aj toto dielo.

Publikácii želim úspešnú cestu k čitateľom a im príjemné a pohodové čítanie.

Košice, 14. 3. 2015

*MVDr. Jozef Pokorný, riaditeľ IVVL Košice,
zodpovedný redaktor edície
„ Historia medicinae veterinariae “*

Úvod

Rozpad Rakúsko-Uhorskej monarchie inicioval predovšetkým vznik nových štátov. Tak vznikla aj Československá republika. Naliehavou požiadavkou sa stala aj potreba tvorby nových a najmä štátnych riadiacich orgánov na rozličných stupňoch spoločnosti. Zatiaľ čo adepti z Čiech a Moravy využívali viedenskú zverolekársku školu v pomerne nezanedbateľných počtoch, zverolekárska škola v Budapešti neevidovala veľa frekventantov zo Slovenska. Preto v našej profesii riadiace ale aj výkonné posty v hojnom počte obsadzovali českí veterinárni lekári. Založenie Vysokej školy zverolekárskej v Brne (1918) na novovytvorenom území ČSR otvorilo cestu každoročne sa zvyšujúcej skupine uchádzačov o štúdium veterinárnej medicíny. Úspech prof. MVDr. Jána Hovorku so založením Vysokej školy veterinárnej v Košiciach (1949) ešte viac vylepšil situáciu na úseku poskytovania veterinárskej starostlivosti výchovou absolventov dobre pripravených pre zverolekársku prax a postupom rokov vyškolených aj na pomoc mimo hraníc Slovenskej republiky.

Prvým zariadením pre veterinárnu diagnostiku u nás sa stal Štátny diagnostický veterinárny ústav v Bratislave (1941), orientovaný už v prvých rokoch na parazitológiu, bakteriológiu, ale aj na sérológiu. Po odchode MVDr. Norberta Weidlicha (1942) miesto vedúceho ústavu zaujal MVDr. František Nižnánsky, ktorý so svojimi vysoko erudovanými pracovníkmi vybudoval na medzinárodnej úrovni uznávaný inštitút, podieľajúci sa veľkou mierou aj na zvyšovaní odbornosti študentov veterinárnej medicíny. Bol však neodmysliteľnou pomocou aj prostredníctvom svojich pobočiek v mestách Košice (1948), Prešov (1952), Zvolen (1953), Nitra (1955), Žilina (1955), Dolný Kubín (1960), Poltár (1970), Michalovce (1970) a Spišská Nová Ves (1978) i pre výkon činnosti zverolekárov v teréne.

Projekt Mateja Bela (1735) založiť v Bratislave Societas litteraria, podobne ako návrhy Bernoláka a Fándlyho (1792), ale ani Andreja Kmeťa (1892) z kultúrneho spolku Tatrín založiť Slovenský vedecký spolok typu akadémie vied neboli realizované. Až v roku 1942 snem Slovenskej republiky zriadil Slovenskú akadémiu vied a umení, ktorá sa od svojho vzniku formovala ako reprezentatívna a pracovná vedecká inštitúcia. V roku 1946 bola však zrušená a postupne sa pretransformovala na Slovenskú akadémiu vied (SAV), zriadenú zákonom SNR v roku 1953. V tomto období zanechal rektorskú funkciu na VŠV v Košiciach aj vtedajší prof. MVDr. Ján Hovorka a vybudoval na území menovanej školy Parazitologický ústav SAV, ktorého účelom bolo vyplniť bádateľskú činnosť veterinárnej medicíny, najmä na úseku helmintologickej problematiky. Ústav rapidne rástol a silnel a tak sa rokmi stal príkladným pomocníkom nielen domácej

živočišnej výroby, ale jeho vedeckí pracovníci postupne šírili jeho dobré meno aj v zahraničí.

Uvedené tri inštitúcie uvoľňovali viac ako 90% veterinárnych lekárov, ktorí v druhej polovici uplynulého storočia pracovali v zahraničí v rámci pomoci rozvojovým krajinám.

*prof. MVDr. Ján Pleva, DrSc.
emeritný profesor*

Matej Bel

František Nižnánský

Ján Hovorka

Historické prostredie, pojmy a okolnosti pôsobiace na prípravu expertíz

I. Prevratné zmeny po roku 1948

Dňa 25. februára 1948 prezident Dr.E.Beneš prijal abdikáciu dovtedajšej vlády a vymenoval novú, ktorá počala realizovať politický i ekonomický proces za nepriamej asistencie ZSSR. Ústava ČSR prijatá Národným zhromaždením 9.mája 1948 kodifikovala všetky zmeny od roku 1945 a predpokladala ako cieľ vybudovanie socializmu. V roku 1960 ju nahradila Ústava ČSSR prijatá Národným zhromaždením 11. 7. 1960; prezentovala zavŕšenie budovania socializmu a po prvý raz zakotvila vedúcu úlohu komunistickej strany.

Ústava SR bola prijatá dňa 1. 9. 1992 ako ústavný zákon Slovenskej národnej rady, v podmienkach ČSFR deklarovala Slovensko ako zvrchovaný demokratický a právny štát, založený na úcte k právam a slobodám človeka a občana.

II. Zákon 187/1950 Sb.

zo dňa 21 .12. 1950 o zdokonalení živočíšnej výroby, okrem paragrafov, týkajúcich sa zvyšovania úžitkovosti, zdokonalenia plemenitby hospodárskych zvierat, hlavnú pozornosť venoval veterinárskej profesii. Zákon ustanovil, že veterinárska činnosť prináleží štátu a je riadená Ministerstvom poľnohospodárstva prostredníctvom národných výborov.

Výňatky zo Zákona 187 zo dňa 21. decembra 1950 o zdokonalení živočíšnej výroby.

Národné shromaždenie Československej republiky usnieslo sa na tomto zákone :

Úvodné ustanovenia.

§ 1.

- (1) *Účelom tohto zákona je pomôcť jednotným roľníckym družstvám a malým a stredným roľníkom k zvýšeniu výnosu a výrobnosti práce v živočíšnej výrobe a tým zabezpečiť ďalšie zlepšenie výživy československého ľudu, najmä starostlivosťou o zvyšovanie úžitkovosti a zdokonalenie plemenitby hospodárskych zvierat a starostlivosťou a ochranu zdravia zvierat.*

D i e l III. **Veterinárna činnosť.**

§ 12.

- (1) *Výkonávanie veterinárnej činnosti včítane pomocnej služby veterinárnej, najmä miškárstva a šarhovníctva (ďalej len „veterinárna činnosť“), prislúcha štátu, ktorý ju vykonáva zásadne národnými výbormi.*
- (2) *Výkonávanie veterinárnej činnosti súkromnej sa zakazuje.*
- (3) *Veterinárna činnosť patrí do odboru pôsobnosti Ministerstva pôdohospodárstva, vyjmúc zdravotnú a technickú kontrolu potravín živočíšneho pôvodu a ochranu zdravia ľudí pred nemocami, ktoré sú prenosné so zvierat na ľudí.*
- (4) *Úlohou tejto veterinárnej činnosti (odsek 3) je odstraňovať príčiny nákaz a iných nemocí zvierat, najmä zlepšovaním ich životných podmienok a prostredia, vykonávať pravidelné zdravotné prehliadky, liečiť nákazy a iné nemoce zvierat a odstraňovať ich škodlivé následky, aby tak bola zabezpečená aj hodnota a zdravotná nezávadnosť surovín živočíšneho pôvodu.*

§ 13.

- (1) *Na uľahčenie výkonu veterinárnej činnosti delia sa okresy na veterinárne obvody, v ktorých veterinárnu činnosť obstarávajú obvodní veterinári za pomoci pridelených obvodných veterinárnych pracovníkov.*

II.1. Poštátnenie veterinárskej činnosti

Zákon zrušil súkromnú prax veterinárnych lekárov, veterinársku činnosť zverejnil, stanovil veterinárnym lekárom v prípade požiadania povinnosť poskytovať chorým zvieratám prvú pomoc a liečiť ich, zisťovať a odstraňovať príčiny nákaz, v spoločných chovoch konať najmenej raz za 14 dní zdravotné prehliadky zvierat (prevencie), starať sa o zlepšenie ich životných podmienok, vrátane kŕmenia a zohygienu. Zákon smernicami a zásadnými organizačnými opatreniami dopĺňali

II.2. Vyhláška č. 167/1951 ÚV o veterinárnych obvodoch, Vládne nariadenie č. 99/1952 Zb.

zo dňa 9. 12. 1952 o organizácii štátnej veterinárnej služby (Veterinárny poriadok).

III. Kolektivizácia poľnohospodárstva

III.1. Zákon č. 69/1949 Zb.

Päťdesiate roky uplynulého storočia boli neutešeným obdobím, začiatkom politickej, nedemokratickej, často drastickej i bolestivej „dobrovoľnej“ kolektivizácie poľnohospodárskej výroby. Prvé jednotné roľnícke družstvá vznikli na základe Zákona č. 69/1949 Zb.

***Preambula Zákona 69
zo dňa 23. februára 1949
o jednotných pôdohospodárskych družstvách.***

*Národné zhromaždenie Československej republiky usnieslo
sa na tomto zákone :*

§ 1.

(1) V záujme zaistenia blahodárneho rozvoja pôdohospodárskeho družstevníctva a odstránenia doterajšej roztrieštenosti družstevnej činnosti v pôdohospodárstve ako dedičstva minulosti budú sa zakladať na podklade dobrovoľnosti jednotné pôdohospodárske družstvá, ktoré majú sjednotiť doterajšie rôzne pôdohospodárske družstvá a priniesť významný prospech pracujúcim pôdohospodárom. Jednotné pôdohospodárske družstvá sú ľudovými družstvami podľa § 157 Ústavy.

V nepriaznivých podmienkach sústreďovania a chovu hospodárskych zvierat, pri deficitnej výžive a žalostnej zoohygiene, bolo hľadanie a realizácia opatrení na nápravu, tobôž na „zdokonalenie živočíšnej výroby“ veľmi zložitú. Čo bolo obzvlášť citelné bol poznatok, že chýbal odborný prístup, vedomosti a schopnosti riadiacich pracovníkov v živočíšnej výrobe. V takomto zdanlivo bezvýchodiskovom prostredí bol v rokoch 1949-1960 obvodný veterinárny lekár často jediným erudovaným odborníkom, teoretikom i praktikom, na ktorého ume, komunikačných schopnostiach a prirodzenej autorite spočívala ťarcha zodpovednosti za prosperitu výroby.

Po rokoch chovateľských a produkčných omylov a po ťažkých hospodárskych stratách sa v poľnohospodárstve, obzvlášť v živočíšnej výrobe, docielil obrat vo forme postupného rastu produkcie. Veterinárska služba rástla súbežne, čoho dôkazom bol uspokojivý zdravotný stav zvierat bez nebezpečných nákaz, s dokonale fungujúcim systémom permanentných aj operatívnych opatrení na zabezpečenie plošnej ochrany zdravia zvierat aj ľudí.

III.2. Zákon č. 65/1960 Zb.

Zákon č. 65/1960 Zb. o národných výboroch stanovil vznik samostatných krajských a okresných veterinárskych zariadení, veterinárskych stredísk, ako aj samostatný riadiaci orgán Štátnu veterinárnu správu ČSSR v Prahe a od 1. 1. 1969 aj Štátnu veterinárnu správu SSR v Bratislave. Slovenská veterinárska služba, súbežne s českou, získavali po odbornej, organizačnej a štrukturálnej stránke čoraz vyšší štandard.

V roku 1964 a ďalších dosiahlo hodnotenie veterinárskej služby SSR najvyšší stupeň na úrovni služieb členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP). To ju oprávňovalo vysielat' najlepších veterinárskych odborníkov

z terénnej praxe a laboratórnych pracovísk ako expertov do iných krajín sveta.

V tomto období už veterinársku profesiu posilnilo 445 mladých absolventov Vysokej školy veterinárskej v Košiciach. Na Slovensku bolo teda už asi 600 veterinárnych lekárov, schopných erudovane a zodpovedne plniť veterinárske i výrobo-Prevádzkové funkcie v poľnohospodárskej, chovateľskej i pestovateľskej oblasti (Pleva J., Máté D., 2011).

Vysoký stupeň kvality veterinárskej služby bývalej Československej socialistickej republiky, v najširšom slova zmysle bol priaznivo hodnotený a dávaný za vzor aj vo vyspelom zahraničí, ako aj v rozvojových krajinách sveta. Dôkazom týchto mimoriadne priaznivých ohlasov, hodnotení a odporúčaní aj na medzinárodných fórach (FAO) boli na vládnej úrovni prijaté a oficiálne dohodnuté „zmluvy o veterinárskej spolupráci“. Medzi prvými žiadateľmi o vyslanie našich expertov boli vlády Kuby, Alžírsk, Mongolska a niektorých ďalších štátov v Ázii a Afrike.

Vláda bývalej ČSSR prostredníctvom Štátnych veterinárnych správ a PZO Polytechna na tieto požiadavky reagovala a do uvedených krajín vysielala potrebných odborníkov. Nezastupiteľný bol podiel slovenskej veterinárnej služby, ktorá v rámci rozvojovej pomoci postupne vyslala vyše 120 slovenských veterinárnych lekárov z praxe, z riadiacich pracovísk, kliník, z laboratórnych diagnostických ústavov, z veterinárnych hygienických pracovísk a z rezortu školstva. Všetci títo ľudia boli skúsení odborníci, ktorých poslaním bolo aktívne sa podieľať na

činnosti tamojších veterinárskych organizácií a inštitúcií a vstúpiť im svoje odborné znalosti, skúsenosti a zručnosti z praktického fungovania vyspelej veterinárskej služby, riadenej Štátnou veterinárnou správou Slovenskej socialistickej republiky, SAV a VŠV.

Experti svoje úlohy plnili poctivo, obetavo, s plným nasadením a uplatnením svojich schopností. Pritom dbali na úspešnosť, efektívnosť a bezpečnosť svojho poslania.

Po uplynutí polstoročia konštatujeme, že táto významná epizóda z bohatej a pestrej palety činností pri spolupráci s rozvojovými krajinami (RK), sa stala zaujímavou, slovenské veterinárstvo dôstojne reprezentujúcou kapitolou dejín.

III.3. Studená vojna, embargá a zmluvy o poskytovaní pomoci

Politický pojem „studená vojna“ vznikol na základe prejavu prezidenta USA Harryho S. Trumana z 12. marca 1947. Sformuloval v ňom úplne novú smernicu zahraničnej politiky USA voči ostatnému svetu, známu ako „Trumanova doktrína“. Jej podstatou a cieľom bola ambícia USA:

- stať sa garantom slobody a demokracie všade vo svete,
- stať sa účinným poskytovateľom finančnej, hospodárskej aj vojenskej pomoci krajinám ohrozeným diktatúrou a totalitou, či už zvonka alebo zvnútra, poskytnúť dostatok financií na ekonomickú obnovu zničeného európskeho hospodárstva.

Tento grandiózny projekt, schválený na medzinárodnej konferencii 1947 v Paríži, rozdelil Európu na dva mocenské bloky. Štáty, ktoré plán prijali, sa zoskupili do mocenského bloku USA, ktoré odmietli, patrili do bloku Sovietskeho zväzu. Od toho dátumu (22. 9. 1947) sa odvíjal začiatok studenej vojny medzi Východom a Západom. Bola charakterizovaná mnohými politickými, hospodárskymi aj vojenskými konfliktami, krízami a nezmyselnými pretekmi v zbrojení. Mala jednoznačne negatívny vplyv na voľné obchodovanie, dovoz a vývoz nielen spotrebného tovaru, ale i duševných hodnôt, kultúry, vedy, výskumu, vrátane metód a metodík na zlepšenie životnej úrovne obyvateľstva v hospodársky menej vyvinutých krajinách.

Embargo bolo uvalené na vývoz „strategických vedecko-technických informácií, výsledkov výskumu, nových technológií, teoretických i praktických poznatkov a záverov z organizovania, riadenia a výkonu odborných činností, najmä v priemysle a poľnohospodárstve“. Cieľom rozsiahleho embarga na uzatváranie medzinárodných dohôd o poskytovaní vedecko-technickej pomoci z krajín EHS resp. NATO krajinám „Cocom-u“ (tzv. komunistického bloku) bola snaha o úplnú vojenskú, politickú, hospodársku i vedecko-technickú izoláciu krajín Východu na čele so ZSSR od ostatného sveta.

Studená vojna zánikom Sovietskeho zväzu v decembri 1991 sa oficiálne skončila.

Vlády rozvojových krajín, v zmysle solidárnych programových cieľov RVHP, oficiálne požiadali vládu ČSSR o uzatvorenie medzinárodných dohôd o poskytovaní vedecko-technickej spolupráce, vrátane odboru veterinárskeho lekárstva, realizovaných formou vysielania veterinárnych lekárov. V rámci týchto dohôd boli vyslaní aj slovenskí odborníci na Kubu (1963), do Mongolska (1964), Alžír-ska (1964), Tanzánie (1966), Iraku (1969), Zambie (1972), Zaire (1975), Angoly (1980), Mozambiku (1982) a iných krajín, pokiaľ máme na mysli spoluprácu, ktorú sme poskytovali v rámci pomoci poskytovanej RK.

IV. Zahraničné expertízy

Vláda ČSSR žiadostiam vyhovelá a prostredníctvom Polytechny, p.z.o., ako aj pri jednorazovej akcii prostredníctvom ČSM na Kube, vysielala počnúc rokom 1963 veterinárnych lekárov na dlhodobé expertízy. Niektorí slovenskí odborníci sa zúčastnili na spolupráci s RK aj v rámci projektov Svetovej organizácie pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO).

Môžeme teda konštatovať, že zahraničné expertízy veterinárnych lekárov z bývalej Slovenskej socialistickej republiky boli iniciované zámermi RVHP a zapadali do rámca plnenia programových cieľov jej jednotlivých členských štátov, medzi ktoré patrila aj bývalá ČSSR.

IV.1. Rada vzájomnej hospodárskej pomoci

Šesť štátov východného bloku, ZSSR, Poľská ľudová republika, Československá republika, Maďarská ľudová republika, Rumunská ľudová republika a Bulharská ľudová republika založili 5.- 8. januára 1949 v Moskve Radu vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP), mnohostrannú hospodársku organizáciu so sídlom v Moskve. Cieľom RVHP bolo koordinovať hos-

Budova RVHP Moskva

podársky vývoj členských štátov na princípoch centrálne plánovanej ekonomiky a rozvoja integrácie viacerých hospodárskych, vedecko-výskumných a ekonomickú vyrovnanosť vytvárajúcich odvetví.

Tento nosný program RVHP bol pre zakladajúce členské štáty záväzný a konkrétny, s povinnosťou plnenia od jeho prijatia. Postupne do RVHP pristupovali štáty, a to v 1949 Albánsko, v 1950 Nemecká demokratická republika (NDR), v 1962 Mongolsko, v 1972 Kuba a v 1978 aj Vietnam. Pribudla tiež Čína, ktorá ale o niekoľko mesiacov spoluprácu s RVHP prerušila. Kórejská ľudovodemokratická republika a neskôr aj Laos a Kambodža vysielali na niektoré rokovania RVHP svojich pozorovateľov. V roku 1962 z organizácie vystúpilo Albánsko, v 1964 pristúpila však Juhoslávia, ktorá s RVHP spolupracovala na základe zvláštnej dohody. Takéto dohody o vzájomnej spolupráci uzatvorila RVHP na medzištátnej úrovni roku 1973 s Fínskom, Irakom, Mexikom, Nikaraguou, Mozambikom, Angolou, Etiópiou a Jemenskou ľudovodemokratickou republikou.

RVHP sa pod egidou Sovietskeho zväzu stala spoločenstvom spolupracujúcich krajín, ktoré si vzájomne pomáhali. Spolupráca sa zo začiatku týkala iba obchodu, neskôr aj plánovania výroby, a napokon mala vyústiť do totálnej hospodárskej integrácie štátov „socialistického tábora“ resp. do tzv. komunistického bloku (Cocom). Kvôli uľahčeniu vzájomného účtovania v rámci krajín RVHP a aj na bilaterálnej úrovni, pohľadávky sa zúčtovali formou bartrového obchodu a zúčtovacou jednotkou (menou) bol novovytvorený „prevoditeľný rubel“ (fiktívny, bez fyzickej podoby). Pre tieto potreby boli zriadené dve špecializované banky - bilaterálne obchody vybavovala Medzinárodná banka pre hospodársku spoluprácu (MBHS) a pre multilaterálne zúčtovania slúžila Medzinárodná investičná banka (MIB). Obe banky sídlili vo výškovej budove RVHP („otvorená kniha“) v Moskve.

V rokoch 1988 až 1989 sa RVHP dostala do krízy. Nastali ťažkosti v plánovaní a zúčtovaní hospodárskych záväzkov, v dovoze a vývoze zahraničného tovaru (colné opatrenia), v zmene orientácie členských štátov na trhovú ekonomiku a na obchodovanie so Západom a pod. Na návrh českých ministrov financií a hospodárstva bolo dňa 2. júla 1991 vo Federálnom zhromaždení ČSFR prijaté uznesenie o zrušení členstva v RVHP a od 12. júla 1991 sa aj ostatné členské štáty odklonili od centrálne plánovanej ekonomiky. RVHP sa rozpadla.

IV.2. Dôvody a význam pôsobenia veterinárnych lekárov v rozvojových krajinách

V intenciách tzv. studenej vojny si imperialistický Západ a socialistický Východ snažili vybudovať čo najpôsobivejší mocenský vplyv na tzv. rozvojové krajiny Ázie, Ďalekého východu, Latinskej Ameriky, Blízkeho a Stredného východu a Afriky. Do toho boja o politicko-hospodárske ovládnutie a získavanie zdrojov strategických surovín investoval Východ aj Západ nemálo finančných prostriedkov.

Z nich takmer tri štvrtiny sa venovalo na vysielanie expertov, ostatok na školenia odborníkov z RK vo vyspelých štátoch, ako aj na dodávky najnovších techník a technologických zariadení.

Výber a vysielanie expertov sa konali pod záštitou Organizácie spojených národov (OSN) na základe medzinárodného konkurzu. Kritériom bola zásada, že vyslaný expert musí byť naslovovzatý odborník, stredného veku s 5 až 10 ročnou praxou v odbore, so širokým všeobecným rozhľadom, dobrou znalosťou metodiky odboru a dobrou znalosťou francúzskeho, anglického resp. španielskeho jazyka. Hospodársko-mocenský boj o získanie dôvery, výhod a kvality expertov medzi táborami Východného a Západného bloku (podporovaného organizáciami UNESCO, WHO, FAO, leteckými spoločnosťami) dopadol začiatkom šesťdesiatych rokov minulého storočia až neuveriteľne ponižujúco v neprospech Východného bloku. Z celkového počtu vybraných a vyslaných expertov bolo zo štátov tábora socializmu vyslaných iba niečo málo vyše 2 % odborníkov.

Požiadavky viacerých RK na vyslanie expertov z odboru veterinárska medicína mali racionálny základ. Vysoké stavy najmä hovädzieho dobytku na 100 obyvateľov (Kuba 60, India 37, Afrika 48, Etiópia 112, Mali 61, Tanzánia 66, atď. – pre porovnanie ČSSR 32), nízka úžitkovosť, slabá reprodukcia, vysoké percento hynutia a pod., vyžadovali neodkladné riešenie. Tieto nepriaznivé ukazovatele, ovplyvňujúce životnú úroveň obyvateľstva, mali svoju príčinu aj v nedostatočnej, nesystematickej a nehospodárnej veterinárskej ochrane zdravotného stavu hospodárskych zvierat, v zaostalej preventívnej a imunizačnej praxi, v zanedbanom diagnosticko-laboratórnom systéme a v neefektívnych postupoch pri klinickej diagnostike a terapeutickej technike.

Ponuka pomoci vo forme vysielania slovenských veterinárnych lekárov mimo súťaže medzinárodných organizácií sa opierala o existenciu vysoko účinného a organizačne prepracovaného systému slovenského veterinárstva, zabezpečujúceho efektívnu ochranu zdravia zvierat a ľudí. Okrem toho spočívala aj v lacnejšom a účinnejšom module realizácie projektu veterinárskych expertíz. Nezanedbateľný bol aj obojstranne výhodný zahranično-obchodný efekt poskytovania pomoci na báze medzivládne uzavretých zmlúv.

Veterinárska expertízna pomoc bola v medzivládnych zmluvách zameraná a špecifikovaná najmä na :

- zušľacht'ovanie miestnych plemien HD a iných druhov zvierat, odolných proti niektorým druhovým nákazám,
- zavádzanie pokrokových a miestnym podmienkam prispôsobených zásad zoohygieny a účinnej veterinárskej prevencie,
- potieranie nákaz, najmä SLAK, moru HD, afrického moru koní, afrického moru ošipaných, ovčích kiahní, pľúcnej nákazy HD, antraxu, sopl'avy, žrebčej nákazy, trypanozomiázy, leishmaniózy, plazmodiózy, babeziózy, theileriózy, anaplazmózy a iných,

- zakladanie veterinárskych diagnostických laboratórií,
- vzájomné obojstranné školenia, zamerané na tropickú a subtropickú veterinársku medicínu. (Zima, L. (1963)).

IV.3. Príprava veterinárnych lekárov ČSSR na expertízy v rozvojových krajinách

Prvoradou snahou krajín, ktoré po niekoľko desaťročí trvajúcej koloniálnej nadvláde nadobudli národnú identitu bolo, aby sa čo najskôr stali aj hospodársky samostatnými štátnymi útvarmi. Aby sa tento zámer mohol realizovať, potrebovali RK väčší počet odborníkov z rozličných odborov, medzi ktoré patril aj veterinársky. Z vlastných zdrojov neboli tieto krajiny schopné pokryť národnú potrebu, a tak sa vlády RK obrátili s oficiálnymi žiadosťami na vládu ČSSR o poskytnutie potrebného počtu veterinárnych lekárov – spôsobilých na plnenie určitých konkrétnych úloh, resp. na prípravu prostredia a podmienok na ich plnenie.

Veterinárni lekári vybraní na prácu v RK sa museli aspoň orientačne oboznámiť s rozdielmi a odlišnosťami pobytu a práce v tropických či subtropických podmienkach. Tejto potrebe sa dalo najviac priblížiť formou postgraduálneho štúdia tropickej veterinárnej medicíny.

Prvé, päťsemestrálne diaľkové postgraduálne štúdium expertov zriadila pre vedné odbory poľnohospodárstvo, lesníctvo, vodohospodárstvo, veterinárstvo a zootechniku Prevádzkovo-ekonomická fakulta Vysoké školy zemědělské v Prahe v školskom roku 1962-63. Podmienkou pre prijatie uchádzača na postgraduálne štúdium na tejto fakulte bolo, aby bol predtým oficiálne zaradený do tzv. „kádrových rezerv“.

IV.4. Kádrové rezervy, výber expertov

Okrem prvých, narýchlo personálne obsadzovaných expertíz veterinárnych lekárov na Kubu, do Mongolska a Alžírka, ktoré sa realizovali do konca roku 1964, sa neskorší výber našich uchádzačov o prácu v RK konal na základe odporúčaní riaditeľov okresných a krajských veterinárnych zariadení, alebo inštitúcií riadených Štátnou veterinárnou správou MPVŽ SSR.

Kritériom výberu bola v prvom rade odbornosť, preukázaná dovtedajšou praxou a ochota vytypovaného uchádzača opustiť minimálne na 6 mesiacov až 2 roky svoje pracovisko, rodinu a spoločenské zázemie.

Na rozhodovanie mal vybraný expert vtedy málo času, niekedy len 12, v lepšom prípade 48 hodín. Dá sa povedať, že prví zahraniční experti boli pokusnými králikmi, ktorí odchádzali bez predchádzajúcej teoretickej (postgraduálnej) prípravy a relevantných informácií do neznámych, exotických, často len z geografických atlasov a románov známych krajín Ázie, Afriky či Karibiku. Na druhej strane boli ušetrení neskoršieho kádrovania a čakania na odchod, ktorý sa pretiahol do

mnohomesačnej skúšky nervov. Pôvodná pružnosť pri výbere uchádzačov a materiálneho vybavenia expertov však netrvala dlho.

Totalitný režim ČSSR a jeho „kádrovacia“ mašinéria teda v roku 1963 zaúradovali. Na základe straníckej politiky a v zmysle zásad ustrážiť bezúhonnosť a lojalitu expertov socialistickému zriadeniu, zriadili novú výberovú kategóriu „kádrové rezervy“. Do týchto rezerv rezortu Ministerstva pôdohospodárstva a výživy SSR boli zaradení aj perspektívne vybraní veterinárni lekári z organizácií v okresoch a krajoch riadených ŠVS MPVŽ SSR.

Kritériom výberu do kádrových rezerv bola politická a odborná vyspelosť uchádzača, prednostne člena KSS, a jeho záujem a schopnosť vykonávať svoju profesionálnu činnosť v zahraničí. Uchádzač bol odborníkom a súčasne aj vyslancom, čiže reprezentantom svojej krajiny a socialistického systému a ako taký mal byť politicky aj odborne pripravený na poslanie zahraničného experta.

Ministerstvo земѣдѣлствѣ, леснѣго а воднѣго hospodárstvѣ v Prahe, odbor veterinárskeho lekárstva, vydal 12. mája 1964 smernicu č.j. 68027/63-43 všetkým riaditeľom OVZ, KVZ, ŠVÚ, Biovety, a ostatných inštitúcií riadených ŠVS o kritériách zaradenia do kádrových rezerv. A tak nábor do III. ročníka postgraduálnej prípravy potenciálnych zahraničných expertov na VŠZ v Prahe – Suchdole sa konal už z kádrových rezerv. Keďže medzičasom bolo rozhodnuté, že prípravu veterinárnych lekárov budú vykonávať príslušné veterinárske vysoké školy, zo Slovenska sa na príprave v Prahe veterinárni lekári zo Slovenska už nezúčastňovali.

OKRESNÝ VÝBOR KSS V SENICI

Súdr.
Závodná organizácia KSS
- s. predseda -
Okresné veterinárne zariadenie
S. S. i. C. S.

Číslo: V Senici dňa 8.6.1971.
Vec: výpis z uznesenia POV KSS.

Predsedníctvo OV KSS v Senici na svojej schôdzke dňa 12.11.1970 - uznesenia číslo 396/74 súhlasilo s tým, aby NVDr. Gašpar Pavel bol zaradený do kádrovej rezervy Štátnej veterinárnej správy a MPVŽ SSR pre prácu v zahraničí.

Dávame Vám uvedené na vedomie.

Práci česť!

19
Informák OV KSS:

O každej veci píše možný list:

Výpis z uznesenia POV KSS OVZ Senica z 8.6. 1971

IV.5. Zriadenie postgraduálnej prípravy slovenských veterinárnych lekárov na Vysokej škole veterinárskej v Košiciach

Na základe uznesenia kolégia rektora VŠV v Košiciach sa v októbri 1969 zriadilo v rámci Katedry parazitológie a aplikovanej zoológie Oddelenie tropickej veterinárskej medicíny. Toto oddelenie bolo poverené zabezpečovaním prednášok z vybra- tých kapitol tropickej veterinárskej medicíny pre študentov v dennom štúdiu a vedením trojsemestrálneho postgraduálneho štúdia pre veterinárnych lekárov z praxe.

Štátna veterinárna správa MPVŽ SSR mala celoslovenský výber kádrových rezerv veterinárnych lekárov pripravený. V súčinnosti s ňou bol v novembri 1969 otvorený 1. kurz postgraduálneho štúdia tropickej veterinárskej medicíny na VŠV v Košiciach.

V priebehu trojsemestrálneho štúdia bolo vyslaných na expertíznu činnosť 6 frekventantov do Alžírkej ľudovej republiky. Pre rodinné dôvody alebo neprospech v štúdiu desať frekventantov kurz nedokončilo. Dňa 13. septembra 1971 vykonalo pred skúšobnou komisiou záverečné odborné pohovory 23 frekventantov.

Pre zlepšenie politickej a odbornej prípravy kádrových rezerv MPVŽ SSR, v zmysle novembrového uznesenia KSČ z roku 1970 o kádrovej práci, bola dôslednosť pri kádrovom výbere zvýšená. Vybraní veterinári lekári museli pre prácu a reprezentáciu československej veterinárskej služby pri plnení expertíznej činnosti spĺňať predpoklady nielen z odborného, ale najmä z politického hľadiska.

Pri prijímacích pohovoroch sa ďalej zvýšili požiadavky na základné znalosti svetového jazyka do tej miery, aby uchádzači v cudzom jazyku dokázali pochopiť obsah písaných odborných textov. (Dobšínský, O., 1972).

IV.6. Sled veterinárskych expertíz v rozvojových krajinách

Spolupráca s RK sa začala v roku 1962, kedy na Kubu prišli prví veterinári lekári z ČSSR. Činnosť slovenských veterinárnych lekárov (z organizácií riadených ŠVS MPVŽ SSR a z pracovísk Slovenskej akadémie vied) sa datuje od roku 1963, kedy na Kubu vycestoval MVDr. Miloš Halaša, CSc. O rok neskôr boli vyslaní do Mongolska prví experti a o mesiac neskôr do Alžírka 10 členná skupina veterinárnych lekárov, pôvodne na 6 mesačnú výpomoc do najviac ohrozených oblastí. V skupine mal zastúpenie aj jeden veterinárny lekár zo Slovenska (MVDr. Oto Orban). Na vyžiadanie alžírkej strany bolo pôsobenie skupiny predĺžené a boli vyslaní ďalší odborníci. Intenzívna spolupráca s Alžírskom pokračovala a najväčší rozsah dosiahla v rokoch 1969-1970, kedy veterinári lekári zo SSR tvorili až 60% z celkového počtu veterinárnych lekárov, ktorí v tom čase v krajine pôsobili.

Ďalšia hromadná akcia smerovala v roku 1965 na Kubu, kam bola vyslaná 85 členná brigáda mladých poľnohospodárskych odborníkov z ČSSR do 30 rokov veku a jej 20 členná veterinárska skupina, ktorej časť tvorili aj mladí slovenskí

veterinárni lekári (celkovo 8). Túto akciu organizoval Československý svaz mládeže (ČSM).

Počnúc vyslaním brigády na Kubu sa možnosť pôsobiť v exoticknej krajine dostávala do povedomia najmä mladších kolegov, ktorí sa o takejto možnosti dozvedali z Oznamov a Pokynov ŠVS SSR. Spolupráca s RK ďalej pokračovala, keď v roku 1964 bola vyslaná do Mongolska na šesťmesačnú vakcinačnú kampaň pracovná skupina, ktorá 4 mesiace očkovala prežúvavcov proti SLAK a dva mesiace plnili úlohy pilotného programu tlmenia nákaz TBC, BAB a sopl'avy. V rokoch 1966-1968 veterinárske tímy ČSSR pokračovali v pilotnom programe, pričom expertízy trvali vždy po dobu šesť mesiacov. V Mongolsku pôsobilo 16 slovenských veterinárnych lekárov a technikov, z ktorých väčšina pochádzala z pracovísk na východnom Slovensku.

Najširšie pole pôsobnosti pre slovenských veterinárnych lekárov sa otvorilo v Alžírsku. Po vyhlásení nezávislosti Alžirskej ľudovodemokratickej republiky (ALDR) v roku 1962 odišla odtiaľ postupne väčšina francúzskych veterinárnych lekárov, nákazová situácia v krajine sa zhoršila. Vláda bola nútená uzavrieť v máji 1964 dvojstrannú medzivládnu dohodu medzi ČSSR a ALDR a na jej základe bola v nasledujúcom mesiaci vyslaná už spomínaná skupina 10-tich veterinárnych lekárov. Činnosť v Alžírsku sa zameriavala na tlmenie nákaz, poskytovanie liečebnej starostlivosti, ako aj na dozor nad neškodnosťou potravín živočíšneho pôvodu na bitúnkoch, trhoch a pri ich predaji. Naši veterinárni lekári väčšinou pôsobili vo funkcii okresných a krajských inšpektorov a na túto činnosť boli v prevažnej miere aj vysielaní z vtedajších krajských a okresných veterinárnych zariadení. Koncom 70-tych rokov alžírská strana zintenzívnila prípravu vlastných odborných kádrov, čo rezultovalo do zvýšenej požiadavky na vysielanie vysokoškolských pedagógov z VŠV v Košiciach. Vo funkcii učiteľov zabezpečovali výučbu na veterinárskych fakultách v Alžíri, Constantine, Tiarete a Blide.

V Alžírsku pôsobilo 57 slovenských veterinárnych lekárov, čo predstavuje 47,5 % zo všetkých vyslaných expertov. Keď prirátame 24 veterinárnych lekárov pôsobiacich na Kube, máme dvoch hlavných recipientov veterinárskej pomoci, ktorú počas 30-ročného obdobia poskytovalo Slovensko rozvojovým krajinám.

V rámci technickej pomoci našli slovenskí veterinárni lekári z organizácií riadených ŠVS MPVŽ SSR a pracovísk Akadémie vied uplatnenie v 13 rozvojových krajinách. Traja participovali v projektoch financovaných FAO. Pedagógovia z VŠV v Košiciach prednášali na veterinárskych univerzitách deviatich rozvojových krajín sveta. Absolútna väčšina týchto pobytov sa realizovala na základe dvojstranných dohôd formou vysielania expertov prostredníctvom Polytechny, p.z.o. pre sprostredkovanie technickej spolupráce so sídlom v Prahe. Vysielanie expertov prostredníctvom Polytechny bol administratívny a právny úkon, ktorý mal predpísanú formu a jeho realizácia bola časovo náročná. Táto skutočnosť, spolu s kádrovým vybavením experta, v praxi trvala najčastejšie jeden rok, čo vyvolávalo rozpaky a nedočkavosť na strane zástupcov vlád pozývajúcich krajín.

V. Polytechna, podnik zahraničného obchodu pre sprostredkovanie technickej spolupráce Praha 1, Panská 6 – administrátor expertíz

Podnik vznikol 1. 1. 1959. Jeho hlavnou náplňou činnosti bol dovoz a vývoz inžiniersko-investičných celkov, činností, technického a technologického vybavenia, výrobných výkresov, technologických postupov a receptov, vývojových konzultantských služieb a prác a iné.

Polytechna bola výhradným sprostredkovateľom, vývozcom a dovozcom výskumných, vývojových, vedecko-technických prác a služieb, zakotvených v medzištátnych zmluvách, vrátane o veterinárskej spolupráci. Táto organizácia bola monopolným splnomocneným podnikom zameraným na uzatváranie a sprostredkovanie vedecko-technickej pomoci a v jej rámci na vysielanie a prijímanie vedeckých odborníkov, veterinárskych expertov, ako aj na sprostredkovávanie ich prevádzkovej praxe v rozvojomých krajinách.

Polytechna, p.z.o. zanikla 14. 9. 1989.

Na sprostredkovaní a organizovaní jednej akcie sa čiastočne podieľal aj Československý svaz mládeže (ČSM), ktorý zorganizoval brigádu mladých poľnohospodárskych odborníkov vyslaných na Kubu, medzi ktorými boli aj slovenskí veterinárni lekári.

Niekoľko pracovníkov pracovalo tiež pre FAO v rámci projektov tejto medzinárodnej organizácie.

V.1. ČSM - Československý svaz mládeže

Jednotná masová dobrovoľná organizácia mládeže v bývalej ČSR založená 24. apríla 1949. Jej hlavným cieľom bola výchova mladej generácie v duchu ideológie marxizmu-leninizmu. Povestnými sa stali ich modré košeľe, oficiálna uniforma zväzu. Do oblasti širokospektrálneho programu ČSM patrila aj iniciatívna účasť na rozvoji čs. hospodárstva (na Slovensku napr. Trať mládeže), ako aj solidárna, nezištná pomoc RK, konkrétne v oblasti poľnohospodárskej výroby.

Na žiadosť vlády Kuby, o poskytnutie väčšieho počtu odborných pracovníkov z rezortu poľnohospodárstva ako prvý zareagoval ÚV ČSM v Prahe. Po urýchlennom náboře (išlo o jednorazovú, prestížnu akciu) nasledoval konkurz prihlásených záujemcov a výber adeptov. V priebehu troch dní bola na odlet pripravená 85 členná brigáda mladých poľnohospodárskych odborníkov (zootechnici, agronómovia, veterinárni lekári, inseminační technici, ekonómovia) vo veku do 30 rokov. V jej 20 člennej veterinárskej skupine bolo 8 veterinárnych lekárov zo Slovenska.

Na rozdiel od Polytechny, ktorá s každým expertom uzatvárala individuálnu pracovnú zmluvu, akcia ČSM spočívala výlučne na báze pomoci poľnohospo-

dárstvu Kuby, bez individuálnych pracovných a mzdových zmlúv. Expertíza na Kube, organizovaná ČSM, trvala dva roky, bola jednorazová a nezopakovala sa.

V.2. FAO - Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo (Food and Agriculture Organization)

Špecializovaná agentúra OSN so sídlom v Ríme. Založená bola dňa 16. 10. 1945.

Mimo ústredného programu a cieľa, ktorým bolo zabezpečovanie dostatku potravy a pitnej vody pre obyvateľstvo RK, FAO aj v súčasnosti organizuje a sprostredkuje konkrétne projekty o technickej, technologickej, finančnej a vzdelávacej pomoci. Projekty sú zamerané najmä na zvyšovanie produktivity živočíšnej výroby, s cieľom dosiahnutia dostatočného objemu kvalitnej, zdravotne bezpečnej výživy pre obyvateľstvo. K realizácii tohto ústredného zámeru prispievali v istej miere aj expertízy veterinárnych lekárov z ČSSR.

VI. Kádrové, materiálne a zmluvné zabezpečenie expertíz (P. Gašpar)

VI.1. Kádrová príprava uchádzačov

Kádrová príprava experta začínala u jeho zamestnávateľa, teda na okresnej úrovni. Kádrový návrh na expertíznu činnosť obsahoval nacionálne experta, zamestnanie a funkcie, odborné a politické vzdelanie, jazykové znalosti, stranícke a iné funkcie, vyznamenania. Hlavnú časť návrhu tvorilo komplexné hodnotenie, reflektujúce rodinné a pracovné pozadie experta, jeho politický zástoj všeobecne, od rešpektovania vedúcej úlohy strany cez postoj k roku 1968, plnenie pracovných úloh a povahové črty až po jeho vzťah ku kolektívu.

Tento návrh musel byť schválený zamestnávateľom, závodnou organizáciou KSS a odborovou organizáciou. V ďalšom kole schvaľovania bol návrh predložený okresnému výboru KSS. Materiál, určený pre zasadnutie Predsedníctva OV KSS, bol kvalifikovaný a označený ako tajný. Návrh predkladal tajomník OV KSS pre poľnohospodárstvo a Predsedníctvo na svojom zasadnutí ho mohlo schváliť, pozmeniť alebo zamietnuť. Pod konečné rozhodnutie sa podpísal vedúci tajomník OV KSS. Je oprávnené sa domnievať, že v ostatnej fáze schvaľovania sa k návrhu vyjadrovali aj iné (policajné) orgány.

Keď návrh na expertízu bol schválený na okresnej úrovni, jeho ďalší osud sa považoval za administratívnu záležitosť vyšších orgánov. Táto tiež potrebovala svoj čas, ale jej vybavenie už nemalo charakter rizikovej agendy. Nestraníkom bolo jasné, že pri schvaľovaní majú prednosť straníci, ale expertíza v cudzine bola špecifická, vyžadovala si napr. ovládanie cudzieho jazyka a tak, iba z politic-

FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS
VIA DELL'ETERNO DI CARACALLA, 10100 ROMA, ITALY

PERSONAL HISTORY

INSTRUCTIONS: Please answer each question clearly and completely. Type or print in ink. Read carefully and follow all directions. If you need more space, attach additional sheets of the same size. Be sure to sign and date the form.

1. Family Name: **GAŠPAR** First Name: **Pavel** Middle Name: **=** Maiden Name: **=**

2. (A) Present Residence (Specify City, Province or State, and Country): **SENICA, West-Slovakian Region, Czechoslovakia** (B) Length of Present Residence: **15 years**

3. Mailing Address: **905 01 SENICA, Czechoslovakia** Telephone Number: **Senica 2036**

4. (A) Place of Birth: **Bratislava** (B) Date of Birth: **10. 10. 1940** (C) Citizenship at Birth: **Československ** (D) Present Citizenship: **Československ**

5. Sex: ☒ Male ☐ Female 6. Marital Status (Check): ☐ Single ☒ Married ☐ Widower ☐ Divorced ☐ Separated

7. Have you any dependents? ☐ Yes ☒ No If answer is "Yes" give following information:

Name	Date of Birth	Relationship	Name	Date of Birth	Relationship
Pavel Gašpar	20.4.73	son			
Filip Gašpar	8.9.77	son			

8. Have you taken up legal residence status in any country other than that of your nationality? ☐ Yes ☒ No If answer is "Yes", which country?

9. Have you taken any legal steps towards changing your present nationality? ☐ Yes ☒ No If answer is "Yes", explain fully.

10. Have you any near relatives who are employed by a public international organization? ☐ Yes ☒ No If answer is "Yes" give following information:

Name	Relationship	International Organization

11. For what kind of work do you wish to be considered?
Animal health - meat inspection and food hygiene

12. For secretarial / clerical grades only indicate speed in words per minute

	English	French	Spanish	Other languages
Typing				
Shorthand				

13. LANGUAGES (List mother tongue first)

	READ			WRITE			SPEAK		
	Ex. native	Good	Fair	Ex. native	Good	Fair	Ex. native	Good	Fair
Slovak	X			X			X		
English	X			X			X		

14. List any special skills you possess and machines and equipment you can use.

kého hľadiska vhodných kandidátov nemuselo byť vždy dosť. Preto aj nestraníci mali šancu sa do kádrových rezerv a na prácu v RK dostať.

Návrh na expertízu pokračoval vo svojej komplikovanej ceste cez príslušné KVZ na Štátnu veterinárnu správu MPVŽ SSR, kde po schválení vedením, stranickým a odborovým výborom, bol cez oddelenie personálnej a kádrovej práce postúpený vyššie, na Ministerstvo poľnohospodárstva SSR. Tu ho pripravili na záverečnú fázu, na podpis ministromi.

Treba uviesť, že v tom čase platila zásada, zakotvená aj v zmluve

Osobný dotazník Dr. Gašpara pre FAO

s Polytechnou, že experti leteli z Prahy do miesta určenia a po skončení kontraktu zase späť priamo do vlasti v obrátenom poradí. Letenky a trasa boli záležitosťou Polytechny. Pri ceste autom sa malo cestovať najkratšou cestou do krajiny určenia.

V praxi sa tieto zásady nie vždy rešpektovali, a ak to bolo možné, obchádzali. Napr. v Zambii bolo príslušným orgánom jedno, ako experti pociestujú. Ich povinnosťou bolo poskytnúť platbu na letenku, ktorú expertom vystavili vo forme šeku. Letenky si experti zabezpečovali sami a bolo na nich, akú trasu a dopravcu zvolia a či a koľko zastávok cestou domou urobia. Ak trasa letu prevýšila oficiálne finančné krytie, expert doplatil rozdiel v hotovosti a vec bola vybavená.

V Mozambiku ministerstvo nedávalo platbu do rúk expertovi, ale vybavilo priamo letenky. Tie boli vystavené na priamy let do Prahy s miestnym dopravcom LAM (Linhas Areãs de Mozambique). Mozambická veľká DC-10 mala potom medzipristátie v Paríži, Kodani a skončila vo východnom Berlíne na letisku Schönefeld. Odtiaľ sa letelo s ČSA rovno do Prahy.

VI.2. Zmluvné zabezpečenie expertíz

Po ukončení odborno-kádrovej prípravy v rámci rezortu a za predpokladu, že expert bol schválený, ďalšej administratívy sa ujala Polytechna. Musela zmluvne zabezpečiť postavenie experta vo vzťahu k domácejmu zamestnávateľovi, ako aj k zahraničnému partnerovi. Za týmto účelom vypracovávala niekoľko dokumentov, medzi ktoré patrili zmluvy.

Obsahom zmluvy medzi PZO Polytechna, expertom a tuzemským zamestnávateľom bolo, že na zaistenie medzinárodných záväzkov v rámci poskytovania pomoci RK Polytechna sprostredkovala a zaistovala nástup experta do pracovného pomeru v zahraničí. Expert vstupom do tohto pracovného pomeru súhlasil a zaviazal sa, že bude vykonávať svoju funkciu podľa zmluvných podmienok a že urobí podľa svojich síl a schopností všetko, čím by prispel k významu akcie pomoci RK a čím by dôstojne reprezentoval poslanie a dobré meno Československej republiky v zahraničí.

V zmluve sa ďalej uvádzal zahraničný zamestnávateľ, krajina, funkcia experta, dĺžka kontraktu a predpokladaný termín nástupu do zamestnania. Expert prehlasoval, že bolo zaistené jeho uvoľnenie u domáceho zamestnávateľa na dobu pracovného pomeru v zahraničí, a že domáci zamestnávateľ mu na ten čas poskytol neplatené voľno. Uvádzali sa podmienky na predĺženie kontraktu, na odvolanie experta, na náhrady škody pri chorobe z povolania a pri pracovnom úraze, výška mesačnej mzdy, zálohová výška mesačného odvodu, ktorý sa poukazoval na účet Polytechny v Československej obchodnej banke a.s. v Prahe. Zmluvu podpisoval expert a splnomocnený zástupca Polytechny.

Súčasťou zmluvy boli Zásady a pokyny pre expertov vysielaných prostredníctvom PZO Polytechna. Jednou z povinností experta bolo vypracovávať štvrťročné správy o činnosti (v praxi sa to robilo polročne), ktoré sa predkladali na čs. obchodné oddelenie v krajine pôsobenia, Polytechne, ako aj rezortnému ministerstvu a materskému podniku vo vlasti. Zásady ďalej riešili otázky reprezentácie, styku s cudzincami a emigrantmi (nežiaduci styk), návštevy škôl deťmi (návšteva cudzích škôl s výnimkou socialistických krajín nebola povolená, ale v praxi sa to tiež obchádzalo). Deti nad 15 rokov mali povinnú školskú dochádzku doma na Slovensku. Návštevy tretích krajín, s výnimkou tranzitu pri ceste autom, neboli povolené. Pošta sa mala zasielať prostredníctvom zastupiteľského úradu a expert mal povinnosť posilať svoje úspory pravidelne do príslušnej banky vo vlasti. A tu sa otváral ďalší priestor na svoju interpretáciu predpisov.

V prílohe k zmluve sa uvádzalo, že Uznesením vlády ČSSR č. 58/1970 sa stanovili odvody z čistého mesačného príjmu podľa nasledujúceho kľúča:

- z príjmu do 100 USD 0%
- z príjmu od 100-300 USD 10%
- z príjmu nad 300 USD 20%

Zálohový príspevok bol expert povinný poukazovať Polytechne do 10. dňa nasledujúceho mesiaca (experti pôsobiaci mimo hlavné mesto do 10. dňa po uplynutí štvrtého roka) na jej účet v ČSOB v Prahe.

VI.3. Dohoda medzi zamestnávateľom a pracovníkom (expertom)

Táto dohoda sa uzatvárala ako dodatok k pracovnej zmluve na zaistenie vykonania akcie pomoci RK, v rámci ktorej bol pracovník vysielaný prostredníctvom PZO Polytechna ako expert k zahraničnému zamestnávateľovi.

Veterinárny lekár - expert ostával počas svojho pobytu v zahraničí v kmeňovom stave domáceho zamestnávateľa. Zamestnávateľ vyslovil súhlas, aby expert

uzavrel pracovnú zmluvu so zahraničným zamestnávateľom na stanovenú dobu. Expert bral na vedomie, že predĺženie pobytu v zahraničí je podmienené súhlasom domáceho zamestnávateľa.

Domáci zamestnávateľ zabezpečoval pracovníkovi po skončení úspešného výkonu expertízy v zahraničí miesto zodpovedajúce jeho kvalifikácii. V dohode sa ďalej vysvetlili niektoré základné vzťahy (mzdové, nemocenské, úrazové a iné) počas pobytu experta v zahraničí. Dohodu podpísal expert a riaditeľ materskej organizácie.

Klauzula v dohode, že expert mal po návrate zaistené miesto u pôvodného domáceho zamestnávateľa vyvolávala vlnu úžasu i neskrývanej

závisti u mnohých západných kolegov, ktorí túto sociálnu istotu nemali. Po návrate si museli zháňať zamestnanie. Bola to jedna z mála našich výhod a tak tie reči Západniarov, ktorí sa ľutovali, sa veľmi dobre počúvali.

S blížiacim sa termínom nástupu na expertízu sa zintenzívňovala korešpondencia s Polytechnou. V rámci nej Polytechna inštruovala experta, aby vykonal niektoré

S M L O U V A
o zařazení do kádrových rezerv mezi

1. tuzemským zaměstnavatelem: Ocr.vet.zsfiz.
OOPRÁTE 100 r 211 532 905 01 Senica

2. expertem: Gašpar Pavel
radné číslo: 3010100720 MVDr.
bydlíště: Robotnícka 55 ,905 01 Senica

3. podnikem zahraničního obchodu POLYTECHNA, Praha 1, Panská 9

Expert bude k dispozici po dobu 3 let tj. do 13.09.1991
a bude použit pro technickou pomoc ve specializaci
pro oblasti vyžadující jazyk angl., portug.
Smlouva byla vystavena dne 20.09.1988. 17892

§ 1

Tuzemský zaměstnavatel se zavazuje:

1. připravit experta politicky, odborně a zdravotně na své náklady a zabezpečit na své náklady jazykovou přípravu experta pokud není vhodné, aby tyto náklady uhradil zčásti nebo zcela expert ze svých prostředků,
2. uvolňovat experta po dobu nutnou pro jazykovou a jinou přípravu a pro provádění jeho jazykových znalostí a uhradit mu útlou mzdu,
3. na základě požadavku PZO Polytechna připravit experta pasové i vízové k výjezdu,
4. uvolnit experta do 3 měsíců po obdržení informace od PZO Polytechna, že expert byl zahraničním partnerem akceptován,
5. uzavřít s expertem před vysláním do zahraničí dohodu o vzájemných právech a povinnostech v souvislosti s vysláním do zahraničí a po návratu ze zahraničí,
6. v případě, že expert po dobu svého zařazení v kádrových rezervách nebude vyslán do zahraničí, nelze věci PZO Polytechna uplatňovat žádné nároky.

§ 2

Expert se zavazuje:

1. ovládnout do 18 měsíců předepsaný jazyk a předložit o tom PZO Polytechna osvědčení,
2. podrobit se na vyzvání PZO Polytechna prověření svých jazykových znalostí,
3. předat na vyzvání PZO Polytechna dokumenty nezbytné pro nabídku a kontrakční řízení,
4. být připraven do 3 měsíců po obdržení informace od PZO Polytechna, že byl zahraničním partnerem akceptován, nastoupit práci v zahraničí. Pokud to bez mimořádné závažných důvodů neučiní, bude vyřazen z kádrových rezerv a uhradí vyšlajícím organizaci a PZO Polytechna náklady vynaložené na jeho přípravu,

Zmluva Dr. Gašpara o zaradení do kádrových rezerv

- úkony, ktoré boli pred uskutočnením výjazdu nevyhnutné. Polytechna žiadala zaslať:
- Žiadosť o otvorenie tuzexového konta s priznaním 20 % bonifikácie v Živnostenskej banke v Prahe (podpísať a vrátiť Polytechne, ktorá ich zaslala do banky).
 - Žiadosť o začatie predodjazdového vyšetrenia zdravotného stavu experta.

Polytechna súčasne zaslala zamestnávateľovi prípis: „Uvoľnenie pracovníka na výkon činnosti v zahraničí“, v ktorom upozorňovala, že Dohodu so zamestnancom treba urýchlene uzavrieť, lebo je prvoradou podmienkou pre zaistenie vyslania experta do zahraničia. V prípise ďalej oboznamovala zamestnávateľa s pracovno-právnymi vzťahmi s expertom počas expertízy a s jeho predpokladaným termínom nástupu u zahraničného zamestnávateľa.

VII. Odborná príprava slovenských veterinárnych lekárov na expertízy

V období rokov 1961 – 1969 dochádzalo k zintenzívneniu spolupráce s RK na úseku ochrany zdravia zvierat. Na Kubu, do Mongolska a Alžírsku odišli prvé skupiny veterinárnych lekárov - expertov zo Slovenska a bolo evidentné, že táto činnosť bude i ďalej pokračovať. Veterinárni lekári spolu s humánnymi lekármi a geológmi boli najžiadanejšími odborníkmi, o ktorých zahraniční partneri prejavovali zvýšený záujem.

Od roku 1969 boli špeciálnou prípravou veterinárnych lekárov pre prácu v zahraničí poverené Vysoké školy veterinárske v Brne a v Košiciach. Táto bola určená pre študentov z RK v normálnom štúdiu veterinárnej medicíny a tiež pre veterinárnych lekárov zaradených do kádrových rezerv, odchádzajúcich pracovať ako experti do RK.

Výnosom rektora VŠV v Košiciach sa od októbra 1969 vytvorilo v rámci Katedry parazitológie a aplikovanej zoológie oddelenie tropickej veterinárskej medicíny. Toto oddelenie dostalo za úlohu zabezpečovať prednášky z vybraných kapitol tropického veterinárstva pre študentov v dennom štúdiu, ako aj viesť trojsemestrálny postgraduálny kurz tropickej veterinárskej medicíny pre expertov, pripravujúcich sa na prácu v RK.

Koordinátorom postgraduálu sa stal MVDr. Oto Dobšínský, CSc., ktorý mal predchádzajúce tropické skúsenosti zo štvorročného pôsobenie na Kube.

Štátna veterinárna správa MPVŽ SSR urobila výber veterinárnych lekárov z kádrových rezerv z organizácií ňou riadených a záujem o postgraduálne štúdium prejavili aj viacerí pedagogickí pracovníci VŠV v Košiciach.

Prijímacie skúšky z vybraného svetového jazyka (angličtina, francúzština, španielčina) a hospodárskeho zemepisu RK v novembri 1969 vykonalo 38 poslucháčov. Študijný program každého semestra zahrňoval 130 hodín prednášok, z čoho v každom semestri bolo 48 hodín venovaných jazyku. Vyučovanie prebiehalo formou trojdenných sústredujúcich, konaných každý mesiac. Na konci každého semestra

bolo týždenné internátne sústreďenie, venované intenzívnemu štúdiu svetových jazykov.

V postgraduálnom kurze boli do predĺženého prvého semestra zaradené predmety s tematikou zameranou na rozšírenie všeobecného chápania problematiky RK, v ďalších dvoch semestroch boli prednášané odborné predmety, zamerané na riešenie problematiky z pohľadu tropickej veterinárskej medicíny. Prednášky v jednotlivých disciplínach tropického kurzu sa riadili podľa nasledovného sylabu:

1. semester

Predmet	Počet hodín	Z á p o - čet	skúška
Jazyk anglický	48		+
Jazyk francúzsky	48		+
Zdravot. a hygien. podmienky v RK	10		+
Medzinárodné právo	10		+
Zahraničný obchod	6	+	
Fotografická a filmová technika	10		+
Zákl. otáz. polit. a sociol. vývoja v RK	10		+
Klimatológia trop. a subtrop. oblastí	10		+
Ekonomika svet. poľnohospodárstva	20		+

2. semester

Jazyk anglický	48		+
Jazyk francúzsky	48		+
Fyziolog.hosp.zvierat v tróp./subtróp.	10		+
Výživa a kŕmenie v tróp./subtróp.			
Krmovinnárstvo	8	+	
Tropická zoohygiena	10		+
Nákazy zvierat v tróp./subtróp.	10	+	
Zootechnika v trópoch a subtrópoch	8	+	
Invázne chor. zvierat v tróp./subtróp.	10	+	
Reprod. zv. a jej poruchy tróp./subtróp	10		+

3. semester

Jazyk anglický	48		+
Jazyk francúzsky	48		+

Organizácia vet. služby v RK	8	+	
Zootechnika a genetika v tróp./subtr.	10		+
Nákazlivé choroby zvierat	15		+
Hyg.a techn.potrav./surov.živ.pôvodu	15		+
Organ. a riadenie PP a výkupu v RK	10		+
Inváz.chor.zvierat v tróp./subtróp. II.	14		+
Neinf.choroby zvierat v tróp./subtróp.	10		+

Účastníci tropického postgraduálu dostali „Výkaz o štúdiu na vysokej škole“ (index identický s vysokoškolským), v ktorom sa uvádzalo, že frekventant bol zapísaný ako riadny študent postgraduálneho štúdia tropickej veterinárskej medicíny na Vysokej škole veterinárskej v Košiciach. Do indexu sa zapisovali jednotlivé predmety, prednášané v príslušných semestroch a výsledky zápočtov a skúšok.

Dňa 13. septembra 1971 pred skúšobnou komisiou vedenou doc. MVDr. Rudolfom Škardom, CSc., prorektorom VŠV v Košiciach, vykonalo záverečné odborné pohovory z tropickej veterinárnej medicíny 18 absolventov postgraduálneho kurzu.

Absolventi trojsemestrálneho štúdia dostali „Vysvedčenie o absolvovaní postgraduálneho štúdia tropickej veterinárskej medicíny“, v ktorom okrem personálnej identifikácie boli uvedené názvy jednotlivých predmetov a získaná klasifikácia pri skúškach. Nasledoval dátum vykonania záverečného odborného pohovoru a dosiahnutý celkový prospech. Vysvedčenie podpísal rektor VŠV v Košiciach, predseda skúšobnej komisie a vedúci postgraduálneho štúdia.

(Podpis riadneho študenta)

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
**Rektorát Vysokej školy veterinárskej
 v KOŠICIACH**
 (Pečiatka vysokej školy)

**VÝKAZ O ŠTÚDIU
 NA VYSOKEJ ŠKOLE**

MVDr. Pavol Gašpar
 Meno a priezvisko (mená rodne)

narodeny 10. 10. 1940 v Bratislava
 okres Bratislava kraj Československý
 národnosti slav št. prísl. esl

je zapísaný ako riadny študent
postgraduálneho štúdia tropickej vet. med.
 (fakulty)

tejto Vysokej školy
 v Košiciach dňa 27. 11. 1969
 (úradná pečiatka) (úradný podpis)

Výkaz o štúdiu na vysokej škole Dr. Gašpara

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
Vysoká škola veterinárská v Košiciach

VYSVEDČENIE

o absolvovaní postgraduálneho štúdia tropickej veterinárnej medicíny

MUDr. Pavol Gašpar

menovaný dňa 10. októbra 1982 v Bratislave

oblasť Bratislava kraj Slovenský absolvoval v šk. roku 1979/80

v dňoch od 18.11.1980 do 13.5.1981 postgraduálne štúdium v odbore tropickej veterinárnej medicíny Vysoké školy veterinárskej v Košiciach

v špecializácii tropická veterinárna medicína

Toto postgraduálne štúdium bolo riadené výnosom rektora Vysoké školy veterinárskej v Košiciach zo dňa 24. 10. 1980.

Akademický výkon študenta predložený skúšky a typom prác:

Pracovná	Klasifikácia
Jazyk anglický	výborne
Čiastočná práca	výborne
Pracovná príloha	výborne
Fotografie a filmová technika	výborne
Sociológia HK	výborne
Klimatológia trópov a subtropov	výborne
Ekonomika zvier. poľnohospodárstva	výborne
Fyziológia hosp. zvierat v tróp. a subtropoch	výborne
Výživa zvierat v tróp. a subtropoch	výborne
Tropická zoológia	výborne
Reprodukcia zvierat v tróp. a subtropoch	výborne
Zootechnika a genet. v tróp. a subtropoch	výborne
Nikotínové choroby zvierat v tróp. a subtropoch	výborne
Hygiena a technológia v tróp. a subtropoch	výborne
Organizácia poľnohosp. podnikov v HK	výborne
Imunizácia chorých v tróp. a subtropoch	výborne
Infekčné choroby v tróp. a subtropoch	výborne

Nuže postgraduálne štúdium na MUDr. Pavol Gašpar

predložil záverečnú odbornú prácu pohotovosť dňa 13.5.1981

s veľkým úspechom. Práca s vyznamenaním

* Toto vysvedčenie sa vzťahuje k diplomu č. 001619 zo dňa 31.3.1981

k vysvedčeniu o absolvovaní štátnej skúšky (II. štátnej skúšky) č. 10

zo dňa 05.3.1981, ktorú vyhlásila vysoká škola: veterinárna

s doplnkou kvalifikáciu pre odbor: tropická veterinárna medicína

Toto vysvedčenie predstavuje vysokoškolský diplom ani vysvedčenie o štátnej skúške. Jej skúšku na výsokej škole.

v Košiciach dňa 13.5. 1981

* Či sa netrafí, škola:

	1	2	3	4
Klasifikácia	výborne	veľmi dobre	dobre	stredne
Číslo št. študenta	001619	001620	001621	001622

DPF 188-51

Vysvedčenie - Dr. Gašpar

Kurz tropickej veterinárskej medicíny na Vysoké škole veterinárskej v Košiciach úspešne absolvovali nasledovní veterinárni lekári:

- pracovníci z terénu - Brnušák Jozef, Csery Viktor, Dzurko Michal, Gajdoš Ján, Gašpar Pavol (prospel s vyznamenaním), Gatci Bernard, Kováč Ladislav, Kubiš Štefan, Podmajerský Milan, Sciranka Ján, Szakall Barnabáš, Tholt Rudolf, Tokár Milan, Trubíni Vincent, Vasilková Jana, neidentifikovaný kolega
- z VŠV Košice – Balun Jozef, Cabadaj Rudolf, Izák Štefan, Janda Jaroslav, Kapiťančík Bohuš, Miklušičák Roman, Rosival Ivan, neidentifikovaný kolega.

V priebehu tretieho semestra boli do Alžírsku vyslaní nasledovní frekventanti kurzu: – Farkaš Vojtech, Hurtík Eugen, Kubičár Martin, Malecký Emil a Ševce Karol, ktorí už nemohli formálne ukončiť postgraduálny kurz.

Postgraduálny kurz bol zameraný na zvýšenie odbornej a spoločenskej prípravy veterinárnych lekárov zo Slovenska, zaradených do kádrových rezerv MPVŽ SSR a konal sa v čase, kedy spolupráca s rozvojovými krajinami dosahovala prvý vrchol svojej intenzity (prvá polovica 70-tych rokov) a kedy aj záujem o túto prácu medzi veterinárnymi lekármi bol značný. Organizátori kurzu na VŠV v Košiciach vychádzali zo skúseností získaných počas 10 ročnej činnosti Inštitútu tropického a subtropického poľnohospodárstva v Prahe, ktoré aplikovali pri tvorbe osnovy prednášok a tiež pri výbere niektorých prednášajúcich v disciplínach zaradených najmä do prvého semestra. Treba vyzdvihnúť záslužnú prácu doc. MVDr. Jaroslava Červenku, CSc., ktorý bol nielen spojovacím článkom s bývalým pražským Inštitútom, ale prednášal aj niektoré disciplíny so zameraním na veterinársku zoohygieny.

V druhom a tretom semestri, v ktorých sa výučba orientovala hlavne na problematiku veterinárskej medicíny, prednášali aj profesori z VŠV v Košiciach. Svoje prednášky interpretovali častokrát na základe osobných skúseností z práce v trópopoch a ich skúsenosti dávali tušiť, aké konkrétne požiadavky budú na prichádzajúcich veterinárnych expertov kladené.

Počas tropického postgraduálu sa ukázalo, že cudzie jazyky predstavovali pre viacerých frekventantov neľahký problém. V znalostiach jazyka bola na tom lepšie skupina francúzštinárov. Títo kolegovia, vekovo o niečo starší, chodili na strednú školu ešte v časoch, keď sa francúzština na gymnáziu bežne vyučovala. Horšie na tom boli angličtinári, pretože tento jazyk nikto z frekventantov na strednej škole

Spoločná fotografia absolventov Kurzu tropickej veterinárskej medicíny na Vysokej škole veterinárskej v Košiciach po vykonaní odborných záverečných pohovorov dňa 13.9.1971

Zľava doprava (sediaci): odb. as. Gregorovič (francúzštinár), Gašpar Pavol, neidentifikovaný (z terénnej služby), Dobšínský Oto, akad. Hovorka Ján, Breza Michal, doc. Červenka Jaroslav, Grézerová Gertrúda (angličtinárka), Kováčiková N. (tech. pracovníčka).

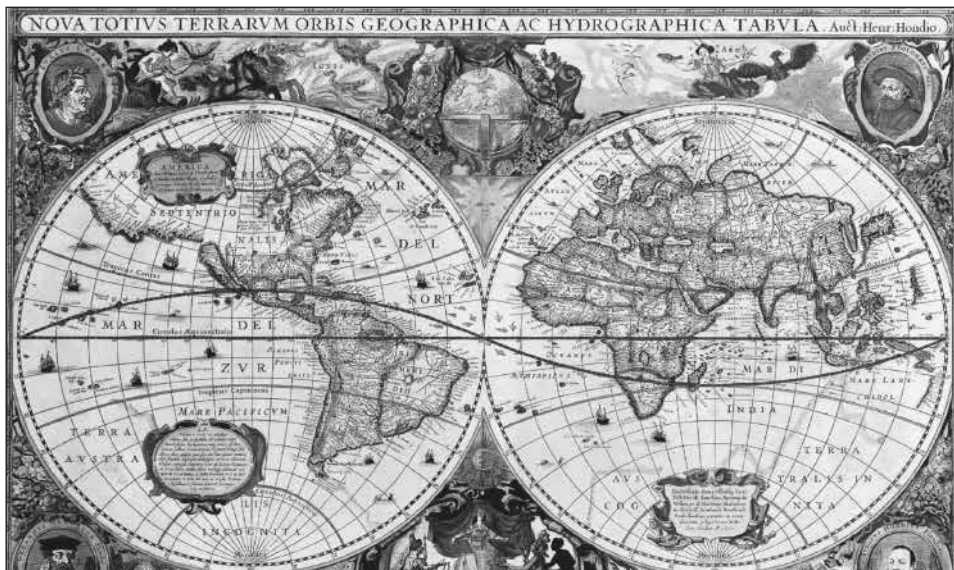
(stojaci): Szakall Barnabáš, Brnušák Jozef, Miklušičák Roman, Kapitančík Bohuš, Hojer Richard, Kubiš Štefan, Csery Viktor, neidentifikovaný, Gatci Bernard, Sciran-ka Ján, Gajdoš Ján, Švrček Štefan, Vasilková Jana, Tholt Rudolf, Balun Jozef, Rosival Ivan, Izák Štefan, Cabada Rudolf, Kováč Ladislav, Podmajerský Milan.

nemal. V oboch jazykových skupinách však bola šanca, že pri naozaj veľkej snahe sa dali počas kurzu naučiť základy jazyka, ktoré potom expert mohol v príslušnej RK použiť a s domorodým obyvateľstvom sa dohovoriť.

O tom, že jazyková pripravenosť bola všeobecným problémom, svedčí aj citácia zo zmluvy o zaradení do kádrových rezerv Polytechny, kde v § 2 sa expert zaväzoval:

- ovládať do 18 mesiacov predpísaný jazyk a predložiť o tom PZO Polytechna osvedčenie,
- podrobiť sa na vyzvanie PZO Polytechna prevereniu svojich jazykových znalostí.

Je teda evidentné, že problémy s cudzími jazykmi nemali len veterinárni lekári, ale že to bol všeobecný problém aj v iných profesiách. Cudzí jazyk v skutočnosti ovládal len ten, kto sa ho dostatočne dlho individuálne učil a cieľavedome sa na expertízu pripravoval.

VIII. Zoznam slovenských veterinárnych lekárov a technického personálu, ktorí pracovali v rozvojových krajinách

(Demografické údaje k 31.12.2014)

KUBA

Meno	*	†	Pracovisko	Rok
Dr. Halaša Miloš	1923	2002	ÚŠVÚ Bratislava	1963 - 1964 1977 (3 mes.) 1984 (2 mes.)
Dr. Lietava Pavel	1930		ŠVÚ Zvolen	1964 - 1967
Dr. Dobšinský Oto	1931		FMZVž Praha	1964 – 1968
Bešinová Milada	1937		ŠVÚ Zvolen	1965 – 1967
Brázdil Svätopluk	1932	2003	ŠVÚ Zvolen	1965 – 1967 1970 - 1972
Dr. Gatci Bernard	1937	2002	OVZ Topoľčany	1965 – 1967
Dr. Žlnay Ladislav	1939		OVZ Trnava	1965 – 1967
Dr. Sýkora Ján	1933	1991	OVZ Trenčín	1965 – 1966
Dr. Tokár Milan	1941	2010	OVZ Poprad	1965 – 1968
Dr. Szakall Barnabáš	1940		OVZ Rožňava	1965 – 1968
Dr. Mareta Milan	1939		OVZ Topoľčany	1965 – 1967
Dr. Eliáš Ivan	1938	1966	OVZ Zvolen	1965 – 1966
Dr. Klauzer Ladislav	1914	1990	ŠVÚ Prešov	1968 – 1969
Dr. Andraško Hilár	1931	1999	ŠVÚ Prešov	1969 - 1970
Dr. Jonášek Augustín	1929	2012	OVZ Topoľčany	1969 – 1972
Dr. Trávníček Milan	1940		ŠVÚ Prešov	1970 – 1972
Dr. Kubinec Jozef	1938		OVZ Senica	1970 – 1972
Dr. Mitterpák Jozef	1927	2009	ŠVÚ Michalovce	1966 (6 mes.) 1970 – 1972
Dr. Bóry Ján	1935		ŠVÚ Zvolen	1971 - 1975 emigroval
Dr. Hajdu Štefan	1914	1980	ŠVÚ Zvolen	1971 – 1972
Dr. Godál Ivan	1940		OVZ Nitra	1965 – 1966

HÚ SAV				
Dr. Buša Vladimír	1923	1970	HÚ Košice	1965 (6 mes.) 1967 (6 mes.)
Dr. Breza Michal	1925		HÚ Košice	1967 (6 mes.) 1972 (6 mes.) 1974 – 1976
Ing. Macko Jozef Herbert	1927		HÚ Košice	1967/68 (7 mes.) 1971 (6 mes.)
Dr. Švarc Rudolf	1920	1999	HÚ Košice	1966 (6 mes.)
Dr. Bírová Viera	1930	2014	HÚ Košice	1971 (6 mes.) 1975 (6 mes.)

MONGOLSKO

Meno	*	†	Pracovisko	Rok
Očkovacia akcia SLAK				
Dr. Štefan Márton	1932		OVZ Levice	1964 (6 mes.)
Dr. Jaroslav Bukovský	1933	1970	OVZ Košice	1964 (6 mes.)
Ondrej Kolesár	1920	1969	OVZ Košice	1964 (6 mes.)
Čs. vet. expedície 1966-68				
Dr. Vojtech Augustínsky	1931	2006	ŠVÚ Košice	1966 (6 mes.) 1968 (6 mes.)
Dr. Tibor Beninghaus	1930	2003	ŠVÚ Košice	1966 (6 mes.) 1968 (6 mes.)
Dr. Jaroslav Krušpán	1924	2000	ÚŠVÚ Bratislava	1967 (6 mes.) 1968 (6 mes.)
Dr. František Rosival	1927	2004	OVZ Košice	1967 (6 mes.)
Dr. Imrich Biró	1930	2001	OVZ Košice	1967 (6 mes.)
Dr. Pavol Novotný	1933	1978	OVZ Prešov	1967 (6 mes.)
Dr. Tibor Vargic	1932	1978	OVZ Zvolen	1967 (6 mes.)
Dr. Jaromír Zapletal	1925	2008	OVZ Levice	1967 (6 mes.)
Dr. František Gamčík	1930		OVZ Bardejov	1968 (6 mes.)
Dr. Michal Flešár	1929		ŠVÚ Prešov	1968 (6 mes.)
Dr. Jozef Brnušák	1931	1994	OVZ Bardejov	1968 (6 mes.)

Dr. Ján Žilinčár	1930	2013	KVZ B. Bystrica	1968 (6 mes.)
Dr. Ludvík Polášek	1927	2003	OVZ Dunajská Streda	1968 (6 mes.)

ALŽÍRSKO

Meno	*	†	Pracovisko	Rok
Dr. Oto Orban	1933		OVZ Dunajská Streda ŠVS Bratislava	1964 – 1970 1978 – 1984 1988 – 1993
Dr. Gejza Dikant	1931	2002	OVZ Žilina	1966 - 1971 1976 - 1977
Dr. Milan Žůrek	1933	1998	OVZ Nové Zámky	1966 – 1971 1976 – 1979
Dr. Anton Puškár	1922	2007	MsVZ Bratislava	1966 - 1970
Dr. Ján Kafka	1927	2000	OVZ Bratislava – vidiek	1968 – 1971 1976 – 1980
Dr. Vojtech Kilár	1929		OVZ Poprad	1968 – 1971
Dr. Rudolf Keller	1924	2014	OVZ Spiš. Nová Ves	1968 – 1972
Dr. Tomáš Matisák	1932		OVZ Spiš. Nová Ves	1968 – 1971
Dr. Alexander Michna	1933	2004	VŠV Košice	1968 - 1972
Dr. Tomáš Uharček	1927		OVZ Nitra	1969 – 1973
Dr. Jozef Kučera	1930	2007	MsVZ Bratislava	1969 – 1973
Dr. František Floch	1930	2011	OVZ Rožňava	1969 - 1971
Dr. Valdemar Pakoš	1932		OVZ Poprad	1969 – 1973 emigroval
Dr. Eugen Hurtík	1927	1992	OVZ Senica KVZ Bratislava	1971 – 1976 1981 (3mes.)
Dr. Augustín Miklošovič	1931	1991	OVZ Bratislava . vidiek	1971 – 1975
Dr. Jozef Brnušák	1931	1994	OVZ Bardejov	1971 – 1974
Dr. Karol Ševce	1916	1997	OVZ Košice	1971 – 1975
Dr. Martin Kubičár	1925	2003	OVZ Poprad	1971 – 1974
Dr. Emil Malecký	1930	2006	OVZ Prešov	1971 – 1974

Dr. Víťazoslav Scherer	1922	2003	ŠVS Bratislava	1971 – 1975
Dr. Juraj Halík	1930	2000	ÚŠVÚ Bratislava	1971 – 1974 1978 - 1984 1985 – 1992
Dr. Vojtech Farkaš	1935	1994	ŠVÚ Nitra	1971 – 1974 1981 – 1983
Dr. Michal Dzurko	1923		MsVZ Bratislava	1971 – 1974
Dr. Oto Rakovský	1928	2012	OVZ Nitra	1972 – 1973
Dr. Ján Fóthy	1938		OVZ Dunajská Streda	1974 – 1979
Dr. Igor Škvor	1933	1996	OVZ Dunajská Streda	1976 (10 mes.)
Dr. Július Fillo	1928		MsVZ Bratislava	1976 – 1979
Dr. Ján Kováčik	1928	2007	MsVZ Bratislava	1976 – 1979
Dr. Štefan Križalkovič	1939		OVZ Prešov	1976 - 1981
Dr. Dionýz Bajtay	1931	2012	OVZ Komárno	1976 – 1984 emigroval
Dr. Jozef Olexa	1929	2009	OVZ Prešov	1978 – 1981
Dr. Alexander Tóth	1941		KVZ Bratislava	1976 - 1980 1984 – 1989
Dr. Viliam Donič	1937		OVZ Košice	1978 – 1984 1988 - 1991
Dr. Klára Doničová	1940		ŠVÚ Košice	1979 – 1984 1990 – 1991
Dr. Vojtech Sahlica	1936	2014	MsVZ Bratislava	1980 – 1984
Dr. Matej Moťovský	1941		OVZ Trenčín	1980 – 1985
Dr. Vojtech Ďurkovič	1941		MsVZ Bratislava	1980 – 1985
Dr. Milan Hromada	1931	1989	MsVZ Bratislava	1981 – 1984
Dr. Ivan Bereš	1943		ÚŠVÚ Bratislava	1981 – 1984
Dr. Alojz Smolinský	1944		OVZ Dunajská Streda	1981 – 1986
Dr. Jaroslav Haťapka	1941		OVZ Prievidza	1981 - 1986
Dr. Jaroslav Vician	1943		OVZ Bratislava – vidiek	1981 – 1986
Dr. Mikuláš Kačaljak	1934	2011	KVZ Bratislava	1981 – 1987

Dr. Václav Velebný	1945		OVZ Bratislava – vidiek	1981 – 1987
Dr. Štefan Bányai	1943		MsVZ Košice	1981 – 1984 1985 – 1991
Dr. Stanislav Polakovič	1933		ŠVS Bratislava	1982 – 1986
Dr. Jozef Hojsík	1934		ŠVS Bratislava	1982 – 1987
Dr. Tibor Reisz	1940		OVZ Bratislava – vidiek	1983 – 1989
Dr. Imrich Blaško	1942		OVZ Nové Zámky	1984 – 1989
Dr. Marta Blašková	1945		OHES Nové Zámky	1987 - 1990
Dr. Jozef Balaščák	1941	2007	OVZ Prešov	1986 - 1988
Dr. Lubomír Kousal	1952	2002	OVZ Bratislava – vidiek	1986 – 1989
Dr. Milan Rovder	1945		OVZ Poprad	1986 – 1989
Dr. Miroslav Machajdík	1952		OVZ Levice	1986 – 1989
Dr. Jozef Kubinec	1938		ÚFHZ SAV Ivanka	1986 – 1989
Dr. Július Pačeňovský	1931	2010	HÚ Košice	1986 - 1990
Dr. Eva Beličková	1950		ÚEVM Košice	1989 - 1990

ZAMBIA

Meno	*	†	Pracovisko	Rok
Dr. Pavol Gašpar	1940		OVZ Senica	1972 – 1977
Dr. Ladislav Benko	1930	2000	ŠVÚ Zvolen	1975 – 1978
Dr. Milan Jeřábek	1932		OVZ Komárno	1977 – 1987
Dr. Michal Dzurko	1923		MsVZ Bratislava	1979 – 1981
Dr. Ján Bordean	1944		OVZ Dunajská Streda	1981 – 1985
Dr. Vladimír Víťazka	1938		OVZ Žiar/Hronom	1983 - 1985 emigroval

MOZAMBIK

Dr. Augustín Jonášek	1929	2012	OVZ Topoľčany	1982 – 1986
Dr. Ján Sciranka	1934	2009	OVZ L. Mikuláš	1982 (3 mes.)
Dr. Pavol Gašpar	1940		OVZ Senica	1982 - 1985
Dr. Jozef Mitterpák	1927	2009	ŠVÚ Michalovce	1985 – 1987
Dr. Viera Jordánová	1950		ÚVEM Košice	1989 – 1994*

* vydala sa do Portugalska

ANGOLA

Dr. Andrej Baláž	1922	2006	ÚŠVÚ Bratislava	1980 (6 mes.)
Dr. Augustín Jonášek	1929	2012	OVZ Topoľčany	1980 (6 mes.)
Imrich Korem	1947		ŠVÚ Košice	1980 (6 mes.)
Andrej Andrejčák	1933	2002	ŠVÚ Košice	1980 (6 mes.)

TANZÁNIA

Dr. Ladislav Benko	1930	2000	ŠVÚ Zvolen	1966 - 1969
--------------------	------	------	------------	-------------

ZAIR

Dr. Dušan Piňák	1941		OVZ Senica	1973 – 1978 emigroval
-----------------	------	--	------------	--------------------------

IRAK

Dr. Božej Havelka	1928		ÚŠVÚ Bratislava	1969 – 1971
-------------------	------	--	-----------------	-------------

NIKARAGUA

Dr. Augustín Jonášek	1929	2012	OVZ Topoľčany	1987 - 1988
----------------------	------	------	---------------	-------------

FAO PROJEKTY ETIÓPIA

Dr. Július Čorba	1940		HÚ Košice	1981 – 1982
------------------	------	--	-----------	-------------

MONGOLSKO

Dr. Jozef Várady	1939	2008	ÚFHZ SAV Košice	1985 (3 mes.)
------------------	------	------	-----------------	---------------

INDIA

Dr. Milan Ryboš	1936		HÚ Košice	1986 (3 mes.)
-----------------	------	--	-----------	---------------

Zo 121 expertov -56 žije

IX. Analýza ľudských zdrojov Počty samostatných veterinárnych expertíz a expertov vyslaných z materských organizácií

Vysielajúca organizácia v SR	Samostatné expertízy	Počet expertov
Štátna veterinárna správa SR	6	4
Federálne ministerstvo poľnohosp. a výživy	1	1
ÚŠVÚ Bratislava	11	6
ŠVÚ Košice	8	5
ŠVÚ Michalovce	3	2
ŠVÚ Nitra	2	1
ŠVÚ Prešov	4	4
ŠVÚ Zvolen	7	7
Helmintologický ústav SAV Košice	12	8
Iné ústavy SAV + iné organizácie	7	7
KVZ Bratislava	4	3
KVZ Banská Bystrica	1	1
MsVZ Bratislava	9	9
OVZ Bratislava – vidiek	7	6
OVZ Dunajská Streda	5	5

OVZ Komárno	3	2
OVZ Nitra	3	3
OVZ Nové Zámky	3	2
OVZ Senica	5	5
OVZ Topoľčany	6	6
OVZ Trenčín	2	2
OVZ Trnava	1	1
OVZ Levice	3	3
OVZ Liptovský Mikuláš	1	1
OVZ Poprad	5	5
OVZ Prievidza	1	1
OVZ Zvolen	2	2
OVZ Žiar nad Hronom	1	1
OVZ Žilina	2	1
OVZ Bardejov	3	3
MsVZ Košice	2	1
OVZ Košice	6	5
OVZ Prešov	5	5
OVZ Rožňava	3	3
OVZ Spišská Nová Ves	2	2
Celkom:	146	123

Počty veterinárnych expertov v rozvojových krajinách a priemerná dĺžka expertízy

Krajina	Počet expertov	Počet expertíz	Z toho krátkodobé	Priemerná dĺžka expertízy
Kuba	26	33	2	2 roky a jeden mesiac
Mongolsko	16	19		6 mesiacov
Alžírsko	57	72	1	4 roky a 10 mesiacov
Zambia	6	6	-	4 roky a 6 mesiacov

Mozambik	5	5	1	2 roky a 10 mesiacov
Angola	4	4	-	6 mesiacov
Tanzánia	1	1	-	3 roky
Zaire	1	1	-	5 rokov
Irak	1	1	-	2 roky
Nikaragua	1	1	-	2 roky
FAO projekty:				
Etiópia	1	1	-	2 roky
Mongolsko	1	1	1	3 mesiace
India	1	1	1	3 mesiace

Ako vyplýva z prehľadu, v RK tropických a subtropických oblastí Afriky, Ameriky a Ázie pôsobilo 121 odborníkov zo Slovenska, z ktorých 115 bolo veterinárnych lekárov, 1 inžinier a 5 laborantov/technikov. Z tohto počtu 5 bolo zo ŠVS SR, 25 zo štátnych veterinárnych ústavov, 14 z ústavov SAV a iných organizácií a 77 veterinárnych pracovníkov bolo vyslaných z pracovísk KVZ/OVZ/MsVZ. Na expertízach sa zúčastnilo aj šesť žien (päť veterinárnych lekárk a jedna laborantka) a 24 veterinárnych lekárov bolo vyslaných na kontrakt opakovane. Deväti veterinárni lekári (dr. Orban, dr. Halík, dr. Havelka, dr. Piňák, dr. Mitterpák a manželia Doničovci a dr. Pačenovský) pracovali ako učitelia na veterinárskych fakultách v Alžírsku (Alžír, Blida, Constantine a Tiaret), Iraku (Bagdad), Zaire (Lubumbashi) a Mozambiku (Maputo). Keďže niektorí pracovníci pôsobili vo viacerých krajinách, na expertízach v rozvojových krajinách sa celkove zúčastnilo 114 fyzických osôb.

Najdlhšie v zahraničí pôsobiaci slovenskí veterinárni lekári boli dr. Orban, ktorý do roku 1993 pôsobil v Alžírsku 18 rokov, dr. Halík 16 rokov (tiež v Alžírsku) a dr. Jeřábek v Zambii 10 rokov. Dr. Jonášek pracoval v štyroch rôznych krajinách (Kuba, Angola, Mozambik a Nikaragua) a šesť veterinárnych lekárov v dvoch krajinách: dr. Benko, dr. Brnušák, dr. Dzurko, dr. Gašpar, dr. Kubinec a dr. Mitterpák. Hoci práca v tropickom pásme si skôr vyžadovala mladších veterinárnych lekárov, ideálne vo veku 30 – 40 rokov, existovali aj výnimky. Pripomeňme si preto najstarších kolegov spomedzi nás, ktorí odchádzali na expertízu takmer v dôchodcovskom veku – dr. Jonášek (58) do Nikaraguy, dr. Klauzer (57) a dr. Hajdu (57) na Kubu a dr. Ševce (55) do Alžírska.

Alžírsko bolo krajinou, v ktorej sa vystriedalo najviac našich veterinárnych lekárov, ktorí najmä v osemdesiatych rokoch spolu s českými kolegami praktic-

ky zabezpečovali chod terénnej veterinárnej služby v krajine. V tejto krajine sa realizovalo 47,6 % všetkých expertíz veterinárnych lekárov zo Slovenska. Vo významnom rozsahu, ale skôr so zameraním na laboratórnu činnosť, sa v šesťdesiatych rokoch orientovala naša pomoc na Kubu (16,7 %) a formou cielených expedícií tiež na Mongolsko (13,3 %). Spolupráca s ostatnými krajinami sa vykonávala v menšom rozsahu a najmä na individuálnej báze, kde sa pôsobenie zameriavalo na zabezpečenie terénnej a laboratórnej činnosti tak, ako si to vyžadoval zahraničný partner.

Keď analyzujeme účasť na expertízach podľa vysielajúcich organizácií a vezme-me do úvahy vtedajšie administratívno-správne rozdelenie Slovenska, najviac expertov pochádzalo zo Západoslovenského regiónu (58), po ktorom nasledoval Východoslovenský (41) a Stredoslovenský región (22). Z ústavov najviac expertov vyslali HÚ Košice (8) a ŠVÚ Zvolen (7), po ktorých nasledovali ÚŠVÚ Bratislava (6) a ŠVÚ Košice (5).

Z okresov sa na prvom mieste umiestnilo MsVZ Bratislava (9), z ktorého hlavný prúd veterinárnych lekárov smeroval v osemdesiatych rokoch do Alžírsk. Na druhom mieste sa umiestnili OVZ Bratislava-vidiek a OVZ Topoľčany (po 6). Po päť expertíz bolo obsadených veterinárnymi lekármi z OVZ v okresoch Senica, Dunajská Streda, Poprad, Košice a Prešov. V období rokov 1963 až 1993 na personálnom obsadení expertíz participovala ŠVS SR, sedem štátnych veterinárnych ústavov, tri ústavy SAV, dve krajské veterinárne zariadenia, dve mestské a 21 okresných veterinárnych zariadení.

Pomoc našich veterinárnych lekárov našla spoločenské ocenenie najmä v prvej fáze spolupráce, teda v šesťdesiatych rokoch v dvoch krajinách, na Kube a v Mongolsku. MVDr. Miloš Halaša, CSc., dostal „Rad 25. výročia revolúcie“, udelený v roku 1977 vládou Kubánskej republiky. Dr. Halaša bol okrem toho zvolený v roku 1977 za čestného predsedu Parazitologickej spoločnosti Kubánskej republiky a v roku 1984 sa stal čestným členom Vedeckej veterinárskej rady Kubánskej republiky. Ďalší náš expert, MVDr. Jozef Mitterpák, CSc., ako ocenenie a uznanie svojej práce dostal „Vyznamenanie zväzu mládeže Kuby“, ktoré mu bolo udelené v roku 1971.

Činnosť veterinárnych tímov bývalej ČSSR v Mongolsku sa začala v roku 1964 (vakcinácia proti SLAK) a pokračovala formou šesťmesačných expedícií v nasledujúcich rokoch 1966 - 1968. Zameriavala sa na depistáž nákazlivých chorôb HD, oviec, kôz, jakov, tiav a koní. Aj tejto úlohy, vykonávanej v extrémnych terénnych a provizórnych laboratórnych podmienkach, sa naši veterinárni lekári zhostili na vysokej profesionálnej úrovni. Činnosť slovenských veterinárnych lekárov bola oficiálne hodnotená a príslušne ocenená mongolskými štátnymi orgánmi. MVDr. Štefan Márton, MVDr. Vojtech Augustínsky a MVDr. Jaroslav Krušpán dostali „Vyznamenanie Najvyššieho churalu Mongolskej ľudovej republiky“, udelené v roku 1964 resp. 1968 za internacionálnu pomoc MoLR. Ďalší členovia expedičného tímu, MVDr. Tibor Beninghaus a MVDr. Ján Žilinčár, do-

stali „Čestné uznanie vlády MoLR“, udelené v roku 1968, podpísané najvyšším predstaviteľom MoLR Cedenbalom.

MVDr. Jaroslav Bukovský a veterinárny technik Ondrej Kolesár dostali „Čestné uznanie Ministerstva poľnohospodárstva“ a jedno z najvyšších vyznamenaní - Rad práce MoLR bolo udelené MVDr. Štefanovi Mártonovi.

Bývalí experti po návrate našli uplatnenie v rôznych vedúcich a riadiacich funkciách v rámci veterinárskych organizácií, ale i vo verejnom živote. Disponovali medzinárodnými skúsenosťami a znalosťou cudzích jazykov, ktorú bolo možné využiť v procese jednaní o prístupe do Európskej únie a v rámci medzinárodného obchodu. Sedem z nich pracovalo na ŠVS SR (odborný riaditeľ, viacerí vedúci odborov), z ich radov vzišli riaditelia organizácií (1x KVZ, 3x OVS, 2x ŠVÚ a 1x IVVL), vysokoškolskí pracovníci, docenti, kandidáti vied a traja DrSc., jeden poslanec Slovenskej národnej rady a jeden veľvyslanec Slovenskej republiky v Španielsku.

Tridsaťročné obdobie spolupráce s RK patrí medzi významné úspechy našej veterinárskej služby, lebo sme pomáhali pri budovaní živočíšnej výroby a potravinového zabezpečenia obyvateľstva v krajinách, kde naša odborná pomoc bola nanajvýš potrebná. Paralelne s veterinárnymi lekármi pôsobiacimi v teréne prichádzali do rozvojových krajín aj naši kolegovia s pedagogickým zameraním, ktorí pôsobili na vznikajúcich veterinárskych fakultách v momente, kedy dochádzalo k odchodu kvalifikovaných učiteľov, ktorí po získaní nezávislosti bývalých kolónií nespájali ďalej svoju profesionálnu kariéru so vznikajúcimi mladými štátmi.

Úspešná fáza pomoci pri ochrane zdravia zvierat a budovaní štruktúry veterinárskej služby vyústila do svojej záverečnej etapy v období, keď v RK boli vytvorené podmienky na výchovu vlastných veterinárskych kádrov, odborne kvalifikovaných a schopných nahradiť zahraničných odborníkov. Aj v tejto etape zohrali naši ľudia významnú úlohu ako pedagógovia na veterinárskych fakultách v Alžírsku, Zaire, Iraku, Kube, Ugande, Nigérii, Mozambiku, Zambii či v niektorej inej krajine. Zosumarizovanie a vyhodnotenie ich činnosti a skúseností, prezentované v nedejnom príspevku na tropických sympóziách či v odborných časopisoch umožní, aby sa spolu s činnosťou veterinárnych lekárov v teréne vytvoril komplexný obraz práce a úsilia našich odborníkov pri pomoci rozvojovým krajinám na úseku veterinárskej medicíny.

Od začiatku spolupráce s týmito ďalekými, exotickými, často chudobnými ale vždy krásnymi krajinami uplynulo už pol storočia. Nová doba prináša nové problémy a na staré dianie sa pomaly zabúda. Aj tí mladší spomedzi odvážnych a neohrozených pionierov, čo kedysi brázdili ďaleké končiny Karibiku, Orientu či temnej Afriky sú dnes už úctyhodnými sedemdesiatnikmi a mnohí z tých starších už ani nie sú medzi nami.

Napriek všetkým premenám, ktorým v ostatných desaťročiach musí čeliť naša profesia pevne veríme, že aj pre generácie dnešných veterinárnych lekárov bude zaujímavé vedieť kde, za akých podmienok a s akými problémami sa borili ich starší kolegovia, ktorí pred polstoročím pomáhali v novovznikajúcich štátoch tretieho sveta pri ochrane zdravia zvierat, zvyšovaní živočíšnej produkcie a pri

výchove miestnych veterinárnych kádrov, schopných pokračovať v poskytovaní veterinárskej starostlivosti aj po skončení našej misie. Sme tiež presvedčení, že je vhodné zrekapitulovať a zaznamenať naše pôsobenie vo svete tak, aby sa uchovávala pamiatka na túto jedinečnú činnosť, pri ktorej sme boli priamymi aktérmi a ktorá sa v tomto meniacom sa svete už nebude opakovať nikdy viac.

IX.1. Trochu nostalgie

Od pionierskych čias, kedy naši veterinárni lekári odchádzali pomáhať mladým krajinám na rôznych kontinentoch sveta, uplynulo už pol storočia a odvtedy už nič nie je ako bývalo. Svet sa zmenil a zmenil sa aj záujem o RK. Bohužiaľ, nie k lepšiemu. Kde nie sú naftové polia či strategické minerály, nie je ani záujem veľkých svetových hráčov a ani ich médií. Ako kedysi aj dnes je ten tretí svet dobrý ako výhodný zdroj nerastných surovín. V bývalých kolóniách sa veľmi nezmenil ani život domorodca, najmä na vidieku. Nové zmeny priniesli prospech 10% populácie, ale v ostatku krajiny ľudia žijú tradičným spôsobom, bojujú o každodenné prežitie. Tak, ako tomu bolo aj v čase našich expertíz. Rápidným tempom narastá populácia sprevádzaná migráciou do miest, rozrastajúcich sa do neúnosných rozmerov. Vidiek má málo, čo by ponúkol mladej generácii, ktorá už dosiahla istý stupeň vzdelania a má svoje vlastné predstavy o živote. Bohužiaľ, neutíchajú ani kmeňové rozbroje a občianske vojny, končiace genocídou a utrpením desaťtisícov a státisícov nevinných ľudí, prechádzajúcich očistcom utečeneckých táborov a čeliacich neporozumeniu v krajinách Európy, do ktorej sa snažia dostať. Tá zápasí so svojimi vlastnými problémami a osudy migrantov ju málo zaujímajú. Zdá sa, že ani ten dnešný globalizovaný svet nevie nájsť recept na blaho a šťastie pre všetkých, najmä nie pre malých a chudobných. Akoby isté končiny sveta boli ponechané napospas svojmu vlastnému osudu.

Dnes už s dávkou nostalgie sledujeme vývoj v krajinách, ktoré kedysi bývali v centre nášho záujmu. Už nemôžeme ísť pomáhať a ani niečo poradiť, lebo kompetencie a zodpovednosť prešli do rúk iných. Čo však môžeme, je zaspomínať si na zašlé časy a pripomenúť si, kto boli a čo robia tí ľudia, ktorí v minulom storočí niesli štandardu slovenského veterinárneho lekárstva vďalekých krajinách tretieho sveta. Môžeme hrdlo prehľásiť, že našu úlohu, ako slovenskí veterinárni lekári – experti, sme vo svojej dobe úspešne splnili. Nebolo nás málo, bolo nás vyše stovky. Naše mená síce nebudú vytesané do kameňa, ale nech aspoň nasledovné stránky pripomenú, že kto, kedy a kde bol, odkiaľ prichádzal a ako dlho tam pobudol. A či vôbec ešte dnes žije, alebo či sa už odobral na večný odpočinok.

Úvod k II. časti

Realizáciu ušľachtilej humanitárnej snahy pomôcť hospodársky menej vyvinutým, tzv. rozvojovým krajinám sveta, čím skôr zabezpečiť účinnú ochranu zdravia zvierat aj ľudí, doceliť vyššiu úžitkovosť hospodárskych zvierat, dostačujúcu a kvalitnejšiu výživu obyvateľstva, ako aj zlepšenie jeho životnej úrovne, zverila Organizácia spojených národov jednotlivým členským štátom, vrátane bývalej Československej republiky. Členské štáty OSN sa od roku 1947, vplyvom studenej vojny, zoskupili do dvoch blokov, Západného a Východného. Napriek tomu, že medzi nimi vznikli podstatné politické, ideologické, hospodárske i menové rozdiely, a to vo forme a charaktere poskytovanej pomoci, iniciatívy sa ujali štáty východného bloku. Na žiadosti vlád jednotlivých rozvojových krajín o veterinársku expertízu reagovala vláda bývalej ČSSR medzi prvými. Vydala smernice pre organizátorov expertíz, aby expertízy slovenských a českých veterinárnych lekárov pripravili a zorganizovali čo možno v najkratšom čase.

Na základe výbornej povesti a úrovne československej resp. slovenskej štátnej veterinárskej služby, vyslala Štátna veterinárna správa MPVŽ SSR, ČSM, FAO a iné inštitúcie postupne do 13 krajín 121 odborných veterinárnych lekárov – expertov zo Slovenska s poslaním učiť, vzdelávať, vštepovať skúsenosti vyspelého slovenského veterinárneho lekárstva do vedomia a schopnosti domorodých kolegov.

Slovenskí veterinárni experti počas svojho dlhodobého pobytu a odbornej činnosti zaznamenávali svoje dojmy, poznatky a skúsenosti, ktoré v nasledujúcej forme publicisticky spracovali. Z ich dielčich popisov, komentárov a glos vznikla súborná literatúra, ktorá je sčasti odborná, sčasti cestopisná, sčasti literatúra faktu.

Je historiografickou, autentickou výpoveďou autorov, nie je nijakou ideológiou ovplyvnená, nijakým politickým nátlakom ani straníckou cenzúrou postihnutá, je voľnou interpretáciou videného a zažitého sveta v exotických krajinách. Tento spis zároveň dotvára doteraz nespracovanú 50 ročnú etapu histórie slovenského veterinárneho lekárstva.

X. Poznatky, skúsenosti a závery z činnosti slovenských veterinárnych lekárov v rozvojových krajinách sveta

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Kuba

Kubánska republika

Autor: doc. MVDr. Jozef Kubinec, PhD.

Začiatok expertíz 1963
Ukončenie expertíz 1976

Hlavné poslanie expertov:

Diagnostika a tlmenie BAB,
Tbc hov. dobytky, veterin.
starostlivosť v teréne
Počet slov. expertov: 26

<i>Rozloha</i>	<i>110 860 km²</i>
<i>Počet obyvateľ'ov (2004)</i>	<i>11,9 mil.</i>
<i>Hlavné mesto</i>	<i>Havana</i>
<i>Štátne zriadenie</i>	<i>republika</i>
<i>Úradný jazyk</i>	<i>španielčina</i>
<i>Administratívne členenie</i>	<i>14 provincií</i>

Slovenskí experti :

H.Andraško, M.Bešinová, V.Bírová, J.Bóry, S.Brázdil, M.Breza, V.Buša,
O.Dobšínský, I.Eliáš, B.Gatci, I.Godál, Š.Hajdu, M.Halaša, A.Jonášek, L.Klauzer,
J.Kubinec, P.Lietava, J.H.Macko, M.Maretta, J.Mitterpák, J.Sýkora, B.Szakall,
R.Švarc, M.Tokár, M.Trávníček, L.Žlnay

X. 1. Kuba

Slovenskí veterinárni lekári a ich podiel na vedecko-technickej spolupráci s Kubou

doc. MVDr. Jozef Kubinec, PhD., Bratislava

Kuba a jej geopolitické postavenie

Kuba patrí do skupiny ostrovov Veľkých Antíl spolu s Bahamami, Haiti, Jamajkou a Portorikom. Zemepisná poloha Kuby v Antilách je nasledovná: leží 160 km južne od Floridy, 70 km západne od Haiti, 140 km severne od Jamajky a 210 km východne od Mexika.

Celková rozloha krajiny je 110 860 km², počet obyvateľov 11,9 mil.

Obyvateľstvo

Pôvodne v období, keď Krištof Kolumbus objavil tento ostrov, na jeho území žili 3 kmene „Indokubáncov“ amazonského pôvodu - Guanahatabeyovia, Cyboney a Taínovia. Prvé sčítanie obyvateľstva na Kube sa uskutočnilo v roku 1774. Vtedy tam žilo 171 620 obyvateľov, z toho bolo 25 % černocho. Geograf Antonio Nuñez Jimenez v roku 1953 publikoval, že na Kube žije 72,8 % belochov, 14,5 % miešancov, 12,4 % černocho a 0,3 % žltých (Číňanov). V 20. storočí sa počet obyvateľov zdvojnásobil. Roku 1925 tam žilo 3 364 000 obyvateľov, pri sčítaní v roku 1962 7 078 000 a v roku 1980 ich počet presiahol 10 miliónov. Prevažná väčšina Kubáncov je španielskeho pôvodu a imigrácia z bývalej materskej krajiny trvala veľmi dlho.

Podnebie

Kuba je krajina večného leta, i keď január sa považuje za chladný (priemerná teplota je 22,5° C) a priemerná teplota v auguste je 27,8° C. Od mája do októbra je obdobie dažďov. Atmosférická vlhkosť je však stále vysoká (82 % v období dažďov a 72 % v období sucha). Obdobie cyklónov býva hlavne v septembri a októbri. Tieto spôsobujú veľké prílivy, prudké dažde a uragány.

Poľnohospodárstvo, flóra a fauna

Hospodárstvo ostrova sa dlho obmedzovalo na chov hovädzieho dobytku, na zásobovanie obyvateľstva čerstvým mäsom a na pestovanie tabaku, ktorý slúžil výhradne na pašeráctvo s Francúzmi, Angličanmi a Holanďanmi. V súčasnosti, aj napriek rozvoju pestovania cukrovej trstiny, došlo k rozšíreniu pestovania ryže, banánov, zemiakov, zeleniny a ďalších produktov pre vlastnú sebestačnosť. Viac sa využíva mechanizácia, ale aj ochrana pred rôznymi pôvodcami chorôb rastlín. Napriek diverzifikácii v poľnohospodárstve aj naďalej má hlavné postavenie cukor

(ročná produkcia 8 - 10 miliónov ton), tabak, káva a citrusové plody. V živočíšnej produkcii hlavný dôraz sa kladie na chov hovädzieho dobytká. Pôvodné zebu je v značnej miere nahrádzané mliečnymi plemenami.

Na Kube žije asi 12 000 druhov suchozemských živočíchov, z toho je približne 7 000 druhov hmyzu. Vo voľnej prírode nežijú žiadne veľké živočíšne cicavce. Je tu pomerne málo druhov sladkovodných rýb a plazov. Napriek tomu, že tu žije 80 druhov plazov, nevyskytuje sa tu ani jeden jedovatý had. V pobrežných vodách žije viac ako 800 druhov rýb, z toho okolo 35 druhov žralokov, viac ako 4 000 druhov mäkkýšov a veľa druhov kôrovcov - langusty, kraby, morské ráčiky, ustrice a iné druhy hľuzoviek.

Kubánsky národný básnik Nicolas Guillen vidí svoj rodný ostrov v Karibskom mori ako „dlhého zeleného krokodíla“, ktorý sa plazí na mape.

Keď v roku 1492 Krištof Kolumbus objavil zelené brehy Kuby, žili na ostrove mierumilovní Indiáni. Týchto však kolonizátori skoro začali likvidovať a neskôr úplne vyhubili. Od roku 1513 ich v práci postupne nahrádzali černosi. Koncom 17. storočia žilo na ostrove 30 - 50 tisíc obyvateľov, čo bolo nepochybne menej ako pred Kolumbom.

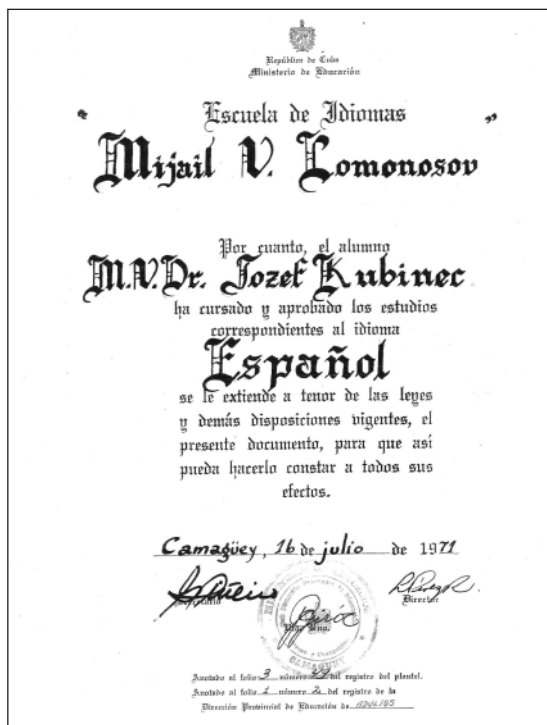
Až koncom 18. storočia sa začína rozvíjať pestovanie cukrovej trstiny a kávy, smerujúce najmä na veľké odbytištia, ktoré vznikli po získaní nezávislosti v Spo-

jených štátoch a tiež vďaka povstaniu otrokov, pri ktorom boli zničené všetky francúzske plantáže. Vývoz cukru vzrástol z 1450 ton v roku 1762 na 223 000 ton v roku 1850. Export kávy sa začal až v roku 1840, keď sa vyviezlo 640 000 metrických centov.

V roku 1774 mala Kuba 171 000 obyvateľov, z čoho bolo 25,8 % otrokov. V roku 1841 bolo na Kube 1 milión obyvateľov, z toho 43,3 % boli otroci.

Boj o nezávislosť

V roku 1868 vzniká revolučná situácia, ktorá vyústila do otvoreného boja za nezávislosť od Španielska a sústredila sa hlavne do východných častí krajiny, kde sa rozvinulo slobodné roľ-

Vysvedčenie o absolvovaní jazykovej skúšky
Dr. Kubinca

níctvo, pretože tam bolo najviac rozšírené otrokárstvo. Na systematický útlak Španielov odpovedali povstalci často úspešnou partizánskou vojnou. Politické nezhody medzi skupinami povstalcov, respektíve medzi ich vodcami, im však znemožnili dosiahnuť výraznejšie úspechy. Neúspech bol skôr politický ako vojenský.

Vtedy nastupuje obdobie, ktoré José Martí nazval „búrlivým pokojom“. Vlastenci, ktorí sú vo vyhnanstve, neprestávajú s prípravou podmienok na ďalší boj za oslobodenie krajiny. V roku 1881 bolo zrušené otroctvo a začína vznikať vidiecky proletariát.

Zásluhou José Martího bolo, že politickou činnosťou vedel správne pripraviť „nevyhnutnú vojnu“ pod spoločným heslom: „So všetkými za dobro všetkých“. Vo februári 1895 i napriek nepriaznivému vývoju, organizátori boja za nezávislosť vyzvali ľud do povstania. Severoamerické úrady sa rozhodli zhabať zbrane, ktoré José Martí zhromaždil v istom prístave na Floride. Začala sa vojna, no už 19. mája José Martí padol a tak Kuba prišla o jediného politicky schopného človeka, ktorý svojou autoritou a schopnosťami mohol doviesť oslobodenú krajinu do konca, ktorý si určili.

Po tejto vojne prichádza mierová dohoda, ktorú však podpisujú len Španieli a Američania s tým, že ostrov bude spravovať americký vojenský guvernér pod ochranou okupačných síl, ktoré ostatnú na Kube 4 roky.

Touto dohodou bola Kuba odsúdená na zradu ideálu nezávislosti, za ktorú položil José Martí svoj život a kubánsky ľud priniesol najväčšie obete.

Kto bol José Martí (1853 - 1895)?

Každý Kubánek veľmi dôverne pozná tohto výnimočného človeka, s ktorého príkladným životom a horúcim vlastenectvom, stále živými myšlienkami, fascinujúcimi publikáciami a vášnivou poéziou sa zoznamuje už od ľudovej školy.

Po našom príchode na Kubu, hlavne v jazykových školách, kde sme sa zdomaňovali v španielskom jazyku, sme sa pomerne dobre s ním oboznámili i my, experti z bývalého Československa.

Narodil sa v Havane vo veľmi chudobnej rodine. V roku 1869 sa pridá na stranu povstalcov, vlastencov bojujúcich proti španielskemu kolonializmu. O rok neskôr ho zatkli, odsúdili na 6 rokov nútených prác, poslali na galeje, deportovali na ostrov Pinos a v roku 1871 vypovedali do Španielska. Tam pokračuje v politickej angažovanosti, ktorá sa spája s celým jeho životom. V Madride a Zaragoze pokračuje v štúdiu filozofie a práva, ktoré ukončil v roku 1874. Tajne odchádza do Mexika, kam emigrovala jeho rodina a živí sa prácou ako novinár. Počas tohto obdobia sa prejavil ako novátorský básnik a nadšený lyrik. Po roku 1878 využíva amnestiu a vracia sa na Kubu. Využíva možnosti a zapojí sa do boja za nezávislosť, čo mu vynieslo druhé zatknutie a opäť deportáciu do Španielska. Odtiaľ čoskoro utiekol a odišiel do New Yorku. Počas tejto životnej etapy sa venoval zo všetkých síl príprave a ďalšiemu boju za nezávislosť. Posledná fáza boja za nezávislosť vypukla 24. februára 1895. Nazvali ju „Martího vojna“. Túto

pripravil do najmenších detailov a zasvätil jej všetko. Krátko po začatí povstania sa vylodil v provincii Oriente, ako jednoduchý bojovník, no všade ho oslavovali ako „prezidenta Martího“. Zavŕšenia svojho diela sa nedožil, 19. mája 1895 zahynul v boji pri Dos Rios a je pochovaný v Santiagu de Cuba.

Národné povstanie, ktoré sa začalo útokom na Moncadu 26. júla 1953 vzniklo v roku výročia jeho stých narodenín a skočilo sa víťazstvom súčasnej generácie kubánskych revolucionárov a vznikom novej Kubánskej republiky, ako ju poznáme dnes.

Nám, ktorí sme tam s rodinami strávili kus života, tieto roky často pripomína celosvetovo známa pieseň Guantanamera, ktorá vznikla zhudobnením veršov veľkého revolucionára José Martího.

*Yo soy un hombre sincero, de donde crece la palma,
y antes de morir me quiero, echar mis versos del alma.
Con los pobres de la tierra quieroyomis versos echar;
el arroyo de la Sierra, me complace mas que el maar.
Guantanamera, guajíra, Guantanamera.*

V neveršovanom preklade slová piesne vyjadrujú povahu tohto veľkého revolucionára. Som jednoduchý, úprimný človek, z kraja kde rastú palmy a ešte pred mojou smrťou chcem z duše vyjadriť svoje city. S chudobnými tohto sveta chcem spojiť svoj osud a povedať, že radšej mám potôčky Siery ako more. V refréne Guantanamera, guajíra chce vyjadriť lásku k rodnému kraju a ľuďom, ktorí tam žijú.

Tento pomerne široký materiál na úvod som napísal preto, aby sa čitateľ, okrem údajov o práci našich veterinárnych lekárov a veterinárnych technikov vedel myslieť vrátiť do pomerov a života Kubáncov, ktorí túto krajinu formovali a tých, ktorí tam v súčasnosti žijú.

Poslanie slovenských veterinárnych lekárov na Kube

Poľnohospodárstvo ako celok po revolúcii na Kube bolo charakterizované ako monokultúrne a relatívne zaostalé. Cukrová trstina, tabak, citrusové plody a káva boli kedysi hlavnými poľnohospodárskymi produktmi v podmienkach ostrova pred revolúciou. Chovy hovädzieho dobytku a ostatných domácich zvierat boli extenzívne.

Od roku 1907 Kuba vychovala 785 veterinárnych lekárov. V roku 1958 na Kube bolo 450 veterinárnych lekárov, no len mizivé percento z nich sa zaoberalo tzv. veľkou praxou, teda chorobami veľkých hospodárskych zvierat. Ich prevažná klientela žila v Havane a ich prax bola orientovaná na malé zvieratá a dostihové kone. Viac ako polovica týchto praktikov po revolúcii v 1958 nasledovala svojich zákazníkov do Miami a na Floridu.

Podľa výsledkov poslednej pozemkovej reformy bol prijatý zákon, ktorým štát

vyvlastnil všetku pôdu vlastníkov nad 67 hektárov. Odvtedy štátny sektor vlastní 6 326 000 hektárov pôdy t.j. 70 % a súkromný sektor 2 750 000 hektárov, teda 30 %.

Nové Kubánske vedenie si uvedomovalo, že bez zmeny infraštruktúry a poľnohospodárskej mechanizácie nebude možný progres a tak sa postavili nové cesty, rozšírila sa elektrická sieť, výroba elektrickej energie sa viac ako zdvojnásobila. Pristúpilo sa k výstavbe nových vodných nádrží, pretože bez zavlažovania v zimnom období nie je možné rozšíriť pestovanie niektorých poľnohospodárskych plodín a produktov. V roku 1970 už Kubánci zavlažovali 550 000 ha.

Kuba pochopila, že ak chce diverzifikovať poľnohospodárstvo a zvýšiť jeho kapacity, je potrebné získať odborníkov zo všetkých oblastí poľnohospodárstva zo zahraničia a zároveň vybudovať systém výchovy vlastných odborných kádrov.

Na základe zmluvy o vedecko-technickej spolupráci medzi Kubou a bývalou ČSSR relatívne skoro po revolúcii prichádza z Českej a Slovenskej republiky veľká skupina odborníkov, vrátane vysokoškolských učiteľov, aby pomáhali urýchliť plnenie smelých a náročných úloh v celom národnom hospodárstve Kuby.

Kuba, ešte pred vyslaním našich veterinárnych expertov, vyslala na dlhodobú stáž skupinu mladých ľudí, aby v našich štátnych veterinárnych diagnostických laboratóriách zvládli základné metodiky pre diagnostiku nebezpečných nákaz, hlavne brucelózy a tuberkulózy hovädzieho dobytku. Ich cieľom po návrate od nás bolo, aby asistovali našim vyslaným expertom v sérológii a imunológii pri budovaní a prevádzke provinčných a regionálnych veterinárnych laboratórií.

Cieľom expertov bolo nielen vykonávať vlastnú diagnostiku, ale vybudovať na patričnej úrovni tieto laboratória, viesť domácich veterinárnych lekárov a technikov, vyškoliť personál pre budované laboratória a zúčastňovať sa na riešení jednotlivých prípadov priamo v terénnych podmienkach národného hospodárstva.

Našimi prvými vyslancami v oblasti praktickej veterinárnej medicíny boli veterinárni lekári, ktorí prišli na Kubu v rámci mládežníckej pomoci. Táto spočívala vo vyslaní asi 100 mládežníkov z rôznych odborov a špecializácií. V tejto skupine pracovalo aj 20 veterinárnych lekárov z ČR a SR.

Kubánska strana vysoko ohodnotila zodpovedný a iniciatívny prístup týchto mladých odborníkov pri riešení praktických problémov liečby a ochrany zvierat priamo vo vybraných chovoch a výrobných podmienkach. Žiaľ, z tohto vyslania sme mali i jednu obeť. Tragicky zahynul MVDr. Ivan Eliáš. Na jeho počesť sa po veľa rokov v Dudinciach usporadúval futbalový turnaj „Memoriál Dr. Eliáša“ na ktorom sa každoročne zúčastňovali pracovníci z veterinárskych organizácií v SR.

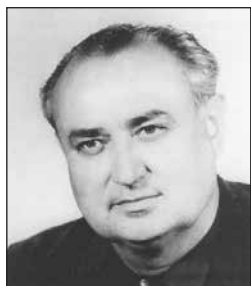
Stručný popis vývoja brucelózy hovädzieho dobytku na Kube

Pre celkové pochopenie situácie v brucelóze v 70. – 80. rokoch na Kube a orientácii boja proti tejto zoonóze je potrebné aspoň v stručnosti prejsť jej vývojom počas pôsobenia veľkej časti našich veterinárnych lekárov - expertov.

Prvé pokusy o organizovanie systematického boja proti brucelóze na Kube začali

prof. Oto Dobšinský

prof. Václav Kouba

už v roku 1962, ale skutočne plánovaný postup začína až koncom roku 1963, keď boli vypracované prvé veterinárne predpisy o brucelóze, ktoré spracovali Kubánci spolu so zahraničnými expertmi, hlavne veterinármi sovietskymi. Tieto predpisy sa od súčasných značne odlišovali, pretože sa v nich odrážali predpisy a nariadenia, ktoré do nich presadili veterinárni experti z rôznych krajín a ktoré odrážali systém boja proti tejto nákaze v ich domovských krajinách.

V roku 1964 z Vysokej školy veterinárskej v Košiciach prišiel na Kubu Dr. Oto Dobšinský, CSc., ktorý nastúpil pracovať na Štátnu veterinárnu správu (INRA). Neskôr prešiel pracovať na Havanskú veterinársku fakultu a zároveň zastával funkciu poradcu Štátnej veterinárnej správy (Instituto Nacional de medicina Veterinaria), na jej epizootologickom oddelení.

Po jeho odchode v roku 1968 túto funkciu prevzal MVDr. Václav Kouba, ktorý na tomto poste pracoval až do roku 1971.

Do uvedeného obdobia možno zasadiť skutočnosť, že sa presadil celý systém boja proti brucelóze, systém, ktorým sa podarilo brucelózu likvidovať v SSR s priamou adaptáciou na podmienky Kuby (spôsob chovu hovädzieho dobytká, klimatické podmienky i podmienky laboratórnej diagnostiky).

V rokoch 1963 - 1966 bolo vyšetrených v porovnaní na vtedajšie kubánske pomery, veľké množstvo krvných vzoriek na protilátky BAB, čo určite možno hodnotiť kladne. Opakovaným vyšetrovaním viac menej tej istej populácie hovädzieho dobytká sa postupne znížil výskyt pozitívnych vzoriek, čo však Kubánci omylom nazývali incidenciou a začali v štatistických výkazoch vykazovať, že percento zamorenosti sa zvyšuje. Nezvažovalo sa pritom to hlavné, že vyšetrovanie sa vykonalo opakovane, len u nízkeho počtu hovädzieho dobytká, že ohniskovosť bola veľmi vysoká a v pravom slova zmysle stále neboli žiadne poľnohospodárske podniky bez brucelózy, pretože pojem „nezamorený poľnohospodársky podnik“ podľa vtedy platných predpisov bol široký.

Na základe takýchto štatistických výsledkov sa stalo, že v roku 1967 Fidel Castro pri jednej príležitosti prehlásil, že kubánske deti sú prvé v Latinskej Amerike, ktoré pijú zdravé mlieko prosté TBC a BAB.

Postupným zvyšovaním kapacít laboratórií a počtu technikov a laborantov v rokoch 1967 - 1969 sa neustále zvyšoval počet vyšetrení hovädzieho dobytká v ďalších poľnohospodárskych podnikoch a u ďalších dovtedy nevyšetrených zvierat.

Štatisticky sa pozitivita (incidencia) naďalej znižovala, napriek tomu, že v roku

predtým sa rapídne zvyšoval počet brucelózných zvierat, ktoré sa pravdepodobne na základe prehlásení zabíjali a neposielali sa ako predtým, do brucelózných izolátov, ktoré sa postupne rušili. Tento postup spôsobil, že sa ročne zabilo veľké množstvo kráv, čo ohrozovalo dosiahnutie potrebnej vyššej produkcie mlieka.

V lete roku 1969 na prvej spoločnej porade slovenských a českých epizootológov (5) a sérológov (2) s Kubáncami, hlavne na základe poznatkov z východných provincií bolo dosiahnuté, že sa znova zriadia brucelózne izoláty, kde by sa hospodársky využili hlavne vysokoproduktívne kravy. Napriek týmto záverom izoláty zriadené neboli a zabíjanie kráv sa vykonávalo ďalej.

V roku 1970 Fidel Castro predostrel svoj perspektívny plán na zvýšenie počtu hovädzieho dobytku a hlavne na zvýšenie počtu kráv najmenej o 500 000 ks.

Okrem iných príčin hlavne chovateľského charakteru, tuberkulóza a brucelóza i naďalej znižovali stavy kráv a stále sa produkovalo menej mlieka. Z tohto dôvodu sa v roku 1971 znova prehodnotili príčiny uvedeného stavu.

Najsilnejšie hlasy sa ozývali z provincie Havana, kde provinčný šéf dobytkárstva, zrejme po diskusiách s najvyšším šéfom, prišiel k názoru, že k zlepšeniu daného stavu môže dôjsť len zastavením zabíjania kráv, alebo, že vyriešenie problému BAB na Kube je možné dosiahnuť len vakcináciou hovädzieho dobytku vakcínou B - 19. Tento názor si utvrdzoval tým, že v provincii Havana sa proti brucelóze bojuje už 8 rokov s najlepšie vybavenými laboratóriami, s najlepšími odborníkmi v porovnaní s ostatnými provinciami, a doteraz provincia nemá ozdravený ani jeden poľnohospodársky podnik.

Začalo sa pochybovať o dovedadajšom systéme boja proti BAB a uvažovať o tom, či platné predpisy sú dobré alebo nie. Pritom si chovatelia dobytku nechceli pripustiť, že vlastne oni boli hlavnou príčinou, že neboli dosiahnuté očakávané výsledky, pretože hrubo, flagrantne a systematicky porušovali platné predpisy o BAB v ich hlavných princípoch a bodoch. Nechceli akceptovať skutočnosť, že nekontrolovanými presunmi dobytku, namiesto ozdravovania dochádzalo k väčšiemu šíreniu nákazy. Neakceptovali sa úspechy, ktoré sa dosiahli v iných provinciách, ako napr. v Matanzase, Las Villas a Oriente, kde pri dodržiavaní aspoň najzákladnejších opatrení sa dosiahli uspokojivé výsledky.

Treba povedať, že čiastočne aj veterinárna služba mala svoj podiel na tomto stave, pretože v službe bola veľká roztrieštenosť. Temer každá provincia si inak vysvetľovala prijaté predpisy a nariadenia o TBC a BAB. Rozdielna bola evidencia, štatistické výkazy, čím dochádzalo k neporovnateľným výsledkom a na základe toho sa spochybňovali aj platné normy. Túto nejednotnosť spochybňovali hlavne chovatelia.

Podobná situácia bola i medzi nami, hlavne medzi našimi epizootológmi. Nebol určený ani jeden ako vedúci a koordinátor skupiny, a ani náš externý poradca pre epizootológiu na Instituto nacional de medina veterinaria nemal funkciu akéhosi koordinátora, čo by bolo bývalo maximálne potrebné.

Na úseku laboratórnej diagnostiky situácia bola odlišná. Príslušné oddelenie

sérológie a imunológie kubánskeho centrálného štátneho veterinárneho ústavu koordinovalo a pravidelne kontrolovalo a zjednocovalo metodiky vyšetřovania tak, aby boli jednotné a rozšírenie týchto metodík sa zavádzalo koordinovane do provinčných a okresných laboratórií. Ústredný ústav túto prácu koordinoval a kontrolnými testami sledoval kvalitu vyšetření v jednotlivých laboratóriách.

Až v októbri 1971 sa uskutočnilo prvé spoločné celoštátne hodnotenie situácie v brucelóze na Kube, po prvom predchádzajúcom odbornom aktíve všetkých - slovenských a českých veterinárnych lekárov pôsobiach toho času na Kube, na základe všetkých odborných analýz a výsledkov z laboratórií. Znova sa konštatovalo, že celkovej spolupráci by prospelo, keby v každej provincii pôsobili naši odborníci - epizootológ, sérológ a bakteriológ tak, ako bolo plánované v pôvodných kontraktach.

Štátna veterinárna správa Kuby na základe analýzy tejto situácie začiatkom septembra 1971 uskutočnila aktív o brucelóze v Turiguano, kde sa zjednotili názory, ale hlavne sa dohodlo zaviesť jednotnú evidenciu a detailne sa stanovili povinnosti každého pracovníka v BAB a povinnosti na každom stupni riadenia. Na škodu veci bolo, že tieto veľmi dobré závery a opatrenia sa začali uplatňovať až koncom prvého štvrťroka 1972.

Vyskytla sa tu ďalšia nedôslednosť, ktorá sa opakovala z predchádzajúcich stretnutí. Naši epizootológovia prizvaní boli, no na sérológov sa znova zabudlo, aj keď sa prejednávali otázky diagnostiky.

Táto komplikovaná situácia dala podnet k tomu, že Fidel Castro nariadil zvolať celoštátnu poradu o brucelóze na október 1971, na ktorej sa hodlal osobne zúčastniť. Jeho účasť sa nakoniec nerealizovala pre dlhší pobyt v Chile. Na túto poradu zahraniční veterinárni lekári neboli pozvaní.

Až v októbri 1971, po predchádzajúcom odbornom aktíve všetkých slovenských a českých veterinárnych lekárov pôsobiach na Kube, došlo k spoločnému prvému hodnoteniu situácie v brucelóze na Kube.

V programe tejto porady boli nasledovné tri základné otázky:

- a) Analýza kladných a negatívnych faktorov v doterajšom boji proti brucelóze a prehodnotenie platných predpisov o BAB.
- b) Prerokovanie a zhodnotenie diagnostických metód v brucelóze.
- c) Zváženie výhod a nevýhod vakcinácie proti brucelóze vakcínou B - 19 a prípadné jej použitie na Kube.

Závery z tejto porady boli nasledovné:

1. Platné predpisy boli s malými úpravami одобrené. Chovatelia sa zaviazali dôsledne tieto predpisy plniť.
2. V sérologickej diagnostike BAB sa stanovili metódy, ktoré sa budú používať, avšak neboli prijaté všetky, a tak, ako sme ich my navrhli.
3. O očkovaní vakcínou B - 19 sa neprijali definitívne závery, pretože sa čakalo na osobný názor Fidela Castra aj napriek tomu, že celá veterinárna služba s výnimkou provincie Havana, i väčšina dobytkárov z iných provincií sa

postavili proti vakcinácii, poukazujúc na viac nevýhod ako výhod na Kube. Až do ukončenia nášho pôsobenia na Kube nebola táto otázka doriešená.

Očkovanie sa začalo pokusne realizovať v dvoch chovoch a identifikácia očkovaných zvierat bola zabezpečená dobre.

Keďže slovenskí veterinárni lekári na túto celoštátnu poradu neboli prizvaní, Dr. Giacintov, Dr. Trávníček, Dr. Čapka, Dr. Jonášek, Dr. Hajdu, Dr. Kubinec a Dr. Černovský vypracovali svoje stanovisko k aktuálnej situácii v BAB na Kube, v ktorom poukázali na nedostatky, ktoré boli príčinou, že neboli dosiahnuté také výsledky, ako sa predpokladalo a očakávalo. Zároveň sa vypracoval návrh na odstránenie týchto nedostatkov a špeciálne sa navrhli opatrenia na úseku laboratórnej, hlavne imunologickej diagnostiky brucelózy.

Z našej strany sa konšatovalo, že vedenie Štátnej veterinárnej správy Kuby sa zásadne stavia proti vakcinácii. Avšak, musela pristúpiť na určité výnimky, ktoré vyplývali z politických tlakov.

Ku koncu nášho pôsobenia v oblasti likvidácie brucelózy na Kube bolo konštatované, že bolo vyšetrené 21 % z celkového stavu hovädzieho dobytku s incidenciou 1,2 % a ohniskovosťou 47,1 % v štátnom sektore. Ďalej bolo konštatované, že pri dôslednom dodržiavaní platných predpisov a nariadení by bolo možné eliminačnou metódou ozdraviť chov HD na Kube od brucelózy aj bez použitia vakcinácie.

Celkové zhodnotenie pôsobenia slovenských veterinárnych lekárov na Kube

Pôsobenie slovenských veterinárnych lekárov - expertov na Kube sa začalo v roku 1963, keď ako prvý vycestoval do tejto krajiny MVDr. Miloš Halaša, CSc., ktorý sa zameral na oblasť aplikácie nášho systému veterinárnej laboratórnej diagnostiky. Cieľom bolo organizačne dobudovať centrálnu veterinárnu laboratóriu v Havane a začať s budovaním provinčných veterinárnych laboratórií. V tejto oblasti sústavne pracoval v rokoch 1963 - 1964 a opätovne krátkodobo v roku 1977 (3 mesiace) a v roku 1984 (2 mesiace). Okrem organizačnej činnosti sa špeciálne zameriaval na oblasť parazitologickej laboratórnej diagnostiky.

Neskoršia činnosť po vyššie uvedenom úvode sa uberala tromi smermi:

- a) Veterinárna laboratórna a klinická diagnostika
- b) Príprava a skvalitňovanie vysokoškolských učiteľov a rozvoj vlastného výskumu
- c) Organizácia boja proti nákazám, epizootologická činnosť na úrovni provincií a regiónov.

MVDr. Miloš Halaša

MVDr. Pavel Lietava

V oblasti laboratórnej diagnostiky po dr. Halašovi nastúpil a pokračoval MVDr. Pavel Lietava, CSc., z ŠVÚ Zvolen (1964 - 1967), ktorému vhodne asistovali i dvaja veterinárni technici, taktiež z ŠVÚ Zvolen, a to Milada Bešinová a Svätopluk Brázdil (1965 - 1967). Pracoval v Instituto Nacional de Investigaciones Veterinarias v Havane (Štátny veterinárny ústav). Zameriaval sa hlavne na vyšetrovanie krvných vzoriek hovädzieho dobytku na piroplazmózu, ktorých pozitivita bola vysoká.

Z oblasti laboratórnej veterinárnej diagnostiky v ďalších rokoch pokračoval MVDr. Ladislav Klauzer z ŠVÚ Prešov v špecializácii diagnostika porúch reprodukcie hospodárskych zvierat (1968 - 1969), MVDr. Hilar Andraško z ŠVÚ Prešov v parazitologickej diagnostike (1969 - 1970) a MVDr. Jozef Mitterpák, CSc., z ŠVÚ Michalovce taktiež v parazitológii a to 6 mesiacov v roku 1966 a opätovne v rokoch 1970 - 1972. V oblasti laboratórnej mikrobiologickej diagnostiky pracoval MVDr. Ján Bóry z ŠVÚ Zvolen v rokoch 1971 - 1975.

V laboratórnej sérologickej diagnostike brucelózy pôsobil MVDr. Štefan Hajdu (1971 - 1972) z ŠVÚ Zvolen a MVDr. Jozef Kubinec (1970 - 1972) z OVZ Senica nad Myjavou. V tejto oblasti hlavným cieľom bolo rozšírenie sérologickej diagnostiky brucelózy, ktorá do toho času spočívala len v pomalej aglutinácii o ďalšie kvalitnejšie a presnejšie metódy, a to metódu reakcie väzby komplementu (RFC) a Coombsov test za použitia antiglobulínového séra. Tieto dve metódy boli spolu s výrobou antiglobulínového séra zavedené do všetkých provinčných laboratórií, vrátane zácviu personálu, ktorý tieto testy vykonával a zabezpečoval aj výrobu antiglobulínového séra.

Ďalšie aspekty plánu činnosti boli zamerané na štvrťročné previerky a hodnotenia okresných (regionálnych) laboratórií a koordináciu plánov činnosti týchto laboratórií s epizootologickými oddeleniami provinčných veterinárnych správ.

Ďalšia činnosť spočívala v realizácii prípravných kurzov pre veterinárnych technikov, ktorých zameranie bolo na sérologickú diagnostiku BAB. V daných podmienkach určitou nevýhodou bola vysoká fluktuácia pracovníkov na tomto úseku, čo vyžadovalo opakované školenia a kurzy.

Špeciálnou požiadavkou pre provinčné laboratóriá bolo sledovanie a vyhodnocovanie výsledkov laboratórnych vyšetrení dobytku na BAB z genetických centier (plemenné hospodárstva), ktoré boli v pláne ako prvé na ozdravenie.

Provinčné laboratóriá vykonávali systematickú kontrolu (opakované vyšetrenia) všetkých vzoriek, ktoré vykazovali akýkoľvek titer protilátok v regionálnom laboratóriu a testy boli rozšírené o RFC a Coombsov antiglobulínový test. Až po tejto kontrole boli pozitívne vzorky nahlásené epizootologickej službe.

Ďalším problémom, ktorý bolo treba riešiť, bolo zavedenie jednoduchšej jednotnej a účelnejšej metódy evidencie vzoriek vo všetkých veterinárnych laboratóriách a personálne obsadenie sérologických oddelení, ktoré do nášho príchodu boli postavené na veterinárnych technikoch, bez širších teoretických vedomostí.

Keďže eradikačná metóda likvidácie BAB je v podstate založená na kvalitnej diagnostike, tento stav sme považovali za povážlivý a ako minimum sme požadovali obsadiť miesta sérológov v provinčných laboratóriách veterinárnymi lekármi.

Naše návrhy až do nášho odchodu neboli akceptované a do konca roku 1972 neboli uvedené ani v novej príručke laboratórných metód.

V provinčnom laboratóriu v Camagüey sa podarilo zaviesť metodiku RFC a tak-tiež v štyroch regionálnych laboratóriách, takže potrebná diagnostická kapacita bola pokrytá. V provincii pracovalo celkom 10 regionálnych laboratórií obsadených nasledovne: 6 veterinárnych technikov so stredoškolským vzdelaním, z ktorých dvaja absolvovali jednoročný kurz v sérológii v Slovenskej republike a 51 pomocných veterinárnych technikov - laborantov vyškolených v 3 mesačných kurzoch. Ročne sa v provincii vyšetrilo cca 1,5 milióna vzoriek.

Na základe rozhodnutia národného laboratória a vzhľadom na to, že oddelenie hematológie a biochémie nemalo obsadené miesto vedúceho veterinárnym lekárom, bol Dr. Jozef Kubinec poverený vedením aj tohto úseku, hlavne zavedením niektorých metód na stanovenie makroelementov (Ca, P, Mg, Cl), ako aj porúch acidobázickej rovnováhy.

Všetky výsledky boli poskytované epizootologickému útvaru provinčnej veterinárnej správy a jeho prostredníctvom aj centrálnemu národnému laboratóriu.

Na úseku epizootológie na úseku tlmenia BAB a TBC hovädzieho dobytku zo Slovenskej republiky pracovali MVDr. Milan Trávníček z ŠVÚ Prešov (1970 - 1972) a MVDr. Augustín Jonášek z OVZ Topolčany (1969 - 1972).

Podrobnejšie údaje sa nám nepodarilo získať, avšak prenikli k nám informácie, že po roku 1972 sa v otázkach riešenia diagnostiky nákaz sa Kuba začala viac orientovať na Panamerické centrum FAO a veterinárne služby v ZSSR, ktoré namiesto eliminačnej metódy odporúčali ozdravovanie s použitím vakcinácie pomocou vakcíny B - 19.

V tomto období, teda v rokoch 1965 – 1972, na Kube pracovala aj skupina parazitológov z Helmintologického ústavu SAV v Košiciach, ktorý sa zaoberali výskumom výskytu parazitárnych ochorení hospodárskych zvierat, ale i parazitologickou diagnostikou.

Spolupráca Helmintologického ústavu SAV s Kubánskou republikou

V rokoch 1965 - 1972 okrem štátnej veterinárnej služby SR sa do vedecko-technickej pomoci aktívne zapojil aj Helmintologický ústav SAV v Košiciach. Cieľom spolupráce bola, okrem skvalitnenia diagnostiky parazitárnych ochorení a pomoci pri ich likvidácii priamo v poľnohospodárskych podnikoch, aj odborná príprava kubánskych pracovníkov, výskum parazitov a parazitóz u voľne žijúcich zvierat a štúdium ekonomických problémov, ktoré v danej subtropickej oblasti tieto závažné problémy spôsobujú.

Ďalším dôležitou záležitosťou v rámci spolupráce bola výchova a vedecká príprava domácich kádrov, ktorú zabezpečoval a organizoval vtedajší riaditeľ HÚ SAV prof. MVDr. Ján Hovorka, DrSc., akademik SAV. Umožnil pre kubánskych odborníkov - veterinárnych lekárov, ktorí sa pripravovali na získanie vedeckých hodností CSc. a DrSc. dlhodobé stáže na ústave a možnosť obhajoby svojich dizertačných prác. Na Helmintologickom ústave titul CSc. obhájilo 8 kubánskych veterinárnych lekárov.

Dlhodobé pobyty vlastných pracovníkov ústavu na Kube prostredníctvom PZO Polytechna absolvovali nasledovní pracovníci:

MVDr. Vladimír Buša, CSc. v roku 1965 - 6 mesiacov a v roku 1967 taktiež 6 mesiacov. Cieľom jeho pobytu bolo štúdium helmintóz hydiny, ich prevencia a terapia.

MVDr. Jozef Mitterpák, CSc. pôsobil v rokoch 1971 - 1972 a jeho poslaním bolo štúdium fasciolózy hospodárskych zvierat.

MVDr. Rudolf Švarc, DrSc. pracoval v roku 1976 6 mesiacov a zaoberal sa výskytom pľúcnych helmintóz prežúvavcov.

MVDr. Viera Bírová, CSc. bola v roku 1971 6 mesiacov a v roku 1975 12 mesiacov. Pracovala v Combinado Avicola Nacional v Havane a venovala sa problematike diagnostiky pri prvom pobyte a otázkam prevencie helmintóz hydiny počas druhého pobytu.

Ing. Jozef Herbert Macko, CSc. v roku 1967-1968 pobyt v dĺžke 7 mesiacov a v roku 1971 6 mesiacov. Jeho poslaním bolo štúdium trematodóz a cestodóz na Kube.

MVDr. Michal Breza, CSc., v roku 1967 bol v dĺžke 6 mesiacov, v roku 1972 taktiež 6 mesiacov a v rokoch 1974 - 1976 pobudol 24 mesiacov. Jeho hlavnou pracovnou náplňou bolo štúdium výskytu fasciolózy hospodárskych zvierat, no pôsobil hlavne ako pedagóg pre parazitológiu na Havanskej univerzite.

Účasť slovenských parazitológov bola z Kubánskej strany hodnotená veľmi vysoko, vzhľadom na ekonomickú závažnosť parazitárnych ochorení a straty, ktoré tieto ochorenia spôsobovali v daných subtropických podmienkach.

Expertíza na Kube očami mladého slovenského veterinárneho lekára MVDr. Barnabáša Szakalla z Rožňavy

Zahraničnú expertízu mladej generácie odborníkov z ČSSR, pracujúcich v organizáciách a inštitúciách riadených ministerstvom poľnohospodárstva, zorganizoval na pomoc poľnohospodárstvu Kuby v rokoch 1965-67, nezávisle na Polytechne, Ústredný výbor Československého svazu mládeže (ČSM) v Prahe.

Na začiatku roka 1965 sa bez predbežnej propagácie veľmi naráchlo konal nábor a súčasne aj výber kandidátov - mladých veterinárnych lekárov v celej republike, aj na Okresnom veterinárnom zariadení v Rožňave. Poverený pracovník Krajského oddelenia Ministerstva vnútra v Košiciach tlmočil požiadavky a prísne podmienky výberu: pohlavie muž, vek max. do 25 rokov, slobodný, bez záväzkov, telesne zdravý, fyzicky zdatný, politicky overený, člen SZM, morálne bezúhonný s čistým registrom trestov, spoločensky prispôsobivý, športový typ a pripravený sa za

48 hodín záväzne rozhodnúť, zbalit' a cestovať do ďalekej, neznámej krajiny, na karibský ostrov Kuba. Predbežne na jednoročnú expertízu. Pri výbere kandidáta sa okrem odbornosti veterinárneho lekára pozitívne zohľadňovali aj s expertízou súvisiace znalosti, teoretické i praktické zručnosti, najmä jazda na koni, v čom som bol jednotka. Uvedené podmienky som z osemnástich veterinárnych lekárov na OVZ Rožňava splnil iba ja. Expertíza v exotickej krajine ma lákala. Po súhlase riaditeľa a po odporúčaní vedenia OVZ, som mierne šokovaný súhlasil a ihneď som bol aj nominovaný. Na základe telefonických inštrukcií som už o dva dni cestoval (na vlastné náklady) do Karlovíc na Morave. Tam sa konalo sústreďenie 90-tich nominovaných expertov z rezortu ministerstva poľnohospodárstva z celej ČSSR. Profesionálne zastúpenie nasledovné: 1/5 veterinárnych lekárov, 1/5 zootechnikov, 1/5 agronómov, 1/5 insemináčnych technikov, 1/5 prevádzkových ekonómov. Z východoslovenského kraja som bol jediný veterinárny lekár. Z celého Slovenska nás v tejto skupine bolo 8, ostatní kolegovia boli z Čiech a Moravy.

Sústredenie, príprava, poslanie expertov

Internátne sústreďenie v Karloviciach trvalo 3 týždne. Prednášajúci, popri geograficko-hospodárskych informáciách a poučeníach o Kube, veľký dôraz kládli na politicko-osvetovú prípravu a výučbu španielskeho jazyka v rozsahu základnej zásoby slov, výslovnosti a komunikácie. O podmienkach pobytu, ubytovania, stravovania, hygienicko-sociálnych a kultúrno-spoločenských pomeroch nám organizátori sústreďenia podali iba skromné informácie. Naproti tomu, o projekte expertízy, o poslaní a práci expertov, o našej pracovnej náplni a politicko-hospodárskom celi expertízy rozprávali lektori asi v tom zmysle, ako si to oni sami predstavovali a idealizovali.

Teoretická predstava organizátorov, teda ÚV ČSM bola taká, že sa vytvoria päť expertov rôznych profesií, t.j. veterinárny lekár, zootechnik, agronóm, insemináčny technik a ekonóm, budú tvoriť odborný tím, ktorému bude zverená štátna poľnohospodárska výrobná jednotka (podnik, závod, farma). Tento tím prevezme vedenie, riadenie, organizáciu práce a každý člen tímu bude vykonávať aj svoju profesionálnu odbornú činnosť tak, aby výsledkom jednoročnej expertízy bol hospodársky rast podniku. Autori tohto projektu v Prahe pravdepodobne nedostatočne, ak vôbec, konzultovali s kubánskou stranou o možnostiach jeho realizácie, takže po prilete na Kubu sa ukázal ako nerealizovateľný.

Na záver sústreďenia sa konali písomné testy a osobné pohovory. Na základe ich výsledkov z pôvodne 90-tich nominovaných expertov pätnásť vypadli, percentuálne zastúpenie profesií sa zachovalo.

Mládežnícku skupinu veterinárnych lekárov, zamestnaných v organizáciách a inštitúciách riadených Štátnou veterinárnou správou Ministerstva poľnohospodárstva a výživy Slovenskej socialistickej republiky tvorilo týchto osem kolegov: †MVDr. Bernard Gatci- OVZ Topoľčany, MVDr. Ladislav Žlnay- OVZ Trnava, †MVDr. Milan Tokár -OVZ Poprad, MVDr. Milan Mareta – OVZ Topoľčany,

†MVDr. Ján Sýkora – OVZ Trenčín, †MVDr. Ivan Eliáš – OVZ Zvolen, MVDr. Barnabáš Szakall – OVZ Rožňava, MVDr. Ivan Godál – OVZ Nitra.

Let s medzipristátím

Na letisku v Prahe-Ruzyni sme na hromadnú letenku, s povolenou 40 kg batožinou nastupovali do špeciálu Bristol Britania sedemdesiati piati experti, čiže 15 päťčlenných tímov. Na leteckej linke Praha – Havana boli plánované dve medzipristátia. Jedno kratšie v Sharone v Írsku, druhé, asi trojhodinové v kanadskom Halifaxe. Na letisku sme čakaciu dobu smeli využiť na prehliadku terminálu a na malé občerstvenie, prirodzene za vlastné valuty. Doma ani na sústreďení v Karloviciach nám organizátori expertízy neponúkli legálnu výmenu Kčs za doláre, takže kto si ich aspoň v minimálnej sume narýchlo obstaral, mohol si v letiskovom bare objednať aspoň pohár nealko nápoja. Ja som mal z domu päť dolárov a objednal som si fľaštičku Coca-Coly. Bol to nápoj, o ktorom som veľa počul, tam som ho prvý raz aj videl a túžil som ho aj ochutnať. Zaplatil som zaň celý môj dolárový kapitál a ostal som „švorcový“. O chvíľu nás piatich veterinárnych lekárov z ČSSR osobne kontaktovali neznámi, elegantne oblečení páni z neidentifikovanej agentúry. Snažili sa nás nahovoriť, aby sme z Halifaxu nepokračovali v lete na Kubu, ale s nimi do Kanady. Sľubovali nám okamžité lukratívne zamestnanie v rôznych odboroch kanadského veterinárstva. Nevedeli sme rozoznať, či to bola reálna ponuka na emigráciu alebo provokácia a previerka zo strany našej spravodajskej služby. S nemalými obavami sme ich ponuky kategoricky odmietli a nastúpili do nášho špeciálu, smer Kuba.

Prílet do Havany

Po pokojnom lete sme v dopoludňajších hodinách pristáli na letisku José Martího v Havane. Odtiaľ nás autobusmi dopravili do extratriedneho hotela International. Tam sme v európskom štýle, ale s prázdnyimi peňaženkami strávili dva dni a dve noci. Na tretí deň nás po skupinách na džípoch rozvážali na naše pracoviská. Ja som bol pridelený na veľký štátny poľnohospodársky podnik v provincii Matanzas, so sídlom v Maxima Gomez (asi 40 km od Havany). Cestou sme sa s vodičom džípu zastavili v jednej reštaurácii či krčme na obed. Prvý dojem z vidieckej kubánskej kuchyne bol veľmi nepríjemný. Servírovali nám miskú ryže, zmiešanú s nejakými morskými živočíchmi, ktoré vyzerali ako pandravy, navyše, táto delikatesa mala výraznú chuť i vôňu po benzíne. Radšej sme ostali hladní.

Príjemné prekvapenie nás čakalo v Maxima Gómez. Na pobyt nám piatim prideliť samostatný domček s dvomi izbami, kuchyňou, spoločenskou miestnosťou, sociálnym zariadením, vodovodom, elektrickým prúdom a kuchyňou aj s kuchárom. Teda komfort. Kuchár, domorodec, nám na privítanie uvaril hustú račiu polievku na pive. Raky boli bez kuchynskej úpravy, varené v celosti a bez porciovania servírované. Dost' sme sa) s nimi trápili a nenajedli sme sa. O niekoľko dní kubánskeho kuchára vystriedali dvaja čínski majstri kuchyne. Okrem toho, že varili dobre a chutne, boli aj našimi zdravotnými poradcami. Napriek horúčavám a sparnu, nedovolili nám 3 hodiny po jedle sa osprcho-

Agropodnik v Maxima Gomez sa svojím charakterom podobal nášmu štátnemu majetku. Do veterinárskej starostlivosti som mal zverených 9 500 teliat vo veku do 6 mesiacov v teľatníkoch na mliečnej výžive. Chov bol technicky aj kvalitatívne na veľmi dobrej úrovni. Výborné mliečne zmesi dodávali firmy z Kanady. Hromadné ochorenia teliat sa nevyskytovali. Mal som pod kontrolou aj zdravotný stav 7 000 výkrmových býkov a 1 000 jalovic rozličných plemien (celkove 18, z nich 5 boli zebu). Dojnice s vysokou dojivosťou 4-5

Los técnicos de los vacos en Cuba

**Laboran en granjas agropecuarias
Visita a la Agrupación Máximo Gómez**

Fuei THERESA MARIN

Se encuentran en Cuba 30 jóvenes estudiantes enviados por el Comité de las Naciones Unidas para la Juventud, en el marco de la Juventud Internacional, entre ellos un cubano nacido en el Ciudad Nacional de la UIC y el INRA, por una parte, y la Juventud Checoslovaca y el Ministerio de Agricultura, por la otra.

De estos jóvenes, 34 son graduados universitarios; y sus 21 gestiones se ven de licenciados, Diplomados Agrícolas de nivel postuniversitario.

Durante su corta estadía en nuestro país en la producción agropecuaria, a partir de su fecha de llegada el 18 de diciembre de 1966,

ESPECIALIDADES

Eduard Liliand, responsable del grupo que nos visita y graduado de una escuela secundaria agrícola en Val, es intérprete del Comité de las Naciones Unidas para la Juventud. Los 15 técnicos agrarios de la Unión Checoslovaca de la Juventud, Los 15 técnicos agrarios de la Unión Soviética, dos pertenecen al Partido Comunista checo.

Zootécnicos, médicos veterinarios, economistas, mecanicistas agrícolas, especialistas en insecticidas, químicos y laboratoristas componen el grupo, pero se encuentra distribuido entre los siete provincias peninsulares de 20 centros de trabajo.

No hay una previsión en la que no trabajen jóvenes especialistas en otras áreas, como ingenieros en San Ciriaco, en Nueva Granada; en la Empresa Grícola Avícola, en la Aurora;

lural, ya que corresponden a nosotros las tareas propias de las granjas de trabajo de la agricultura, tales como el trabajo del terreno, tal como los trabajos propios de las labores asignadas en la Agrupación Máximo Gómez, en la Victoria de las Tinajas, en Zamajagua en la Agrupación de la Granja Antonio Maceo y en el Páramo de Colón.

VISITA A LA AGROPACACIÓN "MÁXIMO GÓMEZ"

Para comenzar de once al trabajo de este centro productivo visitamos la Agrupación "Máximo Gómez", producida a Chetumal.

La brigada técnica allí ubicada se encuentra compuesta por un zootécnico, Elio Fábila, responsable del grupo; un médico veterinario, Emiliano González; Fátima Fragosa capitán técnico; medicinas veterinarias Asael Domínguez, economista, y Yancy Legatín, mecanicista.

Cada uno tiene su centro de trabajo asignado. El zootecnista y el asistente trabajan en la cabaña de ganado en toda la Agrupación, verificando las condiciones de los grupos de producción de los terneros.

El mecanicista y el asistente trabajan en el establo de tiro, además de realizar sus tareas respectivas, tales como la valoración económica de la cabaña de ganadería y el ganado en general, y garantizar el mejor aprovechamiento de los consumidos para la carne.

V článku sa konštatuje, že po vzájomnej dohode medzi národným výborom UJC a INRA na jednej strane a ČSM (Československý svaz mládeže) a Ministerstvom poľnohospodárstva vlády ČSSR na druhej strane sa dohodlo, že 75 mladých absolventov vysokých škôl poľnohospodárskych a veterinárskych prišlo na vedecko-technickú výpomoc kubánskeho poľnohospodárstvu. Po jednom roku ich pôsobenia vo všetkých provinciách, najmä vo veľkochovoch hospodárskych zvierat Kuby vyzdvihujeme návštevu zoskupenia (veterinárny lekár, zootechnik a plemenár) v Maximo Gómez. MVDr. Barnabáš Szakall a plemenár zakladajú podrobnú genetickú evidenciu teliat, vrátane overovania podmienok miesta ich pôvodu. Osobitnú starostlivosť venujú telatám (jalovičkám), pochádzajúcim od najproduktívnejších plemenníc. Tieto po vyhnaní na pastvu v presne stanovených týždňových a mesačných intervaloch vyšetrujú na TBC a na BAB. Súčasne je sledovaný ich prírastok na hmotnosti.

Mladí odborníci z ČSSR sa delia so svojimi úlohami, poznatkami a skúsenosťami s mladými Kubáncami. Z tejto spolupráce vyplýva lepšie porozumenie medzi národmi a zvyšovanie úrovne poľnohospodárskej výroby na Kube.

63

zakúpili plemenného býka. Plemennice „Ubre Blanca“ po otelení produkovali 60 l mlieka denne. Zaujímavým poznatkom pre mňa bolo, že maximálnu dojivosť docielili dojiči iba vtedy, keď teľa po pôrode okamžite umiestnili k hlave matky a nechali ho tam niekoľko dní.

Na farme sa chovali aj stáda koní pod sedlo, v maštaliach plemenné kobyly a žrebce. Dôraz sa kládol na výnosnú reprodukciu mulíc, o ktoré bol trvalý záujem zo strany kávovníkových plantážnikov. Ošipané sa na tejto veľkofarme nechovali.

Veterinárska prevencia u hovädzieho dobytku

Denne som pri asi 230 ks dobytku vykonával tuberkulináciu a odbery krvi na BAB. Vzorky som zasielal do jediného veterinárneho ústavu v provincii. Nebol zistený ani jeden pozitívny nález. Raz za týždeň sa všetok pasúci sa hovädzí dobytok kúpал proti kliešťom. Boli ich miliardy a trápili aj kone na pastvách, usadzovali sa im najmä v ušiach. Odkliešťovanie sa konalo vodným roztokom prípravku Asuntol v dômyselne vybudovaných kúpacích nádržiach. Do nich sa z jednej strany vyvýšeným náhonom naháňali zvieratá, po tobogane sa zošmykli do plnej nádrže, preplávali ju a na druhej strane, po mierne zošíkmenom výhone, dokonale vykúpaný dobytok vychádzal von. Kúpanie sa opakovalo v pravidelných intervaloch. Kliešte spôsobovali časté krvné onemocnenie - anaplazmózu, jej priebeh bol rýchly, končil úhynom. Voči anaplazmóze boli odolné jedine plemená zebu. Najspoľahlivejším prognostikom blížiaceho sa úhynu dobytku na pastvinách boli supy. Úhyn začítali aj 2-3 dni dopredu. Supy boli aj najspoľahlivejšími likvidátormi mršín, z ktorých zanechávali iba holé kosti. Dokonalá asanácia.

Teľatá nad 3 mesiace a staršie postihovala pľúcna červivosť. Odčervovanie perorálnymi prípravkami patrilo tiež k pravidelným preventívno-profylaktickým úkonom.

Insemináciu jalovic vykonával inseminačný technik individuálne po náznaku ruje, pozorovanej na pastve či v maštali. Riadená reprodukcia sa nekonala. Ja som denne vykonával diagnostiku gravidity u jalovic, inseminovaných pred 3 mesiacmi. Pôrody zebu jalovic prebiehali v prírode na pastvinách.

Veterinárska starostlivosť o kone

U koní sa vyskytovali bežné poranenia končatín a kopýt, častá bola babezielóza spôsobovaná Babesiou equi. Väčšinou to boli infaustné prípady, ale mne sa pokusne podarilo jedného hodnotného koňa zachrániť, resp. vyliečiť pomocou transfúzie krvi. Krv som odoberal od ôsmich kobýl. Špinavá bahnitá voda v prírodných napájadlách na pastvinách bola príčinou ochorenia koní na tzv. „letný vred“. Boli to mohutné opuchy na krku a hlave koňa, vraj zapríčinené množstvom červov v napájadlách. Opuchy sa s príchodom zimného obdobia samovoľne stratili. Kubánski pastieri koní, gaučovia, poznali homeopatické vlastnosti konárov aj s listami istého tropického stromu (názov som si nezapamätal). Napr. pri operácii rakoviny kopyta koňa som nevedel nijako zastaviť silné krvácanie. Priložené vetvičky krvácanie zastavili. Pripúšťanie kobýl sa konalo prirodzene, plemennými žrebcami. Zaujímavé bolo to, že medzi kobyľami bolo veľa hermafroditov. Využívali sa ako „prubíri“ pri vyhladávaní rujných kobýl. Z nemoci sa u žriebät ojedinele vyskytovali adenitídy.

Dr. Szakall v tel'atniku

Doprava

Pred odletom z vlasti ani po prílete na Kubu sme o spôsobe pohybu v teréne, resp. dopravných prostriedkoch, nedostali žiadne informácie. Po príchode na moje prvé pôsobisko do Maxima Goméz som mal možnosť vybrať si jazdeckého koňa, ktorý bol mojím celodenným prepravcom na desiatkach kilometrov od stáda k stádu, od maštale k maštali.

Mal som výhodu, že som už na fakulte v Košiciach bol jedným z najaktívnejších, kondične i výkonnostne pripravených jazdcov, takže 16 hodín denne v sedle koňa som zvládal. Jediným hendikepom počas mojej celodennej veterinárskej praxe bola klíma, resp. niekoľkotýždňová aklimatizácia. Nezvyčajná horúčava, nedostatok pitnej vody v teréne, smäd, (v krajnej núdzi som sa napil aj z bahnitej kaluže) a hlad. Široko-d'aleko som si počas dňa nemal kde kúpiť niečo pod zub.

Voda mi chýbala najmä na dodržiavanie základnej osobnej hygieny. Uhynuté zvieratá (kone, hovädzí dobytok) som na pastvinách pitval. Každý úhyn musel byť protokolárne zdokumentovaný. Pitevné protokoly som písal až večer, po dôkladnej sprche v ubytovni, ale najhoršie bolo to, že zakrvavené ruky po pitve som na pastvisku nemal v čom opláchnuť, len ich do handier poutierať. Zaschnutá krv mi ostala, aj s nenásytným rojom múch, komárov a iného hmyzu na rukách dovtedy, kým som neobjavil nejakú „žaburinu“, v ktorej som si ich aspoň iluzórne umyl. Dotieravý hmyz pri pitvách odháňali pastieri - „ranceros“

pomocou useknutého chvosta z uhynutého zvieraťa. Napriek týmto hygienickým nedostatkom s trvalou hrozbou infekcie, som vďaka imunizácii proti viacerým tropickým chorobám ešte na sústreďení v Karloviaciach, počas dvojročnej expertízy na Kube neochorel.

Na moju žiadosť o pridelenie nejakého motorizovaného dopravného prostriedku reagovali Kubánci tak, že mi doviezli dávnejšie vyradený a už nepoužívaný americký džíp červenej farby. Nazvali sme ho „sepultura roja“, čiže „červená rakva“. Auto bolo bez štartéra, bŕzd, s takmer nefunkčným volantom, ale ešte s výkonným motorom a prevodovou skriňou. Keď sa džíp roztlačil, motor naskočil a pokiaľ mal dostatok paliva, nezhasol. Po rozľahlej stepi nebolo potrebné ani brzdiť, ani trubiť, ani ukazovať smer, ani svietiť na cestu, ba ani krútiť volantom. Keď Kubánci videli, že s touto „rakovou“ dokážem jazdiť, závideli mi a chceli také auto aj oni. A tak mi ho zobrali.

Veterinárska a zootechnická evidencia

Kubánska štatistika a byrokracia si potrpeli na spoľahlivej a objektívnej evidencii hospodárskych zvierat. Metodika bola dobre koncipovaná a čo bolo chvályhodné, prakticky sa prísne dodržiavala. Každý kôň, každý kus dobytky na všetkých farmách mali svoje evidenčné čísla, výpaly, tetovania alebo ušné visačky. Hromadné preventívne, profylaktické a ostatné veterinárske úkony sa vykonávali a zaznamenávali podľa identifikačných čísiel. Dokumentácia bola jednoduchá, výkazníctvo nebolo ešte mechanizované, automatizované, ale bolo prehľadné a presné.

Mzda

O mzdových podmienkach (mesačnom plate) nás organizátori expertízy informovali ešte na sústreďení v Karloviaciach. V praxi to vyzeralo tak, že sme v mieste pôsobenia dostávali od tamojšej štátnej poľnohospodárskej správy každý mesiac plat v kubánskej mene, ktorej jednotkou je „peso“. Celková výška výplaty bola 120 pesos. Z tejto sumy 80 pesos poukazovala poľnohospodárska správa cestou nášho veľvyslanectva v Havane na zvláštny účet experta do depozitu ČSOB v Prahe. Tieto deponované pesos sa v našej banke doma zamieňali za tzv. „tuzexové bony“, za ktoré sa v predajniach TUZEX-u dal nakupovať zahraničný, západoeurópsky tovar každého druhu, t.j. potraviny, nápoje, textil, vlna, odevy, domáce potreby, elektronika, športová výbava, motorové vozidlá (autá domácich i zahraničných značiek, motorky), plavidlá, aj stavebniny a nehnuteľnosti a rozličné iné komodity. Žiaľ, naše „kubánske kontá“ v ČSOB boli oproti kontám expertov z nesocialistických štátov neporovnateľne chudobnejšie, až úbohé. Za dvojročnú expertízu veterinárneho lekára na Kube som si po návrate domov mohol dovoliť kúpiť akurát našu ŠKODU 1000 MB v hodnote 28 tisíc Kčs. Moja uspokojená finančná čiastka, ktorú som mohol transferovať na domáci účet, vychádzala v prepočte na 1160.-Kčs mesačne. Ostatné kubánske peniaze sme mohli použiť na bežné nákupy a potreby výlučne na Kube. Disponibilnú sumu sme mali uloženú na zvláštnom osobnom preukaze, ktorý slúžil ako identifikačná a zároveň aj platobná karta.

Výbava veterinárneho lekára

Predpokladali sme, že na kubánskych pracoviskách nás poľnohospodárske správy vybaví aspoň základným inštrumentárium, potrebným na denný výkon veterinárskej praxe. Organizátori nás takto informovali na sústreďení v Karloviciach. Nič zo sľubov sa nesplnilo. Okrem preležaných popruhových a zopár ohnutých drôtov (akože Flexi svoriek), používaných pri výklopoch maternice, neposkytli nám nič. Počnúc teplomerom, fonendoskopom, chirurgickými nástrojmi, injekčnými striekačkami, ihlami, a pod., sme si všetko museli zháňať sami.

Mal som šťastie. Po jednom z odchádzajúcich kolegov-expertov (bol to Talian) som zdedil jeho kompletne privátne inštrumentárium, s ktorým som na slušnej úrovni dokázal ordinovať počas dvojročnej expertízy. Kolega a priateľ bol natoľko veľkorysý, že za celú výbavu nežiadal nijakú odplatu, považoval toto výpomocné gesto za stavovský čestný dar.

Ochrana zdravia a bezpečnosť pri práci (a aj mimo nej)

Organizátori expertízy nás ubezpečovali, že na Kube sme všetci experti pre prípad pracovného úrazu alebo ujmy na zdraví hromadne poistení. To nás uspokojovalo, ale pracovali sme obozretne, aby sme sa akémukoľvek vážnejšiemu úrazu vyhli, čo sa nám vlastne aj podarilo. Horšie to bolo s pocitmi reálneho a permanentného ohrozenia života zo strany nevyspytateľných kubánskych ozbrojencov. Časté prestrelky medzi „revolucionármi“ a „kontrarevolucionármi“ nepriamo ohrozovali aj nás. Situácie, kedy nás jedna či druhá strana „omylom“ mohla považovať za nepriateľov či neprajníkov revolúcie, nebodaj za kontrarevolucionárov, boli stále reálne a aktuálne. Môj odchod z Maxima Gomez po

Byt Dr. Szakalla

68

Vo voľnom čase som chodil s kubánskymi priateľmi na poľovačky. Lovili sme z konského sedla. V Camagüei som bol časovo, pracovne, pohybovo (pracovné cesty) samostatný, vo výkone špecializovanej veterinárskej expertízy neobmedzovaný. Dá sa povedať, že som pracoval v režime „na voľnej nohe“.

Poľovačka na diviakov a chov ošípaných

Dediny sú plné verných psov, potomkov pôvodných domorodých plemien, ktoré vôbec nebrechali. Na poľovačku na diviakov sú nepoužiteľní, pretože nebrešú. Používajú sa len psi brechaví, v ktorých koluje krv amerických psov. Pri poľovačke sa nepoužívajú vôbec strelné zbrane. Naproti tomu sa využíva obratnosť koní, presné ruky lasárov, ktorí v počte 8 až 10 zavčas rána vypúšťajú psov a nasledujú ich do vlniaceho sa mora trávy „quinci“. Výška trávy presahuje nad hlavy jazdcov. Koreňový systém quinci vytvára tunely, v ktorých sa divé svine zdržiavajú.

Keď sa ozve brechot psov, jazdci rýchlym cvalom smerujú za zvukom. Viditeľnosť okolia však nie vždy vyhovuje na lasovanie a preto jazdci spolu so psami vytvoria kruh, ktorý keď sa uzavrie, poskytuje možnosť na vrhnutie lasa na krk diviaka. Keď sa chyť prasnica s prasiatkami, kančekovia sa okamžite vykastrujú a kastráty sa pustia na slobodu. Tak som si vysvetlil, že ako je to možné, že z poľovačiek sa lovci vracajú iba so svinkami.

Uloveným divým sviniam sa obviaže rypák, zviažu sa nohy a jazdci – vaqueros- si ich položia pred seba na sedlo. Tak ich dopravlia domov, zavesia na hrubší konár stromu dole hlavou a tam ich zakolú, vykrvia a vyvrhnú. Následne sa mäso rozporciuje a rozdá rodinám lovcov. Zabíjačka sa v našom ponímaní nerobí, mäso z ošípaných sa pečie na rošte. Väčšie prasiatka, tvoriace chov ošípaných na dedinách sú pripútané k svojej búde (chlievu) povrazmi, tak ako u nás psi.

Výkrm väčšieho počtu ošípaných sa robí v nenáročnej prenosnej ohrade, kde zamestnanec vylezie na palmu a mačetou nareže trs palmových bobúľ, ktoré padajú medzi hladné zvieratá.

Premiestňovanie býkov a ródeo

Na fincu San Cajetano prichádzali od utorka do piatka profesionálni jazdci ródea. Krotili, prípadne prijazdievali kone. Boli to zdatní muži bez strachu, s citom pre chovanie sa jak býkov, tak aj koňa. Keďže som býval na fince viac mesiacov, s ródeistami som sa spriatelil. Zistili, že mám rád kone a viem dobre jazdiť. Zapadol som do ich kolektívu a keď odborníci spoznali, že sa do chovu koní aj rozumiem, tak ma vymenovali za člena komisie na výber chovných kobýl a plemenných žrebčov a neskôr do funkcie predsedu výberovej komisie.

Po čase som sa nie iba pozeral na ródeá, ale okrem koní začal som jazdiť ródeá aj na býkoch. Podsúvali podo mňa pri ródeu býkov len do 800 kg hmotnosti. Profesionáli jazdili na býkoch 1300 až 1500 kilogramových.

Do náplne profesionálov patrilo aj naskladňovanie býkov do lodí, prispôbených v podpalubí na ich prepravu do Talianska. Ako priateľ a profesionálov ma zobrali na naskladňovanie býkov do lode v Habane. Lod' sa volala L Toro (príznačné – býk). Lod' mala 4 podpalubia. Náplňou našej práce bolo dostať býkov z dvojposchodového ťahača

auta do podpalubia. Naskladňovanie býkov do boxov v podpalubí bolo riešené formou tobogánov (šmýkačiek). Trasa pozostávala z pravouhlej zákruty, kde boli dve oceľové tyče, za ktorými stál jeden pomocník, teda aj ja. Mojou úlohou bolo zašpicateným kolíkom bodat' do býkov a po náraze na tie dve tyče ich nasmerovať na ďalšiu šmýkačku. Bol to úžasný adrenalín!! Na šmýkačke sa objavil býk, ktorého elektrickým bičom nahnali smerom do podpalubia.

Býci mali cca 800 kg, z papule sa im penilo, krvou podliate oči sa dali vidieť len v slabom svite svetla, ktoré vytvárala konzerva s naftou a kúskom sisálového lasa, ktoré silno dymilo. V duchu som sa modlil, pri každom náraze býkov do dvoch oceľových tyčí, aby vydržali. Medzi mnou a hlavou býka bola len tá tyč o priemere 10 cm. A tak to išlo kus za kusom, kým sa loď nenaplnila. Mám z toho celoživotný zážitok.

Krokodília farma

V prírodnej rezervácii La Boca de Guama sa nachádza indiánska dedina Lagúna del Tesoro, v ktorej na farme krokodílov chovajú niekoľko tisíc jedincov dvojakeho plemena.

Kubánske plemeno krokodíla má kratšiu nosovú časť a na chrbte má 4 rady výrastkov. Druhým je kajman, ktorý má dlhšiu hlavu a na chrbte 6 radov výrastkov. Krokodíly sa chovajú v betónových bazénoch a krmia sa každý päťdesiaty deň bachormi z hovädzieho dobytká, prípadne mäsovým odpadom z bitúnkov.

Zamestnanci majú veľmi rizikovú prácu. Musia vyzbierať krokodílie vajcia spreď nosov samca a samice, ktoré svoje hniezdo s vajíčkami úzkostlivo strážia. Pozbierané vajcia sa dávajú do liahne, ktorú tvorí cca 60 cm betónová ohrada, kombinovaná s drôteným pletivom a jemne pieskovanou podlahou. Po vyliahnutí sa krokodílie mláďatá presúvajú do odchovne. Keby sa vajcia nezbierali, tak by dospelé krokodíly vyliahnuté krokodíľčatá zožrali. Zamestnanci tvrdia, že krokodíl má lepší čuch ako pes. Keď sa v blízkosti stáda ukáže pes, krokodíly akoby zbesneli. Aj malé – 10 až 15 cm mláďatá sú už nebezpečné. Dokážu odhryznúť prst nepozornej obsluhy.

K pozoruhodnostiam prírodnej rezervácie La Boca de Guama patrí plavba loďkou do Lagúny del Tesoro, kde je podľa starých dokladov postavená indiánska dedina na koloch na vode (vodné stavby).

Je tam reštaurácia croco – bar, kde ponúkajú mäso z krokodílov, na rozličný spôsob. V indiánskej dedine žili kedysi indiáni kmeňa „Tuino“.

Po troch mesiacoch ma z provincie Camagüei prevelili do provincie Camagüel, na veľkofarmu v Rio Seco a potom na Guantanamo, kde bol najpočetnejší chov koní. Všade som pracoval v odbore konskej medicíny, v koniarskej branži a prostredí. Pracovné, ubytovacie a spoločenské podmienky som mal všade veľmi dobré. V Guantaname mi prideliť celkom slušnú motorku JAWA 250, ktorú som využíval ako na pracovné cesty, tak aj na poznávacie výlety do širokého okolia. Väčšinu dňa som však trávil a presúval sa v sedle koňa. Kôň sa stal príjemnou a užitočnou súčasťou môjho bytia, prednosťou mojej profesie a športového záujmu.

Kultúra a spoločenský život

Od príchodu do Bojana až do skončenia dvojročnej expertízy na Kube sa našiel priestor aj možnosti na návštevu všakovakých zábav. Boli to najmä spoločenské posedenia, žúry s porotcami po súťažiach koní, alebo s rodeistami po skončení produkcie. Bol som na veľkolepej paráde voľby „miss Cuba“, na mohutnom a spontánnom karnevale v Santiagu de Cuba, na mnohých diskotékach a tanečných produkciách. Z kultúrnych podujatí to boli návštevy koncertov vážnej i populárnej hudby, v hlavnom meste Havana návštevy divadiel, vernisáží, múzeí, kostolov a iných pamätihodností. Z oblasti športu to bol futbal, medzinárodné stretnutia, medzi ne patrila aj zápas medzi Havanou a Sklounion Teplice z ČSSR. Rád som chodil na konské i býčie rodeá, na rozličné jazdecké súťaže a iné.

Dovolenky

Po ročnom pobyte na Kube som mal nárok na 4 týždňovú dovolenku doma, v Košiciach, čo som aj využil. Na dovolenku po druhom roku expertízy som pozval svoju sestru. Poznávali sme hlavné mesto Havanu a väčšinu nádherných kubánskych prímorských pláží. Boli to vzácne, hodnotné zážitky, ktoré z pamäti doteraz nevymizli. Všetky náklady spojené s dovolenkou na Kube som hradil z usparených peňazí v miestnej mene (pesos), ktoré som iba tam mohol minúť.

Zhodnotenie dvojročnej veterinárskej expertízy na Kube v rokoch 1965-1967

Na rozdiel od veterinárskych expertíz na Kubu, po organizačnej stránke zabezpečovaných PZO Polytechna, túto akciu organizoval Ústredný výbor Československého svazu mládeže v Prahe. Rozdiel spočíval v charaktere činnosti a jej poslaní. Tá naša bola chápaná ako „súdržská pomoc mladých odborníkov poľnohospodárskych služieb vrátane veterinárskej služby, socialistickému poľnohospodárstvu na Kube“.

Mala veľa koncepčných i organizačných nedostatkov a počítala aj s našim entuziazmom, keď časť činnosti, za ktorú sme neboli honorovaní, sme mali považovať za „nezištnú mládežnícku pomoc kubánskym poľnohospodárom“.

Po odbornej stránke expertíza bola pre mňa, mladého veterinárneho lekára iba s dvojročnou praxou neoceniteľným prínosom. Spočívala v pestrej, rozmanitej a praktickej starostlivosti o zdravie zvierat rôznych druhov a plemien, ktoré som predtým nepoznal. Jedine s chovom oviec som sa pri svojom pôsobení na Kube nestretol. Získal som mnohé nové teoretické i praktické poznatky a skúsenosti z tropickej veterinárskej medicíny, ktorú som mal teoreticky naštudovanú v rámci postgraduálneho trojsemestrálneho kurzu na VŠV v Košiciach, ako aj z prírodnej liečby zvierat, ktorú som v núdzových podmienkach mal príležitosť si aj vyskúšať. Oboznámil som sa tiež s kubánskou organizáciou veterinárskej služby a starostlivosti.

Po spoločenskej a poznávacej stránke mal som dostatok času a príležitostí sa za dva roky oboznámiť s letorou, mentalitou, charakterovými vlastnosťami a zvyklosťami Kubáncov. Spoznal som ich temperament, ich vzťah a prístup k zvieratám, ich chovateľské vedomosti

a zručnosti. Spoznal som ich spôsob života v mestách i na vidieku, kultúru bývania, stravovania, spoločenských stykov. Získal som poznatky zo spoločenského postavenia humánnych lekárov, veterinárnych lekárov a ostatnej inteligencie. Naučil som sa španielsku reč, spoločenskú i odbornú komunikáciu slovom i písmom.

Spoznal som kus sveta, bájný karibský ostrov Kubu, veľkú časť jeho územia, mestá, obce, cesty, stavby, prírodu a nezabudnuteľné pláže.

Adios Cuba !

Rozhovor s expertom spracoval
MVDr. Ladislav Husár

Mongolsko
Mongolská republika

A map of Mongolia and its surrounding regions. Major cities labeled include Ulaanbaatar, Urumqi, Beijing, and Tianjin. The map shows the borders of Mongolia, China, and Russia. Major transportation routes are indicated by lines connecting various cities. The map also shows the location of the Great Wall of China and the Yellow Sea.

Ukončenie 1965

Hlavné poslanie expertov:

Tlmenie slintačky a krívačky – vakcinácia

Začiatok II. expertízy 1966

Ukončenie expertízy 1968

Hlavné poslanie expertízy

Vyšetrenie hospod. zvierat na Tbc, BAB,
 sopľavku - tlmenie týchto nákaz

Počet slov. expertov: 16

<i>Rozloha</i>	<i>1 556 500 km²</i>
<i>Počet obyvateľov (2004)</i>	<i>2,6 mil.</i>
<i>Hlavné mesto</i>	<i>Ulanbátar</i>
<i>Štátne zriadenie</i>	<i>republika</i>
<i>Úradný jazyk</i>	<i>mongolčina</i>
<i>Administratívne členenie</i>	<i>18 ajmakov</i>
	<i>a tri samosprávne mestá</i>

V. Augustínský, T. Beninghaus, I. Biró, J. Brnušák, J. Bukovský,
M. Flešár, F. Gamčík, J. Krušpán, Š. Márton, P. Novotný, L. Polášek,
F. Rosival, T. Vargic, J. Zapletal, J. Žilincár, veterinárny technik O. Kolesár

X.2. Mongolsko

Ako som sa dostal do Mongolska

Predohra

Hodiny odbili dvadsiatu hodinu. Do ticha príjemne vlažného marcového večera zarezal ostrý zvonec telefónu. Riaditeľ Okresného veterinárneho zariadenia z Levíc mi prikázal dostaviť sa okamžite na OVZ kvôli riešeniu neodkladnej veci. O hodinu mi vo svojej kancelárii oznámil : „*Volali z Ministerstva zemědělství v Prahe, aby som ti oznámil, že máš ísť do Mongolska. Do rána sa musíš rozhodnúť. Ráno mi nahlásiš odpoveď, áno, alebo nie. Nepýtaj sa prečo, ani ja viac neviem.*“

Cesta domov teraz trvala dlhšie ako obvykle pre riešenie dilemy - ísť alebo odmietnuť. Kým som došiel domov, už som si kládol otázku, prečo by som nešiel. Ešte ten večer som dostal súhlas od rodiny a ráno som nahlásil svoje rozhodnutie s vyslaním.

O desať dní som sa stretol v Prahe s budúcimi spolupracovníkmi na prvej prípravnej schôdzi expertízy. Túto čakaciu dobu som využil na listovanie vo všetkých dostupných prameňoch o Mongolsku.

Krajina pre nás tak neznáma

V 13. storočí vnikla ranofeudálna ústredná moc, ktorá do prvých rokov 14. storočia si podmanila Čínu, Perziu, Rusko a iné krajiny. Po smrti geniálneho štátnika, politika, stratéga a vojvodu Džingischána, sa postupne rozpadol ústredný štát a rozpútal sa boj susediacich veľmocí o strategicky dôležité územie, o púšť Gobi, ktorá bola prírodou vytvorenou bariérou pre prenikajúce vojská z juhovýchodu na severozápad a opačne.

V štrnástom storočí víťazstvom Číňanov nad Mongolmi sa začína neodvratný rozpad mongolskej ríše. Tlak Číňanov a dlhotrvajúce bratovražedné boje nakoniec vyústili do rozdelenia Mongolska na Východné a Západné a neskoršie aj na Stredné Mongolsko. Ku poklesu obyvateľstva, zdecimovaného vojnami, sa pridružilo rozšírenie lamaizmu, následkom čoho došlo takmer k vymretiu veľkého národa. Východné Mongolsko s počtom 10 miliónov Mongolov splynulo s Čínou a 7 miliónov Mongolov v Západnom Mongolsku sa dostalo do Ruska a neskoršie do zväzku ZSSR ako Buriatska autonómna republika. V stepných oblastiach Stredného Mongolska zostalo milión kočovníkov. Po hrdinských bojoch sa zbavili nadvlády Číňanov, Mandžuoov, cárskeho Ruska a po víťazstve revolučných hrdinov Mongolov, 26. novembra 1924 vznikla samostatná republika – Mongolská ľudová republika v úzkom spojení so silným Sovietskym zväzom.

Mongolsko - Mongolská ľudová republika – MoĽR -Bügd Najramdach Mongol Ard Uls, hraničí na severe a západe so ZSSR, na východe a juhu s Čínou

ľudovou republikou. Tento socialistický štát v strednej Ázii na rozlohe 1 569 963 km² s počtom obyvateľov 0,9 na km², v centre Ázie sa rozprestiera na náhornej planine v priemernej nadmorskej výške 1850 m (najnižší bod 532 m). Na území Mongolska sa striedajú od severu na juh štyri krajinné typy; tajga, lesostep, polopúšť a púšť. Dve tretiny krajiny tvoria vysoké horské masívy, ako Changaj, Chentej, Mongolský Altaj a Gobijský Altaj; na juhu zaberá kamenistá púšť Gobi ďalšiu tretinu územia, ktorá v severnej okrajovej zóne sa striedavo mení na polopúšť, alebo na suchý step. Lesov je málo, len na 9 % celkovej plochy štátu. Najväčšie rieky sú Selenga, Cherlen, Orchon, Onon a Tola, ktoré z vysokých hôr tečú hlavne na sever a vlievajú sa do veľkých čínskych jazier alebo do Bajkalského jazera. Rieky zo suchých oblastí sa vlievajú do slaných horských jazier. Podnebie je kontinentálne, zimy sú suché, slnečné, ale s veľkými mrazmi, leto je horúce a suché. Vyznačuje sa extrémnymi rozdielmi teplôt – najvyššia teplota v lete je + 40° C, najnižšia, v zime – 50° C, denné a nočné teploty majú výkyvy viac ako 20° C. Relatívna vlhkosť vzduchu je veľmi nízka, zrážok je veľmi málo. Priemerné ročné zrážky (najviac naprší v lete) sa pohybujú okolo 400 mm, na juhu (Gobi) menej ako 100 mm.

MoLR administratívne sa delí na 18 krajov (ajmakov). Kraje sú ďalej rozdelené na 302 okresov (somonov). V hlavnom meste Ulanbátar žije priemerne 280.000 obyvateľov, s nárastom aj o 100.000 kočovníkov s dočasným pobytom, ktorí prichádzajú a na určitý čas zostávajú v hlavnom meste, najmä počas viacdňových slávností, alebo sviatkov.

Dopravná sieť je nepostačujúca. Hlavná železničná trať od r. 1957 spája ZSSR z Irkutska cez hraničné mesto Suchbátor a hlavné mesto Ulanbátar s Pekingom v ČLR. Vlak pre prepravu osôb v oboch smeroch premáva trikrát do týždňa. Okrem tejto trate od 1939 je vybudovaná 239 km dlhá trať Solovievsk- Čojbalasan, ktorá spája na severe najdôležitejšie priemyselné centrá. Automobilová doprava má významnú úlohu v krajoch a v okresoch. Cesty so spevneným povrchom boli upravené na území Mongolska v dĺžke 170 km, vrátane mestských komunikácií v Ulanbátare. Do ajmakov a somonov mimo železničnej trate vedú karavánne cesty. Stepné cesty (75 200 km) spájajú hlavné mesto so všetkými ajmakmi a somonmi. Skromná letecká doprava zaisťuje vnútrozemské a zahraničné spojenie.

Pred revolúciou Mongolsko nemalo ani jedného lekára. V r. 1964 pripadlo na 10 000 obyvateľov 13 lekárov a 90 nemocničných postelí. Vybavenosť zdravotníckych zariadení je nedostatočná.

Elektrifikáciu hlavného mesta, väčších výrobných centier a centier ajmakov zabezpečujú miestne elektrárne. Vo väčšine okresných miest sú verejné budovy a niekde aj verejné osvetlenie napájané elektrinou z agregátov na benzínový pohon.

Platidlo - tögrög = 100 möngö je výmenné iba so sovietskym rubľom v jedinej banke v Ulanbátare. Iné svetové platidlá západných krajín nie sú v obehu a pre osoby nie sú vymeniteľné na mongolskú menu.

Mongolsko sa označuje ako poľnohospodársko–priemyselná krajina. Do ľudovej revolúcie v. r 1921 patrilo medzi najzaostalejšie krajiny Ázie. Do roku socialistickej revolúcie v r. 1924 jediným ukazovateľom kapitalizmu bolo súkromné vlastníctvo pôdy a zvierat v rukách svetských a cirkevných feudálov. Po roku 1924 bol zavedený jednotný socialistický hospodársky systém, v ktorom kľúčové výrobné prostriedky sú vlastníctvom ľudu. Družstevným vlastníctvom sú remeslá, poľnohospodárske a obchodné družstvá. Obidve formy vlastníctva tvoria v Mongolsku socialistický sektor.

Najdôležitejším odborom poľnohospodárstva je chov dobytky. Počtom dobytky na jedného obyvateľa je Mongolsko na prvom mieste na svete. Pomalý rozvoj rastlinnej výroby sa datuje od r. 1950. V roku 1963 okrem 291 000 ton pšenice nevyrobili iné plodiny.

Sieť veterinárnej zdravotnej služby sa neustále rozširuje. Diagnostické kabinety, veterinárne bakteriologické laboratória a veterinárne strediská v somonoch, v štátnych majetkoch a v družstvách predstavujú 1 300 veterinárnych inštitúcií. Veterinárni lekári sa pripravujú štúdiom na vysokých školách v štátoch RVHP hlavne v ZSSR a na vysokej škole v Ulanbátare, veterinárni technici na inštitúte v Ulanbátare. Neďaleko Ulanbátaru je Biofabrika pre výrobu veterinárnych prípravkov.

V roku 1962 vstúpila do RVHP aj Mongolská ľudová republika, ktorá bola najzaostalejšou krajinou zoskupenia. Aj keď bola považovaná za poľnohospodársko–priemyselnú krajinu, v skutočnosti ešte stále prevládala poľnohospodárska výroba, hlavne odbor živočíšnej výroby.

Najdôležitejším odborom poľnohospodárstva bol chov dobytky. Od r. 1959 takmer na 100 % zabezpečovali poľnohospodársku výrobu socialistické výrobné podniky, 32 štátnych majetkov a 272 poľnohospodárskych družstiev.

Priemerný ročný stav chovaných zvierat, s možnosťou ročných rozdielov až 5-6 miliónov, sa pohyboval okolo 25 miliónov hospodárskych zvierat, z toho 20 miliónov jatočných zvierat. Približne 50 % produkcie živočíšnej výroby bolo určené na export a predstavovala 2/3 vývozu z celkového objemu exportu a tým aj príjmov do národného hospodárstva.

V Mongolsku chov hospodárskych zvierat sa zabezpečuje hlavne extenzívnym spôsobom. Každá živelná pohroma meteorologického, alebo epizootologického charakteru, znamená katastrofu národnému hospodárstvu. Takou pohromou bola nepriaznivá zima v rokoch 1963-64 a následná slintačková epizootia.

Koncom roka 1963 bola v Mongolskej ľudovej republike zistená slintačka. Nákaza vznikla vo východnej časti územia a šírila sa smerom na západ. Škody spôsobené touto epizootiou sa podstatne zvýšili dôsledkom prírodnej kalamity, keď na jar napadlo mimoriadne veľké množstvo snehu, ktorý vo vysokej vrstve zakryl stepný porast a zamedzil prístup zvieratám k jedinému zdroju potravy.

Vláda MoLR v snahe účinným spôsobom zabrániť šíreniu sa panzootie slintačky a krívačky na celé územie Mongolska a zároveň zabezpečiť živočíšnu výrobu ako podstatný zdroj výživy obyvateľstva, požiadala členské štáty RVHP o pomoc.

Najosvedčenejšiu metodiku a skúsenosti s tlmením tejto nákazy mala slovenská a česká štátna veterinárska služba.

Prvá expertíza slovenských a českých veterinárnych lekárov v Mongolsku

Podľa pôvodného zámeru pomoci štátov RVHP Mongolsku slovenská a česká expertná skupina mala byť súčasťou medzinárodnej veterinárnej expertízy štátov RVHP, do ktorej mali vyslať svojich expertov ZSSR, BĽR, MĽR, NDR, ktorí v rokoch 1964-1968 mali vykonávať informatívne vyšetrenie a zmapovanie výskytu a stupňa nakazení hospodárskych zvierat tuberkulózou, brucelózou a sopl'avkou. Po zistení konkrétnych údajov mali spolupracovať s mongolskými odborníkmi na vypracovaní plánov tlmenia a likvidácie nákaz.

Koncom roka 1963 však slintačková epizootia, ktorá bola spojená s veľkými ekonomickými stratami vynútila zmenu plánovaného programu expertíznych skupín a vláda MoĽR určila za hlavnú úlohu likvidáciu slintačky. Vláda ČSSR, na žiadosť vlády MoĽR, na svojom zasadnutí 20. marca 1964, uznesením č.163, uložila ministerstvu zemédelství zaistiť okamžitú požadovanú pomoc a na tento účel vyčlenila 2,5 milión Kčs (250.000 dolárov) pre členov expedície, na výdavky za cestovné, pre nákup potravín, a iných materiálnych potrieb vrátane dopravných prostriedkov a prepravy do Mongolska. V priebehu nasledujúcich dní ministerstvu zemédelství krajskí veterinárni lekári navrhli pre výber do skupiny expertov veterinárnych lekárov s osobnými skúsenosťami so slintačkovou diagnostikou, epizootológiou a protislintačkovými opatreniami. Dôležitou podmienkou bolo, aby účastníci expedície boli v dobrom zdravotnom

Telegram – „povolávací rozkaz“

stave, v potrebnej fyzickej kondícii pre prekonanie očakávaných a mimoriadne nepriaznivých klimatických a prírodných podmienok v Mongolsku, a to aj v podmienkach táborenia v neznámom teréne.

Ministerstvo v marci upovedomilo vybraných pracovníkov o návrhu na ich menovanie a vyžiadalo od nich súhlas. Bližšie informácie o poslaní expedície nepodalo.

O týždeň sa stretli menovaní pracovníci na Ministerstve земѣдѣлствѣ v Prahe. Zo Slovenska to boli terénni veterinárni lekári MVDr. Jaroslav Bukovský z Košíc, MVDr. Štefan Márton zo Šiah, MVDr. Imrich Štuchal z Trnavy a veterinárny technik Ondrej Kolesár z Nižného Klátova. Z Českej republiky prišlo sedem terénnych veterinárnych lekárov a jeden administratívny pracovník ministerstva земѣдѣлствѣ. Vedúci expedície, hlavný epizootológ ČSSR, MVDr. Václav Kouba, oboznámil prítomných s hlavnou úlohou expedície – likvidáciou slintačky v Mongolsku. Ešte pred rokovaním o príprave a vybavení expertov MVDr. Imrich Štuchal a jeden veterinárny lekár z Čiech odstúpili od menovania a opustili rokovaciu miestnosť.

Experti, ktorí prijali menovanie do expertíznej skupiny, po nepodstatných informáciách o Mongolsku od pracovníka ministerstva zahraničných vecí, po dlhotrvajúcej konštruktívnej diskusii sa dohodli o materiálnom vybavení skupiny.

Na našich pôvodných pracoviskách bola pozastavená naša činnosť a boli sme v stave stálej pohotovosti pre okamžitý nástup. Pre veľmi krátku dobu na prípravu expertízy nebolo možné realizovať ochranné očkovanie členov proti nebezpečným nákazám, existujúcim v Mongolsku. Žiadosť o zaistenie lekárskej pomoci ministerstvo zdravotníctva odmietlo s tým, že si musíme pomôcť sami. Pritom vo väčšine mongolských somonov žiadny lekár nepracoval. Preto bola naša skupina dobre vybavená aj humánnymi liekmi. Odcestovali sme do neznáma bez platného zdravotného a životného poistenia.

Konečná zostava kompletnej šestnásťčlennej protislintačkovej skupiny expertov: vedúci - MVDr. Václav Kouba, hlavný epizootológ ČSR, 8 veterinárnych lekárov, (6 z ČSR, 2 zo SSR), 1 veterinárny technik zo SSR. Do skupiny boli zaradení aj 1 veterinárny lekár, 1 laborant a 1 údržbár zo ŠVÚ Brno, 2 veterinárni špecialisti z Biovety Terezín, 1 technický pracovník Ministerstva земѣдѣлствѣ z Prahy. V prvom slede dňa 12. apríla 1964 osobným leteckým spojom z kompletnej 16 člennej skupiny odleteli do Mongolska trinásti. Dvaja pracovníci Biovety Terezín prileteli 14. 4. 1964 dvomi lietadlami Československých Aerolinií typu Il 18, naloženými materiálnym vybavením. Veterinárny lekár ŠVÚ Brno sa pripojil ku skupine o mesiac neskôr, po doprave pojazdného laboratória železnicou.

Materiálne vybavenie skupiny expertov

Dopravné prostriedky tvorili 3 terénne motorové vozidlá GAZ, 1 nákladné vozidlo ZIL (dar Vlády ČSSR), kompletne vybavené pojazdné laboratórium Tatra s vlekom a elektrickým agregátom. Do výbavy skupiny patrilo aj 2000 litrov

bivalentnej slintačkovej vakcíny typu AO, veterinárne a humánne liečivá, lekárske nástroje pre vybavovanie naliehavých prípadov a bežné veterinárne lekárske a diagnostické nástroje. Do osobnej výbavy členov patrili pracovné a ochranné odevy a obuv pre prípad zmeny počasia a protinákazových opatrení, kompletne vybavenie pre ubytovanie a prípravu jedál v prenosnom stanovom tábore, signálne a orientačné prostriedky, obaly na výstroj, vodu, PH, potraviny, rybárske a poľovnícke vystrojenie, údržbársky materiál, konzervované potraviny, kuchynské nádoby a náradie, čistiace prostriedky, prenosné dvojpliatňové variče na benzín.

Materiál k životu v stanovom tábore v odľahlých pustatinách a k výkonu odbornej práci bol zabezpečený z pohotovostných zásob ŠVS a zo skladu CO MZLVH, zo zásob armády a z nákupu tovaru z komunálnych obchodov. Základným princípom výberu bolo, aby skupina bola úplne nezávislá na mongolských orgánoch, čo sa týka dopravy, potravín, ubytovania a pracovného výkonu.

Jedinou požiadavkou voči vláde MoĽR bolo zaistenie styčného odborníka a zároveň aj tlmočníka, ako stáleho člena pracovnej skupiny a vodiča motorového vozidla vo funkcii navigátora.

Príchod expertnej skupiny do Mongolska

Pred príchodom našej skupiny expertov pricestovala do MoĽR skupina zo ZSSR a BLR a zástupcovia MLR a NDR. Jednotlivé skupiny mali podľa pôvodného zámeru vykonávať depistážne vyšetrenia v určených oblastiach Mongolska. Skupiny expertov veterinárnych lekárov z MLR, NDR a BLR vyjadrili nepripravenosť na akciu tlmenia slintačky a krivačky a preto onedlho po našom príchode opustili Mongolsko.

Privítanie na letisku v Ulanbátare, 1964

Čs. veterináři v Ulánbátaru

ULÁNBÁTAR (ČTK) — Do Ulánbátaru v pondělí přijela skupina čs. veterinářů, kteří přišli na pomoc mongolskému dobytkařství, těžce postiženému mrazem a vánicemi letos z jara. Na ulánbátarském letišti uvítal čs. veterináře ministr zemědělství Mongolské lidové republiky B. Ajuš a další představitelé.

Článek Čs. veterináři v Ulanbátare

Pomoc Mongolsku

PRAHA 13. dubna (ČTK) — Převážná část Mongolské lidové republiky byla v únoru a v březnu postižena silnými sněhovými bouřkami a velkými mrazy. Uhynulo značné množství dobytka a vznikly i další národně hospodářské ztráty.

Vláda ČSSR poskytla vládě Mongolské lidové republiky pomoc vysláním veterinářské expedice, vybavené pojezdovou laboratoří a dalšími potřebnými prostředky.

Článek Pomoc Mongolsku

Veterinární pracovníci ZSSR přijali mongolskou koncepcii, jednotlivci boli rozdelení do somonov na výkon terénnej praxe, čím sa vyčlenili z jednotného efektívneho zasahovania do boja proti rýchlo postupujúcej slintačkovej vlně. Izolovaní od seba na veľké vzdialenosti sa dostali do vleku miestnej veterinárnej služby. Tým naša expertná skupina, pôvodne plánovaná ako časť medzinárodnej, sa zmenila na samostatnú slovenskú a českú veterinárnu protislintačkovú skupinu expertov.

Epizootologická situácia a protislintačkové opatrenia v MoĽR pred príchodom našej expertnej skupiny

Každý administratívny kraj - ajmak v Mongolsku je svojou rozlohou veľký, alebo i väčší, ako ČSSR. Okresy - somony sú veľkosti našich

krajov. Priemerná rozloha jedného ajmaku je približne 88 000 km² a somonu cca 5 200 km². Priemerný stav vnímavých hospodárskych zvierat v ajmaku sa pohybuje okolo 1 200 000 kusov a v somonoch od 50 až 100 tisíc zvierat.

Slintačková epizootia sa vyskytla aj v rokoch 1940, 1946, od východu na západ sa rozšírila takmer po celom území. V roku 1960 sa vyskytla slintačka iba v jednom stáde. V novembri 1963 vzniklo prvé ohnisko slintačky pri východnej hranici MoĽR s Čínou. Nákaza sa do marca 1964 postupne rozšírila do ďalších oblastí a postihla štyri východné gobijské kraje. Rozloha postihnutých oblastí presahovala 300 000 km². Nákaza postupovala veľmi rýchle a po 14 dňoch bola zistená slintačka v ohnisku, vzdialenom 360 km od prvého miesta výskytu.

Zavlečenie nákazy nebolo dostatočne objasnené. Údajne neďaleko hraníc Mongolska už na jar 1963 vzniklo ohnisko SLAK v oblasti jazera Dalaj nur v ČLR a na jeseň v susednej Čitínskej oblasti v ZSSR. Dôležitú úlohu pripisovali migrácii obrovských stád antilop sajgy stepnej - dzereňov, ktoré sa pohybovali v jesenných mesiacoch 1963 severným, západným a juhozápadným smerom. Mimoriadne čulý a masový pohyb antilop sa dával do súvislosti s organizovanými poľovačkami v jesenných mesiacoch a s výskytom mohutných snehových búrok v decembri vo východných ajmakoch. Slintačkou a krívačkou ochoreli hovädzí dobytok, ovce, kozy, ťavy a ošipané.

Ochorenie sa prejavovalo bežnými klinickými príznakmi, ktoré boli najvýraznejšie u hovädzieho dobytka. U ťav po dlhšej inkubačnej dobe 7-14 dní vznikali zmeny na koži medzi paznechtami.

- Vláda MoLR zaviedla už v decembri 1963 opatrenia proti šíreniu nákazy:
- a) zriadila zvláštnu komisiu na najvyššej úrovni, v ktorej boli zastúpené všetky ústredné orgány,
 - b) ustanovila koordinačnú komisiu odborníkov,
 - c) zriadila nákazové komisie v zamorených ajmakoch a somonoch,
 - d) nariadila karanténu ohnisk, stanovila ochranné pásma v šírke 10-80 km vo dvoch pásmach. Prvé pásmo strážené vojenskou strážou, stredné pásmo občianskou strážou. Táto stráž bola viac zameraná na kontrolu osôb ako na voľný pohyb zvierat.
 - e) na prístupových cestách na hranici zamoreného ajmaku alebo somonu, na letiskách a hlavných cestách, hlavne v predmostí cez priechody cez rieky premostením, alebo brodom zriadila dezinfekčné stanice. Dezinfekcia odevov a osobných príručných balíkov vykonávali formalínovými parami v prispôbovaných jurtách, alebo v sovietskych vojenských pojazdných paraformaldehydových komorách. Vozidlá všetkých druhov a veľkosti, vrátane nákladu, dezinfikovali v provizórnych poľných dezinfekčných komorách taktiež formalínovými parami. Tento dôkladný systém dezinfekcie by sa mohla využiť aj v našich podmienkach,
 - f) prikázala ošetrovať mláďatá sérom alebo citrátovou krvou rekonvalescentov,
 - g) pristúpila k pokusnej vakcinácii v obmedzenom rozsahu, (60 000 zvierat) lapinizovanou vakcínou, vyrobenou z miestneho kmeňa vírusu typu O,
 - h) za hlavný spôsob boja určila a nariadila aftizáciu všetkých druhov vnímavých zvierat v zamorených a v ohrozených stádach čerstvo získanou slinou akútne ochorených zvierat, v zriedení 1:10 až 1:20. V štyroch východných ajmakoch aftizovali 1 492 000 kusov zvierat, čo predstavovalo obrovský počet pasáží a enormné namnoženie infekčného agensu. Podľa neúplných štatistických údajov spontánne ochorelo 572 000 zvierat a ostatné, čo ešte zostali zdravé, boli umele nakazené. Takto sa slintačka postupne rozšírila po celom území východných ajmakov a prenikala na západ. Podľa správy vedúceho veterinárnej služby Sugaradžu priame a nepriame ekonomické straty, ktoré vznikli ochorením zvierat a zavedením ochranných opatrení, dosiahli k polroku 1964 hodnotu 6 350 000 Tugrov (cca 20 000 000 Kčs). Slintačka značne narušila plánované národné hospodárstvo obmedzením exportu zvierat a živočíšnych produktov.

Naša expertízna skupina predložila návrh plánu likvidácie slintačky. Spočíval na modernej koncepcii tlmenia zabezpečením komplexnej prevencie proti šíreniu nákazy do zdravých oblastí prostredníctvom vytvorenia širokého ochranného pásma vakcinovanými zvieratami. V mongolských podmienkach tento „revolučný plán“ sa podarilo presadiť až po veľmi úspešnom overení účinnosti československej vakcíny v teréne a po presvedčivom výsledku skúšobnej titrácie vakcíny v terénnych podmienkach.

Zásadné stanovisko expertných skupín ČSSR k realizácii protinákazových opatrení

- a) skupiny expertov (slovenské a české) sa zapoja do akcie ako jednotný, nerozdelený tím,
- b) začnú pracovať podľa navrhutej koncepcie iba v tom prípade, keď mongolská vláda vydá zákaz vykonávať ďalšiu aftizáciu,
- c) v boji proti šíreniu nákazy bude vytvorené ochranné pásmo medzi zamorenou a nezamorenou oblasťou prostredníctvom vakcinácie všetkých vnímavých zvierat v ochrannom pásme,
- d) na vakcináciu sa použije vakcína typu AO československej výroby,
- e) rozsah preventívneho resp. núdzového očkovania určí predstavenstvo podľa miestnych pomerov v jednotlivých ajmakoch alebo somonoch,
- f) organizačné otázky spojené s vymedzením hraníc karantén, evidenciou zisteného stavu a počtu očkovaných hospodárskych zvierat, s organizáciou vakcinácie, bude zabezpečovať v úzkej spolupráci s miestnymi orgánmi a odborníkmi ajmakov, prípadne somonov.

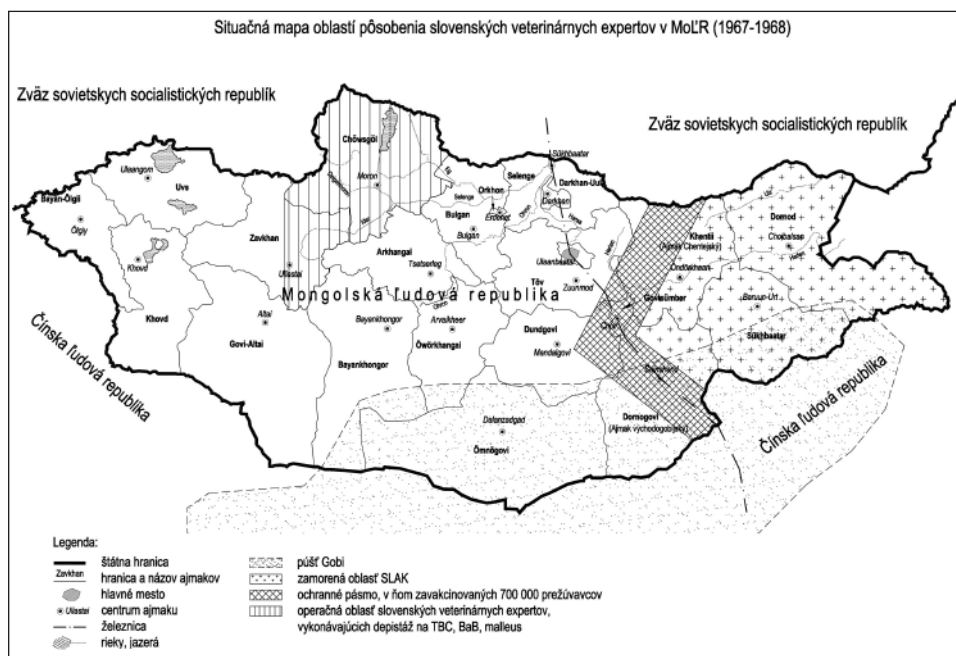
Mnohí vedúci pracovníci aj na úrovni vlády a miestni odborníci považovali koncepciu slovenských a českých expertov za „revolučnú“ a obhajovali doterajší spôsob boja - aftizáciu. Nedôveru voči vakcinácii zdôvodňovali neúspešnou vakcináciou lapinizovanou vakcínou. Polemizovanie o prijatí našej koncepcie trvalo až do konca apríla 1964.

Po mnohých rokovaníach s vedúcim veterinárnej služby MoLR Dr. Sugaradžom, ktorý bol súčasne aj zástupcom ministra, vznikol kompromisný plán:

- a) Vláda vymedzila oblasť pre vykonanie skúšobnej hromadnej vakcinácie s tým, že po uplynutí doby predpokladanej imunity a vyhodnotení efektu vakcinácie bude prijaté konečné rozhodnutie.
- b) Špecializovaní pracovníci z Biovety Terežín v spolupráci s miestnymi veterinárnymi laboratórnymi pracovníkmi vykonávajú súčasne testy imunizačného efektu použitej vakcíny AO Terežín a to v laboratórnych i terénnych podmienkach.

Úlohou expertných skupín bolo vytvoriť ochranné pásmo medzi východnou zamorenou a západnou nezamorenou oblasťou a to od južných hraníc s Čínou až po severné hranice so ZSSR, v dĺžke približne 1000 km a v šírke 15-100 km. Aktívne a veľmi dôkladne sme kontrolovali zabezpečenie prísnej karantény zamorených stád a zaistenie, aby všetky vnímavé zvieratá v ochrannom pásme boli predvedené k ochrannému očkovaniu. Uvedomovali sme si, že najväčší problém bude organizačne zaistiť, aby boli predvedené k očkovaniu všetky vnímavé zvieratá z roztrúsených malých atarov - súkromných chovov kočovných pastierov.

Čakaciu dobu pred odchodom do terénu sme využili na triedenie materiálu a na jeho zabezpečenie proti znehodnoteniu v provizórnom sklade, v budove Inštitútu pre prípravu veterinárnych technikov v Ulanbátare. Vyčlenili a zabalili

Situčná mapa pôsobiacich expertov

sme potrebný materiál ku každodennému životu v terénnych podmienkach, vrátane zásob potravín na dva mesiace. Podľa predbežného plánu činnosti sme počítali s doplnením zásob počas opakovaného pobytu v hlavnom meste. Medzi 9 členov základnej skupiny expertov sme rozdelili úlohy, kto sa bude starať o založenie stanového tábora, kto za kuchyňu, za rybársky a poľovnícky materiál, kto bude zdravotníkom skupiny. Mne sa ušla veľmi zodpovedná úloha, starostlivosť o vakcínu o jej skladovanie, pridelenie pracovným skupinám, hospodárne využitie, doplnenie zásob a vykazovania dennej spotreby.

Konečne 21. apríla 1964 sa vydala na cestu naša 15 členná skupina do Východogobijského ajmaku, ktorú Štátna nákazová komisia určila pre vyskúšanie účinnosti čsl. vakcíny typu AO Terezín v terénnych podmienkach. Po zdolaní 700 km stepných ciest, priemernou rýchlosťou 35 km za hodinu, za dva dni došla skupina dňa 23. apríla 1964 do hlavného mesta ajmaku, do Sajn Šandu, kde spresnila pracovný plán činnosti na dobu 14 dní. Z pracovnej skupiny sa vyčlenili dvaja špecialisti z Biovety Terezín, ktorí vo vymedzených veterinárnych laboratóriách v Erdene, a neskôr v Onderchane, testovali účinnosť vakcíny.

Očkovanie hovädzieho dobytku, jakov, oviec, kôz a tiav sme začali od južnej hranice štátu a púšte Gobi a to za veľmi ťažkých a neobvyklých podmienok. Boli tu značné teplotné rozdiely medzi dňom a nocou (-10°C až $+35^{\circ}\text{C}$), silné, suché vetry, prašnosť od rozvíreného piesku, popola a suchého trusu kopytami zvierat, čo sťažovalo očkovanie. V originálnom balení bola vakcína v kartónoch dostatočne chránená pred mrazom a po zistení cenného úkazu, že

zatienený priestor pod nákladným automobilom sa nezohreje, vyriešil sa problém skladovania zásob vakcíny továrensky izolačne dostatočne zabalenej. Okrem výkonu vakcinácie experti sa zúčastnili aj diagnostiky SLAK a organizovania ochranných opatrení proti šíreniu nákazy. V problematických priestoroch sme vykonávali potrebné úkony v protichemickom odeve a to aj na pálivom slnku pri teplote 40° C. Jednoduchí pastieri prejavili mimoriadne pochopenie nášho snaženia a tak sa nám podarilo v piatich somonoch, vo veľmi krátkom čase 14 dní, v spolupráci s pracovníkmi mongolskej veterinárnej služby, zaočkovať 147 000 kusov zvierat. Do 13. 5. 1964 vo Východogobijskom ajmaku bolo zaočkovaných zhruba 200 000 vnímavých zvierat. Po siedmich až desiatich dňoch po vakcinácii šírenie slintačky sa zastavilo. U vakcinovaných zvierat nebolo zistené ochorenie ani v jednom prípade. Nástup takejto solídnej imunity u vakcinovaných zvierat v daných terénnych podmienkach prekvapil aj samotných špecialistov z Terezína. Pri testovaní imunitnej odozvy vakcíny u očkovaných zvierat, taktiež aj u umele nakazených pokusných zvierat zistili solídnu imunitu.

Výsledky akcie vo Východogobijskom ajmaku konečne presvedčili väčšiu časť odporcov vakcinácie a naša koncepcia imunizácie proti slintačkovej epizootii dostala od štátnej nákazovej komisie zelenú až 28. 5. 1964. Do akcie sa zapojila skupina sovietskych expertov a približne 100 pracovníkov mongolskej veterinárnej služby.

MVDr. Kouba odovzdal vedenie skupín MVDr. Pospíchalovi a ďalej pracoval na Ministerstve poľnohospodárstva v Ulanbátare na jednotnom návrhu koncepcie protinákazových plánov pre všetky skupiny expertov v rámci RVHP.

Na konečné rozhodnutie nákazovej komisie sme čakali už po presune do Chentejského ajmaku. V južných oblastiach ajmaku sme pracovali za podobných podmienok ako v púšti. Postupovali sme na sever, kde boli síce priaznivejšie prírodné a chovateľské podmienky (lesostep, možnosť budovania ohrád pre zvieratá, rieky), ale epizootologická situácia bola komplikovanejšia a organizácia práce až na výnimky bola horšia. Napriek tomu, že epizootologická situácia bola veľmi kritická, pre trvajúce názorové nezhody sa naša práca odsúvala. Príčinou obnovenia nedôvery voči vakcinácii okrem neúspešného výsledku vakcinácie s vakcínou sovietskej výroby bol vznik niekoľko menších ohnísk SLAK v ochrannom vakcinovanom pásme. Poslúžili k argumentácii pre odporcov vakcinácie. Kontrolná skupina expertov za spoluúčasti hlavného veterinárneho lekára štátnej služby Sugaradžu a akademika Togova zo Štátneho ústavu pre výrobu veterinárnych biopreparátov v MoĽR zistila, že vo všetkých prípadoch vzniku nových problémových ohnísk došlo k porušovaniu zásad ochranných opatrení nepresnou evidenciou vykonaných zákrokov, utajením aftizácie zvierat tesne pred vakcináciou, utajením ohnísk pred zahájením očkovania zvierat, ktoré v čase očkovania boli v inkubačnej dobe. Niektorí súkromní chovatelia počas očkovania zahnali do ohnísk SLAK svoje zvieratá, ktoré potom vrátili

na pôvodné miesto, iní zasa ich zatajili. K vzniku ohnisk prispela aj nedôsledná a formálna práca civilných a vojenských strážnych služieb, ktoré benevolentne dovolili voľný pohyb zvierat medzi páskami.

V Chentejskom ajmaku sme zaočkovali zhruba 500 000 kusov zvierat. 7 000 kusov zaočkovali sovietskou aftizovanou vakcínou, ktorú počas nášho zásahu vyrobili z miestneho kmeňa sovietski odborníci. Štátna nákazová komisia MoLR súhlasila použiť túto vakcínu v obmedzenom rozsahu z politických dôvodov. Nechceli mať nepríjemnosti pre uprednostnenie československej vakcíny.

Vnútoraná organizácia expertnej skupiny

Počas celej akcie operačná skupina bola ubytovaná na jednom mieste. Do 5. mája 1964 sme bývali v stanoch a po ich zničení piesočnou búrkou v troch jurtách, vymedzených pre nás na okraji somonov, prípadne v drevených zruboch. Vodiči vozidiel a mongolský styčný vedúci sa ubytovali niekde v obydliach domorodcov. 2-3 členné pracovné skupiny vychádzali na jednotlivé atary, alebo k vybudovaným ohradám na očkovačom stredisku. Denne sa striedala dvojica členov, ktorá zabezpečovala celodenné stravovanie pre pracovné skupiny, čo spočívalo v príprave kaloricky hodnotných raňajok a teplých jedál, ktoré sa podávali po skončení dennej úlohy pracovnej skupiny a studenej večere. Úlohou kuchynskej služby bola príprava varených nápojov, kávy a čaju na celý deň a obmedzeného prídely teplej vody pre osobnú hygienu členov. Do priestoru s neprehľadnou nákazovou

Stádo oviec pred vakcináciou

situáciou alebo s výskytom nákazy vycestovala vyčlenená dvojica na 1-3 dni bez mongolského vodiča terénneho vozidla. Okrem protichemického ochranného odevu brala so sebou minimálnu výbavu na táborenie. Pripojila sa ku základnej skupine po dezinfekcii osôb, materiálu a vozidla. Pracovné plány a harmonogram vakcinácie sa vypracovali z prípadu na prípad podľa aktuálnej situácie a podľa zásady, aby v ten istý deň boli vakcinované stáda v takom rozsahu, aby nedošlo k pomiešaniu očkovaných zvierat s neočkovanými. Preto všetky dni sa považovali za pracovné a dĺžku pracovnej doby určovala daná situácia. Tento zámer mohol byť uskutočnený vďaka príkladnej pracovnej morálke všetkých členov expertízy.

Pracovné výkony boli veľmi rozdielne podľa miestnych pomerov. Vo Východogobijskom ajmaku, kde je nedostatok vhodného stavebného materiálu, boli výkony menšie pre problematickú fixáciu jednotlivých zvierat. V Chentejskom ajmaku bolo možné vybudovať očkovacie centrá systémom prepojených ohrád spojovacími chodbami, v ktorých skupinová fixácia väčšieho počtu zvierat v značnej miere dopomohla k mimoriadne pozoruhodným výkonom.

Počas presunov z miesta na nové miesto a doplnovania zásob stratili sme mnoho vzácneho času pre pohodlnosť miestnych funkcionárov somonov a pre vleklé rozhodovanie centrálnych riadiacich orgánov. Zo 140 kalendárnych dní akcie proti slintačke pripadá 96 výkonných pracovných dní. Združená, viac ako 100 členná pracovná skupina zaočkovala za 96 pracovných dní zhruba 800 000 zvierat. Z toho naša desaťčlenná skupina zaočkovala 500 000. Priemerný výkon jedného veterinárneho lekára bol 50 000 zvierat t.j. na jeden deň 500 zvierat. Veľmi zodpovedne sme dbali na hospodárne využitie vakcíny. Podľa našich prepočtov, na základe spotrebovanej vakcíny, pri minimálnej tolerancii neúčelne využitého množstva pri presnom dávkovaní automatickými dávkovačmi, bolo zaočkovaných zhruba 850 000 zvierat. Na jednotlivých ataroch bez presnej štatistiky a evidencie však priznali nižšie počty zvierat a nahlásili počet 791 000 kusov párnokopytníkov.

V priebehu vakcinácie proti slintačke bolo nutné preveriť imunizačné vlastnosti čsl. slintačkovej vakcíny typu AO proti izolovaným mongolským slintačkovým kmeňom, ktoré boli označené ako Chentejský a Gobijský. Špecialisti začali pracovať na vytýčenej úlohe 5. júna 1964 v Chentejskom ajmaku v somone Ondrechan. Preverili virulenciu obidvoch slintačkových kmeňov, ktoré doteraz boli skladované v chladničke laboratória. Pre dosiahnutie zvýšenej virulencie domácich kmeňov vykonali sa pasáže cez pokusný dobytok. Výsledky potvrdili kvalitu našej vakcíny.

Pojazdné laboratórium, ktoré z Brna odoslali prvý aprílový týždeň, docestovalo Transsibírskou železnicou cez Irkutsk do Ulanbátaru 15. mája 1964. V júni sa pripojilo k našej kolóne. Po absolvovaní niekoľkých presunov v skalnatej a v piesočnej púšti sme sa presvedčili o jeho problematickom a neúčelnom využití počas protislinačkovej akcie a pre vyskytujúce sa ťažkosti pri zdolávaní náročného terénu sme obmedzili pohyb vozidla len na najnutnejšie cesty. Až v septembri

mohlo byť pojazdné laboratórium plne využité, kedy sme v Bulgan-ajmaku začali plniť pilotný program sérologickou diagnostikou zamorenosti stád brucelózou a sopl'avkou.

Poézia púštnej búrky...

*.... 500 km dlhá cesta cez divoké
hory do hlavného mesta ajmaku
trvala tri dni. Kam oko dovidí len
suchá tráva stepi, žlté skaly, štrk,
piesok a sem-tam ojedinelý trs trávy.
Oči plné prachu, sliznice úst a nosa
vyschnuté, mrazivý vietor preniká
cez všetky vrstvy mundúru do kosti.*

GAZY sa predierajú cez úzke útesy, vyschnuté korytá riek, v labyrinte skál bizarných tvarov, kým nezapadnú do sypkého piesku, odkiaľ ich musíme ručne vyslobodiť. Zo štyroch mongolských šoférov iba jeden dokáže orientovať sa v tomto labyrinte. Postupujeme od vrcholu kopca ku vrcholu nasledujúceho kopca.

26. apríla 1964 na náhornej planine vo výške 1200 m sme vybudovali prvý stanový tábor. Do rána poklesla teplota na -10° C. Voda v 50 litrovom vaku zamrzla. Bočné laloky na vojenských spacích vakoch musíme zašiť,

Multifunkčná jurta

aby nám doň nefučalo. Doma sa na noc vyzliekame, paradoxne tu v púšti sa musíme obliekať do zimného prešívaneho obleku. Aby človek odhalil krásu toho zdanlivo mŕtveho sveta musí hľadiť k nebesám. Cez deň na jasnú modrú oblohu, v predvečer na kúzelný západ slnka a v noci na trblietajúce hviezdy na tmavomodrej oblohe.

Štvrtý májový deň v druhom púštnom tábore sa ráno zdal byť ako každý iný. Plnili sme náš denný program podľa zaužívaného stereotypu. Okolo obeda zosilnel vietor. Neprijemne nás holiť malými zrnkami piesku a štrku. Vždy silnejšie šľahal do tváre. Bolo to utrpenie. Nevedeli sme sa ubrániť pred jemným pieskom, ktorý prenikal všade. Oči nás páliť a piesok sa neúprosne hromadil v ústach, v nose, v ušiach, v hrdle, vo vlasoch a za golierom košeľe. Zrazu bola tma. Mohutná čierna stena, za ktorou zmizlo slnko, sa valila na nás. Zvieratá si ľahli na zem. Všetky ležali v jednom smere s natiahnutou hlavou, položenou na zem, otočené zadkom k valiacej sa čiernej stene. Pastieri sa rozbehli, aby čo najrýchlejšie pozbierali mláďatá a zahnali stádo do blízkosti ataru. Šoféri rozsvietili reflektory áut, aby sme k nim trafili. Potom sa spustilo peklo. Nedalo sa dýchať a obzerať sa už vôbec nie. Aj v kabíne bol tlak vetra tak silný, že sme sa dusili. Jemný prach sa dostal dnu aj cez plátennú strechu gaza. Gobi zmizla v oblaku piesku a štrku. Ohlušujúci hukot vetra a škripanie kamienkov narážajúcich na kovovú karosériu áut priamo trhali bubienky.

To peklo trvalo tak pol hodiny. Vo večnej púšti aj polhodina v púštnej búrke je večnosťou. Potom sa tá lietajúca púšť vzdialila a znovu sme videli. Okolo nás bolo všetko iné ako pred búrkou. Krajina vyzerala ako po mohutnom upratovaní. Bolo vyzametané. Piesok, štrk a sušené kurivo domorodcov, argal zmizol, zostali len skaly, balvany a jurty. Prerušili sme prácu, lebo Mongoli začali zachraňovať to, čo sa ešte zachrániť dalo. Vrátili sme sa do tábora. Kuchynský stan obložený debnami a malý horolezecký stan Pamír zostali na mieste. Silný vietor vytrhol zo zeme kotvy, dolámaval hliníkové trubky konštrukcie a takto uvoľnený prázdny stan sa premenil na lietajúci balón, ktorý pristál na úpätí skalnej steny tak dvesto metrov za táboriskom.

Expertné skupiny plnia program diagnostiky tuberkulózy, brucelózy a soplávky

Po skončení protislintačkovej akcie, na základe žiadosti mongolských orgánov slovenská a česká protislintačková expertná skupina veterinárnych lekárov pokračovala v plnení pilotného diagnostického programu proti tuberkulóze a brucelóze dobytka a soplávke koní. Sovietski experti odišli z Mongolska.

Už počas úspešného zásahu expertných skupín ČSSR proti šíreniu slintačkovej epizootii, dňa 30. 5. 1964, minister poľnohospodárstva MoĽR, Dr. Badamyn Baldžinjam, požiadal vedúceho skupín MVDr. Václava Koubu, zúčastniť sa prípravy medzinárodného celomongolského programu proti tuberkulóze, brucelóze

a sopl'avke. Základom navrhnutého programu mali byť úspešné programy proti TBC a BAB v ČSSR, ako aj skúsenosti protislintačkovej expertízy s organizáciou hromadných akcií v rôznych podmienkach Mongolska. Zámerom bolo vypracovanie rozsiahleho ozdravovacieho programu, založeného na výsledkoch etiologického vyšetrenia zvierat prostredníctvom medzinárodných veterinárnych expertíz, vo všetkých chovoch, na celom území štátu, v priebehu nasledujúcich rokov.

Naša expertízna skupina vykonala depistážnu diagnostiku TBC, BAB a malleu po ukončení akcie tlmenia SLAK v severnom Bulgan ajmaku, kde sa presunula 1. septembra za mimoriadne ťažkých jazdných podmienok, v rozbahnenom a močaristom teréne. Najviac problémov spôsobilo časté uviaznutie pojazdného laboratória, skonštruovaného na podvozku nákladného auta V3S. Pod ťažkou váhou skriňovej kabíny laboratória úzke pneumatiky sa zabárali do bahna. 120 km dlhú cestu sa nám podarilo zdolať za 16 hodín.

Zo základne v somone Bajan-agt sme vychádzali v pracovných skupinách do okolitých atarov, kde sme odoberali krvné vzorky a vykonali alergické skúšky. Touto depistážou sme získali informácie o výskyte a stupni zamorenia stád najmä u najvnímavejších druhov hospodárskych zvierat. Na sérologické vyšetrenie brucelózy sme odobrali 2 018 krvných vzoriek a to 1 605 od hov. dobytky, 156 od oviec, 225 od kôz a 34 od tiav. Súčasne so sérologickým vyšetrením u 631 kusov hovädzieho dobytky sme vykonali alergickú skúšku F-alergénom. Z celkového počtu vyšetrených zvierat pozitívne reagovalo sérologicky a alergicky 30,2 % zvierat. Existenciu značného rozšírenia brucelózy potvrdili aj informácie, získané od pastierov o výskyte klinickej formy nákazy v podobe častých potratov v stádach hovädzieho dobytky, zadržania lôžka a uhynutia zvierat v období puerpéria. Za predpokladu značného stupňa zamorenosti stád brucelózou bola vypracovaná správa pre ministerstvo poľnohospodárstva MoLR s konštatovaním, že utlmenie a likvidácia tejto nákazy bude spojené s obrovskými ťažkosťami vzhľadom na rôzne objektívne nedostatky, ktoré sú sprievodným znakom extenzívneho spôsobu chovu zvierat. Chýbala presná evidencia a identifikácia zvierat, nevytvorené podmienky pre dôkladnú izoláciu jednotlivých stád, takmer nemožné zamedzenie vzájomného styku migrujúcich stád na obrovskej rozlohe pasienkov. Bolo nepredstaviteľné vykonať účinnú dezinfekciu prostredia. Za jedínú možnosť účinného boja v danej situácii sme považovali a navrhli plošnú vakcináciu vnímavých zvierat vakcínou B-19.

Z 1 000 kusov vyšetrených zvierat tuberkulinizačnými testami reagovalo nevýrazne iba niekoľko zvierat a pozitívne iba jedna krava. Predbežne sa dalo predpokladať, že výskyt tuberkulózy u zvierat v MoLR bude len minimálnym problémom. U 456 kusov hovädzieho dobytky boli vykonané simultánne testy purifikovaným tuberkulínom československej a sovietskej výroby. Výsledky testov boli zhodné.

Na jednej kumysovej farme sme vyšetrili na sopl'avku 30 koní sérologicky a 46 koní očným alergénom. Výrazná pozitívna reakcia po sérologickom vyšetrení sa

zistila iba v jednom prípade a v 9 prípadoch bola posúdená ako dubiózna. Na očný alergén pozitívne reagovalo 9 koní. Pozitívne reakcie na mallein boli veľmi výrazné celkovou alergickou reakciou, ktorá sa prejavila mucopurulentným výtokom z očí a z nozdier, horúčkou a zrýchleným dýchaním. U 34 kusov vyšetrených tiav neboli zistené pozitívne reakcie na malleín.

Zamorenie stád sopl'avkou bude pravdepodobne vysoké. O ochorení ľudí, alebo o klinickom prejave ochorenia u koní sme nezískali žiadne informácie. Zdá sa, že v symbióze zvierat a ľudí, cez dlhé stáročia, sa vyvinula dostatočná imunita aj u ľudí, aj u koní. Za momentálneho stavu je nepredstaviteľná možnosť likvidácie sopl'avy v polodivokých a početných stádach koní. Izolácia pozitívnych zvierat od negatívnych na voľných pastvinách, na ktorých migrujú stáda denne 50-100 km, je za daných okolností nemožná. Pre nedostatočný počet pastierov a iných deliacich bariér by nebolo možné zabrániť opakovanému spojeniu už rozdelených stád. Situáciu ešte viac sťažuje podceňovanie existencie nákazy, kult Mongolov ku koňom a nedôvera k nepopulárnemu zabezpečeniu protinákazových opatrení samotnými chovateľmi.

Vyhodnotenie výsledkov práce expertíznych skupín ČSSR na vypracovaní a plnení programu tlmenia slintačky, TBC, BAB a sopl'avy

1. Krátky časový rozsah od registrovania požiadavky MoLR o poskytnutie pomoci cez materiálne a personálne zabezpečenie expertízy, až po nasadenie skupín k plneniu úlohy dokazoval:
 - a) vysoká profesionalita slovenských a českých expertov, dobrá pripravenosť vynikajúcich expertov z Vysokej školy veterinárskej v Košiciach a v Brne pre ťažkú veterinárnu prax tlmenia nebezpečnej panzootie zvierat a to nielen v domácom prostredí, ale aj ďaleko za hranicami nášho štátu,
 - b) príkladná pracovná morálka slovenských a českých veterinárnych expertov,
 - c) kvalita biopreparátov československej výroby,
 - d) opodstatnenosť moderného spôsobu boja proti nebezpečným nákazlivým ochoreniam hospodárskych zvierat prostredníctvom preventívneho a núdzového očkovania zvierat,
 - e) získanie medzinárodného uznania kvality slovenskej a českej veterinárnej služby.
2. Prvá expertná skupina získala cenné skúsenosti, ktoré boli základom vypracovania pilotného programu pripravovanej medzinárodnej expertízy v rokoch 1966, 1967, 1968. Členovia expertízy po splnení úlohy odovzdali MPLVH podrobnú správu o činnosti expertnej skupiny o získaných skúsenostiach a podali návrhy pre uľahčenie práce budúcich expertov, týkajúce sa:
 - a) zhodnotenia technického a materiálneho vybavenia expertízy,
 - b) zaistenia a poskytovania zdravotníckej pomoci,
 - c) výzbroje a výstroja skupiny a jednotlivca,

- d) potravinových zásob a kuchynského vybavenia vrátane čistiacich potrieb,
- e) technického a údržbárskeho materiálu.

Dôležité skutočnosti, skúsenosti a návrhy týkajúce sa organizácie práce a možnosti uplatnenia veterinárnej prevencie v aktuálnych podmienkach v Mongolsku na úseku:

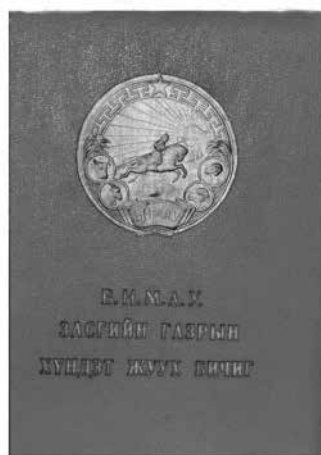
- a) organizácie hromadných očkovacích akcií,
- b) možnosti diagnostickej činnosti,
- c) možnosti fixácie a značkovania jednotlivých druhov zvierat,
- d) spôsobov vykonania nevyhnutného zabitia chorých zvierat, spracovanie zabitých zvierat v poľných bitúnkoch,
- e) možnosti získania a využitia koží z uhynutých zvierat,
- f) odstraňovania tiel uhynutých zvierat,
- g) poznatkov a záverov z práce laboratória typu V3S,
- h) vyhodnotenia rozdielností riadenia a vykonávania veterinárnej starostlivosti v podmienkach MoLR a v podmienkach ČSSR .

Poznatky uvedené v Záverečnej správe boli cenným podkladom pre vypracovanie pilotného programu tlmenia nákazlivých ochorení medzinárodnými expertnými skupinami v rokoch 1966-1968.

Záver I. etapy

Vláda MoLR vysoko ocenila poskytnutú pomoc a príkladnú pracovnú morálku členov slovenskej a českej veterinárskej expertízy. Deviatim expertom udelila Čestné uznanie Ministerstva poľnohospodárstva za úspešnú prácu, medzi nimi boli MVDr. Jaroslav Bukovský a veterinárny technik Ondrej Kolesár a jedno najvyššie – Rad práce MoLR MVDr. Štefanovi Mártonovi .

Pred odchodom do Mongolska sme nedostali od Ministerstva financií a poľnohospodárstva konkrétne informácie o spôsobe odmeňovania za prácu v zahraničí. Vedeli sme iba toľko, že počas polročného pobytu v Mongolsku nebudeme mať krátený náš mesačný plat. Dostali sme na výdavky počas cesty 20 rubľov a určitú časť

Rad práce udelený Dr. Mártonovi, 1965

preddavku v mongolských tugrikoch, ktoré boli dané do depozitu Veľvyslanectvu ČSSR v Mongolsku, odkiaľ hospodár expertízy a jednotliví experti si mohli vybrať podľa potreby. Konečného vyúčtovania sme sa dočkali 18. januára 1965.

I. časť expertízy v MoĽR bola oficiálne ukončená vyšetrovaním zvierat v somone v blízkosti sibírskej tajgy. Akciu sme museli predčasne ukončiť pre nepriaznivé zimné počasie. MVDr. Ladislav Polák, hlavný veterinárny lekár ČSSR na našu žiadosť sprostredkoval súhlas ministerstva s predčasným odletom z MoĽR tak, že všetky cestovné náklady na rozdielnej trase od štátom hradenej (Ulanbátar - Irkutsk - Moskva - Praha) uhradíme z vlastných prostriedkov. Ministerstvo vyhovelو našej žiadosti a povolenie na zmenu trasy sme dostali ako odmenu za vynikajúce výsledky s tou podmienkou, že z Moskvy do Prahy musíme využiť letecký spoj v presne stanovenom termíne, ktorý bol štátom určený a uhradený už pred naším odletom do Mongolska, čo sme aj dodržali. Oficiálne ukončenie I. etapy expertízy slovenských veterinárnych lekárov v MoĽR sa uskutočnilo predčasným skráteným letom 10.-11. októbra 1964 po trase Ulanbátar - Taškent - Samarkant - Moskva a 11. októbra 1964 sme pristáli na letisku v Prahe.

II. etapa expertízy slovenských veterinárnych lekárov v MoĽR v rokoch 1966-1968

1. Úvod

Minister poľnohospodárstva MoĽR Dr. Baldžinjam požiadal vedúceho slovenskej a českej veterinárnej protislintačkovej expertízy MVDr. Koubu pripraviť v spolupráci s mongolskými odborníkmi nový celomongolský program proti TBC, BAB a sopl'avke na základe úspešných programov v ČSSR, modifikovaný s využitím skúseností protislintačkovej expertízy, získaných v roku 1964 na úseku diagnostiky týchto nákazlivých ochorení v ajmaku Bulgan a skúseností získaných pri organizovaní hromadných akcií počas tlmenia slintačky v rôznych podmienkach Mongolska.

Príprava, testovanie a schvaľovanie navrhnutej metodiky

Základom navrhnutého postupu akcie bola vybratá metodika tlmenia TBC a BAB, overená v ČSSR. Navrhnutý postup bol prerokovaný na komisii odborníkov mongolskej veterinárnej služby. Už v roku 1964 Dr. Kouba spolu s mongolskými veterinárnymi špecialistami testovali reálnosť návrhu v mongolských terénnych podmienkach na dvoch štátnych majetkoch a na jednom družstve. Podľa výsledku testovania boli predložené návrhy ministerstvu poľnohospodárstva MoĽR, ktoré ich zaslalo vybraným spriatelénym členským štátom na preštudovanie a pripomienkovanie.

V dňoch 4.-12. marca 1965 sa konala vedecká metodická konferencia špecialistov členských štátov RVHP – Bulharska, Maďarska, Nemeckej demokratickej republiky, Poľska, ČSSR, ZSSR a Mongolska. Na základe uznesenia

Stálej poľnohospodárskej komisie RVHP z r. 1964 bola vypracovaná metodika diagnostiky a tlmenia tuberkulózy, brucelózy a soplľavky v Mongolsku.

Závery konferencie

- a) Na základe vyhodnotenia podrobnej záverečnej správy expertov z roku 1964, pre náročnosť materiálnej, technickej a personálnej prípravy, pôvodne stanovený termín začatia akcie v r.1965 sa presúva na rok 1966.
- b) V roku 1965 vybraní vedúci medzinárodných expertíz pod vedením MVDr. Evžena Juráka, bývalého člena protislintačkovej expertízy, preskúšajú všetky navrhnuté metodiky v mongolských podmienkach a získané skúsenosti využijú na prípravu vlastných národných expertíz.
- c) Náklady na expertízy sa budú riešiť na základe dvojstranných dohôd na úrovni vlád.
- d) Každá expertíza bude pracovať počas 6 mesiacov v rokoch 1966, 1967, 1968 od apríla do októbra.
- e) Bol stanovený počet a zloženie členov jednotlivých expertíz. Vytvoria sa 15 členné pracovné skupiny, do ktorých budú zadelení dvaja veterinárni lekári a dvaja laboratórni pracovníci z expertnej skupiny členských štátov. Ostatní personál bude mongolský.
- f) Pre jednotlivé národné expertízy boli určené oblasti v rôznych ajmakoch (krajoch) Mongolska. Slovenské a české expertízy budú pracovať v severnom ajmaku Bulgan a v ajmaku Uvurchangaj v strednom Mongolsku.
- g) Všetky expertízy budú využívať biopreparáty sovietskej výroby.
- h) Mongolská veterinárna služba určí koordinátora akcie pre dislokované pracovné skupiny.

Dopravné prostriedky pre expertov z ČSSR zabezpečí vláda ČSSR, pre ostatných vláda ZSSR. Do akcie boli zapojené aj 3 terénne GAZY, 1 ZIL a pojazdné laboratórium V3S, ktoré po odchode protislintačkovej expertízy parkovali vo dvore veľvyslanectva. Vozový park bol doplnený z finančných prostriedkov MZVLH a ÚŠVÚ Praha 8 terénnymi vozidlami GAZ, 1 nákladným vozidlom V3S, 7 vojenskými elektrickými agregátmi s náhradnými súčiastkami, s laboratórnym vybavením a určitými zásobami biopreparátov tak, aby každá skupina bola rovnomerne vybavená potrebnou technikou.

Príprava expertov na plnenie pilotného programu

Výber expertov sa na Slovensku vykonával v Bratislave už v r. 1965. Na základe návrhov krajských veterinárnych lekárov sa vykonal užší výber na veterinárnom oddelení MPVŽ SSR. Každý vybraný účastník musel absolvovať povinné očkovania, okrem iného aj proti moru, pretože sa tento v MoLR sporadicky vyskytoval. Účastníci absolvovali inštrukáže o podmienkach budúcej práce a dostali základné informácie o zemepisných a spoločenských pomeroch v Mongolsku. Mali nárok na nekrátený mesačný plat, na nezúčtovateľné diéty – 58 tugrikov denne a zúčtovateľný limit na

ubytovanie – 30 tugrikov denne. Okrem toho zamestnávateľ platil aj nemocenské poistenie a ministerstvo uhradilo aj úrazové poistenie. Do lietadla mohli vziať 20 kg batožiny na osobu, plus 10 kg príručnej batožiny.

Slovenskí experti a organizácia práce v MoĽR

Slovenskí veterinárni lekári, účastníci II. etapy expertízy, ktorí v skupinách pripravovali budúcich mongolských špecialistov v odbore veterinárska laboratórna diagnostika v r. 1966 boli MVDr. Vojtech Augustínsky a MVDr. Tibor Beninghaus, obaja z Košíc.

V r. 1967 - v Bulganskom ajmaku plnili úlohy podľa pilotného programu MVDr. Jaroslav Krušpán - ÚŠVÚ Bratislava, MVDr. František Rosival a MVDr. Imrich Biró - OVZ Košice, MVDr. Pavol Novotný - OVZ Prešov, MVDr. Tibor Vargic - OVZ Zvolen, MVDr. Jaromír Zapletal - OVZ Levice.

V r.1968 - MVDr. Vojtech Augustínsky a MVDr.Tibor Beninghaus - ŠVÚ Košice, MVDr. Jaroslav Krušpán - ÚŠVÚ Bratislava, MVDr. Jozef Brnušák - OVZ Bardejov, MVDr. Ján Žilincár - KVZ B.Bystrica, MVDr. František Gamčík - OVZ Bardejov, MVDr. Michal Flešár - ŠVÚ Prešov, MVDr. Ludvik Polášek - OVZ Dunajská Streda.

Naša expertíza pracovala v skupinách, v každej boli vrátane vedúceho traja veterinárni lekári.

Pre každý ajmak bol určený mongolským ministerstvom poľnohospodárstva jeden veterinárny lekár ako koordinátor akcie. Vedúci skupiny bol epizootológ, ktorý denne obchádzal vonkajšie pracoviská tzv. chašany – ohrady, kde sa vyšetrovali stáda alergicky a vykonával sa odber krvi, ktorú zväžal denne do laboratória vodič skupiny. Sérológ pracoval v sídle somonu. Pomocný sérológ mal na starosti aj kuchyňu, teda stravovanie a v špičke vypomáhal v laboratóriu. Okrem toho záučil pomocný personál pracujúci v laboratóriu.

Osobitnou kapitolou bolo naše stravovanie. Na základe poznatkov z predchádzajúcej expertízy sme sa na pobyt v rokoch 1967-1968 náležite pripravili. V Dome potravín v Prahe nakúpené základné potraviny (múka, cukor, ryža, nejaké konzervy a pod.) nám bezpečne zabalili a vlakom poslali do MoĽR. Tam boli rozdelené jednotlivým skupinám. Významne pomohli niektorí kolegovia z okresov, pracujúci v potravinárskych podnikoch, konzervárňach a pod.

Sprostredkovali pre expertízu významné objemy konzervovaných polotovarov, čím podstatne pomohli expertom pri príprave stravy. Po skončení expertízy sa niektorým podnikom posielali hodnotenia jednotlivých výrobkov používaných v terénnych podmienkach (odolnosť balenia pri preprave, chuťové vlastnosti, príprava a pod.). Všeobecne získavanie potrebného potravinárskeho tovaru pre kuchyňu bolo dosť obťažné. Zelenina nebola prakticky žiadna. Mäso bolo hlavne baranie, ale ochutnali sme aj hovädzie z jaka, konské mäso ,mäso z ťavy a samozrejme nejakú divinu, najčastejšie od konca augusta labkáče (vták veľkosti našej hrdličky) a dropy. Mlieko z jakov malo asi 8 % tuku. Maslo bolo len slané,

čo na varenie postačilo. Chleba bolo poriadko, veľmi rýchlo plesnível a tak sme si zvykli na jedlo bez chleba. S vodou bol veľký problém. V lete sa stávalo, že sme naberali vodu priamo z riek či potoka. Túto sme najskôr prevarili, potom filtrovali a pred použitím na varenie sme ju znovu prevárili. Aj vďaka takejto prevencii sme nezaznamenali žiadne zažívacie problémy, aspoň v mojej skupine.

Zdravotný stav členov expedície bol vo všeobecnosti dobrý, niektorým robila problém nízka relatívna vlhkosť vzduchu, stály vetrík s malými čiastočkami piesku a obmedzené možnosti osobnej hygieny.

Jedna z našich skupín bola v somone Naryn Tel nejakú dobu v karanténe pre podozrenie z výskytu moru v somone. V roku 1967 sa v skupine Dr. Koudelu vyskytla u Dr. Skrovného infekčná hepatitída s dosť vážnym priebehom, ale šťastným koncom. Preto Dr. Skrovný odcestoval domov o niečo skôr. Aj z toho dôvodu bol v roku 1968 účastníkom expedície aj lekár – MUDr. Tejnský.

Veľkou výhodou našej expedície bolo, že sme mali v každej trojčlennej skupine 1 vozidlo GAZ a pre prepravu jednotlivých skupín nákladnú „vétriesku“ a pojazdné laboratórium na V3S s agregátom. Pohonné hmoty dodávala mongolská strana v každom somone. Čerpacie stanice okrem Ulanbátaru, neboli nikde, benzín sa do motora a bandasiek čerpal priamo z 200 litrových barelov v zemľankách hrubou hadicou, z ktorej si čerpadlár často nedobrovoľne aj upil. Cesty boli osobitnou kapitolou nášho pôsobenia. Nespevnené, poľné, vyjazdené cesty s jamami, niekde ich bolo vedľa seba 6 až 8 a bolo treba sa trafiť do tej najmenej „jamovej“ a potom to už išlo. Tieto strašné cesty boli príčinou častých porúch našich elektroagregátov na dvojkoľesovom podvozku, prevzatých od armády, ktoré poskakovali na každej jame, čomu nezabránila ani opatrná jazda.

Vlastná práca

Skupiny pracovali podľa schválenej jednotnej metodiky v ruskom jazyku, ktorá sa v snahe urýchliť celú akciu menila pre rok 1968 na základe výsledkov z roku 1967. Pracovalo sa v ohradách – chašanoch. Budovanie toľkých ohrád koľko bolo pracovných skupín, bolo pre somon problémom, pretože drevo museli doviesť z veľkých vzdialeností zo severu Mongolska. Pri chašanoch pracoval obyčajne jeden mongolský veterinárny lekár, jeho pomocníci- veterinárny felčiar a viacero pomocných síl na odber krvi. Klobúk dolu pred tými, ktorí odoberali krv ťavám. Tieto ich oplŕúvali zelenými žuvancami, takže zakrátko boli biele plášte na nepoznanie.

V rokoch 1967 a 1968 slovenskí a českí veterinárni experti každoročne vyšetrili 65 000 koní, 110 000 hovädzieho dobytku, 240 000 oviec a kôz, 2 800 tiav, 480 ošípaných a 18 000 hydiny. V priebehu dvoch rokov

Kôň - mallein pozitívny

vykonali celkom vyšetrení 2 588 912 vyšetrení na brucelózu, 680 025 na tuberkulózu, 618 918 na sopl'avku t.j. 3 887 855 vyšetrení celkom.

Na základe výsledkov vyšetrenia boli vypracované ozdravovacie programy proti tuberkulóze, brucelóze a sopl'avke pre chovy hospodárskych zvierat na území celého Mongolska. Postup práce v jednotlivých somonoch určoval vopred pripravený harmonogram, ktorý sa však len ťažko dodržiaval pre nepresnosť v hlásených stavoch zvierat, ale aj pre zmeny počasia, hlavne prudké dažde aj s krupobitím v júni a v júli, od septembra aj pre ranné mrazíky a v októbri pre sneh. Pri vyšetrovaní boli aj problémy. Často nesúhlasili počty zvierat, ktoré predviedli na vyšetrenie s počtami, ktoré sme dostali pred začatím práce v somone. Stalo sa, že aj veterinárni lekári aplikovali tuberkulín subkutánne, keďže nikdy predtým sa tu netuberkulinovalo.

V spolupráci s miestnym veterinárnym lekárom sme vypracovali plán likvidácie pozitívnych zvierat na BAB, miesto a spôsob izolácie a ďalší postup prešetrovania. Napriek tomu nachádzali sme v stádach v roku 1968 dosť označených pozitívnych zvierat z roku 1967. Z mongolskej strany nebol teda patričný záujem na ozdravení.

Záver II.etapy

Motorové vozidlá (8 ks GAZ a 2 nákladné) sme po skončení expertízy ponechali MoLR, a tak sa nám videlo, že domáci sa tým vozidlám viac potešili, ako výsledkom našej spoločnej práce. Ťažkosťou terénnych domácich veterinárnych lekárov v prístupe k ozdraveniu chovu zvierat od nákaz bola jednou z dôvodov, že pri celkovom hodnotení pôsobenia slovenských veterinárnych lekárov v rámci II. etapy expertízy v MoLR nemali sme uspokojivý pocit z dobre vykonanej práce.

Mongolská strana hodnotila našu prácu veľmi pozitívne - aspoň tak sa to deklarovalo a ocenila troch slovenských expertov štátnymi vyznamenaniami.

Vyznamenanie Najvyššieho churalu MoLR - Za vynikajúcu prácu MVDr. Vojtechovi Augustínskemu, MVDr.Jaroslavovi Krušpánovi odovzdali v Prahe v auguste 1969 na veľvyslanectve MoLR a MVDr. Tiborovi Beningahausovi a MVDr. Jánovi Žilincárovi Čestné uznanie vlády MoLR.

Hodnotenie významu a výsledku činností slovenských veterinárnych lekárov pôsobiacich v obidvoch expertíznych etapách v MoLR

Veterinárni lekári zo Slovenska sa zúčastnili historicky najrozsiahlejšej diagnostickej a ozdravovacej akcie proti nebezpečným nákazlivým chorobám zvierat, prenosných na ľudí. Originálny program a metodika jeho realizácie v takom rozsahu nemá obdobu v histórii veterinárnej medicíny.

Prvá veterinárna expedícia ČSSR vyslaná do MoLR v r. 1964 bola a zostala jedinečnou svojho druhu. Táto jedinečnosť spočíva v týchto rozdieloch od iných expedícií:

- bola priekopnícka, prvá v poradí, a jediná čo do rozsahu výkonu,

Hovädzí dobytok na pastve

- celá expertná skupina od začiatku do konca plnila úlohy tímovu,
- vyslaní experti boli menovaní do expedičnej skupiny Štátnou veterinárnou správou a nie na základe individuálnej prihlášky,
- experti odchádzali do neznámej krajiny, bez prípravy a znalosti o klimatických, sociologických, epidemiologických pomeroch v cieľovej krajine a neboli pred odchodom imunizovaní preventívnym očkovaním proti existujúcim infekčným chorobám v danej krajine,
- neboli informovaní o spôsobe úhrady mzdy za prácu v cudzine,
- pracovali za mimoriadne nepriaznivých podmienok aj v ohniskách SLAK v ťažkých protichemických odevoch, aj za teplých dní pri atmosférickej teplote 40° C,
- dĺžka vykonaných ciest k jednotlivým hospodárstvám merala 10 000 km a to výlučne po poľných cestách popri zdolávaní prírodných a klimatických nástrah púšte, močiarov a zasnežených slatín,
- bohaté skúsenosti pionierov, ktoré získali v priebehu plnenia úloh experti spracovali do podrobnej záverečnej správy a tým poskytli cenné informácie a návrhy pre budúce expertízy.

Hodnotili:

- geografické a klimatické podmienky a ich vplyv na aklimatizáciu a psychiku expertov,
- politickú, hospodársku, spoločenskú a kultúrnu úroveň a zaužívané zvyky mongolského vidieka, ktoré sa málo líšili od stredovekej úrovne, možnosti komunikácie s domorodcami, a spôsobu získania ich priazne,
- možnosti využívania miestnych zdrojov a služieb pre stravovanie a ubytovanie,
- kvalitu a potreby materiálnej vybavenosti expedície,
- zaužívané možnosti fixácie, označovania, izolácie zvierat,

Zorad'ovanie tiav pred vakcináciou

- zdravotnícku pomoc a pripravenosť na samostatné riešenie naliehavej situácie,
- spôsob zabezpečenia veterinárnej prevencie a starostlivosti a možnosti uplatniť slovenské a české metódy plnenia nákaz v stepných podmienkach,
- súčasný stav a možnosti spracovania zdravých a naliehavo zabitých zvierat na poľných bitúnkoch,
- možnosť získania a spracovania kože z uhynutých zvierat,
- možnosti neškodného odstraňovania tiel uhynutých zvierat,

Neoceniteľným prínosom pôsobenia slovenských expertov, členov expertíz bolo:

- odovzdanie skúseností moderného spôsobu boja proti nebezpečným nákazlivým ochoreniam zvierat mongolskej veterinárnej službe,
- odhalenie príčin hynutia mláďat aj úžitkových domácich zvierat vrátane vypracovania nápravných opatrení,
- vypracovanie návrhu ochranných opatrení za účelom dosiahnuť zvyšovanie produkcie a tým aj vylepšenie ekonomiky.

Pri vypracovaní návrhu opatrení za účelom zvyšovania produkcie a zníženie strát, ako aj metodiky tlmenia nákazlivých ochorení zvierat, sa prihliadalo na súčasný stav. Reálne sa predpokladá postupné, etapovité zavedenie opatrení, čo vyžaduje dlhšie časové obdobie.

V MoLR pádom komunizmu došlo k podstatným zmenám v ekonomike živočíšnej výroby a vo vlastníckych vzťahoch v poľnohospodárstve. Dnes veterinárna asistancia je dostupná len malej časti chovateľov.

Od rokov pôsobenia našich expertov došlo k zmenám:

- v počte chovaných dojníc, ustajnené v stavaných maštaliach cez zimné obdobie, čo je prvoradým predpokladom presnej evidencie, izolácie zvierat, možnosti dezinfekcie prostredia a tlmenia nákazlivých chorôb,
- v počte vybudovaných prístreškov pre odchov mláďat,
- v množstve produkcie sušených objemových krmív na zimu,

Mongolský typ koňa

- v druhej skladbe chovaných hospodárskych zvierat a ich produktov podľa dopytu exportu, čím došlo k silnému poklesu stavov tiav a hovädzieho dobytku a silnému nárastu stavov kôz a oviec.

Mierne sa zvýšil počet koní. Celkový počet chovaných zvierat sa zvýšil o 16 miliónov. Podľa uverejnenej štatistiky v roku 1964 a 2012 je stav zvierat nasledovný:

	stav v miliónoch		rozdiel
	r. 1964	r. 2012	
hosp. zvieratá	25	40,9	+ 16
celkový počet	2,6	1,9	- 0,7
z toho hov. dobytok	5,6	17,5	+ 11,9
kozy	12,1	18,1	+ 6
ovce	2,5	2,3	- 0,2
kone	900 000	350 000	- 550 000
ťavy			

Automobilová doprava vytlačila prepravu tovaru karavánami tiav. Zvýšený dopyt zahraničného obchodu pre vývoz vyrobeného kašmíru z kozej srsti, koži z kôz a oviec, a ovčej vlny, ovplyvnil vysoký nárast stavov kôz a oviec. Produkcia mäsa a mlieka zabezpečuje domácu spotrebu. Pre sprísnené EÚ normy na nákazovú situáciu vývozných zemí ešte stagnuje dovoz zvierat a produktov živočíšnej výroby do zemí EÚ. Z objektívnych príčin, najmä pre zemepisnú polohu Mongolska, je problematické udržať územie štátu bez zavlečenia slintačky. Pre ťažko kontrolovateľnú obrovskú rozlohu územia naráža na ťažkosti likvidácia nákazlivých a parazitárnych ochorení.

Dnes už v širšom rozsahu sa uplatňuje ochrana proti nákazám prostredníctvom vakcinácie, vrátane brucelózy hovädzieho dobytku.

„Perličky“- poznámky na okraj z môjho denníka

Dňa 30. júna 2011 boli uverejnené moje zážitky a dojmy z pobytu v ešte pre nás stále ďalekom a exotickom Mongolsku. Z publikácie pod názvom *V krajine ohlušujúceho ticha* uvediem niekoľko okrajových poznámok.

Trosky lámaizmu

Z mnohých stredovekých budhistických kláštorov v Mongolsku a v samotnej vtedajšej Urge (Ulanbátar), zostali iba trosky. Pre malý počet ponechaných lámov slúži zachovalý kláštor pod Gandamom. Keď sme chceli navštíviť ruiny najväčšieho kláštora Manzir Khud, úradníci sa tvárili, že také niečo neexistuje a jednoduchí Mongoli nám odmietli podať informáciu a takto argumentovali: „*A konečne, prečo sa zaujímate o historické pamiatky z dôb lámaizmu a prečo nie o moderné fabriky a štátne budovy?*“ Politici sa hanbili za minulosť a prikázali ľuďom zabudnúť na ňu.

Celá zem páchne lojom

Izby na piatom poschodí hotela, zasadačka ministerstva, akadémiu vied, hľadisko Národného divadla a všetky jedlá pripravované v reštauráciách. Typické národné jedlo, sekaná baranina s cibuľou zabalená do cestovinového obalu, vypečená v loji, zostalo v žalúdku iba trom našim expertom.

Skutočne nebezpečné

Ťažko je rozhodnúť, čo je nebezpečnejšie, či mongolský šofér, alebo cesty „prvej triedy“, vyznačené červenou farbou na mape. Šoféri sa narodili na koni, vyrástli v sedle a preto rajtujú aj na sedadle za volantom. V Ulanbátare iba dve motorové vozidlá sú bez škrabancov. Tatra 603 nášho veľvyslanectva a Čajka prezidenta Mongolska. V Ulanbátare na hlavných križovatkách je riadená doprava svetelnými signálmi. Domáci vodiči vpália do križovatky zo všetkých strán na všetky tri farebné znamenia. Tu platí príkaz nedaj prednosť nikomu. Druhou špecialitou mongolských šoférov je, že továrensky nastavené brzdy zásadne upravujú podľa vlastnej chuti. Potom ich nepoužijú ani pred križovatkou so svetelnými signálmi, ani pred hlbokými výmoľmi poľných ciest, ani pred zradnými rašeliniskami. Príručné ruksaky a torby máme častejšie na hlave a krku, ako v batožinovom priestore. Gazy zapadnú naraz štyrmi kolesami do jemnej pieskovej duny, alebo do bahna. Vtedy konskej sile pomáha spoločná človečia sila.

Cesty do stredoveku

Na náhornej planine, desať kilometrov od hlavného mesta, sa končí dvadsiate storočie. Tu sa začína stredovek. Jediná orientačná tabuľa s nápisom Gobi ukazuje

smerom na juh, s nápisom Sibír na sever. Osem súbežných vyrytých stôp od nákladných aut smerujúce na juh a na sever. To sú cesty prvej triedy. Tu neplatí, že všetky cesty vedú do Ríma. Vedú do púšte, alebo do tajgy.

Večná a nekonečná púšť Gobi

Slnko nemilosrdne páli. Biely piesok, jemný ako piesok v presýpacích hodinách, odráža lúče a oslepuje oči. Dívame sa na tento ožiarený svet len žmurkajúcimi očami. Gobi nie je jednotvárna. Naše Gazy len ťažko sa vyškrabú z jemného piesku, inokedy sa zase štvorajú hore po štrkovisku na skalnatý vrchol, prekonávajú vyschnuté korytá pradávnych riek, široké trhliny a úzke priepasti vyryté zemetrasením, nakláňajú sa z jednej strany na druhú, prskajú, kašľú, stenajú pod nami, ale nezadržateľne idú vpred. Miňame malé slané jazerá. V zátiší chránenom autami je teplo nad 40° C. Na otvorenom teréne od studeného vetra si chránime teplotu tela dlhým plášťom. Gobi sa s nami trochu pohráva. V diaľke vidíme hory, veľké vodné plochy aj lode a dediny. Ale všetko obrátene dole hlavou do trasľavého mora. K tomu moru a k tým horám sa smädny pútnik beznádejne ponáhľa.

Nikdy sa k nim nedostane, pretože pred ním všetko stále uniká. My máme aj vodu aj dosť nádeje a preto fatamorgána nás nevláka do záhuby. Počas zastávok si chránime hlavy pred slnkom v úzkom páse tieňov, ktoré vrhajú autá. Veľmi sa nám nechce do rečí. Keď zavládne ticho v skupine, počuť ticho púšte. Je také ticho, že až to trhá bubienky. Všetko tu zmeravelo. Aj zvuky zmeraveli. To ticho je viac deprimujúce, než svetlo a teplo. Musím chodiť, aby som počul aspoň vlastné kroky. Márne. Jemný piesok pohltí zvuk kanadiiek. Gobi nedovolí narušiť svoje ticho. Z piesku vykukujú vybielené kostry zvierat a ľudí. Sú dokonale zbavené mäkkých častí. O tragédii minulej zimy svedčia mrazom mumifikované telá, kostry potiahnuté vyschnutou kožou, ktoré nepáchnu hnilobou ani v tejto horúčave. Gobi je vo všetkom absolútne. V nástrahách, v sterilite ovzdušia, v tichu, v absencii pachu a v nedostatočnom poskytovaní akéhokoľvek pohodlia a akejkkoľvek zábavy.

Pracovné prostredie

V púšti - vietor, prach, horúčava, piesočná búrka, blúdenie v neprehľadných skalných labyrintoch, tepelné rozdiely, v noci -11° C, cez deň +40° C.

V stepi - prudké dažde, rozbahnený terén, snehová búrka v júni, letné horúčavy, prekonávanie veľkých výškových rozdielov.

V podhorskej oblasti a v tajge: zdolanie ciest cez rašeliniská, rozbahnený terén, v septembri nočné mrazy, snehové búrky a záveje.

Zvieratá: majstrovsky ovládané pastiermi. Ťavy sú divoké, kopú, hryzú, vyplývajú odporne páchnuce žuvance a stádo je schopné udupať „votrelcov“. Smrteľne nebezpečné sú mohutné rohy býkov jaka, unikajú z ohrady po chrbtoch zvierat a preskočia aj 2 m vysokú ohradu. Sú to divoké domáce zvieratá.

Súboj jakov

Čo nám chýbalo? Napriek tomu, že sme prvé dva mesiace nepili vodu iba kávu a čaj, predmetom našich večerných debát a nočných snov boli ženy. V druhej tretine nášho pobytu, kedy sme mali už dosť prevarenej pitnej vody, menej sme snívali o ženách, ale o to viac o minerálke, pive a o vinných pivniciach. V tretej tretine pobytu sme virtuálne opustili pivárne a vinárne a na dennom poriadku sme spomínali čerstvé paradajky, papriku, marhule, hrozno, slivky a hrušky.

Nezabudnuteľné zážitky. Nádherné prírodné scenérie.

Jarná rozkvitnutá step. V Mongolsku naraz rozkvitne 1 600 druhov Alpiniek rôznych farieb a tvarov. Rastú v širokých trsoch a menia step na farebný koberec. Nad celým krajom sa znáša opojná vôňa kvetov.

Nádherný západ slnka. Mongolsko so svojimi vrcholkami kopcov a vrchov sa z hora podobá rozbúrenej hladine mora. Šikmé lúče zapadajúceho slnka sa lámu na šikmých stráňach kopcov a sfarbujú vrcholky a úpätia do všetkých dúhových farieb.

Panenské čisté rieky. Rozsiahle meandre stepnej rieky Cherlenu, čisté vody, divoké prúdy v kaňonoch a spenené bystriny horskej rieky Orchon a z nich vylovených viac ako 700 kg lososovitých rýb pripravených prírodným spôsobom na kvalitnom masle.

Boží zverinec. Pohľad z okraja širokého vrcholového krátera hory Čojbalsan uul na oživenú faunu strateného „Raja“, kde sa pásli na lúke vládnej zvernice kapitálne exempláre losov, všetkých ázijských druhov vysokej zveri, muflónov, argalov a pižmových jeleňov. Svadobné tance žeriavov a dropov a bláznivé predstavenia mladých svišťov – torboganov a nočných tarbíkov.

Pol'ovačky na dzerene, dropy, divé kačky, a jarabice a z nich pripravené lahôdky. Pečený baran na rošte, tradičná zabíjačka prasat'a v poľných podmienkach, vynikajúci domáci kefir, maslo a kumys.

Rybolov s výsledkom viac ako 700 kg tajmenov, sumcov, šťúk, zubáčov a pstruhov.

Nezabudnuteľný pohľad na početné stádo voľne žijúcich koní, na radostné hry mladých žrebcov, na súboj žrebcov o prvenstvo v háreme kobýl, na krotenie štvorročných žrebcov –sudlénov. Pohľad na Mongolsko zo sedla.

Úprimnosť, dobrosrdečnosť, pohostinnosť, vďačnosť a skromnosť jednoduchých kočovníkov, ich manuálna zručnosť pri príprave predmetov pre každodennú potrebu a majstrovské ovládanie zvierat.

Kultúra. Návšteva v Národnom divadle, v Štátnom cirkuse, v Múzeu, v lamaistickom chráme, na majstrovstvách obrov, na pretekoch v národných športových disciplínach - dostihy detí, lukostreľba zápasenie počas sviatku Nadamu.

Priateľské vzťahy a súdržnosť medzi členmi expertízy na báze mušketerskeho hesla: všetci za jedného, jeden za všetkých.

Záťaž na nervovú sústavu. Mongolská pohodlnosť a odlišná interpretácia pojmov čas, vzdialenosť, množstvo, presnosť. Mongolskí „čumili“, ktorí vydržali hodiny mlčky pozerat' sa na nás, čo robíme v jurte.

Mongolská pošta. V dobe expanzie Džingischánových hôrd do Európy, z Podunajskej nížiny poštári, tzv. *urtonskí jazdci na koni*, dopravili zásielky do sídla chánov Charchorin za 14 dní. O šesť storočí neskoršie leteckou poštou trvalo doručenie mojich listov z Mongolska manželke viac ako jeden mesiac a rovnako dlho aj doručenie listov z domu k nám do Mongolska.

Krotenie „Sudléna“

List Dr. Mártona manželke

**Zo zápisníka neb. MVDr.Jána Žilinčára z Banskej Bystrice,
účastníka expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v Mongolsku v r. 1967-1968**

Expertízy slovenských a českých veterinárnych lekárov a technikov v Mongolsku v roku 1967 sa zúčastnili:

MVDr.Vladimír Rothbauer z OVZ Kolín – vedúci expedície,
Josef Novotný, automechanik SVS Praha, Alois Král, automechanik SVÚ Plzeň
V Bulganskom ajmaku pracovali nasledovní veterinárni lekári:

1. skupina MVDr. František Rosival, OVZ Košice
MVDr. Pavol Novotný, OVZ Prešov
MVDr. Imrich Biró, OVZ Košice
2. skupina MVDr. Jaroslav Krušpán, ÚŠVÚ Bratislava
MVDr. Jaromír Zapletal, OVZ Levice
MVDr. Radoslav Hromádko, ČR
3. skupina MVDr. Václav Vašák, ČR
MVDr. Miroslav Závora, ČR
MVDr. Zdeněk Záhoř, ČR

V Uburchangajskom ajmaku pracovali:

1. skupina MVDr. Radoslav Skrovný, ČR
MVDr. Antonín Schleé, ČR
MVDr. Josef Koudela, ČR
2. skupina MVDr. Jan Jeřábek, ČR
MVDr. Jiří Ládr, ČR
MVDr. Jaromír Boháč, ČR
3. skupina MVDr. Jiří Kacovský, ČR
MVDr. Ján Žilinčár, OVZ Liptovský Mikuláš
MVDr. Tibor Vargic, ÚŠVÚ pob. Banská Bystrica
4. skupina MVDr. Ernest Meszároš, ČR
MVDr. Josef Soukup, ČR
MVDr. Roman Zachoval, ČR

V roku 1968 sa na expedícii zúčastnili:

MVDr. Vladimír Rothbauer – vedúci expedície

Antonín Beránek, automechanik SVÚ Plzeň

Jiří Bauer, automechanik SVS Praha

MUDr. Jaromír Tejnský, lekár expedície, ČR

V Bulganskom ajmaku pracovali:

MVDr. Vojtech Augustínsky, ŠVÚ Košice

MVDr. Tibor Beninghaus, ŠVÚ Košice

MVDr. František Gamčík, OVZ Bardejov

MVDr. Jozef Brnušák, OVZ Bardejov

MVDr. Michal Flešár, ŠVÚ Prešov

MVDr. Bohuslav Chloupek, ČR

MVDr. Josef Koudela, ČR
MVDr. Antonín Schleé, ČR
MVDr. Rudolf Rademacher, ČR

V Uburchangajskom ajmaku pracovali:

MVDr. Josef Straka, ČR
MVDr. Jaroslav Krušpán, ÚŠVÚ Bratislava
MVDr. Jiří Kačín, ČR
MVDr. Jaromír Boháč, ČR
MVDr. Jan Jeřábek, ČR
MVDr. Jiří Ládr, ČR
MVDr. Jaromír Zapletal, OVZ Levice
MVDr. Jiří Kacovský, ČR
MVDr. Ludvík Polášek, OVZ Dunajská Streda
MVDr. Ján Žilinčár, OVZ Liptovský Mikuláš
MVDr. Bořivoj Dymel, ČR
MVDr. Jiří Pavliš, ČR

V roku 1967 sa teda expertízy zúčastnilo 24 účastníkov, v roku 1968 spolu 25 účastníkov.

Pre úplnosť treba pripomenúť, že prvý prieskum v MoLR sa z našej strany uskutočnil už v roku 1964 v Bulganskom ajmaku malou, asi 8-člennou skupinou veterinárnych lekárov, v ktorej boli zo Slovenska Dr. Márton zo Šiah, Dr. Bukovský z Košíc a veterinárny technik Ondrej Kolesár z Košíc. Ich poznatky sa potom využili pri organizovaní expedícií v rokoch 1967 a 1968.

Domáca zakáľačka

Ranný úlovok – bude sa opekať

Opekanie barana

Výber účastníkov expedície sa na Slovensku vykonával v Bratislave. Na základe návrhov krajských veterinárnych lekárov sa užší výber konal na veterinárskom referáte Povereníctva poľnohospodárstva.

Pokiaľ ide o finančné zabezpečenie, nemali sme krátený náš mesačný plat vzhľadom na to, že pobyt v MoLR nemal presiahnuť v jednom roku 6 mesiacov. Mali sme nárok na nezúčtovateľné diéty - 58 tugrikov denne a zúčtovateľný limit na ubytovanie - 30 tugrikov denne. Okrem toho zamestnávateľ platil nemocenské poistenie, ministerstvo uhradilo aj úrazové poistenie.

Do lietadla sme mohli vziať 20 kg batožiny na osobu plus 10 kg nadváhy.

Každý účastník musel absolvovať povinné očkovania - okrem iného aj proti moru,

Ulovený drop v rukách Dr. Zapletala

pretože sa tento v MoLR sporadicky vyskytoval. Prenášačmi resp. rezervoármi ľudského moru sú svište - tarbagány (Marmota bobac) resp. blchy, ktoré na nich parazitujú. Jedna z našich skupín (Boháč, Jeřábek, Ládr) bola v somone Naryin Tel nejakú dobu v karanténe pre podozrenie z výskytu moru v somone.

Dr. Schleé a ja sme ako členovia poľovníckeho zväzu u nás doma dostali aj brokovnice, ktorými sme podľa dostupnosti a miestnych možností občas ulovili pre spestrenie kuchyne nejakú voľne žijúcu zver - kačice, husi, dropa, labkáče (stepokury) a na juhu v somone Bogd, už v Gobijskej púšti, aj dzereny.

Stravovanie

Bola to osobitná kapitola a treba povedať, že na základe poznatkov skupiny z roku 1966 sme sa na pobyt v rokoch 1967 - 1968 náležite pripravili. Využili sme možnosť centrálne cez Dom potravín v Prahe nakúpiť základné potraviny (múka, cukor, ryža, nejaké konzervy a pod.), ktoré nám bezpečne zabalili a vlakom poslali do MoLR. Tam sme to potom na základni RVHP rozdelili do skupín. Významne pomohli niektorí kolegovia z okresov, kde mali potravinárske

podniky, konzervárne a pod., odkiaľ sme získali významné množstvo konzerv a polotovarov, sušené vajčka, sušenú zeleninu, hotové polievky, ale i hotové jedlá, čím sme si významne pomohli pri príprave stravy. Po skončení expedície sa niektorým podnikom posielali hodnotenia jednotlivých výrobkov v terénnych podmienkach (odolnosť balenia pri preprave, chuťové vlastnosti, príprava a pod.) Je treba povedať, že takmer všetky takto darované výrobky obstáli a pomohli členom expedície prekonať niekoľko mesiacov bez domácej kuchyne.

Spomenul som už, že expedícia bola rozdelená na 7 trojčlenných skupín, pričom vedúci skupiny bol epizootológ, ktorý denne obchádzal vonkajšie pracoviská tzv. chašany - ohrady, kde sa vyšetrovali stáda pomocou F-alergénu a vykonával sa odber vzoriek krvi, ktoré denne zväžal do laboratória skupiny. Sérológ pracoval v sídle somonu v laboratóriu, kde sa vzorky krvi sérologicky vyšetrovali (RA, RVK). Tretím v skupine bol pomocný sérológ, ktorý mal na starosti aj kuchyňu, teda stravovanie a v špičke vypomáhal v laboratóriu, ale aj pri zacvičovaní pomocného personálu pre prácu v laboratóriu. Získať pre kuchyňu nejaké potraviny bolo niekedy dosť zložité, zelenina nebola prakticky žiadna okrem sušenej, ktorú sme si doviezli. Cibule bolo dosť - gobijská, ktorú tu volali „luk“. Mäso bolo hlavne baranie, ale ochutnali sme aj hovädzie z jaka, konské mäso, mäso z ťavy, samozrejme nejakú divinu, najčastejšie od konca augusta labkáče a dropy. Labkáč je vták veľkosti našej hrdličky, ktorý sa na jeseň vo veľkých krdľoch presúva po vyschnutých jazerách, kde zberá semiačka rôznych rastlín. Lovil som ich v našom slova zmysle nepoľovnícky, na zemi a nie v letku, pretože ak som chcel niečo doniesť do kuchyne, bolo treba uloviť niekoľko prvou ranou. Po prvej rane z brokovnice sa zdvihli a odleteli mimo dostrel. Prvou ranou sa mi podarilo uloviť na zemi aj 10-12 ks, druhou v letku len 1-2 ks. Pripravovali sme z nich len prsíčka, obyčajne na paprike s nejakou cestovinou. Asi dvakrát sa nám podarilo kúpiť malé prasa, čo bolo spiestrením nášho jedálneho lístka. Mlieko z jakov malo asi 8 % tuku, ale káva a kakao nám z neho veľmi nechutilo. Maslo bolo len slané, čo na varenie postačovalo. Chlieb bol poriedko, nedal sa kúpiť v každom somone, veľmi rýchlo plesnível a tak sme si zvykli na jedlá bez chleba. Ale pomerne dobrý chlieb piekol istý Číňan v somone Chairchan Dulaan. Mongolom chlieb nechýbal a ja som sa musel prispôbiť, pretože vonku na brigádach som mohol jesť len to, čo som si doniesol so sebou. Postupne som sa naučil jesť mäso ako Mongoli - bez chleba. V jednej skúmvavke som nosil so sebou soľ, v druhej korenie s paprikou, aby som si mohol ochutiť mäso, ktoré mi potom niekde v jurte pri chašane upražili na loji. Veľmi rýchle som si zvykol na kumys, čo je skvasené kobyliie mlieko s malým obsahom alkoholu (1-2 %). Ten, kto znesie žinčicu od našich oviec, veľmi rýchlo si zvykne aj na kumys. Dodnes však neviem pochopiť niektorých našich kolegov, ktorí počas celého pobytu nedokázali prekonať odpor ku kumysu a radšej pili len šumienky z prevarenej vody. S vodou bol veľký problém. V lete sa stávalo, že sme naberali vodu priamo z rieky či potoka. Tú sme najskôr prevarili, potom filtrovali a pred použitím na

varenie sme ju znova prevárali. Aj vďaka takejto prevencii sme nezaznamenali žiadne zažívacie problémy, aspoň nie v mojej skupine.

Materiálne zabezpečenie pre vlastnú prácu

Vzhľadom na rozsiahlosť akcie bolo žiaduce, aby všetky skupiny zúčastnených štátov mali jednotné diagnostické prípravky pre alergické a sérologické vyšetrenia. Používali sme sovietske biopreparáty, ale odskúšali sme aj náš F-alergén a PPD tuberkulín, avšak tajne. Všetky potrebné nástroje sme si doviezli z ČSSR - injekčné striekačky, rôzne ihly, kliešte na ušné čísla i značkovacie, farbu na dobytok, rukavice krátke i dlhé, atď.

Vlastná práca

Rozsah práce udávam v počtoch vykonaných úkonov, ktoré povedia viac ako komentár:

1966 - 44 524 vyšetrených vzoriek pomalou aglutináciou na brucelózu.

1967 - 314 939 vyšetrených vzoriek, z toho 298 236 pomalou aglutináciou na brucelózu.

14 194 vzoriek RVK na brucelózu a 2 509 vzoriek RVK na sopl'avku.

1968 - 426 607 vyšetrených vzoriek, z toho 299 434 vzoriek pomalou aglutináciou na brucelózu, 118 800 vzoriek RVK na brucelózu a 8 373 vzoriek RVK na sopl'avku.

Vlastné vyšetrovanie a odber krvi sa vykonával v tzv. chašanoch, čo sú rôzne veľké ohrady - cca 50 x 80 m, ale i v menších či väčších, v závislosti od toho, koľko zvierat mala tá ktorá brigáda-prevádzkareň. V chašane bola ulička na fixovanie vyšetrovaných zvierat.

S uznaním treba konštatovať, že už samotné vybudovanie chašanu bolo pre somon problémom, pretože v prevažnej časti somonov neboli žiadne lesy a drevo museli doviesť z veľkých vzdialeností zo severu MoĽR. Chašanov bolo v somone toľko, koľko bolo brigád-prevádzkarní. Niekde boli 2 inde až 5, a to v rôznych vzdialenostiach od sídla somonu.

Vyšetrovanie oviec v „chašanoch“

Uviaznutý gaz v kaluži

Keď konské sily nestačia

Napr. v somone Ujanga som mal piatu brigádu vzdialenú asi 53 km. Epizootológ tieto brigády obchádzal denne, pretože krv sa musela do laboratória doručiť a spracovať v ten istý deň. Pri chašanoch pracoval obyčajne jeden mongolský veterinárny lekár a jeho pomocníci-vet. felčiar a viacero pomocných síl na odber krvi. Klobúk dolu pred tými, ktorí odoberali krv od tiav. Tieto ich oplľovali zelenými žvancami, takže zakrátko boli biele plášte na nepoznanie. Zvieratá boli k chašanom priháňané často už večer, prípadne včas ráno, aby sa nestrácal čas ich vháňaním do ohrád. Mongoli to so zvieratami vedia. Nezabudnem, ako jedna dievčina priviedla sama k chašanu 700 kusové stádo tiav bez akýchkoľvek problémov. Krásny bol aj pohľad na 200-300 i viackusové stáda koní rôznych farieb - beluše, strakáče, izabely, ktoré prihnali na vyšetrenie. Kone chovajú v MoLR zrejme len pre potešenie, pretože tieto nepoužívajú na prácu a na jazdenie

Tuberkulínácia teliat, Dr. Márton

majú len niekoľko z nich. Pri jurtách vidno priviazaných 4-6 kobýl na výrobu kumysu, ostatné sú stále na pastvinách. Jedenkrát som s Gazom zapadol v močiar. V blízkosti práve vyšetrovali v chašane stádo 700 koní.

Mongoli sa veľmi čudovali, keď som ich pýtal o pomoc pri vytiahnutí. Čakal som pol dňa, kým ma miestna sanitka, tiež samozrejme GAZ, vytiahla.

Pri vyšetrovaní boli aj problémy. Často nesúhlasili počty zvierat, ktoré predviedli na vyšetrenie s počtami, ktoré sme dostali pred začatím práce v somone, často aj veterinárni lekári aplikovali tuberkulín subkutánne, nikdy predtým sa tu netuberkulinovalo. Problémom pri chašanoch boli aj oblaky prachu, ktoré spôsobovali jednak preháňané zvieratá a jednak stále vanúci vetrík či vietor. Piesok vírval neustále medzi zubami, slzili oči a vlasy sme si museli chrániť aj v horúčavách vojenskou šiltovkou. Na osobnú hygienu sme z času na čas využívali miestne spoločné kúpele, kde boli vane i sprchy, za ktoré sme boli veľmi vďační. Často sme sa umývali aj v miestnych potôčikoch, ktoré sa nám videli čistejšie ako voda v riekach, kde sa napájali a „plavili“ kone či jaky.

Postup práce v jednotlivých somonoch sa riadil podľa vopred pripraveného harmonogramu, ktorý sa však len ťažko dodržiaval pre nepresnosti v hlásených stavoch zvierat, ale aj pre zmeny počasia, hlavne prudké dažde aj s krupobitím v júni a júli, od septembra aj pre ranné mrazíky a v októbri aj pre sneh. Po skončení práce sa na spoločnom „sabránii“ zhodnotila celková úroveň práce, výsledky vyšetrenia, hlavne izolácia a prípadne likvidácia pozitívnych zvierat. Vedenie somonu nám poďakovalo a odovzdalo tzv. bajrin bičig - pačotnuju gramotu, teda akési čestné uznanie či poďakovanie za vykonanú prácu. Počasťovali nás miestnymi špecialitami - kumysom, sušenými syrmi, kockami cukru, domácou vodkou, ktorú volajú „šimin archi“. Má asi toľko alkoholu ako naše víno a môže

sa podávať s čajom „char cajon“, čo je čierny čaj, alebo „sutej cajon“, čo je čaj s mliekom a lojom, ktorý je pre našinca ťažko konzumovateľný.

S miestnym veterinárom sme spracovali jednoduchý rámcový plán likvidácie pozitívnych zvierat, miesto a spôsob izolácie a ďalší postup prešetrovania. Napriek tomu, že percentá pozitívnych zvierat neboli vysoké, hlavne na BAB, v roku 1968 sme nachádzali v stádach dosť označených pozitívnych zvierat. Naznačovalo to, že z mongolskej strany nebol dostatočný záujem na ozdravovaní. Aj z tohto dôvodu sme pri celkovom hodnotení pôsobenia našej veterinárnej expedície v MoĽR nemali až taký dobrý pocit, aký býva z dobre vykonanej práce.

Mongolská strana ohodnotila našu prácu veľmi pozitívne, aspoň tak sa to deklarovalo a ocenila 3 členov našej expedície štátnymi vyznamenaniami.

Vedúci expedície Dr. Rothbauer dostal Rad Polárnej hviezdy, Dr. Márton, Dr. Krušpán a Dr. Augustínsky Vyznamenanie Najvyššieho churalu MoĽR za internacionálnu pomoc a ja som s Dr. Beninghausom dostal Čestné uznanie vlády MoĽR, podpísané vtedajším najvyšším predstaviteľom Jumdzaginom Cedenbalom. Odovzdali nám to v Prahe v auguste 1969 na veľvyslanectve MoĽR.

Záverom

Snažili sme sa v MoĽR podržať úroveň slovenskej veterinárnej služby čo najvyššie, ako sa len dalo. V tých podmienkach to bolo dosť problematické z rôznych dôvodov, objektívnych ale aj subjektívnych. Často ma mrzelo, že niektorí naši kolegovia sa na mongolských kolegov pozerali cez prsty, pričom nebrali do úvahy miestne pomery a možnosti štúdia i praxe, životnú úroveň, politické pomery a pod.

Vyznamenanie, ktoré dostal J. Žilinčár

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Alžírsko

*Alžírsko demokratická
a ľudová republika*

Autori:

MVDr. Oto Orban, CSc.
doc. MVDr. Jozef Kubinec, PhD.
MVDr. János Fóthy
MVDr. Jozef Blecha

Začiatok expertíz 1964
Ukončenie expertíz 1993

Hlavné poslanie expertov:
Budovanie infraštruktúry veterinárnych
zariadení, zdokonalenie veterinárskeho
školenia, vysokoškolská pedagogická
činnosť;
Všeobecná veterinárska starostlivosť
v teréne;
Zintenzívnenie chovu oviec;
Zefektívnenie chovu koní
Počet slovenských expertov : 57

Rozloha 2 381 741 km²
Počet obyvateľov (2004) 34,5 mil.
Hlavné mesto Alžír
Štátne zriadenie republika
Úradný jazyk arabčina
Administratívne členenie 48 regiónov (viláji)

Slovenskí experti :

D. Bajtay, J. Balaščák, Š. Bányai, E. Beličková, J. Bereš, J. Blaško, M. Blašková, J. Brnušák, G. Dikant, V. Donič, K. Doničová, M. Dzurko, V. Ďurkovič, V. Farkaš, J. Fillo, F. Floch, J. Fóthy, J. Halík, J. Haťapka, J. Hojsík, M. Hromada, E. Hurtík, M. Kačaljak, J. Kafka, R. Keller, V. Kilár, L. Kousal, J. Kováčik, Š. Križalkovič, M. Kubičár, J. Kubinec, J. Kučera, M. Machajdík, E. Malecký, T. Matišák, A. Michna, A. Miklošovič, M. Moťovský, J. Olexa, O. Orban, J. Pačenovský, V. Pakoš, S. Polakovič, A. Puškár, O. Rakovský, T. Reisz, M. Rovder, V. Sahlica, A. Smolinský, K. Ševce, V. Scherer, I. Škvor, A. Tóth, T. Uharček, V. Velebný, J. Vician, M. Žurek

X.3. Alžírsko

Slovenský veterinárny lekár vo funkcii prvého experta v Alžírскеj demokratickej a ľudovej republike

MVDr. Oto Orban, CSc.

Pred päťdesiatimi rokmi v máji 1964 bol prezident Alžírскеj demokratickej a ľudovej republiky Ahmed Ben Bella na oficiálnej návšteve v ČSSR. Alžírsko, po dlhom národno-oslobodzovacom boji, ktorý začal 1. novembra 1954, získalo národnú nezávislosť 5. júla 1962. Po dlhej vojne bola krajina vyčerpaná a stratila v nej 1,5 milióna obyvateľov. V období môjho príchodu do Alžírska po revolúcii žilo tam 9,5 milióna obyvateľov. Teraz ich je 35 miliónov.

Francúzske odborné kádre - lekári, inžinieri, právnici, veterinárni lekári, špičkoví úradníci, farmári, majitelia podnikov a iní, keď tam už nemohli vládnuť, masívne opúšťali krajinu. V tejto kritickej situácii prezident Ahmed Ben Bella prišiel do Prahy a požiadal vládu ČSSR o poskytnutie vedecko-technickej pomoci Alžírsku. Alžírsko v tom čase malo veľmi málo veterinárnych lekárov. So všetkými, ktorí v tom čase boli v službe, som sa neskôr počas môjho pôsobenia stretával a mnohí boli moji predstavení na iných postoch.

Pamätám si, že som vtedy videl prezidenta Ben Bellu v našej televízii. O Alžírsku som vedel málo. Ani mi nenapadlo, že by som niekedy išiel do Alžírska a ešte menej, že by som išiel pracovať do jeho rodného mesta a okolia v kraji Tlemcen. Vedel som, že sme ich podporovali počas vojny zbierkami, šatstvom, liekmi a tiež aj zbraňami. Prezident Ben Bella informoval a rokoval o tejto situácii počas svojej návštevy v Prahe. Keďže naša krajina morálne a hmotne podporovala boj alžírskeho ľudu počas vojny, tak na požiadanie Ben Bellu rozhodla vyslať vedecko-technickú pomoc na zmiernenie krízovej situácie po vojne. Neradi mali výraz „pomoc“, uprednostňovali termín „spolupráca“.

Prezident Ahmed Ben Bella požiadal v Prahe o spoluprácu v máji 1964 a už o tri týždne, 11. júna 1964, sme boli na mieste. Bol som pridelený do jeho rodiska, do Maghnie (Marnie).

Organizačne sme boli vyslaní cestou Polytechny, podniku zahraničného obchodu.

Vodca alžírskeho odboja proti Francúzsku Ahmed Ben Bella, prvý prezident Alžírsкеj republiky, bol vo funkcii len tri roky. V júni roku 1965 ho zvrhol minister obrany generál Houari Boumédién. Pätnásť rokov bol v domácom väzení, potom odišiel do exilu vo Švajčiarsku. Do Alžírska sa vrátil až na konci osemdesiatych rokov. Zomrel 11. apríla 2012 vo veku 96 rokov.

Postupne prichádzali do Alžírska experti rôznych povolání - lekári, geológovia, architekti, stavební inžinieri, či vysokoškolskí pedagógovia.. Veterinárni lekári

tam pricestovali medzi prvými. V prvej skupine ich bolo desať. Bol som medzi nimi.

Ako sa začala moja expertíza? Nočným telefonátom. Neskoro večer po 22.00 hod. zazvonil v mojom byte telefón. Ozval sa rázny hlas krajského veterinárneho lekára MVDr. Michala Kováča. Bol stručný:

- Orban, chceš ísť do Alžírsk?

Nie veľmi som rozumel tej otázke, bol som na pochybnostiach, ako odpovedať na takú otázku. Mal som dve malé deti - 6 ročného syna a 3 mesačnú dcérku. To som si ale uvedomil až neskôr. Prvá myšlienka bola, kde presne Alžírsko leží, čo sa tam deje, ako sa tam cestuje, aké je bývanie, čo strava a pod.

No vidím, že nevieš odpovedať, ale ja potrebujem jasnú a záväznú odpoveď zajtra ráno, do 6.00 hodiny. Volaj na číslo....

Bezsenná noc, intenzívne uvažovanie spolu s manželkou. Postupne som si uvedomoval, o čo vlastne ide.

Nikdy v živote som nebol mimo územia vlasti, ale bol som mladý, mal som 30 rokov a osem rokov praxe na rôznych úsekoch veterinárskej činnosti. Práca som sa nebál, ale otázok bolo veľa. Keď opustím rodinu, ako tam prežijem a šťastne sa aj vrátim? Bolo si treba jasne povedať, čo sa tam bude robiť, čo od nás očakávajú, na akú dobu pôjdeme a veľa iných dohadov, neistôt a nezodpovedaných otázok.

Ráno o 5,30 som volal krajského veterinárneho lekára Dr. Michala Kováča a oznámil som mu - áno, súhlasím. Jeho odpoveď bola: Teší ma, že som sa v tebe nesklamal, už som nahlásil tvoje meno ako môj návrh. Je to dôležitá úloha reprezentácie našej krajiny, nášho veterinárskeho stavu a dôležitá pomoc vojnou zničenej ekonomike a hospodárstvu Alžírsk. O naliehavú odbornú pomoc požiadal osobne prezident Ahmed Ben Bella. Treba ísť rýchlo a konať.

Nasledovali rýchle organizačné opatrenia. Pozvanie do Prahy na Univerzitu 17. novembra, kde sme mali pohovor – skúšku z francúzskeho jazyka. Prišlo nás 30, odcestovalo desať. Zo Slovenska na pohovor a skúšku prišlo päť kandidátov, vybrali iba mňa. Za odbornosť a morálne kvality zodpovedali naši nadriadení na okresnej, krajskej a národnej úrovni.

Prezident Ben Bella vyslovil žiadosť o spoluprácu dosť všeobecne. Nevedelo sa, čo od nás presne očakávajú. Hovorilo sa o zlej nákazovej situácii a o nedostatku odborníkov. Z toho vznikol dojem, že ide o prevenciu a prípadné tlmenie slintačky a krívačky. Pripravili pre nás preklad francúzskeho textu odborných informácií o slintačke, jej diagnostike, ochranných veterinárnych opatreniach proti šíreniu, preventívnej vakcinácii a iných úlohách, spojených s touto problematikou. V tom čase nebolo veľa znalcov odborných textov v jazyku francúzskom. Mali sme šťastie v osobe generála MVDr. Chládky, ktorý bol náčelníkom veterinárneho odboru armády. Poznal som ho ako vzdelaného človeka, váženu osobnosť, ktorý nám bol vzorom, ako sa chovať a ako konať. On ma vyradľoval ako dôstojníka – veterinárneho lekára armády asi pred 8. rokmi. Vzácné bolo stretnutie s ním v Prahe. Obdivoval som jeho odborné a jazykové vedomosti, eleganciu

a skromnosť. Všetko čo nám predniesol, odovzdal aj písomne. Hovorilo sa len o slintačke a krívačke.

Na základe hmlistej interpretácie žiadosti prezidenta Ben Bellu sa naše orgány domnievali, že sa asi bude jednať o zásah proti slintačke. V skutočnosti vôbec nevedeli, čo sa od nás vyžaduje. Tá krajina bola ďaleko a nemali sme kontakty s veterinárnymi orgánmi Alžírka. Chystali sme sa tak trocha svojsky, ako to v tom čase chodilo.

Bola zorganizovaná brigáda, skupina desiatich veterinárnych lekárov v zložení: odborný vedúci skupiny, politický vedúci skupiny, ďalej bol určený organizátor a niekto ešte ostal aj na manuálny výkon odborných úkonov, teda na vakcináciu.

Po prilete do Alžíra nás prijali na československom veľvyslanectve, kde sme dostali informácie, príslušné rady a poučenia. V skupine sme sa dostavili na Ministerstvo poľnohospodárstva ADLER a nastúpili do kancelárie generálneho riaditeľa Odboru živočíšnej výroby a zdravia zvierat dr. Benkourdela. Pekne nás privítal a srdečne sa chcel s nami porozprávať. Niektorí skôr sebavedomí kolegovia stratili reč a čakali, kým odpovie niekto iný. Dr. Benkourdel sa snažil dozvedieť, kto v akej oblasti pracoval, v čom má prax, k čomu má bližšie, či k ovciam alebo k hovädziemu dobytku. Ak sa dobre pamätám, dostal stručné odpovede, no nakoniec sa rozhodol a určil nám miesta nášho budúceho pôsobenia.

Našou úlohou bolo nastúpiť do rôznych krajov – departementov Alžírka, komplexne organizovať a súčasne aj vykonávať veterinárnu starostlivosť na úseku zdravia zvierat a pri ochrane zdravia obyvateľstva cez úsek hygieny potravín živočíšneho pôvodu, podľa potrieb existujúcich zariadení v príslušných departementoch. Patrila sem aj prehliadka mäsa na bitúnkoch, dozor na trhoch zvierat, inšpekcia v rybárskych prístavoch, pri predaji rýb na trhu, ďalej výkon diagnostiky a tiež liečba chorých zvierat. Pod veterinárnu kontrolu spadala aj ochrana štátneho územia. Ja som mal napríklad na starosti cestný hraničný priechod do Maroka, dva rybárske prístavy, trhy a bitúnky v celom kraji Tlemcen.

Bola to veľká zmena v koncepcii nášho poslania v porovnaní s mylnou predstavou, ktorú mali v Prahe. Namiesto výkonu brigády, zameranej na vakcináciu proti SLAK-u pod vedením odborného, politického, ideologického a organizačného vedúceho, sme boli rozdelení tam, kde nás potrebovali. Tak sa dostal môj odborný vedúci na vzdialenosť 1 000 km od mňa. Ja som bol v Tlemcene, on v Annabe. Ideologický šéf bol vzdialený na 400 km, ale nevydržal tam dlho, nervove sa zrútil po zemetrasení a dva mesiace po príchode opustil krajinu. Odborník, ktorý mal na starosti diagnostiku, odišiel domov po troch týždňoch. Ďalší dvaja odišli po šiestich mesiacoch.

Teda miesto denného stretávania sa a kolektívneho organizovania práce si každý riešil svoj úsek spôsobom, ktorý sme mali zažitý a podľa princípov, ktoré sme si osvojili počas štúdií a praxe na rôznych úsekoch odbornej činnosti doma. Mal som osem rokov praxe a všetko, čo som raz robil, sa mi teraz zišlo. Dokázal som

svoje skúsenosti aplikovať v nových podmienkach. Dokázal som sa veľmi dobre a rýchlo adaptovať a vykonávať činnosť kvalitne a k veľkej spokojnosti obyvateľov, chovateľov, miestnych inštitúcií a odborných nadriadených orgánov. Rešpektoval som miestne zvyky, kultúru, náboženstvo a všetko, čo s tým bolo spojené, a to mi dodávalo punc vierohodnosti a vytváralo dobré meno ako odborníkovi.

Často som sa musel prispôbiť obrovskému objemu práce, týkajúcej sa nielen veterinárnej, ale aj chovateľskej a v práci sa vyžadovala disciplína. Pozíciu mi uľahčovala zručnosť viesť auto aj za tých najťažších podmienok a tých bolo počas práce veľmi veľa. Pre mnohých bolo napr. varenie samozrejmosťou a často som toto hodnotil ako podmienku na prežitie. Moju existenciu a kvalitný výkon práce podporovala rodina, mnoho starostí prebrala manželka; bola mojou každodennou oporou a prvou asistentkou pri práci. Toto možno povedať o práci takmer všetkých slovenských veterinárnych lekárov, ktorí prichádzali na expertízy v Alžírsku v ďalších rokoch.

Nedávno som v Slovenskom veterinárskom časopise čítal článok kolegu dr. Štefana Mártona o účasti slovenských veterinárnych lekárov v prvej československej veterinárnej expedícii v Mongolsku. Potvrdilo sa mi, že nás v Prahe pripravovali podobným spôsobom a orientovali nás hlavne na ochranné opatrenia proti slintačke. Realita a potreba zahraničného partnera bola však úplne iná. Generálny riaditeľ živočíšnej výroby a zdravia zvierat na Ministerstve poľnohospodárstva v Alžíri nás veľmi skoro poveril riešením aktuálnych úloh, ktoré boli oveľa širšie, a to nielen v oblasti veterinárnej ochrany zdravia zvierat, ale aj obyvateľstva.

Že sa mi darilo zverené úlohy úspešne zvládnuť, vďaka dobrej príprave na našej alma mater a aj v rámci doškoľovania. Vtedajší systém kolektívnej práce, kedy sa všetko hodnotilo na poradách, systém doškoľovania, odborné špecializácie a široký záber pri výkone veterinárskej praxe nás dobre pripravili na pružnú adaptáciu pre výkon v nových podmienkach. Chovatelia, naši kolegovia a odborní nadriadení mali možnosť porovnať kvalitu nami odovzdanej práce.

Vykonalí sme početné expertízy, vypracovali sme odborné posudky, riešili sme sporné odborné prípady vo vnútroštátnom ale aj v zahraničnom obchode a urobili sme to vždy, keď nás o to požiadali. Naše odborné posudky a stanoviská boli s rešpektom akceptované aj expertmi mimo hraníc Alžírska.

Charakteristika živočíšnej výroby

Základom chovu hovädzieho dobytku v Alžírsku bolo pôvodné atlaské hnedé plemeno, obľúbené medzi chovateľmi. Postupne sa začali budovať moderné chovy a dovážali sa chovné jalovice čiernostrakatého plemena z Francúzska, Holandska a Nemecka. Počas môjho účinkovania vo Wilaya Tlemcen som sa podieľal na vybudovaní 22 chovov hovädzieho dobytku, pričom som využil i skúsenosti z prevádzky veľkochovov doma.

Ovce v živočíšnej výrobe v Alžírsku majú veľmi významné postavenie. Arabi všeobecne uprednostňujú ovčie mäso. Chov bol z väčšej časti extenzívny

Karanténa importovaného dobytká

Stádo oviec plemena Rumbi

a polointenzívny. Chovali tri hlavné plemená oviec a to biele plemeno Ouled Djellal, plemeno s červenou hlavou Hamra Beni Ighil a plemeno Rumbi.

Kôň v živote Alžirčana má zvláštnu, špeciálnu a výsostnú pozíciu. Chovajú sa dve plemená - kôň berberský a arabský. V oblasti náhornej planiny Alžírsko, hlavne poblíž marockej hranice, kde som vykonával veterinárnu prax, väčšina chovaných jedincov bol kôň berberský. Obidve plemená, arab aj berber, sú dlhodobo zastúpené v žrebčine v Tiarete, kde som bol viackrát a videl som kvalitný chov a vynikajúcu genetickú prácu. Základom chovu sú potomkovia vlastných kobýl a žrebcov, ale videl som aj dovezené jedince z Európy za účelom občerstvenia krvi.

V súvislosti s chovom koní si spomínam na veľmi milú udalosť. Na záver môjho

Výsledok cisárskeho rezu

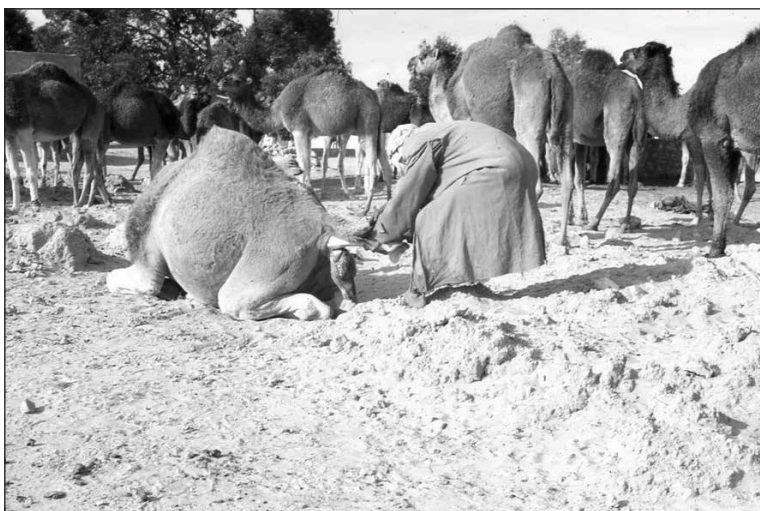

Vakcinácia oviec, Dr. Orban

pobytu po druhom cykle šesťročnej činnosti v Alžírsku sa prišiel so mnou rozlúčiť kolega Dr. Lasnami, generálny riaditeľ chovu koní na Ministerstve poľnohospodárstva v Alžíri. Srdečne ma pozval na prehliadku Národného žrebčína v Tiarete, kde pripravili veľkolepé prekvapenie - *Chevauchée fantastique*. Po privítaní riaditeľom žrebčína, mojim bývalým študentom dr. Bouakkazom, ktorému som bol aj školiteľom diplomovej práce, sme urobili obhliadku koní a žriebät v maštaliach a boxoch. Osobitne sme sa pristavili a ohodnotili chovných žrebcov, medzi nimi aj importované jedince z Európy. Posadili ma na čestné miesto pri prehliadke a pohostili tradičným čajom. Kým sme sa tam rozprávali, zamestnanci pripravili spomenutú veľkolepú show.

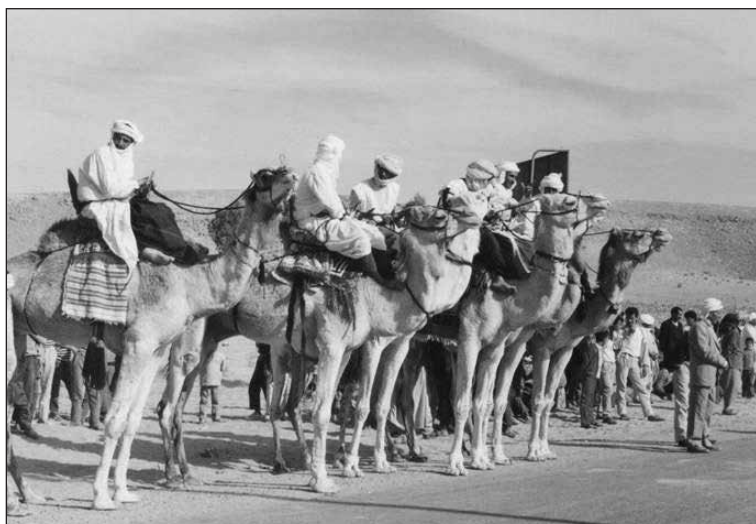
Osedlaný Berberský kôň – v pozadí Dr. Orban

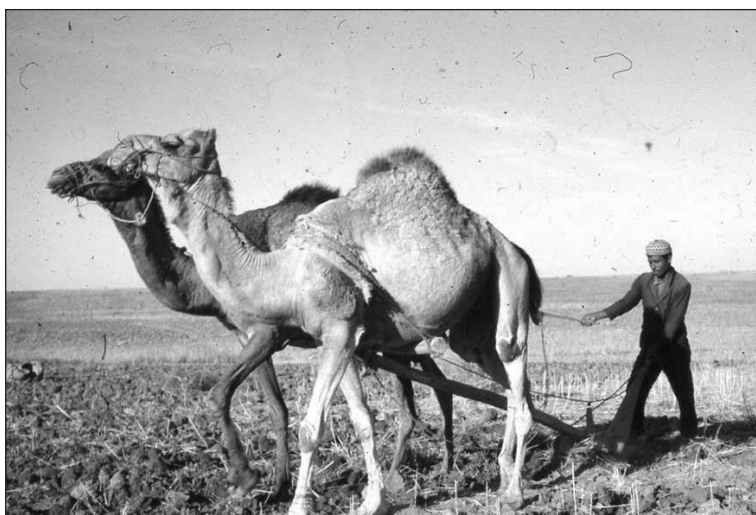
Pôrod ťavy

Kobyly v sprievode žriebät zhromaždili do ohradeného priestoru v blízkosti brány, smerom k výbehu a pasienku. Náhle v plnom trysku vypustili veľké stádo kobýl a ich potomkov do výbehu, kde defilovali v plnej rýchlosti. Bolo zážitkom vidieť nádherný a ladný pohyb kobýl a ich žriebät, keď bežali tri kolá v rozľahlej ohrade. V pamäti mi ostáva tá krásna ukážka, ktorou niekedy vítali aj veľkých hostí – hlavy štátov.

S krátkym záverečným posedením sme sa rozlúčili, poďakoval som sa za čaro veľkolepej ukážky, ktorou si ma veľmi uctili. Bolo to dávno, odvtedy uplynuli desaťročia, ale spomienky, čo mám v pamäti, sú neustále živé. Arabské kone

Ťavy na štarte pretekov

Orba ťavami

obdivujem, môj byt zdobia fotografie a originálne maľby týchto nádherných zvierat. V meste Tiaret, kde je Národný žrebčín, neskôr založili Vysokú školu veterinársku, kde učili aj naši experti v rámci projektu vedecko-technickej spolupráce.

V živote kočovných kmeňov - nomádov majú dôležitú úlohu aj ďalšie zvieratá, ťavy. A ináč to nebolo ani v Alžírsku. Po veterinárskej stránke som mal málo príležitostí na kontakt s ťavami, nakoľko som nebol na miestach ich tradičných kočovných ťahov. Treba konštatovať, že ide o veľmi odolné zvieratá, adaptované na miestne pomery. Riešil som niekoľko prípadov komplikácií pri pôrode, preventívne antiparazitárne ošetrenia a tiež zopár interných vyšetrení a ošetrení.

Sťahovanie kočovných kmeňov – karavána

Profesori Šuta a Michna operujú

Chov hrabavej hydiny a jej spracovanie bolo na vysokej úrovni a vykonávalo sa moderným priemyselným spôsobom, ako na hociktorom inom mieste v rozvinutom svete.

Skúseností, spomienok a zážitkov bolo veľmi veľa, príjemných aj menej príjemných, zostávajú však trvale v pamäti a dovoľím si niektoré z nich spomenúť.

Mor koní

Od jesene v novembri 1966 do jarných mesiacov 1967 sa vyskytovala a rozširovala od juhu veľmi nebezpečná nákazlivá a smrteľná choroba jednokopytníkov, najmä koní - mor koní. Bola to veľmi ťažká rana pre chovateľov koní, ale aj pre

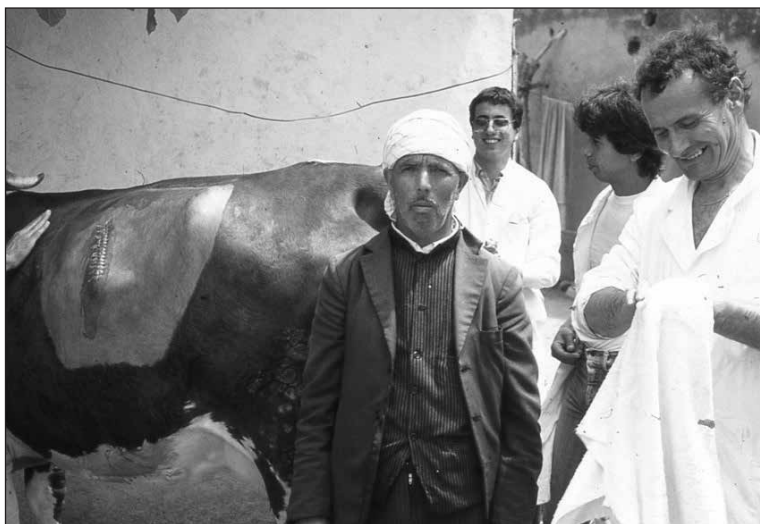
Dr. Orban, Dr. Tkáč pred výjazdom do terénu, na nádvorí ENV-El – Harrach; časť prvej budovy fakulty, kde vyučovali slov.experti; v pozadí Dr. Hana Zapletalová, manželka prof. MVDr. O. Zapletala

Dr. Orban – praktická výučba, cisársky rez

rodiny. Klinicky sa nákaza prejavovala ťažkým všeobecným stavom, silným opuchom hlavy, somnolenciou, nechutenstvom a úhynom koní.

Dostal som telegram z Ministerstva poľnohospodárstva, v ktorom mi dali za úlohu týždenne dvakrát navštíviť tri prefektúry - kraje a v nich existujúce podprefektúry - okresy, a na mieste informovať orgány o zdravotnom stave jednokopytníkov ako aj o organizácii ochranných opatrení, vrátane vakcinácie. Túto úlohu som plnil a generálnemu riaditeľovi som podával písomné správy. Zaujímalo sa o klinický obraz, pitevný nález a vyžadovalo informáciu o morbidite a mortalite. Podrobne

Praktická výučba, vpravo prof. Michna-cisársky rez

Prof. Michna s poslucháčkami

vypracované správy sa mu páčili a chcel sa osobne presvedčiť o situácii. Určil miesto stretnutia v Colomb-Béchar, nakoľko očakával, že dostane z prvej ruky spoľahlivé a odborné informácie. Asi po dvoch týždňoch dal na vedomie, že priletí do Bécharu. Letisko bolo vtedy ešte pod správou Francúzska a vedľa letiska bol klimatizovaný Grand hotel. V stanovenom termíne sme boli načas na mieste i s krajským inšpektorom z Oranu. Na vzdialené miesto stretnutia sme museli cestovať 800 km. Stretnutie sa nevydarilo.

Čakali sme, a po nejakej dobe prišiel k nám náčelník letiska a pýtal sa? Koho páni čakajú? Nášho generálneho riaditeľa z ministerstva v Alžíri. O tom viem, je

Dr. Floch skúma kaktusy

Dr. Floch ako Ali Ben Fero s manželkou Máriou v Tlemcene (Mostaganem)

v tom lietadle, ktoré tu krúžilo. Pilot toho vojenského lietadla odmietol požiadať o povolenie na pristátie, a tak musel odletieť nazad, aj s pánom riaditeľom. Nasledoval jeho komentár: „Tie kokosové tvrdé palice. To lietadlo riadil ruský pilot. Nepožiadali o pristátie, ani na naše vyzvanie. Alžírski vojenski piloti vždy požiadajú o pristátie a je to bez problémov“.

Čakali sme na správu z Alžíra ako ďalej, a či a kedy priletí. Informáciu sme dostali a vtedy aj lietadlo presne pristálo. Pozdravili sme sa a pán generálny riaditeľ sa odobral na odpočinok do klimatizovanej časti hotela. My sme už v africkej horúčave čakali dva dni a tak sme si povedali, že ešte chvíľka nás nezabije. Oddýchol si

Obchod s mäsom na ulici

a potom nás prijal, trpezlivo vypočul podrobné informácie o priebehu moru koní a o aplikovaných opatreniach. Potom sa zdvorilo poďakoval a odletel nazad do Alžíra. My sme prešli za účelom stretnutia tam i nazad 1 800 km autom. Išli sme dvomi autami, aby sme mali istotu, ak by sa jedno v púšti pokazilo a bolo nepojazdné. Na Sahare je to stará, ale stále platná rutina.

Aké opatrenia sa vykonávali pri vakcinácii proti moru koní? Nikto tie opatrenia nenavrhol ani nenapísal, vypracoval som si ich sám, za pochodu, v priebehu práce. Boli samozrejme neoficiálne, i keď účinné.

Prvá zásada bola - byť na mieste konania vakcinácie prvý, skôr než všetci ostatní, a nedovoliť kontakt prichádzajúcich koní s ďalšími jed-

nokopytníkmi. Mulice a somáre totiž často prekonajú nákazu a môžu byť nosičmi vírusu, ktorý prenáša hmyz. Kone, ktoré sa približovali, bolo treba zastaviť vo vzdialenosti asi 20 m. Len jeden kôň smel prísť na miesto vakcinácie. Okolo neho sa často vytvoril kruh zvedavcov, ktorí dychtili zapojiť sa do práce a vlastne veľmi účinne nám pomáhali. Na každého koňa sa použila sterilná ihla a zároveň bol ošetrovaný insekticídnym prostriedkom od uší až po päty. Bola to „Pin-Pan technika“. Nedá sa na to zabudnúť ani po desaťročiach.

Okrem toho sa využíval systém „arabského telefónu“ spočívajúci v tom, že jazdec išiel tam, kde poznal majiteľov koní. Vyzval ich, aby priviedli kone na vakcináciu na určené miesto. Majiteľ vyslal ďalšieho rýchleho koňa s jazdcom na susedné miesto, odtiaľ išli ďalší jazdci rôznymi smermi, aby informovali o povinnosti ďalších majiteľov koní.

Zaočkované kone, ošetrované insekticídmi, museli hneď odísť domov, preč z miesta vakcinácie. Stále bolo treba dbať na používanie sterilných injekčných ihliel. Pre veľký počet koní bol stále v činnosti poľný sterilizátor na plyn. V každom prípade bolo potrebné byť na mieste vakcinácie skôr ako kone, nevynechať deň stretnutia a nesklamať dôveru majiteľov.

Spolupracovali sme aj s predstaviteľmi úradov, oni si to vážili a podporili dobrý priebeh vakcinácií.

Včas a precízne vakcinované kone prežili. O rok ich bolo veľa. Tam, kde nepostupovali tak starostlivo a včas, mali veľké straty. To sa opäť ukázalo o rok. V mojom kraji som spolu s technikmi zaočkoval v nasledujúcom roku 30 tisíc

jednokopytníkov. V susedných krajoch ich bolo len tri tisíc. Spôsobili to zvýšené straty úhynom, pod ktoré sa podpísala tiež nedôvera chovateľov.

Naším prístupom sme si získali dlhodobú dôveru chovateľov. Kadiaľ sme išli, po cestách i na trhoch nás zdravili s úsmevom. Mor koní bola veľká udalosť medzi chovateľmi v Alžírsku. Od spomínanej epizócie sa nákaza nevyskytla - chvála Alahovi - už po niekoľko desaťročí.

Plodná a účinná spolupráca bola aj na pedagogickom úseku. Na začiatku výkonu našej expertízy nebola do roku 1964 na území Alžírsku žiadna vysoká škola veterinárskeho smeru.

Ako prvá bola založená École Nationale Vétérinaire, v skratke ENV - El Harrach, ako Národná vysoká škola veterinárska. Bolo to na začiatku sedemdesiatych rokov. Vtedy už boli známe dobré výsledky práce slovenských i českých veterinárnych lekárov, ktorí pracovali v teréne. Ich práca bola hodnotená veľmi pozitívne a na základe toho alžírski predstavitelia prehlásili, že chcú vychovať taký typ veterinárnych lekárov, aký sme predstavovali my. Prostredníctvom Polytechny požiadali o vyslanie známych odborníkov a rozšírili záujem aj o ďalších. Prvá skupina prišla v septembri roku 1978. Boli to pedagógovia z Českej a zo Slovenskej republiky. Postupne prišli nasledovní pedagógovia (uvádzam bez titulov a akademických hodností):

Z Českej republiky - Ondřej Zapletal, Antonín Ficher, Jan Korba (neskôr sa stal veľvyslancom v ADLR), Jan Černovský, Jan Vyvlečka a Zdeněk Záhoř.

Zo Slovenskej republiky - Juraj Šutta, Alexander Michna, Eva Michnová, Oto Orban, Július Pačenovský, Juraj Halík, Ján Tkáč, Jaroslav Janda z VŠV Košice.

Počet poslucháčov bol zo začiatku nízky, ale rýchlo sa zvyšovali počty v nových ročníkoch. Výučba prebiehala veľmi dobre, tak teoretická ako aj praktické cvičenia a mala aj patričnú úroveň. Rektor ENV vysoko hodnotil praktickú výučbu v priestoroch školy, ale hlavne v teréne. Na poludnie čakal pri bráne na návrat mikrobusu a informoval sa, čo sme videli a aké prípady sme riešili. Raz sme ho informovali o zistení a diagnostikovaní hlavničky. Jeho reakcia bola: „Taká diagnóza tu ešte nebola. Zastavte prednášky v klinických ročníkoch a urobte konferenciu v teréne ešte dnes odpoľudnia“. Záujem bol veľký, prišli študenti aj pedagógovia.

Postupne v Alžírsku vznikali ďalšie vysoké školy veterinárske v Blide, Constantine, Tiarete, Annabe a Mostaganeme. Okrem školy v Alžíri, naši pedagógovia prednášali ešte v Blide, Constantine a Tiarete, neskôr tam prebrali výučbu domáci alžírski kolegovia.

Aj počas výučby na škole som musel riešiť niektoré klinické prípady v teréne, čo mi nerobilo žiadny problém. Minister lesného hospodárstva v Alžírsku, ku ktorému patrila aj zoologická záhrada, požiadal rektora ENV v El-Harrachu, aby vyslal odborníkov do zoologickej záhrady, kde už tri žirafy uhynuli a boli choré aj ďalšie. Vyslovene požiadal, aby to boli slovenskí a českí veterinárni lekári. Naš zásah bol účinný, veľmi úspešný a vysoko hodnotený.

Vedľa ENV bola Agrotechnická fakulta a mali aj farmu, kde sme chodili na cvičenia. Raz cez víkend skúsený farmár požiadal rektora Veterinárskej fakulty – ENV v El Harrachu o pomoc pri komplikovanom pôrode kravy na školskom majetku. Rektor mi rukou napísal odkaz, poslal ho poslom na môj byt a poprosil, aby som tam išiel.

Dostavil som sa s príslušným inštrumentárom, vyšetril som kravu a postupoval tak, ako bolo možné v danom prípade – vykonal som foetotómiu. Všetko prebehlo hladko a pri odchode mi farmár povedal: „Veď som to vravel rektorovi, pošlite Orbana, iný ani chodiť nemusí!“ Dobre mi to padlo.

Raz na kliniku pre malé zvieratá prišiel zvláštny pacient - bol to pes prezidenta Boumediéna, dar od juhoslovanského prezidenta Josipa Broza Tita. Psa doviezla jeho manželka v sprievode áut s ochrankou a vojakmi. Rektor školy reagoval takto: Pán Orban, vezmite ešte k sebe dvoch pedagógov a zavrite kliniku. Nik iný tam nesmie ísť. S prof. Šuttom sme si to vzali na starosť, vrátane výbehu v parku školy. Potrebný chirurgický zákrok urobil prof. Šutta, s výborným výsledkom.

Inokedy prišla manželka prezidenta s veľkým sprievodom a doniesla na ošetrenie malého bieleho pudla. Prípád nebol vážny, ošetrili sme ho a prof. Michna navyše urobil kompletnú úpravu srsti. Madam bola veľmi spokojná, ale rektor sa hneval. Poznamenal: „Keď opäť príde a vy tu nebudete, kto to takto urobí?“

S besnotou mal počas expertízy skúsenosti takmer každý veterinárny lekár a udalosť s ňou neobišla ani kliniku na univerzite. Mladý pes bol vyšetrovaný na klinike malých zvierat s diagnózou zápal stredného ucha, no nakoniec sa ukázalo, že to bola besnota.

Rektor reagoval: „Besnota v škole, to je moja zodpovednosť, nie toho asistenta na klinike psov. Pán Orban, vezmite to pod váš patronát a zaveďte opatrenia“. Bola vykonaná séria opatrení, vrátane preventívnej ochrannej vakcinácie študentov na Institute Pasteur a vyšetrenia psov pred vstupom do priestorov fakulty. S rektorom dr. Rahalom sme sa poznali v období, keď som bol krajským veterinárnym inšpektorom v Tlemcene a on bol na Ministerstve poľnohospodárstva v Alžíri.

Na záver zhodnotenie účinkovania slovenských veterinárnych lekárov v Alžírsku.

Plnenie dohovoru našich štátnikov z mája 1964 vo veci poskytnutia vedecko-technickej pomoci Alžírsku bolo splnené. Prvých desať expertov prišlo už začiatkom júna 1964. Jednalo sa o dlhodobý pobyt a výkon odbornej práce.

Nástup na začiatku bol náročný. V júni bolo už horúco. Na miesto určenia a naše budúce pôsobisku v Alžírsku sme cestovali lokálnym vlakom. Boli aj také posty, kde nebolo vôbec nič. Celú infraštruktúru predstavovali len nami nesené dva kufre. Francúzski veterinárni lekári, tak ako aj iné odborné kádre, už dávno opustili Alžírsko.

Ten nástup vyžadoval húževnatosť a na pochode riešiť prvé problémy. Najskôr bolo sa treba prezentovať na dôležitých úradoch, ako bola prefektúra, (neskôr po

arabsky wilaya), príslušné podprefektúry (neskôr दौरا) a riešiť základné otázky - kde získať zdravotne neškodnú vodu, kúpiť chlieb alebo nájsť nocľah. To všetko sa dialo v krajskom meste, väčšinou pešo (aj s kuframi), odkiaľ expert mohol byť dislokovaný ešte ďalej, do príslušného okresu.

Kolegovia, ktorí prichádzali neskôr mali výhodu, lebo často nastúpili do miest, kde ich predchodca, často náš krajan, už vytvoril potrebnú infraštruktúru, tj. byt, kanceláriu, stredisko resp. veterinárnu ambulanciu, služobné auto a pod. V každom kraji tak, ako kto vládol.

Veterinárna služba spadala pod Centrálny úrad na Ministerstve poľnohospodárstva v Alžíri, riadený generálnym riaditeľom živočíšnej výroby a zdravia zvierat. Obdobne to bolo aj na krajoch a okresoch. Náplňou práce bola živočíšna výroba s nadväznosťou na ochranu zdravia zvierat a obyvateľstva. Keďže som vykonával aj funkciu mestského veterinára, ťažiskom mojej práce bola prehliadka mäsa a rybích trhov. Po roku mi dalo mesto dobrý trojizbový byt. Dopravu riešili tak, že raz týždenne mi naplnili nádrž benzínom. Kanceláriu som dostal v budove poľnohospodárskej banky. Bolo to výhodné - honosná budova sa otvárala presne ráno, s prestávkou na obed a znova sa zatvárala večer. Už vstúpiť do budovy vzbudzovalo u stránok rešpekt.

Pokiaľ ide o personál, po Francúzoch som „zdedil“ jedného technika. Bol to veľmi slušný, usilovný, veriaci a pobožný človek, menom Neggaz Ali, zvaný Si-Ali. Mal dve manželky, veľa detí, ktoré vyštudovali medicínu, právo a iné školy. Postupne som prijal nových, mladých technikov, ktorí maturovali na Poľnohospodárskej strednej škole v Sidi-Bel-Abbes. Volali sa Barka Mohamed, Barka Hocine, Bendjilali Ahmed a všetci pochádzali z jednej obce Beni – Mester.

Na bitúnkoch som mal asistentov platených z rozpočtu mesta. V Tlemcene to bol maximálne oddaný Snouss Mohamed – dit Mahi (zvaný Mahi). Čítal moje myšlienky a s veľkým krikom vedel urobiť poriadok. Raz, keď som sa vrátil z dovolenky povedali, že už tam nepracuje, že bol prepustený. To vybavili mäsiari.

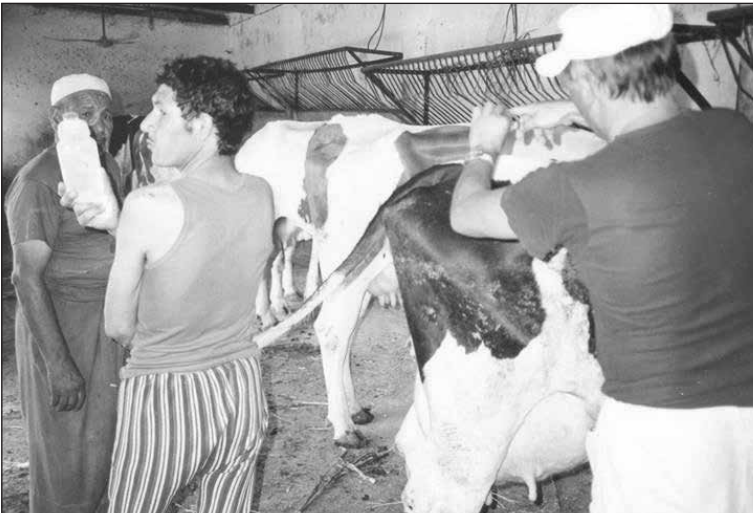
Po návrate zdvorilosť kázala, prihlásiť sa na úradoch. Išiel som podľa ranku, najprv na prefektúru. Prijatie bolo milé, otázky tradičné - ako sa máte, ako ide práca a pod. Informoval som, že som stratil pomocníka, že bol prepustený. Šéf zdvihol telefón a zavolať starostu. Nasledovala zdvorilostná konverzácia - ako sa máte, čo je nového?, a ako je to na bitúnku?, a čo Mahi? Generálny sekretár chvíľu počúval a potom povedal len jedno slovo: Ostone!

Mahi sa vrátil. Bolo to preňho veľké víťazstvo a svoje úsilie ešte znásobil, robil ešte väčšie poriadky. Čítal mi z očí - sledoval kam sa dívam, čo treba zariadiť a to aj urobil.

Všetci vedeli, že prehliadka mäsa a orgánov sa robí po východe slnka, pri dobrom svetle. Mäsiari predbiehali jeden druhého, chceli byť prví na trhu s čerstvým mäsom, preto pri mojom rannom príchode sa mi klaňali a zdravili. Po skončení prehliadky a odvezení mäsa a vnútorností prišli hasiči, priestory vystriekali vodou a silné slnko v priebehu dňa dokončilo dezinfekciu.

Alžírsky trh

Dr. Blaško – epidurálna anestéza

Ryby čerstvo vylovené, chladené a obložené ľadom, sa mohli predávať len do 12,00 hodiny, potom prišla na pomoc mestská polícia a všetkých predavačov vyhnala. Aj na menších bitúnkoch som mal verných spolupracovníkov - technikov.

Upozorňujem na neuveriteľné, že v celom kraji som bol roky sám, jediný veterinárny lekár. Po troch rokoch som dostal veľmi účinnú pomoc, kolegov a priateľov z vlasti.

Môj denný režim

Môj denný režim bol nasledovný (mnohí kolegovia ho mali taký istý, alebo podobný).

Ráno po východe slnka prehliadka mäsa a orgánov zabitých zvierat na bitúnku. Po skončení, cestou do úradu, som sa zastavil na trhu rýb. Potom nasledovala

Dr. Ha'apka poskytuje odbornú radu

cesta do kancelárie, prezrieť poštu, vybaviť súrne odpovede a dať inštrukcie administratíve. Tam sa modlil technik Si-Ali. Po určitom čase som mal dvoch úradníkov, jeden bol redaktor a pani bola pisárka. Osobitnú starostlivosť sme venovali písaniu správ. Neďaleko bola veterinárna ošetrovňa, kam chodili majitelia psov, ktorých sme mali v pozorovaní, iní na vakcináciu a tam čakali aj chovatelia, ktorí volali veterinárneho lekára k chorým zvieratám. Ošetrovňu otvárali a zatvárali pomocníci, ktorí podkúvali kone a muly. Títo muži boli čosi ako styční dôstojníci, ktorí podávali informácie prichádzajúcim stránkam. Boli cennými pomocníkmi pri fixácii zvierat, pri úprave kopýt a všade, kde to bolo potrebné. Predpoludnie bolo venované vybavovaniu nahlásených prípadov. Ráno sa išlo jedným smerom, popoludní druhým, opačným.

Do bohatého programu sa museli ešte vmestiť jazdy autom do Alžíra na ministerstvo, pre liečivá, pre vakcíny, na konzultácie v Pasteurovom ústave, alebo čakať na prilet nových kolegov či rodín z ČSSR. Absolvovanie cesty tam aj nazad - 1 200 km trvalo jeden deň.

Raz skoro ráno sa ma pýtali v práci: „Doktor, vy ste nešli do Alžíra?“ Odpoveď bola strohá: „Bol som, všetko je vybavené“.

Ostatné veterinárne akcie boli obdobné ako u nás. Dôraz sa kládol na prevenciu. U oviec to bolo hlavne odčervovanie proti strongylóze zažívacieho aparátu a pľúc a vakcinácia proti varirole. U hovädzieho dobytku sa robila prevencia proti brucelóze, tuberkulóze, trichofytóze a vakcinácia proti slintačke. Ostatné zákroky boli individuálne, podľa potreby.

U jednokopytníkov sa vykonávala hlavne kastrácia, ale len u mulov, nie u koní. Fixovať mi majstrovsky pomáhali naši dvaja kováči a majiteľ. Spomínam na prípad, keď majiteľovi kastrovaného mula sa pri fixácii vykĺbila ruka. Rýchlo som dokončil operáciu a majiteľa odviezol do nemocnice. Tam som mal vždy dvere

otvorené. Na otázku lekára, kedy sa to stalo, odpovedám, že pred dvadsiatimi minútami. Repozícia bez anestézy bola tak úspešne vykonaná, že som majiteľa ihneď zobral naspäť do ošetrovne k jeho mulovi, ktorého si potom odviezol domov.

Súčasťou mojej práce bolo aj budovanie infraštruktúry veterinárnej služby. Vo Wilayi Tlemcen pripravovali „*Programme spécial de développement de la Wilaya*“. Napadlo mi vsunúť tam program výstavby veterinárskeho centra. Vybral som dobré a vhodné miesto, nakreslil plán priestorov pre operačné sály, vyšetrovne, laboratória, maštale na ustajnenie, dielne pre kováčov. Myslel som aj na byty – vily pre budúcich kolegov. Architekti prebrali môj návrh a vypracovali projekt. „*Centre de santé animale*“ postavili a ešte aj teraz je to najlepšie postavené a funkčné centrum zdravia zvierat v Alžírsku. Riaditeľom je môj bývalý študent a pracoval tam aj Barka Hocine, môj bývalý technik.

Koniec I. cyklu expertízy

Pri mojom odchode z Tlemcenu na Vianoce roku 1970 všetci technici stáli a čakali pri aute, kým vyprázdnieme byt a odcestujeme definitívne domov. Keď sme zatvárali dvere bytu, lúčil som sa a všetci technici hlasito plakali. Aj ja v duchu, keď som ich videl. Odchádzal som po šesť a pol roka môjho prvého cyklu expertízy v tomto kraji, kde som pôsobil od júna 1964 do konca decembra 1970. Byt som opúšťal na Vianoce, 25. decembra 1970, lebo všetky skoršie miesta na lodi boli obsadené Európanmi, ktorí si včas zabezpečili lodný lístok, aby mohli tráviť Vianoce doma. Až o deň neskôr, teda 25. decembra, bolo miesto na lodi voľné.

O ďalších desať rokov na jednom význačnom verejnom stretnutí riadiacich kádrov dr. Benkourdel - generálny riaditeľ, povedal hlasne: „Pán Orban, ja by som vás radšej videl v Tlemcene, vy ste poznamenali ten kraj.“ „*Vous avez marqué la région!*“ Vtedy som už pracoval na ENV – El Harrach na prvej Národnej veterinárskej univerzite v Alžírsku.

Celkove a dlhodobo slovenskí experti v Alžírsku dobre obstáli, lebo odvedli kvalitný výkon v širokom rozsahu činnosti. Vedeli sa prispôbiť veľmi rozdielnym podmienkam geografickým, klimatickým ako aj spoločenským i odlišnej problematike v živočíšnej výrobe a ochrane zdravia zvierat.

Po skončení prvého cyklu spolupráce a vďaka dobrému hodnoteniu, prichádzajú ďalší naši veterinárni lekári a príbeh spolupráce pokračuje. Napr. v El Asname sa po sebe vystriedalo až osem slovenských a českých veterinárnych lekárov (Borkovec, Uharček, Farkaš, Fóthy, Salava, Ďurkovič, Velebný, Kačaljak), v Tlemcene šiesti (Orban, Michna, Matišák, Hurtík, Fillo, Škvor). Bol to výsledok spokojnosti s dobre vykonanou odbornou prácou a zahraničný partner si želal pokračovať v spolupráci aj v nových cykloch. Ich dĺžka bola obmedzovaná skôr zo strany vysielajúcich úradov u nás doma než z alžírskej strany.

Kontinuita nebola narušená ani po ničivom zemetrasení v októbri roku 1980. Vtedy tam pôsobil Dr. Vojtech Ďurkovič, ktorý po zemetrasení býval a spával vo svojom aute. Ťažko ochorel, ale mal ešte toľko síl, že autom prišiel do nemocnice

Prílet na letisko v Alžíri

Dr. Uharček v Chercheli na čaji

v Meftahu, kde ho starostlivo ošetrovali naši lekári. Dr. Ďurkovič po zemetrasení najprv zachraňoval ľudí a potom plnil úlohy spojené s ochranou zvierat.

Doplňovanie lokalít našimi odborníkmi bolo znakom spokojnosti riadiacich orgánov, ako aj chovateľov hospodárskych zvierat s prácou našich kolegov. Konkurencia bola veľká, v Alžírsku pracovali veterinárni lekári zo Španielska, Sovietskeho zväzu, Juhoslávie, Palestíny, Nemeckej demokratickej republiky, ale na ich posty nenastupovali ďalší na báze výmeny. Postupne začali pribúdať alžírski veterinárni lekári, i keď ich počty narastali pomaly.

Úradná pečiatka Dr. Orbana

jedného kolegu, veľmi milého, priateľského, ale keď prišiel za ním majiteľ so psom a prosil ho o pomoc, povedal, že on to nemôže urobiť, lebo je špecialista na hovädzí dobytok. Neskôr, keď za nim prišli s kravou, znova odpovedal odmietavo, lebo v rámci hovädzieho dobytku je špecialista len na umelú insemináciu. Žiaľ, mali sme aj takéto skúsenosti.

Okrem príjemných a veľmi užitočných situácií priniesol pobyt na expertíze aj smutné chvíle, keď sme sa museli rozlúčiť s niektorými kolegami, s ktorými sme boli vo veľmi úzkom kontakte. Počas expertízy v Alžírsku zomrel prof. Juraj Šutta, CSc., z Vysokej školy veterinárskej v Košiciach. Z Českej republiky zomreli MVDr. Salava, MVDr. Šatran a MVDr. Korba.

Na záver popíšem svoje pôsobenie na expertíze v Alžírsku tak, ako som sa osobne podieľal na realizácii dohody o spolupráci, ktorá trvala 30 rokov. Ja som v Alžírsku pracoval takmer 18 rokov v troch cykloch. Prvý cyklus trval od 11. júna 1964 do konca decembra 1970 v Marnii a v Tlemcene, kde som pracoval ako krajský inšpektor živočíšnej výroby a zdravia zvierat. Pomerne skoro som bol preložený do krajského mesta Tlemcenu. Pritom mi ostal aj okres Marnia a ďalšie štyri okresy v rámci kraja. Mojou náplňou práce bola starostlivosť o živočíšnu výrobu a ochrana zdravia zvierat, organizácia veterinárnych preventívnych opatrení, vlastný výkon ošetrovania chorých zvierat na území celého kraja, kde som bol po prvé roky sám. Potom mi pribudlo i budovanie infraštruktúry veterinárnych zariadení, ako vlastný úrad, veterinárna ošetrovňa a iné. Veľký projekt predstavovalo plánovanie a navrhnutie vybudovania centra veterinárnej starostlivosti, v ktorom boli laboratória, miestnosti pre kliniku, kancelárie, ako aj byty - vily pre budúcich veterinárnych lekárov. Zaradenie bolo zahrnuté do špeciálneho plánu rozvoja kraja. Až dodnes je to najlepšie vybudované diagnostické centrum.

Ďalšiu činnosť predstavovalo prijímanie veterinárnych technikov, ich vedenie pri výkone preventívnych zákrokov, aplikácii antiparazitárnych prostriedkov a pri vakcinácii. Pri mojom príchode bol k dispozícii jeden technik, neskôr sa ich počet zvýšil na šesť. Z titulu funkcie mestského veterinára mi vyplývala ako hlavná náplň prehliadka mäsa a orgánov na bitútku a kontrola rýb a morských

živočíchov na trhoch. Do náplne práce samozrejme spadalo i pravidelné písanie správ a podávanie informácií pre nadriadené orgány.

Po skočení šesť a pol ročného cyklu som sa vrátil do vlasti a nastúpil som na miesto odkiaľ som prišiel, do Dunajskej Stredy a po čase na Štátnu veterinárnu správu SR.

Neskôr do Wilaya Tlemcen pribudli noví veterinári - Alexander Michna a Tomáš Matišák a postupne sa tam vystriedali ďalší naši kolegovia.

Moja pedagogická prax

Druhý cyklus expertízy som začal v septembri 1978, kedy som nastúpil na Národnú veterinársku fakultu El Harach v Alžíri ako pedagóg, kde som bol do októbra 1984, teda plných 6 rokov. Moja náplň práce v pedagogike spočívala v koordinácii klinických disciplín, organizácii praktickej výučby poslucháčov v teréne, prednášanie disciplín fyziológia a patológia reprodukcie hospodárskych zvierat, veterinárske pôrodnictvo a gynekológia, patológia mliečnej žľazy a patológia teliat. Okrem množstva terénnej praxe to boli aj pravidelné prehliadky a klinické vyšetrenia na bitútku a následná kontrola po zabití. Súčasťou pedagogickej práce bolo i vedenie a posudzovanie písomných záverečných prác študentov.

Po ukončení druhej expertízy v októbri 1984 som pracoval na Štátnej veterinárnej správe SR až do septembra 1988.

Moje tretie pôsobenie v Alžírsku začalo v septembri 1988 na Univerzite v Blide, kde som prednášal disciplíny ako v druhom cykle a obdobne som viedol aj praktické cvičenia a klinickú prax. Pedagogickú činnosť som ukončil v októbri 1993 a pricestoval som domov s tým, že ukončenie celej expertízy vykonám o krátky čas. No vzhľadom na vnútorné nepokoje, podmienky a okolnosti kontraktu sa výrazne zmenili. Moje osobné veci ostali v byte, v ktorom som nebol celý jeden rok. Neskôr mi priatelia zavolali, že možno je vhodná chvíľa na odsťahovanie. Priletel som do Alžírsku kde ma priatelia už čakali a nepozorovane zaviedli do bytu, ktorý bol na piatom poschodí. Vybraný bol zámerne, aby som musel chodiť pešo. Pancierové dvere bytu neboli porušené. Jeden týždeň som balil osobné veci, iné nepotrebné veci tajný pomocník nosil na spálenie. Po dve noci som zažil bojové operácie. Dom bol na okraji mesta a univerzity a v noci asi od 1,30 hod. do 4,00 hod. premávali pod domom pancierové autá a cez štrbinku v okne som videl boje pešiakov. O chvíľu prišli pancierové autá a odvážali ranených. Ráno prebiehal normálny život.

Kolegovia a priatelia usúdili, že je vhodný čas na evakuáciu. Prišli asi dvanásť, postavili ma medzi seba a vyviedli do pripravených áut tak, že ma nebolo vidieť. Naložili batožiny a ja som odovzdal prázdny byt. Odviezli ma potom do rezidencie veľvyslanca SR. Na druhý deň ma na jeho pokyn vypravadili na letisko. Definitívne som domov odletel 15. júna 1994.

Ešte som sa do Alžírsku raz vrátil, v máji roku 2005, na veľkú výstavu veterinárnych prípravkov a inštrumentov. Stretol som tam veľa bývalých študentov, ale aj kolegov učiteľov, s ktorými som sa úprimne zval a pozdravil. Prišiel

Veterinárna fakulta v Alžíri, v popredí vozidlo Dr. Orbana

ma pozdraviť aj rektor s učiteľmi, s ktorými som kedysi prednášal a priniesli dary. Generálny riaditeľ veterinárneho odboru Ministerstva poľnohospodárstva v Alžíri ma pozval na návštevu, úctivo ma prijal a pozval aj spolupracovníkov na priateľský rozhovor.

S odstupom desaťročí rád spomínam na Alžírsko, na prácu v teréne i na svojich bývalých študentov, ktorí dnes zastávajú kľúčové pozície vo veterinárskej službe svojej krajiny a najmä ma teší pocit spokojnosti s dobre vykonanou prácou v čase, keď sme tam ako experti pôsobili.

Pôsobenie slovenských veterinárnych lekárov na africkom kontinente

doc. MVDr. Jozef Kubinec, PhD., MVDr. Oto Orban, CSc.

Na úvod

Organizácia veterinárskej starostlivosti, široký a pestrý rozsah poskytovaných služieb socialistickému poľnohospodárstvu, najmä živočíšnej výrobe v bývalej ČSSR v 60-tych rokoch, bola v európskom meradle hodnotená veľmi priaznivo. Kvalita a efektívnosť práce, dosiahnuté výsledky predovšetkým v tlmení nákazlivých chorôb a v znižovaní ekonomických strát v živočíšnej produkcii, vysoko hodnotila aj medzinárodná organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo FAO a odporúčala hlavne rozvojovým krajinám náš systém, ako jeden z najlepších. Už v 60-tych rokoch táto organizácia zamestnala aj niekoľko slovenských a českých veterinárnych expertov. Pre rozvojové krajiny boli pracovníkmi FAO odporúčané nielen metódy boja proti chorobám zvierat používané u nás, ale bolo odporúčané aj využívanie slovenských expertov pri ich zavádzaní a realizácii. Na

základe toho podpísala vtedajšia vláda ČSSR s vládami tzv. rozvojových krajín v 60-tych rokoch niekoľko medzinárodných dohôd o veterinárnej spolupráci.

Údaje FAO z tohto obdobia svedčia o tom, že na africkom kontinente v tom čase z celkového počtu evidovaných veterinárnych lekárov vo svete (284 193) pôsobilo len 2 631, čo predstavovalo 0,9 %. Ak to porovnáme s počtami hospodárskych zvierat, pripadalo vo vyspelých poľnohospodárskych krajinách na jedného veterinárneho lekára 6 863 zvierat, v rozvojových krajinách 33 412 zvierat a v Afrike až 143 796 zvierat.

Straty v živočíšnej produkcii v rozvojových krajinách v uvedenom období predstavovali 30-40 %, pričom vo vyspelých krajinách to bolo 15-20 %.

Po dekolonizácii na africkom kontinente, ktorá sa uskutočnila v prevažnej miere v prvej polovici 20. storočia, veterinárni lekári pôvodom z krajín, ktoré tento kontinent kolonizovali, odišli do domovských štátov a táto dôležitá oblasť zostala odborne nezabezpečená. Preto bývalé kolónie ju riešili troma spôsobmi:

- a/ Medzinárodnými zmluvami so spriatelенými štátmi zabezpečovali u nich štúdiom a prípravu vlastných veterinárnych lekárov.
- b/ Výbudovanie vlastného veterinárneho vysokého školstva, kde angažovali vysokoškolských učiteľov taktiež prevažne zo spriatelенých štátov.
- c/ V spolupráci s medzinárodnými organizáciami na rýchle doplnenie nedostatočného počtu veterinárnych lekárov angažovali a zamestnávali skúsených veterinárnych lekárov, ktorí zabezpečovali reálny výkon tejto činnosti a zaškolenie domácich veterinárov.

V bývalej ČSSR túto spoluprácu zabezpečoval PZO Polytechna, prostredníctvom ktorej v Alžírsku pracovali aj slovenskí veterinárni lekári.

Alžírsko – historický vývoj krajiny

Poznatky, získané štúdiom osídlenia z teritória terajšieho Alžírsku svedčia o tom, že táto časť sveta bola osídlená už v období „pithecantropa“ t.j. približne 500 000 rokov pred našim letopočtom. Až do obdobia väčšieho osídlenia však o pohybe a vývoji obyvateľstva v tomto území niet vierohodným záznamov. V období približne 1 200 rokov pred našim letopočtom sa datuje prienik Feničanov na územie terajšieho Tuniska a Alžírsku, avšak presnejšie údaje sú spojené až so vznikom Kartága, teda od roku 814 p.n.l. Kartágo vzniklo pôvodne ako obchodný prístav na tuniskom pobreží a až po dobytí tejto metropoly Alexandrom Veľkým sa osamostatnilo a podmanilo si veľkú časť severnej Afriky (dnešné Tunisko a východné Alžírsko).

Do tohto obdobia sa datuje i rozšírenie poľnohospodárstva o pestovanie olivovníkov, figovníkov a vinnej révy.

Územie Alžírsku a jeho obyvateľstvo čelilo v 9. - 11.storočí niekoľkým vlnám arabskej kolonizácie a s ňou spojeným rozdielom vo vývoji systému vlastníctva.

Tento rozdielny systém vlastníctva spôsobil aj rozdielny vývoj. V severnej

Afrike sa od 11. až do 19. storočia udržali štruktúry feudálneho typu s prvkami otrokárstva a rodového zriadenia.

Po početných územných a mocenských zmenách, povstaniach a vojnách sa v 11. storočí podarilo Alžírsko a marockú časť Maghrebu zjednotiť.

Významný historik a filozof Ibn Chaldun (1332-1406) napísal súhrnné dejiny Berberov. V tomto období na uvedenom území vznikli a pôsobili univerzity v Tlemcene, Bidjaji a v Constantine, ktoré mali úroveň často prevyšujúcu úroveň univerzít v Európe.

Koncom 15. storočia sa severná Afrika stala cieľom expanzie Španielska a Portugalska.

Do roku 1511 obsadili Španieli všetky alžírské prístavy. O rozpadajúcu sa ríšu začalo Španielsko súťažiť s Tureckom. Vtedajší alžírsky vládca požiadal náčelníka pirátov Arudžu a Chajraddija, ktorí Španielov z alžírského územia vytlačili o spoluprácu a Chajraddija sa potom stal vazalom tureckého sultána, ktorý mu poslal na pomoc niekoľko tisíc janičiarov. Na území Alžírska vznikol nový štát, ktorý podliehal tureckému sultánovi, v skutočnosti v ňom však vládli janičiari a korzári (piráti). Z tohto obdobia sa datuje aj slávna éra pirátskeho prístavu v Alžíri, ktorý v tom období mal 100 000 obyvateľov.

Za tureckej nadvlády bolo Alžírsko rozdelené do troch územných celkov s hlavnými mestami Oran, Titeri a Constantine. Alžír s okolím bol pod priamou správou tureckého miestodržiteľa.

Úpadok pirátstva v 18. storočí spôsobil, že tureckí vládcovia neustále zvyšovali miestnemu obyvateľstvu dane, čo vyvolávalo stále častejšie vzbury. Od polovice 18. storočia získavali Turci vysoké zisky z exportu obilia, ktoré vyberali miesto peňažných daní.

Napoleonské vojny a blokáda Európy uzatvorili prístup alžírského obilia na východné trhy, čím sa naďalej oslabovala pozícia tureckého miestodržiteľa.

Alžírské pobrežné pevnosti dlhú dobu čelili španielskym, dánskym a francúzskym útokom. Zvýšený záujem o túto oblasť prejavil i Napoleon, ktorému išlo hlavne o kolonizáciu Alžírska. K tomuto kroku sa Francúzi odhodlali až v roku 1830.

Ako zámienku využili potrebu likvidácie pirátskeho nebezpečenstva. 19. júna 1830 sa vylodili asi 20 km od Alžíra v zátok Sidi Ferus. 5. júla už turecký predstaviteľ podpísal kapituláciu a odstúpil. Tým sa v skutočnosti pre francúzsku armádu začala okupácia Alžírska a v roku 1834 bol menovaný prvý francúzsky generálny guvernér pre Alžírsko.

Francúzska správa sa všetkými prostriedkami snažila o totálne podmanenie nového teritória. S miestnymi feudálmi podpísali dohody a ich prostredníctvom nastolila režim nepriamej kolonizácie. Tento stav vyvolával samozrejme odpor proti francúzskej nadvláde.

Najslávnejšou postavou vtedajšieho protifrancúzskeho odboja sa stal vlastenecký vodca Abd-Al-Kadar, ktorý viedol prakticky v rokoch 1840-1848

neľútostnú vojnu s francúzskou armádou. Jeho meno sa stalo trvalým symbolom odporu Alžírčanov proti cudzej nadvláde.

V roku 1848 bolo Alžírsko vyhlásené ako „francúzske územie“ a bolo rozdelené na 3 departementy: Alžír, Oran a Constantine, ku ktorým na začiatku 20. storočia pribudli oblasti južne od Atlasu a Sahara.

V roku 1840 guvernér maršal Bugeaud vo francúzskom parlamente vysvetlil francúzsku politiku veľmi lapidárne. Povedal „všade, kde bude dobrá pôda a voda, treba umiestniť kolonistov a nepýtať sa, komu pôda patrí“. V roku 1858 bolo v Paríži zriadené ministerstvo pre Alžírsko, ktoré bolo v roku 1860 zrušené a z Alžírska sa stal „Generálny departement“. V roku 1864 cisár Napoleon III. povedal maršalovi Mac Mahonovi, že Alžírsko je arabské kráľovstvo, európska kolónia a francúzsky tábor.

Počet pôvodného alžírkeho obyvateľstva, ktoré v dobe svojej porážky malo vďaka náboženskému školstvu menej negramotných ako francúzski dobyvatelia, poklesol v dôsledku koloniálnej politiky z 3 miliónov v roku 1830 na 2 milióny v roku 1850.

Naproti tomu rástol počet francúzskych vojakov z pôvodných 25 tisíc (1833) na viac ako 1 milión, vrátane francúzskych prisťahovalcov (koniec 19. stor.)

Do 20. storočia Alžírsko vstupovalo ako francúzska kolónia plne ovládaná reakčnými veľkostatkárskymi skupinami, uzavreté pred všetkými, vtedy prevládajúcimi politickými a myšlienkovými prúdmi.

Od roku 1912 sa datuje prvá veľká vlna odporu Alžírčanov, ktorá ešte zosilnela počas 1. svetovej vojny. Viac ako 100 000 Alžírčanov bolo povolaných do francúzskej armády, alebo presunutých do francúzskych podnikov.

Najhoršie bolo však postihnuté obyvateľstvo vidieka, ktoré kolonisti vyhнали z úrodných oblastí.

Protikolonialistické hnutie

Organizované politické hnutie proti kolonialistom a ich politike začala hneď pri vstupe Francúzov na alžírské územie a silnelo s pribúdaním rôznych politických opatrení a formovalo sa ako hnutie moslimských obrodencov a vzdelancov, ktorí vystupovali ako vykladači koránu. Islam sa stal akýmsi revolučným faktorom, čo možno sledovať i v súčasnosti.

II. svetová vojna a vývoj Alžírska po jej ukončení

Vypuknutie druhej svetovej vojny prinieslo radikalizáciu a novú politickú orientáciu spoločenského života v Alžírsku. V roku 1943 bola arabčina vyhlásená za úradný jazyk a moslimská viera bola akceptovaná oficiálne.

Demokratický zväz alžírkeho manifestu trval na vytvorení autonómnej alžírkej republiky.

Koniec II. svetovej vojny len zvýraznil a rozšíril revolučné nálady aj na území Alžírska.

V alžírskych mestách sa konali rôzne zhromaždenia a manifestácie, ktoré postupne prerástli do otvorených ozbrojených stretnutí Alžírčanov s Európanmi. Na potlačenie týchto nepokojov bola vyslaná „Cudzinecká légia“, posilnená o senegalských vojakov. Výsledkom bol masaker v ktorom zahynulo 40-45 tisíc Alžírčanov. V takto vyhrotenej situácii sa z politických strán vytvoril „Alžírsky front pre ochranu a rešpektovanie slobody“. Vypuklo ozbrojené povstanie proti francúzskemu kolonializmu.

Až v roku 1947 sa podarilo pre Alžírsko získať nové postavenie, resp. štatút, ktorým sa stalo zoskupením francúzskych departementov, s určitou finančnou autonómiou. Výkonnú moc predstavoval generálny guvernér. Francúzske úrady však neustále marili riešenie dekolonizácie a problémov Alžírska politickými prostriedkami. Po vyvrhnutí krízy francúzskeho kolonializmu sa odboj, hlavne po strate Indonézie, ktorú museli opustiť, zintenzívnil. 1. novembra 1954 po sérii koordinovaných atentátov, sabotáží a útokov proti žandárskym staniciam a kasáňam vypuklo povstanie, ktoré sa rozšírilo na celé Alžírsko a ktoré prerástlo na oslobodzovaciu vojnu (1954-1957).

Obdobie po roku 1958 bolo poznamenané dramatickým vývojom ako v Alžírsku, tak i vo Francúzsku. Francúzska armáda bola znova početne posilnená. Jej vtedajší veliteľ generál Challe disponoval viac ako 500 tisícami vojakov. Francúzom sa podarilo na tuniských a marockých hraniciach vybudovať systém opevnení, ktoré sťažovali, alebo znemožňovali zásobovanie odbojárov potravinami, liečivami i zbraňami. Kolonizátori vyľudňovali vidiek, ktorý bol prirodzenou základňou odboja a viac ako 1,5 milióna obyvateľov internovali v táboroch.

V súbehu s týmto vývojom dochádzalo k dramatickým udalostiam i vo Francúzsku. Jednou z hlavných príčin, ktoré spôsobili návrat de Gaulla na politickú scénu v roku 1958, bol priebeh Alžírskej krízy. Po svojom nástupe zo začiatku pokračoval v úsilí o likvidáciu Alžírkeho povstania zvyšovaním vojenskej aktivity. Neskôr, keďže vojenské aktivity nepriniesli trvalé riešenie alžírkeho problému, de Gaulla svoj postup prehodnotil. Zmieril sa s tým, že si Alžírsko, skôr či neskôr, nezávislosť vybojuje a orientoval svoju politiku na rokovania s dočasnou vládou. Po sérii stretnutí boli podpísané v Eviane dohody, ktoré boli kompromisom a v konečnom dôsledku víťazstvom Alžírska.

Kompromisné prvky spočívali v ustanoveniach o dočasnom zachovaní vojenských základní a o exploatácii saharského ropného bohatstva.

Francúzsko si vynútilo právo ponechať v Alžírsku na obdobie 3 rokov armádu v počte 80 tisíc vojakov a zaviazalo sa poskytovať novému štátu počas tohto obdobia finančnú pomoc vo výške 1 miliardy frankov. Evianske dohody vstúpili do platnosti 19. marca 1962 a tým moc prešla do rúk dočasnej alžírkej vlády, ktorá bola ešte menovaná francúzskou vládou a pozostávala zo zástupcov Francúzska a Frontu národného oslobodenia. Táto vláda pripravila referendum, v ktorom sa mali alžírski občania vyjadriť, či budú naďalej súčasťou Francúzska. V referende

6 miliónov voličov odpovedalo nie a iba 16 500 áno. Tým sa prakticky skončila 132 ročná nadvláda Francúzska v Alžírsku.

Alžírске poľnohospodárstvo v čase nástupu slovenských expertov

Rozloha: 2 376 391 km², počet obyvateľov 11 020 000
Zloženie obyvateľstva (v tis.): Alžírčania tvorili 89,5 %, z toho Arabi 7 550, Berberi 2 600, Francúzi 985, Židia 120, Španieli 36, Taliani 6

Hospodárska charakteristika: Pomerne rozvinutá krajina s prevahou poľnohospodárstva.

Poľnohospodárska produkcia (1000²):

pšenica 850, jačmeň 844, hrozno 2 400, ovos 49, datle 51, olivy 140, citrusové plody 358, zemiaky 233, zelenina a korok.

Živočíšna výroba (v tisíc. ks):

hovädzí dobytok 1 959, dojnice 641, ovce, kozy 1 927, osly 430, muly 194, ťavy 194, kone 217

Doprava: 4 367 km železníc, 80 000 km udržiavaných ciest, 100 000 brt loďstva

Začiatky expertíz slovenských veterinárnych lekárov v Alžírsku, ako aj stručnú charakteristiku živočíšnej výroby v Alžírsku čiastočne už popísal MVDr. Oto Orban, CSc.

Podrobnejšia charakteristika živočíšnej produkcie

a) Chov a spracovanie hydiny bolo a je najmodernejším spôsobom živočíšnej produkcie. Už vtedy tam boli moderné veľké komplexy chovov a hydínových bitúnkov.

b) Chov hovädzieho dobytku predstavoval pôvodné autochtónne plemeno Atlaský hnedý dobytok - Brune d'Atlas. Je to extenzívne atlaské, veľmi odolné plemeno.

Dovážali sa chovné jalovice mäsovo-mliečneho typu červenostrakatého plemena z Francúzska a čiernostrakatého plemena s prevahou mliečnej produkcie z Francúzska, Holandska a Nemecka. Pre reprodukciu mali moderné chovy aj kvalitných plemenníkov pre prípravu spermy a inseminačných dávok.

Moderné chovy hovädzieho dobytku vznikali na bývalých farmách Francúzov, ktorí tam produkovali aj veľmi kvalitné červené víno. Farmári a iné Francúzske obyvateľstvo opustilo Alžírsko, vinice však zostali, aj veľké budovy, kde sa hrozno spracovávalo na víno. Ale víno sa v nových podmienkach nedalo predat' a tak pôvodnú výrobu vína nahradzovali produkciou mlieka.

Na Tlemcensku naši experti vytvorili možnosť uplatniť domáce skúsenosti z obdobia vzniku veľkochovov dobytku pri kolektivizácii u nás.

Naše rady a odporúčenia vedúci pracovníci prijali a tak sa podarilo vytvoriť chovy bez tuberkulózy a brucelózy. Riešili sme nielen zverozdravotnú preventívnu

starostlivosť, ale aj organizáciu výživy. Naučili sme ich produkovať krmivá ako lucerna, ďatelina, miešanky, ovos a iné motýľokveté rastliny. Chovy boli úspešné vďaka heslu: „miesto vína produkujeme mlieko pre naše deti.“

c) Chov oviec má v Alžírsku veľký ekonomický význam. V roku 1985 bol ich počet už 12 miliónov kusov. Dve tretiny oviec, temer 8 miliónov kusov chovali extenzívnym kočovným spôsobom v stepi a v saharskej oblasti.

Pre túto početnosť a rozlohu využívanej plochy sa oblasť nazýva Bled el Ghanem – krajina oviec. Oblasť chovu oviec je päťkrát väčšia, ako ostatné plochy, ktoré sú inak využívané.

Poloextenzívny chov v oblasti náhornej planiny, v prímorskej obilninárskej oblasti a u prímorských usadlíkov predstavoval 4 milióny kusov oviec.

Veľkosť stád oviec bola 250-300 kusov bahníc v jednom stáde. Počet baranov na 100 bahníc bol 10-15. Zároveň tam bolo 10-15 jariet – budúcich matiek.

V Alžírsku sa chovali tri hlavné plemená oviec. Biele plemeno Ouled Djellal, plemeno s červenou hlavou Hamra Beni Ighil a plemeno Rumbi, ktoré mali nepochybne vysoké kvality v adaptačnej schopnosti pre chov a produktivitu v stepných podmienkach a plemeno biele arabské Blanche Ouled Djellal, ktoré má vynikajúcu produkciu mäsa. Typovo je blízke francúzskemu plemenu Ile de France.

Plemeno Rumbi je horské plemeno chované v oblasti saharského Atlasu. Má robustné telo, pevné končatiny, tvrdé paznechty, u baranov sú to veľké rohy-podobá sa muflónovi. Legenda hovorí, že je potomkom kríženia muflóna a Ouled Djellal.

Plemeno Hamra zvané Beni-Ighil je autochtónne plemeno severnej Afriky, presnejšie marockého atlasu, kde ho chová kmeň Beni-Ighil odkiaľ má i svoj názov. Má vynikajúcu konformáciu mäsového plemena s jemnou kostrou a aj vo Francúzsku bolo toto plemeno preferované pred ostatnými plemenami pod názvom Mouton d'Oranie.

Plemená druhotného významu: Plemeno Berberské chované v oblasti prímorského Atlasu, plemeno Barbarine v Orientálnej púšti, plemeno D'Men v Západnej púšti, plemeno Targui v oblasti Hoggaru.

Z nich má pozoruhodné postavenie plemeno D'Men pre vysokú plodnosť. Bahnica porodí až 5 jahniat v jednom vrhu. Robili sa pokusy s jeho krížením s plemenom Ouled Djellal.

Všetky tieto plemená sú adaptované na uvedenú oblasť ich chovu.

Extenzívne stáda chované kočovnými kmeňmi-nomádmi nemajú prístrešky. V zlých poveternostných podmienkach vyhľadávajú prírodné závetrie. Novorodené mláďatá sú chované v mladom veku v stane. Stáda v extenzívnom kočovnom chove sa nedokrmujú, okrem výnimočne krutého obdobia sucha.

V zime kočujú na juh smerom do Sahary na miesta s dobrou pastvou. V lete kočujú smerom na sever do oblasti pestovania obilnín, kde využívajú odpad klasov a zrna po zbere obilnín.

Chov oviec v Alžírsku má dominantné postavenie. Alžírčan nepochybne preferuje ovčie mäso pred ostatnými druhmi mäsa. Uvedené plemená tvoria významné

dedičstvo v kvalite ich produktov. Je úlohou spoločnosti, chovateľov a odborníkov tieto genetické vlastnosti zachovať, prípadne zlepšovať. Tu zohráva dôležitú úlohu aj veterinárna služba Alžírsku a zohrávala aj činnosť našich expertov.

Preventívne ošetrovanie oviec spočívalo hlavne vo vakcinácii proti variole-Djedri. Z ostatných vakcinácií sa robili vakcinácie proti enterotoxémiám, ale viac v sedantérnych chovoch ako u kočovných. Dôležitú preventívnu úlohu zohrávali protiparazitárne opatrenia proti vonkajším parazitom, v minulosti organizovaním kúpeľov. Vývojom vedy a uvedením nových liekov do praxe sa neskôr ošetrovali ovce injekčne, súčasne proti vonkajším a vnútorným parazitom.

Starostliví kočovní nomádi sa vracali na miesta predošlého ošetrovania, pretože mali dobré skúsenosti s výsledkami ošetrovania v predchádzajúcom období.

d) Chov koní v Alžírsku má špeciálne postavenie. Severná Afrika má vhodné a veľmi priaznivé podmienky pre chov koní. Okrem menšieho počtu arabských plnokrvných koní chová sa hlavne kôň berberský. Toto plemeno má veľký význam historický, ale aj ekonomický.

Z koní, ktoré tvoria základ svetových plemien koní je berberský na druhom mieste po arabovi.

Arabský kôň je nepochybne najkrajší zo všetkých koní, je to vidieť na jeho charaktere a vzhľade.

Obidve plemená, Arab aj Berber sú dlhodobo zastúpené v žrebčine v Tiarete, kde bola možnosť vidieť starostlivý chov a vynikajúcu genetickú prácu.

Základom chovu sú potomkovia vlastných kobýl a žrebčov, ale aj dovezené jedince z Európy za účelom oživenia krvi.

V oblasti náhornej planiny u kočovných kmeňov kôň vyrastá okolo stanu a je v kontakte s rodinou. Ak odchádza hlava rodiny - muž na kobyle na nákupy, alebo ide kontaktovať osoby na trh, žriebä ostáva pri stane a hrá sa s rodinou. Ak je veľmi zlé počasie ide do stanu k rodine. Zachováva si vysoký temperament, ale pritom je dobromyseľný a priateľský. Je to výsledok kontaktu s rodinou od jeho narodenia.

Muž je pyšný na svojho koňa. Sadá na koňa úplného (kompletného), to znamená nekastrovaného, ktorý ostáva temperamentný s krásnym chodom a dobrými povahovými vlastnosťami. Kastrujú sa len muly, krížence kobyly a somára.

e) Chov tiav v Alžírsku, tak ako v celej Afrike v živote kočovných kmeňov má dôležitú úlohu a chovajú sa prevažne ťavy jednohrbé. Hovorí sa, kým idú ťavy, karavána napreduje a kočovníci prežívajú. Otázka vody hrá taktiež dôležitú úlohu. Ťavy vydržia jeden dva dni bez vody, v prípade veľkej núdze aj dlhšie. Nomádi vedú svoju karavánu smerom za pastvou kde sú aj vodné zdroje. Skúsenosti získavajú od svojich predkov, vedia aj vytyčovať trasy zaužívanými znakmi smeru ich napredovania.

Kočovné kmene sa sťahujú s ich celým majetkom - „omnia mea mecum porto“, v lete smerom na sever a v zime zasa na juh.

V stepnej oblasti na čele idú somáre s malými zásobami vody a s deťmi na chrbte. Ťažší náklad nosia ťavy. Sú to celé konštrukcie ich stanov, oporné stĺpy,

žrde a kolíky, zásoby vody pre zvieratá, na chrbte tiav sú aj deti a ženy. Nad ich hlavami vytvárajú ochranu pred silným slnkom. Muži idú peši a riadia smer a rýchlosť celej karavány.

Po stránke ekonomickej sú ťavy aj zdrojom výživy a to produkciou mlieka a mäsa. Mlieko je denne k dispozícii pre všetkých obyvateľov stanu. Pri príležitosti tradičných trhov sa predávajú na to vhodné jedince. Mäso tiav bolo možné kúpiť aj vo veľkých mestách.

Na tradičných trhoch nomádi nakúpia soľ, čaj, cukor a obilie na chlieb. Sortiment ich potravín je skromný. Majitelia využívajú aj srst'-vlnu tiav na ručnú výrobu stanu a prikrývok.

V minulosti ťavy využívala aj armáda. Francúzi mali k dispozícii na juhu Sahary bojové vojenské jednotky na ťavách, nazývané Spahis.

Ťavy jednohrbé sa nazývajú po francúzsky dromadaire, dvojhrbé sú chameaux. Jednohrbé ťavy sa využívajú aj teraz ako jazdecké. Pri príležitosti sviatkov sa usporadúvajú aj dostihy tiav.

Naši veterinárni lekári - experti podľa miesta pôsobenia v Alžírsku

Wilaya	Expert	Pracovisko v SR	Pracovisko v AEDR	Doba pôsobenia
Tlemcen	MVDr. Oto Orban, CSc.	OVZ Dunajská Streda	Tlemcen	1964 -1970
	MVDr. Tomáš Matišák	OVZ Spišská Nová Ves	Maghnia	1968 -1971
	Doc.MVDr.Alexander Michna, CSc.	UVL Košice	Tlemcen	1968 -1972
	MVDr. Eugen Hurtík	OVZ Senica	Tlemcen	1971 -1976
	MVDr. Igor Škvor	OVZ Dunajská Streda	Tlemcen, Maghnia	1976 -1977
	MVDr. Július Fillo	MsVZ Bratislava	Maghnia	1976 -1979
Alger	MVDr. Oto Orban, CSc.	ŠVS Bratislava	École Nationale vétérinaire El Harrach Alger	1978 -1984
	MVDr. Juraj Halík	ÚŠVÚ Bratislava	École Nationale vétérinaire El Harrach Alger	1978 -1984
	MVDr. Juraj Halík	ÚŠVÚ Bratislava	École Nationale vétérinaire El Harrach Alger	1985 -1992
Blida	MVDr. Oto Orban, CSc.	ŠVS Bratislava	Univesité do Blida Institut Vétérinaire	1988 -1993
	MVDr. Eva Beličková	ÚEVM Košice	Univesité do Blida Institut Vétérinaire	1989 -1990

Tizi Ouzou	MVDr. Gejza Dikant	OVZ Žilina	Tizi Ouzou Grande Kabylie	1966 -1973
	MVDr. Rudolf Keller	OVZ Spišská Nová Ves	Grande Kabylie	1968 -1971
	MVDr. Gejza Dikant	OVZ Žilina	Tizi Ouzou Grande Kabylie	1976 -1979
	MVDr. Štefan Bányai	MsVZ Košice	Draa El Mizan	1985 -1991
Chlef	MVDr. Tomáš Uharček	OVZ Nitra	Cherchel	1966 -1971
	MVDr. Vojtech Farkaš	ŠVÚ Nitra	El Asnam	1970 -1974
	MVDr. Ján Fóthy	OVZ Dunajská Streda	Ténès	1974 -1979
	MVDr. Vojtech Ďurkovič	MsVZ Bratislava	Khemis Miliana	1980 -1985
	MVDr. Mikuláš Kačaljak	KVZ Bratislava	Ténès	1981 -1987
	MVDr. Václav Velebný	OVZ Bratislava vidiek	Ech Chelif	1981 -1987
Sétif	MVDr. Anton Puškár	MsVZ Bratislava	Bejaia	1966 -1976
	MVDr. Milan Žůrek	OVZ Nové Zámky	Sétif	1967 -1971
	MVDr. Ján Kafka	OVZ Bratislava vidiek	Ein Tamushent	1968 -1971
	MVDr. Michal Dzurko	MsVZ Bratislava	Temet El Hadj	1971 -1974
	MVDr. Vojtech Sahlica	MsVZ Bratislava	Bougha	1980 -1984
	MVDr. Jaroslav Hařapka	OVZ Prievidza	Ras El Oued	1981 -1985
Jijel	MVDr. Milan Žůrek	OVZ Nové Zámky	Jijel	1967 -1971
	MVDr. Tibor Reisz	OVZ Bratislava vidiek	Tamer	1983 -1986
Médéa	MVDr. Vojtech Kilár	OVZ Poprad	Sorel Guoslana	1968 -1971
	MVDr. Augustín Miklošovič	OVZ Bratislava vidiek	Ksar El Boukhari El Aou Maria	1971 -1976
	MVDr. Karol Ševce	OVZ Košice vidiek	El Aou Maria	1971 -1975
	MVDr. Ivan Bereš	ÚŠVÚ Bratislava	Ksar El Boukhari	1981 -1984
Relizane	MVDr. František Floch	OVZ Rožňava	Mostaganem	1969 -1971
	MVDr. Valdemar Pakoš	OVZ Poprad	Mostaganem	1969 -1973
	MVDr. Jozef Brnušák	OVZ Bardejov	Mostaganem	1970 -1974
	MVDr. Dionýz Bajtay	OVZ Komárno	Relizane	1976 -1979
	MVDr. Matej Mořovský	OVZ Trenčín	Oued Rhiou	1981 - 1985
	MVDr. Miroslav Machajdík	OVZ Levice	Zamora	1986 -1989
	MVDr. Tibor Reisz	OVZ Bratislava vidiek	Sidi Al Ain Techlas	1986 -1990
Batna	MVDr. Jozef Kučera	MsVZ Bratislava	Batna	1969 -1973
Mascara	MVDr. Juraj Halík	ÚŠVÚ Bratislava	Palicao	1971 -1973

Tiaret	MVDr. Vítázoslav Scherer	ŠVS Bratislava	Tiaret	1971 -1974
	MVDr. Matej Moťovský	OVZ Trenčín	Mahdia	1980 -1981
	MVDr. Július Pačenovský,CSc.	HÚ SAV Košice	Vysoká škola poľnohospodárska Tiaret	1986 -1987
	MVDr. Viliam Donič	OVZ Košice	Vysoká škola poľnohospodárska Tiaret	1988 -1991
	MVDr. Klára Doničová	ŠVÚ Košice	Vysoká škola poľnohospodárska Tiaret	1990 -1991
	MVDr. Štefan Bányai	MsVZ Košice	Vysoká škola poľnohospodárska Tiaret	1992 -1994
Ouargla	MVDr. Milan Hromada	MsVZ Bratislava	Ouargla	1971 -1974
	MVDr. Alexander Tóth	OVZ Bratislava vidiek	Ouargla	1984 -1989
Annaba	MVDr. Otto Rakovský	OVZ Prešov	Annaba	1972 -1973
	MVDr. Vítázoslav Scherer	ŠVS Bratislava	Annaba	1974 -1975
Tébessa	MVDr. Jozef Olexa	OVZ Prešov	Cheria	1976 -1981
	MVDr. Štefan Bányai	OVZ Košice	El Aouinet	1981 -1984
	MVDr. Jaroslav Vician	OVZ Bratislava vidiek	Bekkaria	1981 -1986
Guelma	MVDr. Štefan Križalkovič	OVZ Prešov	Bouhadjar	1976 -1981
Béjaia	MVDr. Milan Žurek	OVZ Nové Zámky	Blida	1976 -1979
Constantine	MVDr. Alexander Tóth	OVZ Bratislava vidiek	Constantine	1976 -1981
	MVDr. Klára Doničová	ŠVÚ Košice	Univ. Constantine-dept.vétérinaire	1979 -1984
	MVDr. Viliam Donič	OVZ Košice	Univ. Constantine-dept.vétérinaire	1979 -1984
	MVDr. Július Pačenovský,CSc.	HÚ SAV Košice	Univ. Constantine-dept.vétérinaire	1988 -1990
Djelfa	MVDr. Dionýz Bajtay	OVZ Komárno	Ain Oussera	1980 -1984
	MVDr. Eugen Hurtík	KVZ Bratislava	Ain Oussera	1981 -1982
	MVDr. Alojz Smolinský	OVZ Dunajská Streda	Messaad	1981 -1986
El Tarf	MVDr. Vojtech Farkaš	ŠVÚ Nitra	Bouhadjar	1981 -1983
Saida	MVDr. Stanislav Polakovič	ŠVS Bratislava	El Hassasnas	1982 -1986
	MVDr. Jozef Kubinec,CSc.	ÚFHZ SAV Košice,	Daoud Hamman Rabi	1986 -1988
El Bayadh	MVDr. Jozef Hojsík	ŠVS Bratislava	El Bayadh El Abioth Sidi Cheik	1982 -1987
	MVDr. Jozef Balaščák	OVZ Prešov	Boughtop	1986 -1988

Ghardaia	MVDr. Imrich Blaško	OVZ Nové Zámky	Daia Ben Dahoka	1985 -1990
	MVDr. Marta Blašková	OHS Nové Zámky	Daia Ben Dahoka	1987 -1990
El Oued	MVDr. Lubomír Kousal	OVZ Bratislava vidiek	El Oued	1986 -1989
Tissemsilt	MVDr. Milan Rovder	OVZ Poprad	Khemisti	1986 -1989
Tamanrasset	MVDr. Jozef Kubinec, CSc.	ÚFHZ SAV Košice, prac. Ivanka pri Dunaji	Tamanrasset	1988 -1989

Požiadavky a rozsah veterinárnej činnosti poskytovanej slovenskými veterinárnymi expertmi

Na základe požiadaviek ALDR a potrieb veterinárnej činnosti na jednotlivých pracovných úsekoch a pozíciách, Polytechna PZO Praha vykonávala výber a ponuku expertov z jednotlivých organizácií, ktoré sa touto činnosťou u nás zaoberali. Veterinárni lekári na základe predbežných dohôd sa podrobili výberu, odbornej príprave z úseku tropickej veterinárnej medicíny a jazykovej príprave.

Predmetnú činnosť odborných veterinárnych lekárov možno rozdeliť do dvoch okruhov:

a) Praktický výkon veterinárnej starostlivosti na úseku všeobecnej veterinárnej medicíny, hygieny a kontrolnej činnosti potravín živočíšneho pôvodu a krmív, hraničnej kontroly pri dovoze zvierat a úsek animal welfare hlavne pri budovaní a výstavbe nových poľnohospodárskych podnikov. Naši experti vykonávali funkcie na úrovni krajov a okresov aj ako úradní veterinárni lekári.

b) Podiel a účasť veterinárnych expertov z organizácií štátnej veterinárnej správy, štátnych organizácií laboratórnej veterinárnej diagnostiky a organizácií z úseku vedy a výskumu na výučbe a príprave nových alžírskych veterinárnych lekárov. V tejto oblasti im boli prepožičané funkcie profesorov a docentov.

Pri nástupe boli veterinárni lekári prijatí na našom zastupiteľskom úrade a v sprievode delegáta Polytechny PZO na MARA-Ministerstve pôdohospodárstva ALDR, kde bol vykonaný vstupný pohovor, špecifikovalo sa miesto a rozsah činnosti, funkcia akú budú zastávať a spresnili sa aj podmienky a spôsob ich odmeňovania.

Takmer všetci naši veterinárni lekári prichádzali do Alžírska vlastnými motorovými vozidlami a podľa požiadaviek boli zabezpečení aj základným vybavením a základnými pracovnými potrebami pre výkon odbornej činnosti.

Predmetom veterinárnej starostlivosti boli v prvom rade hospodárske zvieratá umiestnené v štátnych podnikoch-teda v majetku štátu a tzv. domainach, kde sa realizovali rôzne pilotné programy chovu, hlavne testovania úžitkovosti importovaných plemien, ich vhodnosť v daných prírodných podmienkach, možnosti inseminácie a spôsoby chovu. Združenia, tzv. „capra“ realizovali podobné projekty v chove oviec. Súkromní chovatelia boli zameraní na chov

hovädzieho dobytku, hlavne na domáce plemená a ich krížencov, na chov oviec a kôz a na chov hydiny, ktorý bol v značnej miere dotovaný štátom, hlavne boli preferované klieťkové chovy na produkciu vajec a chov brojlerov.

Práca veterinárneho lekára bola rôznorodá a odvíjala sa predovšetkým od jeho lokalizácie a od rozvoja živočíšnej výroby, ktorá závisela od prírodných a geografických podmienok.

Hlavnou činnosťou každého terénneho veterinárneho lekára bolo komplexne organizovať a vykonávať na pridelenom pracovisku starostlivosť o zdravie zvierat, dôsledne vykonávať štátom predpísanú a financovanú prevenciu a profylaxiu, veterinárnu ochranu na pridelenom teritóriu proti zavlečeniu hlavne nebezpečných nákaz, animal welfare, starostlivosť na úseku hygieny a zdravia obyvateľstva prostredníctvom zdravotnej kontroly potravín a surovín živočíšneho pôvodu a krmív, prípadne kontrola zdravotného stavu zvierat importovaných do krajiny resp. do oblasti ich pôsobenia.

Najdôležitejšou však bola zdravotná starostlivosť, diagnostika a terapia chorých zvierat v štátnom sektore i zvierat súkromných chovateľov.

Vzhľadom na skutočnosť, že v období pôsobenia našich expertov v krajine neboli platné jednotné veterinárne predpisy a nariadenia, s výnimkou predpisov o povinnej vakcinácii u jednotlivých druhov a kategórií zvierat, naši veterinárni lekári sa snažili jej rozsah vykonávať v zmysle a rozsahu našich predpisov.

Určitou nevýhodou bol dosah a kapacity laboratórnej diagnostiky, ktoré sa realizovali prakticky len v Institut Pasteur v Alžíri. Často, namiesto laboratórnych výsledkov, bolo potrebné opierať sa o nálezy zistené na bitúnkoch, resp. miestach zabíjania zvierat, alebo vlastných nálezov pri pitvách uhynutých zvierat, či pri vlastných klinických vyšetreniach.

U hovädzieho dobytku v súkromnom sektore chovaného predovšetkým formou pastvy, v období sucha obyčajne dochádzalo k poruchám z nedostatočnej alebo neplnohodnotnej výživy, a tým podľa jej stavu aj k výskytu metabolických porúch buď k priamym príznakom alebo k sekundárnym ochoreniam z týchto príčin. Celková chorobnosť bola najvyššia v mesiacoch júl až september a k jej zníženiu dochádzalo v mesiacoch október až december.

V poľnohospodárskych štátnych alebo družstevných podnikoch kolisavosť chorobnosti spojená s výživou nemala až taký výrazný sezónny charakter. Stříž (1994) vyhodnotil v Kabylii celkovú morbiditu HD v priebehu roka na súbore 6 527 pacientov, z toho v štátnom sektore 1802 pacientov a v súkromnom sektore 4 735 pacientov. Celkove morbidita bola v štátnom sektore 14,4 % a v súkromnom sektore 7,2 %. Napr. mastitídy sa v štátnom sektore podieľali na celkovej chorobnosti 9,82 % a v súkromnom sektore 7,24 %. Tento pomer odpovedá aj porovnaniu s našimi veľkochovmi a vyšší výskyt je ovplyvňovaný obyčajne výškou produkcie a predispozíciou vysokoproduktívnych zvierat. Podobne aj výskyt klinických ketóz bol vo veľkochovoch vyšší - 1,24 % a v drobných chovoch len 0,22 %, naopak piroplazmózy sa v súkromných chovoch vyskytli

v 10,89 % a v štátnom sektore len 3,28 %, čo súviselo s nižším využívaním pastevného spôsobu chovu a dôslednosťou v prevencii.

Najpočetnejšie ochorenia hospodárskych zvierat

U hovädzieho dobytku boli pôrodnícko-gynekologického charakteru a tvorili viac ako tretinu z celkového počtu ochorení. Najčastejšie sa vyskytovali ovariálne cysty, corpus luteum persistens, výklopy pošvy a maternice, mastitídy, retencie secundín, predpôrodné a popôrodné edémy. Ako sme už spomenuli vyššie, laboratórna diagnostika bola prakticky nedostupná a intervenujúci veterinárny lekár bol nútený používať len jednoduché pomocné metódy pri diferenciálnej diagnostike.

Na druhom mieste treba spomenúť výskyt ochorení zažívacieho traktu, hlavne predžalúdkov, gastroenteritíd a intoxikácií, ktoré predstavovali cca 20 % z celkového počtu ochorení HD.

Výskyt gastroenteritíd bol pomerne vysoký u teliat, hlavne v spoločných štátnych veľkochovoch, pretože sa nedodržovali zásady hygieny a nemalý význam zohrávalo i nedodržiavanie technológie odchovu mláďat, čo spôsobovala neskúsenosť chovateľov s chovom dovezených plemenníc s vysokou produkciou.

Pomerne častý výskyt reticuloperitonitíd a dysfunkcií predžalúdkov bol v súkromných chovoch zaznamenaný pri sezónnych zmenách kŕmenia, napr. náhly prechod na zelené kŕmenie v jarnom období, alebo prechod na suché krmivá v období jesene, keď sa vo väčšom množstve skrmovali zdrevnatené suché krmivá a krmivá zapieskované, ku ktorým sa pridávali zvyšky zeleniny a ovocia. Často sa pri nedostatku objemových krmív skrmovalo i suché listie zo stromov, odpad listia a vetvičiek z vinogradov ba aj tvrdé zvyšky z kaktusov. Veľmi často sa vyskytovali zažívacie ochorenia spôsobené plesňami - mykotoxikózy.

Vo veľkochovoch, zvlášť u importovaných zvierat sa pri nevyvážených kŕmnych dávkach vyskytovali ketoacidózy a typické ketotické stavy.

Frekventný bol výskyt popôrodných paréz, čo súviselo s nevyváženou kŕmnu dávkou v období gravidity. Presné stanovenie diagnóz tohto charakteru bolo veľmi ťažké bez dôkladného biochemického vyšetrenia krvi a ostatných telových tekutín. Z daného vyplýva, že i terapia musela byť nasadená len empiricky, čo nie vždy prinášalo potrebný efekt.

Značný problém tvoril i výskyt ochorení paznechtov (panarícium, chelodermatitídy), ktoré sa vyskytovali v dôsledku sťaženého pohybu na pastvinách a tým i ďalších zažívacích porúch. Tento druh ochorenia spôsoboval dosť vysoké ekonomické straty.

U teliat sa vyskytovali omphalophlebitídy, bronchopneumónie, gastroenteritídy, s ktorými si musel veterinárny lekár pomôcť aj bez laboratórneho vyšetrenia.

Z nákazlivých chorôb u hovädzieho dobytku sa veterinármi lekármi stretávali s tuberkulózou, brucelózou, slintačkou a krívačkou aj napriek tomu, že v štátnych chovoch sa proti slintačke vykonávala povinná vakcinácia. O nepriaznivom stave nákazlivých ochorení aj zoonóz svedčí i tá skutočnosť, že napr. na brucelózu

ochoreli štyria naši experti. Po dlhodobej liečbe antibiotikami boli však vyliečení a toto ochorenie u nich nezanechalo trvalé následky.

Besnota je v Alžírsku trvalým a dlhodobým postrachom. Jej hlavným rezervoárom sú šakaly a túlavé psy. S besnotou prišlo do bezprostredného kontaktu aj niekoľko kolegov, ktorí museli byť ošetrení v Institut Pasteur a niektorí dokonca boli transportovaní do našej republiky a podrobili sa tvrdým podmienkam vakcinácie a dlhodobému pozorovaniu.

Boli zaznamenané aj prípady sneti slezinovej a šelestivej.

Trichofytózy boli problémom predovšetkým vo veľkochovoch s to hlavne v zimných mesiacoch.

Pirop plazmózy spôsobovali v niektorých chovoch tiež pomerne veľké straty či už poklesom produkcie, alebo aj mortalitou zvierat. Najfrekvencovanejší výskyt sa zaznamenal v letných mesiacoch, sporadicky však boli zaznamenané aj v zimnom období a to vždy, keď dochádzalo ku krátkodobému, niekoľko dní trvajúcemu otepleniu a aktivizácii kliešťov.

Zamorenie hovädzieho dobytku parazitmi bolo značné. Najviac sa vyskytovali:

Oblé červy zažívacieho traktu	1055 zvierat t.j.	83,26 %
Plúcna červivosť	345 zvierat t.j.	27,40 %
Motoličnatosť	857 zvierat t.j.	67,64 %
Téniasis	248 zvierat t.j.	19,57 %
Cysticerkóza	90 zvierat t.j.	7,10 %
Echinokokóza	37 zvierat t.j.	2,92 %

V klinickej praxi sa vo väčšom množstve zistila kokcidióza u teliat, askaridióza aj motoličnatosť. Z ektoparazitov sa v niektorých oblastiach vyskytovala strečkovitosť, na pasienkoch dochádzalo k silnému napadnutiu kliešťami a u zoslabnutých zvierat sa vyskytovala aj silná všivavosť. Svrab sa vyskytoval pomerne u malého počtu zvierat.

Tieto exaktne zistené poznatky a výskyt uvedených chorôb boli porovnateľné aj s inými produkčnými oblasťami s podobnými lokálnymi podmienkami.

Z vyššie uvedeného vyplýva, respektíve možno konštatovať všeobecne platné závery pre chov hovädzieho dobytku v Alžírsku z pohľadu zverozdravotnej situácie, či už nákazlivých chorôb, alebo i z hľadiska orgánových ochorení a hygieny v chovoch. Vzhľadom na rýchle skvalitňovanie a intenzifikáciu chovu hovädzieho dobytku sa v Alžírsku javí potreba systematicky sa venovať aj diagnostike a prevencii metabolických porúch a reprodukčných chorôb.

Veterinárnej starostlivosti v iných oblastiach živočíšnej výroby, hlavne na úseku chovu malých prežúvavcov (ovce a kozy) treba sa dôslednejšie venovať prevencii nákaz parazitóz a motoličnatosti, plúcnyim parazitom ako aj svrabu. Preventívne zákroky v prevažnej miere vykonávajú veterinári technici a pri takom veľkom počte zvierat týchto najčastejšie chovaných druhov nie vždy sa stihajú preventívne

zákroky či už vakcinácie proti neštoviciam alebo antiparazitárne opatrenia proti ektoparazitom vykonať včas, resp. v optimálnom období vývojových štádií parazitov, čím sa často znižuje ich efektívnosť.

U ostatných nákaz, resp. prenosných ochorení, čaká veterinárnu službu ešte veľa práce. Chov oviec by sa mal postupne presunúť z oblastí určených pre rozvoj chovu hovädzieho dobytku v ktorých krmovinová základňa je najvhodnejšia pre tento druh, do oblastí okrajových, stepných a polostepných, hlavne v oblasti Sahary a toto bude vyžadovať komplexnejšiu diagnostiku a špecializáciu veterinárnych lekárov a technikov, prípadne vybudovanie špeciálnych diagnostických i menších laboratórií, čo pomôže chov skvalitniť, ozdraviť a vytvárať lepšie podmienky pre produkciu a hygienické získavanie potravín.

Chov kôz je aj pre pomerne vysoké počty považovaný skôr za sekundárnu záležitosť. Podobne ako aj v niektorých našich podmienkach snahy o vytvorenie veľkochovu kôz s vysokou produkciou skončili neúspešne. Vzhľadom na spôsob chovu kôz v osadách často bezprostredne spojený s bývaním domorodého obyvateľstva a značným využívaním surového kozieho mlieka si zasluhuje i oblasť chovu kôz, ako možného rezervoára zoonóz, oveľa väčšiu pozornosť ako je jej zo strany orgánov štátu aj orgánov veterinárnej služby venovaná.

S chorobami hovädzieho dobytku, najmä metabolickými poruchami, no i oviec, kôz a iných hospodárskych zvierat, mali chovatelia i veterinári technici určité problémy, ktoré nevedeli riešiť, čo si vyžiadalo intenzívnejší prístup aj našich expertov k danej problematike a budovanie nových, operatívnejších diagnostických pracovísk.

Hygiena potravín a surovín živočíšneho pôvodu nedosahuje optimálnu úroveň. Počet prevádzok, kde je možné dodržiavať všetky hygienické predpisy a účinnú hygienickú kontrolu je minimálny. V súčasnosti prevládajú primitívne prevádzky na určených miestach v naturálnych podmienkach, kde o hygiene v našom poňatí možno len ťažko hovoriť.

Podobná situácia je aj v prvovýrobe mlieka, respektíve v distribúcii pasterezovaného mlieka pre malý počet mliekarní a tak mlieko sa ku konečnému spotrebiteľovi dostáva rozličnými spôsobmi, no nie vždy zdravotne bezchybné.

Veterinárna kontrola produktov rybolovu je nedostačujúca, pretože ani pre túto činnosť nie sú vytvorené predpoklady a vzhľadom na rastúci trend spotreby týchto produktov a spôsobov ich prepravy a distribúcie nie je kvalitne vyškolených dostatok odborníkov a technici, ktorí túto činnosť prevažne vykonávajú, nie sú dostatočne odborne pripravení a ich znalosti sú relatívne povrchné.

Záver a hodnotenia

Pôsobenie slovenských veterinárnych lekárov v Alžírkej demokratickej a ľudovej republike, ktoré sa začalo v šesťdesiatych rokoch minulého storočia v celku možno vzhľadom na prírodné, organizačné a pracovné podmienky hodnotiť pomerne vysoko. Naši experti tu vyorali veľmi hlbokú brázdú so zasiatym semenom, ktoré už počas ich

pôsobenia prinášalo patričnú úrodu. Za to, že táto činnosť sa tak hlboko zapísala do histórie tohto relatívne mladého rozvíjajúceho sa afrického štátu treba poďakovať aj aktívne prístup našej vlády, štátnej veterinárnej správy a zradov veterinárnych lekárov hlavne dvom pracovníkom: MVDr. Otovi Orbanovi, CSc., ktorý pôsobil vo funkcii experta 6 rokov v praktickej a organizačnej sfére v produkčnom poľnohospodárskom kraji Tlemcen a ktorého si vysoko vážili a ohodnotili odborní veterinárni pracovníci na úrovni Ministerstva poľnohospodárstva ALDR, ale aj najvyšší politickí a vládni pracovníci v kruhoch ktorých si vytvoril maximálnu dôveru a ktorí s ním nielen počas jeho pôsobenia v Tlemcene, ale aj neskôr počas účinkovania na veterinárnych fakultách v El Harrach a Blide, kde pôsobil ako vysokoškolský profesor, teda počas ďalších dvanásť rokov. Konzultovali s ním takmer všetky otázky rozvoja veterinárnej starostlivosti a veterinárneho školstva v Alžírsku. Na druhej strane pôsobil ako nestor našich expertov a veľmi ochotne a s rozvahou, na základe vlastného poznania, pomáhal riešiť, a čo je hlavné, takmer vždy úspešne vyriešil problémy všetkých expertov, ktorí sa na neho s dôverou obrátili. Nikdy nepovedal nemám čas, nemôžem, nedá sa, ale vždy, či už vo dne alebo v noci v rámci svojich síl pomohol. Toto všetko poukazuje nielen na jeho vysokú odbornú pripravenosť ale hlavne na jeho osobnostné prednosti a vlastnosti, ktoré vedel veľmi adresne využiť v prospech vecí, teda v prospech ľudí a rozvoja veterinárnej medicíny a starostlivosti.

Druhou veľkou osobnosťou v oblasti výberu, prípravy a vzdelávania na úseku tropickej veterinárnej medicíny, ktorá si v závere nášho hodnotenia zaslúži, in memoriam, veľké poďakovanie a spomienky, bol doc. MVDr. Vladimír Jaký, CSc., ktorý najskôr na úrovni Štátnej veterinárnej správy, neskôr na úrovni personálneho oddelenia Ministerstva pôdohospodárstva a výživy a potom ako riaditeľ Ústavu veterinárneho vzdelávania na úrovni našej republiky vykonal obrovský kus práce, ktorý na všetkých úrovniach podporoval činnosť našich expertov a neskôr ako riaditeľ súkromnej strednej veterinárnej školy využil ich skúsenosti a odbornosť pri výchove stredných veterinárnych technických kádrov.

Pri príprave podkladov pre túto našu publikáciu, ktoré sme získavali od rodín už zosnulých našich expertov, sme sa veľa krát dozvedeli, ako významne pomohol vybaviť problémy vycestovania rodinným príslušníkom expertov v prípadoch rôznych administratívnych prekážok, riešenie problémov s ktorými sa borili pri prvej expertíze.

V našom hodnotení však treba hlavne poďakovať všetkým našim expertom, ktorí sa na túto činnosť odhodlali a ktorí odviekli nesmierny kus práce pre novú rozvojovú krajinu, bez ohľadu na možné zdravotné riziká, často v pomerne tvrdých životných a pracovných podmienkach. Prevažná väčšina to zvládla, no niektorí, či už z osobných, rodinných, alebo pracovných podmienok nedokázali svoju misiu splniť a dokončiť svoje kontrakty. Z prehľadu však vyplýva, že boli aj takí, ktorí sa opätovne vracali do Alžírsku aby mohli dokončiť, či prehĺbiť riešenie problémov s ktorými sa borili pri prvej expertíze.

Z organizácií štátnej veterinárnej správy, štátnych veterinárnych ústavov, okresných hygienických staníc a ústavov SAV sa za hodnotené obdobie expertíz zúčastnilo celkom 57 veterinárnych lekárov, z toho dve veterinárne lekárky, z ktorých sa tohto hodnotenia dožilo 29. Všetkým treba vysloviť za túto záslužnú činnosť maximálne poďakovanie. Túto vďaku vyslovujeme i rodinám tých, ktorí sa tejto chvíle nedožili. Verte, je to poďakovanie od tých, ktorí si plne uvedomujú, čo taká expertíza, často bez rodiny obsahuje a tých, ktorí sami zažili všetky „slasti“, ktoré táto činnosť prinášala a ktoré boli a sú častou súčasťou jej hodnotenia a spomienok.

V prvom rade treba zdôrazniť zdravotné riziká, ktoré mali naši experti a ktoré museli riešiť sami, bez predchádzajúceho poznania, hlavne na úseku zoonóz. Najväčší problém bol spojený s besnotou, ktorej najčastejším zdrojom na území Alžírka je šakal. Po styku, resp. poranení z besnoty podozrivými zvieratami, ktorým sa pri vyšetrení a diagnostikovaní ochorenia stretávali, aj pri použití dostupných ochranných prostriedkov, dochádzalo k poraneniam a to si potom vyžadovalo opakovanú vakcináciu proti besnote v Institut Pasteur a dlhodobé lekárske pozorovanie. V jednom prípade, kde prišlo k vážnemu poraneniu pri akútnom základnom ošetrovaní, zohral dôležitú úlohu náš expert, lekár doc. MUDr. Fabián, ktorý neskôr operoval aj bývalého nášho prezidenta a ktorého rakúski lekári označili ako záchrancu jeho života. Nášho kolegu v Orane excelentne ošetril a zariadil jeho prepravu a doliečenie v Prahe v nemocnici na Bulovke.

Niekoľko našich expertov po popôrodných ošetrovaniach HD ochorelo na brucelózu - nákazlivé zmetanie hovädzieho dobytku, ktorí museli podstúpiť dlhodobé liečenie antibiotikami a pomerne dlhú rekonvalescenciu.

Osobitne treba vyzdvihnúť prácu a obetavosť kolegu MVDr. Vojtecha Ďurkoviča, ktorý pracoval v severnej časti Alžírka v El Asname. V októbri 1980 bola táto oblasť postihnutá silným zemetrasením - 7,4 stupňa Richterovej stupnice, pri ktorom podľa štatistických údajov bolo zničených 80 % obytných budov v meste s počtom 255 000 obyvateľov. Pri spomienkach hovoril, že to bol veľmi šokujúci obraz i jeho pocity. Pôvodne pred zemetrasením tam pôsobili 3 veterinárni lekári, jeden Alžírčan a dvaja zo zahraničia. Z nich dvaja boli premiestnení do nepostihnutých krajov, a on zostal sám a v prvom rade sa pripojil k skupine ruských lekárov a pomáhal pri ošetrovaní miestnych obyvateľov. Dom, v ktorom býval, bol neobývateľný a životné i pracovné podmienky boli prakticky vojnové. Pol roka spával v stane, neskôr vo vlastnom aute a nakoniec v pojazdnom veterinárnom laboratóriu. V rámci možností pomáhal pri asanácii a odstraňovaní uhynutých zvierat a neskôr pri premiestňovaní zvierat do provizórnych objektov a zabezpečovaní a výkone preventívnych zákrokov pred možným rozšírením nákaz v chovoch. Po šiestich mesiacoch ho premiestnili do jeho pôvodného pôsobiska v Khemis Miliane vzdialenej 60 kilometrov, kde mu prideliť byt a odtiaľ pokračoval v prácach aj v El Asname, ktorý premenovali na Ech Chelif. Obyvatelia oblasti i orgány štátnej a miestnej správy veľmi dlho po jeho odchode

z Alžírskaja spomínali na jeho ľudský prístup a veľkú obetavosť pri tejto prírodnej katastrofe.

Taktiež treba vysoko hodnotiť prácu našich odborníkov, mimoškolských, ktorí sa rozhodli pre pomoc pri príprave domácich veterinárnych lekárov na fakultách. Boli to MVDr. Viliam Donič a MVDr. Klára Doničová, ktorí pôsobili 5 rokov v Departemente vétérinaire de Constantine a jeden a pol roka v Institute Agro-vétérinaire de Tiaret vo funkciách maitre assistant. Dr. Doničová v Constantine prednášala patológiu výživy a toxikológiu a bola vedúcou diplomových prác 6 študentov. V Agro-institute de Tiaret prednášala problematiku chovu hydiny a viedla praktické cvičenia a pitvy hydiny či už v inštitúte alebo v praxi v terénnych podmienkach. Okrem toho viedla praktické cvičenia z disciplíny výživa zvierat. Dr. Donič pracoval v Constantine 6 rokov a jeho zadelenie bolo ako maitre assistant pre vedenie prednášok a cvičení z chorôb hovädzieho dobytku, porúch reprodukcie, gynekológie a andrológie, infekčných chorôb prežuvavcov, propedeutiky a semiológie a vedenia diplomových prác. V Agro-institute de Tiaret pracoval 3 roky tiež v rámci tých istých disciplín.

Vedenie oboch vysokých škôl týmto našim učiteľom pri skončení pôsobenia udelilo školské vyznamenanie a písomnú pochvalu za dobre vykonanú prácu.

Veľmi vysoko treba ohodnotiť pôsobenie ďalších našich kolegov pôsobiacich na veterinárnych univerzitách a to hlavne MVDr. Ota Orbana, CSc., ktorý učil ako mimoriadny profesor v École Nationale Vétérinaire El Harrach v rokoch 1978-1984 a v Instituto Vétérinaire, Université de Blida v rokoch 1988-1993. V obidvoch univerzitách pracoval ako profesor, ktorý bol zodpovedný za koordináciu výučby klinických disciplín. Prednášal hlavne fyziológiu a patológiu reprodukcie, pôrodnictvo a gynekológiu a umelú insemináciu. Bol školiteľom šiestich aspirantov a viedol aj niekoľko študentov pri príprave diplomových prác.

Veľmi dobré výsledky na Universitiae Vétérinaire el Harrach dosiahol aj MVDr. Juraj Halík, CSc., ktorý tam vo funkcii maitre de conference (docent) prednášal anatómiu, zoolhygienu a výživu a choroby hydiny.

Dobré výsledky a vysoké hodnotenie dosiahol v Université de Tiaret a Univ. Constantine - dept.vétérinaire aj MVDr. Július Pačenovský, CSc., z Helmintologického ústavu SAV v Košiciach, ktorý ako maitre de conference (doc.) v oboch inštitúciách prednášal problematiku parazitológie a často sa podieľal priamo i na diagnostike a riešení parazitologických problémov v terénnych podmienkach.

Pri hodnotení pracovníkov z radov mimoškolských učiteľov v pedagogickom procese sa nedá nespomenúť Dr. Štefana Bányai, ktorý v Alžírsku celkom odpracoval 12 rokov. Najprv pôsobil v Tebesse 4 roky ako inspekteur vétérinaire, kde bol zároveň i známym futbalovým trénerom, neskôr 5 rokov pracoval v Tizi Ouzu ako vet. inspekteur a nakoniec v rokoch 1992-1994 pracoval ako maitre assistant - odborný asistent v Instituto Agro - Vétérinaire de Tiaret, kde pokračoval v práci doc. MVDr. M.Kozáka, CSc. z UVL Košice na katedre chorôb malých

zvierat, hlavne chorôb psov a malých zvierat. Okrem prednášok sa venoval i praktickým cvičeniam a klinickej činnosti.

MVDr. Eva Beličková jeden školský rok 1989-1990 pedagogicky pôsobila na Univesité do Blida, Institut Vétérinaire, kde prednášala hygienu potravín, všeobecnú a špeciálnu mikrobiológiu.

V meste Guelma bola Stredná poľnohospodárska technická škola smer pestovateľ, chovateľ a veterinárny technik, kde MVDr. Štefan Križalkovič, počas pôsobenia v terénnej praxi, sa angažoval pedagogicky a viedol študentom praktické cvičenia.

Osobitne považujeme za potrebné ohodnotiť aj prácu a podmienky v saharskej oblasti, s prácou v severných krajochoch, kde z našich expertov pracovali Dr. Hromada, a neskôr ako jeho pokračovateľ v Ouargle Dr. Tóth, Dr. Blaško a Dr. Blašková v Ghardai a Dr. Kubinec, CSc. v najjužnejšom Tamanrassete v bývalom predposlednom etapovom meste Realy Paris-Dakar v najväčšej Wilayi, ktorej rozloha je asi tri a pol krát väčšia, ako bývalé Československo. Osídlenia spomínaných oblastí sa rozkladajú v náhornej plošine od nadmorskej výšky 1000 m. Túto oblasť tiež nazývajú krajinou Tuarégov, ktorá bola založená nomádmi pochádzajúcimi z kraja Ahar Gar, z miest, odkiaľ vychádzajú cesty d'Agades (Niger) a Gao (Mali). Tamanrasset je najbližšie alžírské mesto od týchto štátov a je vzdialené od hraníc cca 400 km. Je to teda ako prvé pohraničné mesto, mesto križovatky ciest obchodných karaván pochádzajúcich zo strednej a rovníkovej Afriky.

Tuarégovia sú nomádi, ktorí sa označujú ako bojovníci. V ich sociálnych pomeroch je zvláštnosťou, že tu v rodinách panuje matriarchát. Ženy zabezpečujú hlavne chod rodín, chov zvierat, hlavne kôz a tiav, starostlivosť o deti a muži, ako bojovníci, zabezpečujú obchod, prisun potravín a sú stále na cestách. V osadách, resp. stanoch stretnúť mužov je zvláštnosťou. Táto komunita, na základe určitých tlakov, prijala islam ako náboženstvo, no prispôsobila si ho na svoje rodové i náboženské podmienky a na podmienky svojho spôsobu života. V rodine vládne žena - matka, ženy si nezahaľujú tvár a hlavu, rozhodujú o manželstvách a chode života v osade. Naopak muži majú, až na časť tváre a očí, stále zahalené hlavy a najčastejšie ich stretnete v pohybe na koňoch. Ich vzťah s arabským obyvateľstvom prichádzajúcim a pochádzajúcim zo severu nie je najsrdečnejší, pretože oni sú bojovníci a Arabi zo severu sa im snažia vnútiť svoj spôsob života.

Naša práca v tejto oblasti bola sťažená hlavne pri komunikácii, pretože sme museli často využívať i dvoch tlmočníkov - tuarégština-arabčina-francúzština.

Život v mestách - oázach je možný hlavne preto, že sú tu lokality na úpätí červených hôr, kde sa nachádza množstvo jaskýň a prameňov pitnej vody a minerálnych prameňov. V oáze Aballessa vzdialenej asi 100 km od Tamanrassetu sa nachádzajú zaujímavé ruiny hradu, ktorý postavili ešte Rimania. V Tamanrassete sídli kresťanská misia, je tam i kresťanský kostol a v pohorí Hoggar sídli skupina francúzskych mníchov, ktorá tam ešte od rokov kolonizácie vykonáva

o.i. i meteorologické pozorovania, ktoré využíva štát i armáda. Vo Wylayate Tamanrasset sa nachádzajú dva národné parky.

Odborná práca veterinárneho lekára v tejto oblasti bola zameraná hlavne na prevenciu nákazlivých chorôb kôz, oviec, tiav a koní, na chov a choroby hydiny, ktoré sa tam v poslednom období vzhľadom na prírodné podmienky rozvíja. Okrem prevencie a liečby hospodárskych zvierat bolo potrebné zabezpečovať kontroly potravín a zvierat na trhoch, hlavne kontroly tiav, ich vyšetrovanie zamerané na prevenciu resp. znižovanie možnosti prenosu slintačky a krívačky a ďalších infekčných ochorení, zvierat a zoonóz. Navrhli sme na trhoch spôsob výkonu kontroly, tzv. „hraničnej kontroly“ so zameraním na zabránenie prenosu chorôb do severnejších štátnych teritórií a do Európy.

Naša činnosť na veterinárnom poli skončila pomerne náhle v 90. tých rokoch minulého storočia. Príčinou boli hlavne politické a ekonomické zmeny vo vedení Alžírskej demokratickej a ľudovej republiky. Urobil sa obrovský kus práce hlavne vo výkone a organizácii veterinárnej činnosti. V spolupráci s ďalšími krajinami sa podarilo zabezpečiť výchovu veľkého počtu domácich veterinárnych lekárov, pokračovateľov našej práce, no zostalo aj veľa otvorených otázok a problémov.

Vzhľadom na intenzívne budovanie krmovínarských podnikov a rast dovozu krmív hlavne pre zvieratá s vyššou úžitkovosťou si vyžiada rozšíriť kontrolu krmív, hlavne z pohľadu zdravotnej bezchybnosti.

V kontrole potravín živočíšneho pôvodu v dôsledku budovania moderných bitúnkov a potravinárskych závodov sa javí potreba prípravy špecialistov hygienikov a technológov, ako aj vybudovanie siete kontrolných aj prevádzkových laboratórií, špecializáciu a vyškolenie veterinárnych lekárov a technikov, pretože v súčasnosti celá táto oblasť je riešená len v empirickej rovine.

Obdobná situácia je aj v oblasti kontroly rýb a ostatných konzumných morských živočíchov, mlieka a mliečnych produktov.

Taktiež sa javí potreba vybudovať systematickú kontrolu dovozu zvierat a živočíšnych produktov.

To všetko si vyžaduje vybudovať sieť veterinárnych diagnostických laboratórií, nie veterinárnych nemocníc, pretože tie ktoré vznikli v dôsledku odporúčania zahraničných expertov, nie sú prakticky využité v súčasných podmienkach.

Vzhľadom na vysokú aktuálnu a perspektívnu potrebu nových veterinárnych lekárov bude však potrebné prehodnotiť aj osnovy výučby na jednotlivých veterinárskych fakultách a univerzitách z pohľadu výchovy špecialistov v odbornostiach, ktorí sme popísali vyššie.

Spolupráca slovenských veterinárnych lekárov - expertov s Alžírskou demokratickou a ľudovou republikou za obdobie nášho pôsobenia dosiahla skutočne vysokú kvalitu a je len na škodu veci, že v deväťdesiatych rokoch minulého storočia prišlo k takému drastickému až takmer úplnému jej prerušeniu.

Záverom chceme opakovane poďakovať našim žijúcim expertom, ako aj rodinným príslušníkom tých, ktorí už svoju veterinárnu aj životnú púť skončili, za

poskytnuté informácie a podklady, bez ktorých by táto publikácia nevznikla a na takú významnú formu našej činnosti by sa omnoho skôr zabudlo.

Bol som okresným aj krajským veterinárnym lekárom v kotline Atlasu

MVDr. János Fóthy

Mal som 36 rokov, pracoval som ako obvodný veterinárny lekár na OVZ Dunajská Streda.

V lete r. 1974 som bol menovaný za veterinárneho experta do Alžirskej demokratickej a ľudovej republiky. 1. augusta 1974 som nastúpil do funkcie okresného veterinárneho lekára v okresnom meste Tenes. Leží na pobreží Stredozemného mora na polovičnej ceste (200 km) medzi Alžírom a Oránom. Má cca 15 000 obyvateľov.

Rozsah pracovnej činnosti Tenes

Na začiatku som mal málo roboty, nakoľko nikdy pred tým v tomto meste nepôsobil zverolekár. Keď som dostal služobné auto, začal som navštevovať jednotlivé dediny v okrese, vždy v ten deň, keď sa usporiadal trh. Neskôršie sa moje návštevy stali pravidelnými a ľudia si zvykli na moju prítomnosť, žiadajúc moju službu. Oficiálna pracovná doba nebola určená. Na začiatku som nemal služobné auto, ale keď som začal kontolovať mäso na bitútku, odmietol som tam chodiť peši. Vo veľkochovoch, hlavne v chovoch HD a oviec som kládol hlavný dôraz na prevenciu. Jedného dňa, keď som vykonával prevenčný deň vo veľkochove, prišiel na kontrolu riaditeľ krajskej poľnohospodárskej správy. Na druhý deň miestny zootechnik mi oznámil, že krajský riaditeľ bol veľmi spokojný s mojou činnosťou a povedal, že keď krajský veterinár ukončí svoje pôsobenie, budem vymenovaný za krajského veterinára. Vtedy som tomu ani veľmi neveril.

Problémy pri práci

Veterinárny lekár v tomto prostredí bol vystavený stálemu nebezpečenstvu. Popri maximálnom fyzickom zaťažení, veľkým problémom bolo nustále šoférovanie, respektíve cestovanie. Najčastejšie dlhšie trvala cesta k prípadu a späť, ako samotný zákrok. Bezpečnosť cestnej premávky nebola na európskej úrovni. Trikrát som bol očkovaný proti besnote, ktoré dva krát sprevádzali aj vedľajšie príznaky: paralysis nervi facialis po prvom, a totálne ochrnutie po druhom očkovaní. Chvála Bohu, že horeuvedené príznaky boli reverzibilné. Pri fixácii zvierat číhalo stále nebezpečenstvo, hlavne pri kastráciach, lebo som sa nemohol spoľahnúť na stále sa meniacich pomocníkov. Nebola garancia, že mojím inštrukciám porozumejú,

napriek tomu som musel sám garantovať bezpečnosť všetkým pomocníkom pri práci.

Okres Tenes bol mojim pracoviskom až do roka 1976. V r. 1977 som bol vymenovaný do funkcie krajského veterinárneho lekára so sídlom v krajskom meste El-Asnam, ležiacom 59 km južne od Tenesu, s počtom obyvateľov cca 100-120 tisíc.

Tu som už nemusel hľadať prácu. Ráno zavčas 2-3 fellahovia v burnusoch sedeli pred mojím domom a kľudne čakali. Ale najprv som musel ísť na krajskú poľnohospodársku správu, kde bola kancelária krajského veterinárneho lekára s tajomníkom. Prípady nahlásené zo štátnych majetkov mali prioritu. Súkromníkov som mohol vybaviť až potom. Zatiaľ, čo okolo obeda malo celé mesto siestu, musel som ísť na mestský bitúnok, aby som skontroloval mäso zabitých zvierat. Bol to veľmi moderný bitúnok, postavený západonemeckou firmou na kľúč. Nakoľko počet zabitých zvierat neustále stúpал, musel som zaškoliť jedného šikovného mäsiara, aby zabité kusy s patologickými príznakmi označil a oddelil. Iba tieto kusy som vyšetroval podrobne. V El-Asname trvala práca 12-14 hodín denne, hlavne v letnom období.

Výsledky mojej činnosti

Na štátnych majetkoch, na úseku prevencie som pokračoval takisto ako som bol zvyknutý doma. V chovoch HD som organizoval pravidelné gynekologické vyšetrenia a ošetrovanie dojníc, čím som zvyšoval fertilitu daného chovu. Ošetrovateľov som školil o príznakoch ruje, o hygiene pôrodu a ošetrovaní teliat. Dosiahol som výrazné zlepšenie aj na úseku odchovu teliat. Vo veľkochovoch som zaviedol *knihu návštev* (cahier de visite), v ktorej som zaznamenával základné inštrukcie, popritom aj zistené nedostatky pri ďalších návštevách. Táto dokumentácia mi nekoršie veľmi pomohla, keď ma kritizovali za sezónny úhyn teliat (dokázal som im, že moje pokyny neboli rešpektované), ďalej za to, že na bitúnok sa dostala teľná krava (ušné čísla vyradených kráv som taktiež evidoval do knihy návštev). Dokázal som, že farmár poplietol ušné číslo a namiesto vyradenej kravy poslal teľnú kravu na bitúnok.

Po piatich rokoch pôsobenia som si uvedomil, že práca v tomto prostredí bola namáhavá a zaťažujúca, mentálne i fyzicky.

Prístup alžírskych úradov, podnikov a ľudí k práci experta

Mojím priamym nadriadeným bol inžinier ekonóm, ktorý občas vydával príkazy, ktoré po odbornej stránke nebolo možné vykonať *lege artis*. V takýchto prípadoch som žiadal od neho písomné príkaz, následkom čoho už nebol potrebný daný úkon vykonať. Treba konštatovať aj to, že v tomto období v Alžírsku neexistoval zákon o veterinárnej starostlivosti. O mojich rozhodnutiach síce po odbornej stránke nikto nepochyboval, ale nakoľko chýbal zákon na „daný problém“, nemohol som určité záležitosti komplexne riešiť. Napr. diagnostikoval som SLAK. Prišli kolegovia z Paríža, z *Institut*

Pasteur a urobili typizáciu vírusu. Na základe toho bola vakcinácia vnímaných zvierat vykonaná. Môj návrh znel: zakázať trh zvierat. Pán prefekt nerešpektoval môj návrh s pripomienkou, že on je zodpovedný za zásobovanie obyvateľstva. Keby bol platný zákon o veterinárnej starostlivosti, tak by to musel rešpektovať. Nakoľko môj návrh nerešpektoval, ťarchu zodpovednosť si niesol sám. Alžírské úrady v našich očiach boli nepružné, pomalé a byrokratické. Byrokráciu prevzali od Francúzov. Nastúpil som do práce 1. 8. 1974. Byť som dostal v decembri, a prvú výplatu až 15. januára 1975. V Alžírsku sú ľudia milí, ale niekedy aj rafinovaní, respektíve prefikani. Iný kraj, iný mrav. Iná mentalita, iné zvyky, iná kultúra a náboženstvo. Ľudia na všetko majú čas, neponáhľajú sa. Počas môjho pobytu v Alžírsku som nevidel človeka, ktorý by sa ponáhlal. Nedočkavosť, netrpezlivosť som taktiež nepozoroval.

O mojom päťročnom pobyte v Alžírsku som napísal knihu v materinskom jazyku s názvom: *Öt év Afrikában, Állatorvos voltam Algériában*. (Päť rokov v Afrike, Bol som zverolekárom v Alžírsku). Kniha sa skladá z dvoch častí: vlastné zážitky v praxi i v civilnom živote a populárno-vedecká respektíve osvetová časť. Viem, že moja kniha nie je dokonalá, ale spomenuté prípady a zážitky, hoci subjektívne, odzrkadľujú celé päťročné obdobie môjho expertízneho pôsobenia v krajine. Bol by som rád, keby kniha bola preložená, hoci i nie v celom rozsahu, aj do slovenčiny.

Som presvedčený, že drvivá väčšina našich expertov ukončila svoje pôsobenie so cťou a hrdosťou na svoje poslanie a potvrdila dobré meno slovenského veterinárstva.

Alžírске reminiscencie

Zo spomienok expertov vybral a spísal MVDr. Jozef Blecha.

Expertízna činnosť našich veterinárnych lekárov bola prínosom pre rozvojové krajiny na troch kontinentoch a nám priniesla poznanie neznámych, u nás sa nevyskytujúcich chorôb, nové pohľady a praktické skúsenosti pri tlmení nákaz, pri liečbe zvierat v tropických oblastiach a zároveň umožnila spoznávať spôsob života domorodého obyvateľstva, od tropického pralesa až po nekonečné piesky Sahary.

Chovatelia zvierat si prácu našich veterinárnych lekárov vysoko vážili, dôverovali im a často ich preferovali pred veterinármi z iných častí sveta, ktorí spolu s nimi pôsobili. Mali možnosť spoznať domáce prostredie a rodiny, kde pracovníci iných profesií nemuseli mať prístup. Mali veľa zaujímavých zážitkov a je len škoda, že na našu výzvu, ktorá prišla 30 rokov po skončení pomoci rozvojovým krajinám, reagovala na zaslaný dotazník len malá časť bývalých expertov. Dôvody môžu byť rôzne, objektívne i subjektívne. Faktom je, že niektorí kolegovia už nie sú medzi nami, ďalší zápasia so zdravotnými problémami a svoje zohráva aj skutočnosť, že na expertízy sa chodilo už veľmi dávno.

Dovoľte nám predstaviť aspoň niektoré reakcie, ktoré boli redakčne skrátené a upravené, ktoré síce nebudú analyzovať odbornú problematiku, ale zato budú glosovať všeobecné podmienky, s ktorými sa experti stretávali pri práci v Alžírsku a ktoré vytvárali pozadie pre výkon odbornej veterinárskej činnosti.

Dr.Orban a dr. Smolinský spomínajú na kolegu Bajtaya

Dr. Smolinský sa raz vracal z dovolenky na Slovensku. Bol dohodnutý s Dr. Bajtayom, že sa stretnú na letisku v Alžíri a že ho potom zavezie do miesta jeho pôsobenia, do Messaadu. Dr. Bajtay prišiel na letisko a chvíľu čakania využil na ostrihanie. A tak sa stalo čo nemalo, že sa nestretli.

Lojzo Smolinský po chvíli čakania zašiel do bytu Dr. Orbana v nádeji, že snád tam sa stretne s kolegom Bajtayom. Samozrejme, ten tam nebol a tak Dr. Orbanovi neostávalo nič, len odviezť Dr. Smolinského do Messaadu, vzdialeného 400 km od hlavného mesta. Keď začínala noc, dostali sa do piesočnatej časti Sahary. Tu už nebola cesta, len vyjazdené stopy po autách v piesku. Pochopiteľne, že zapadli. Po márnej snahe vyjsť z piesočného zovretia im ostala len nádej, že niekto pôjde okolo a pomôže. Nádej svetla, keď zbadali v diaľke svetlá. Vyslaná signalizácia zabrala a po rôznych okľukách sa auto približovalo k nim. Začala ich však hľadať neistota – prichádza pomoc alebo to bude prepad?

Auto nezastalo pri nich, ale až kus ďalej, lebo hľadali vhodné miesto na bezpečné zastavenie. Z plného auta vystúpili pekne oblečení muži a keď zbadali Lojza Smolinského, začali ho objímať a bozkávať. Bol to ich obľúbený doktor. Ako vždy, mali dosť času, debatovali s nami, medzi sebou, až nakoniec sa odhodlali pomôcť a vytlačili naše auto. Spýtali sa, či máme dosť vody a keď sme im ukázali vriaci chladič, neopustili nás a odprevadili do 40 km vzdialeného Messaadu, až k bytu Dr. Smolinského. Doma musel Lojzo najprv nájsť lopatu a odhádzať piesok, ktorý počas jeho neprítomnosti navial vietor. Piesok bol nielen vonku, ale aj vo vnútri bytu, ba onedlho sme ho mali aj v nose, v uchu i medzi zubami.

Po chvíľke oddychu a rehydratácii sa Dr. Orban vrátil späť do Alžíra, kde ho v ten deň čakali študenti, aby im predniesol plánovanú prednášku. Spiatočná cesta dobre dopadla a pri návrate do bytu ho na dverách čakal lístok:“ Hľadal som vás, Dionýz.“ Áno, ale neskoro. Ostala však spomienka, že ani scirocco, povestná púštna búrka nás nepremohla, a že za pomoci dobrých priateľov sme obišli bez ujmy na zdraví. Aj takéto príbehy sa odohrávali na Sahare.

MVDr. Jaroslav Vician spomína, ako počítal v arabčine, ako vyšetroval psa na besnotu.

V prvých mesiacov expertízneho pobytu v Alžírsku som pomerne často chodil do hlavného mesta Alžíra. Len pre ilustráciu, vzdialenosť hlavného mesta od môjho bydliska v Bekkarii bola 650 km, presne toľko, ako do hlavného mesta Líbye Tripolisu. Skoro vždy som sa zastavil u kolegu Dr. Ota Orbana, ktorý v tom čase prednášal ako profesor na vysokej škole veterinárskej. V jeho pohostinnom dome

som zvykol prenocovať a zároveň i poučiť sa, lebo Oto bol „studnica skúsenosti z Alžírska“. Poskytoval cenné rady odborného charakteru a tiež poznal mentalitu a zvyky Alžírčanov. Oto začínal expertíznou činnosť v Alžírsku v čase, keď po dekolonizácii sa Alžírsko veterinárna služba opäť prebúdzala k životu, takže bol jedným z jej revitalizujúcich zakladateľov.

Pri jednej návšteve Alžíra (čo bol pre mňa vždy sviatok), po vybavení záležitostí na čs. obchodnom zastupiteľstve a na ministerstve poľnohospodárstva, som sa v podvečer zastavil u Ota, zvedavý, čo nového sa udialo v hlavnom meste. Oto ma prekvapil: „Jaro, naučím ťa číslčky po arabsky. Budeš to v praxi potrebovať“. Trocha ma to zaskočilo. Bežne som vystačil s francúzštinou a keď bolo treba komunikovať po arabsky, vždy boli k dispozícii veterinárni technici. Ale privítal som tento návrh a bol som aj zvedavý, ako skoro sa to naučím. To som ešte nepoznal vynikajúce pedagogické schopnosti môjho učiteľa. Za dobrú hodinu ma naučil počítať do sto tisíc. Potom mi pripomenul, že je dobré ešte ovládať systém počítania v „doroch“. Je to päťkový systém, 1 doro=5, 2 doro=10, 10 doro=50. Na vidieku sa to vraj ešte používa. Zdalo sa mi to dosť zvláštne, zbytočne komplikované a pochyboval som, že to niekedy budem potrebovať. Napriek tomu som si to tiež poznamenal. To všetko sa odohralo v jarnom období.

Koncom mája už nastupovali horúčavy, ktoré boli cítiť napriek tomu, že som pracoval na náhornej plošine v nadmorskej výške 1 000 m. S nástupom horúčav sa začala zvyšovať chorobnosť zvierat. Región, v ktorom som pracoval bol stepný, kde dominantou bol chov oviec. V lete tu bol značný výskyt enterotoxémie oviec, pirop plazmózy u prežúvavcov a rozličných parazitóz. Vzhľadom na túto situáciu som sa musel venovať hlavne kuratívnej činnosti. Bol tu zaužívaný taký systém, že cena lieku sa prepočítala na jednu dávku a dávka sa potom vynásobila počtom oviec v stáde. Na začiatku mi tento systém nerobil žiadne problémy, lenže po čase som mal problémy s tlmočením. Bol som preto nútený urýchlene zvládnuť základy komunikácie v arabčine, aby som si porozumel s miestnymi felahmi (felah – sedliak). Komunikácia pozostávala okrem bežných fráz používaných pri návšteve zverolekára aj z informácií o počte zvierat, o prepočte dávky na celkový počet zvierat, čiže bolo treba používať číslčky. Vtedy som si uvedomil geniálnu predvídavosť môjho kolegu Dr. Orbana. Hoci mnohí z felahov nevedeli čítať ani písať, mal som dojem, že všetci vedeli dobre, veľmi dobre počítať. Nebolo zriedkavosťou, že keď som stanovil cenu dávky, tak si žiadali, aby som im cenu povedal aj v doroch. Vďaka Otovi to nebol pre mňa problém.

Besnota v časoch môjho pôsobenia v Alžírsku bola najrozšírenejšia antro-pozoonóza. Nepoznal som kolegu, ktorý by sa nestretol s prípadom tejto choroby. Môj prvý prípad besnoty v alžírkej praxi vznikol za zvláštnych okolností, preto si ho dobre pamätám.

Moje bydlisko, dedinka Bekkaria, bola vzdialená len 14 km od pracoviska CRD (Commissariat rurale developpement) Tebessa. Jedno marcové ráno som sa zobudil s nepríjemným pocitom chrípky. Bolesti hlavy a kostrového svalstva tomu

nasvedčovali. Napriek tomu som sa musel vychystať zahľásiť sa na pracovisku, že budem absentovať. Spomenul som si, že kolegovia, ktorí už dlhšie pracovali v Alžírsku upozorňovali, že pred tunajšími chovateľmi choroba veterinárneho lekára ako príčina jeho neprítomnosti pri intervencii za chorým zvieratkom sa neuznáva. Lepšie je vraj povedať chovateľovi „som veľmi unavený“ to dokáže lepšie pochopiť. Dokonca môj predchodca v Tebesse bulharský kolega bol vraj fyzicky napadnutý chovateľom zato, že odmietol ísť k chorej krave, pretože bol chorý. Samozrejme, som považoval za svoju povinnosť oznámiť túto skutočnosť zamestnávateľovi a zaistiť moje zastupovanie.

Po vybavení potrebných vecí na CRD, keď som odchádzal z úradu tešiac sa na teplú posteľ a horúci čaj, ma zastavil pán, ktorý ma požiadal, či by som sa mu nepozrel na psa, lebo sa mu nejako nezdá. Pretože som sa naozaj necítil dobre, opýtal som sa, či to nemôže počkať jeden deň. Odpoveď bola, že môže, a len tak mimochodom poznamenal, že ten pes pohryzol jeho syna. Ten pán bol učiteľ na miestnej škole a býval v centre mesta. Samozrejme, že na teplú posteľ a horúci čaj som hneď zabudol. Cestou k jeho bydlisku ma stačil informovať, že chová nemeckého ovčiaka, ktorý síce nejaví príznaky zúrivosti, ale badá zmenu v chovaní. Hneď pri prvom vzhliadnutí psa mi do očí udrela verná kópia fotografie Dr. Sovu z našej odbornej knihy „Nákazlivé choroby hospodárskych zvierat 2“, farebná fotografia „škúliaceho psa“ na ľavom oku myosis, na pravom mydriasis. Nebudem rozpisovať opatrenia proti besnote, ale potreboval som utrátiť psa. Pýtal som sa na možnosti, kto by vykonal tento úkon. Obyčajne to bývali poľovníci alebo policajti, v tomto prípade mi bol ponúknutý garde champ-petre (hájnik). Bol to starší pán v peknej hnedej hájnickej uniforme, myslím funkcia najpovolanejšia na tento úkon. Vysvetlil som mu, že potrebujem hlavu psa, tak ho bude treba utrátiť strelou do srdca. Bol som presvedčený o jeho dobrých profesionálnych streleckých schopnostiach. Keď vytiahol pištoľ a začal mieriť, stačil som zakričať stop. Museli sme vykonať bezpečnostné opatrenia:

- vyhnať prizerajúcich zo dvora a pánovi hájnikovi povedať, aby pristúpil k zvierati na utratenie čo možno najbližšie, lebo ruka sa mu nebezpečne triasla. Zvierata bolo usmrtené až na tretí pokus a bez nehody, ktorú mohla spôsobiť zatúlaná guľka, čo bolo v tomto prípade najpodstatnejšie.

Potom už nasledovali bežné rutinné úkony, ako balenie vzorky, zaistovanie dezinfekcie priestoru v ktorom sa pes pohyboval, atď. Na ďalšie podrobnosti si už veľmi nepamätám, v pamäti mi však ostali 2 veci:

- verná kópia farebnej fotografie Dr. Sovu,
- trasúce sa ruky garde champ-petra.

MVDr. Tomáš Matišák zo Spišskej Novej Vsi mal takéto príhody:

Do Alžírsku som prišiel vo februári 1968 spolu s dr. Michnom a na letisku v Alžíri nás už čakal Dr. Orban. Venoval sa nám aj počas vybavovania formalít na obchodnom zastupiteľstve pri rozdeľovaní pracovných miest. Po príchode do

Tlemcenu nám Orbanovci poskytli ubytovanie, stravovanie a ostatné náležitosti, ako rodinným príslušníkom.

Oto Orban mi podal pomocnú ruku aj pri vybavovaní formalít na úradoch, vecí zložitých pre cudzinca ako platové záležitosti či bankový účet, zaslal ma do veterinárnej legislatívy a jej praktického uplatňovania, prehliadky zvierat na bitútku, vypisovania atestov a inej činnosti, nevyhnutnej pre výkon funkcie „inspecteur veterinaire“. Poskytol mi informácie o chorobách jednotlivých druhov hospodárskych zvierat, o zaužívaných spôsoboch liečby, prevencii v boji proti nákazám, o zásobovaní veterinárskymi liečivami a vakcínami. Počas pôsobenia mal Dr. Orban vysoký kredit po stránke odbornej aj spoločenskej.

Pokiaľ ide o výkon praxe, pracovný tím troch veterinárnych lekárov zo Slovenska a štyroch domorodých veterinárnych technikov vytvoril fungujúci a úspešný pracovný model služby, čo potvrdili i následné kontroly z ministerstva poľnohospodárstva.

Ale teraz niekoľko spomienok na domorodé zvyky a pracovné príhody počas mojej expertízy v Alžírsku. Trochu netradične, začnem s bezpečnostnými rizikami. Veľké nebezpečenstvo predstavovalo z obdobia odboja zamínované územie pozdĺž hraníc s Marokom, ktoré sa ťahlo niekoľko tisíc kilometrov od Stredozemného mora až po republiku Mali. Odmínovanie vykonávali sovietski experti. Niekoľkí našli pri odmínovaní svoju smrť. Vyskytovali sa tiež náššlapné míny mimo mínového poľa, partizánmi zabudnuté a zarastené ešte z čias odboja, ktoré predstavovali nebezpečenstvo pre ľudí aj zvieratá. Preto pri cestovaní a výkone bežnej praxe som nikdy nesmel opustiť používanú vozovku.

Kone sa v Alžírsku používali predovšetkým pri príležitosti rôznych osláv, ako súčasť národnej tradície zvanej „fantasia“. „Fantasia“ znázorňuje boj jazdca na koni, spojený so strelbou z pušky. Bola to veľká show. Jedenkrát ročne sa konali tiež konské dostihy. Majitelia potrebovali aby kone, s predpokladom na víťazstvo, boli zaradené do kategórií podľa veku a plemena. Často sa preto dohadovali so zverolekárom o veku koní, s presnosťou na mesiace až dni, o plemennej príslušnosti, a či sa kôň zúčastňoval na pravidelných pretekoch, čo by ho zvýhodňovalo oproti koňom z oblasti Maghnia bez pravidelného tréningu. Dostihy boli taká udalosť, že sa o nich zanietené rozprávalo ešte aj týždeň po ich konaní.

Ťažnými zvieratami boli mulice a osly. Ich chorobnosť bola nízka. U hovädzieho dobytku sa chorobnosť vyskytovala aj podľa plemennej príslušnosti. U pôvodného domáceho plemena s nízkou produkciou bola nízka. Nepodliehali haemosporidióze, aj keď ich telo bolo pokryté veľkým množstvom kliešťov. Ochorenie podrobne preštudoval prof. MVDr. A. Michna CSc. počas pracovného pobytu. Výsledky štúdií uverejnil v odbornej tlači.

Na úrovni riaditeľa krajskej veterinárskej služby sa v súčinnosti s DDA konali na poľnohospodárskych podnikoch chovateľské dni, s praktickými ukážkami pri odchove, zamerané na prevenciu strát u hovädzieho dobytku a oviec. Často končili priateľským posedením s tzv. „mešui“ - opekaním barana na ražni.

Na úseku hygieny potravín som vykonával prehliadky jatočných zvierat z riadnych aj nevyhnutných zabití na bitútku a pod moju kontrolu spadali aj prehliadky morských živočíchov po výlove a tiež húb. Prehliadky húb som delegoval domorodému pracovníkovi, nakoľko som nemal znalosti o hubách v subtropickom pásme a vlastne som ich nepoznal.

Na vidieku panoval názor, že veterinárny lekár bol chápaný aj ako lekár - tabib. Stávalo sa mi, že ma privolali k chorému zvieraťu, ale chovateľ mi najprv ukázal chorého človeka a až potom choré zviera. Odpoveď bola jednoznačná: „Najprv treba liečiť chorého človeka lekárom, až potom budem liečiť zviera“. V Maghnii pracoval MUDr. Dvořák, ktorý neodmietol pomoc keď bolo treba. Americký lekár poskytol chorým, ak boli chudobní, lieky aj zadarmo. Ďalej tu boli lekári zo Sovietskeho zväzu. Ak bol človek vážne chorý, poskytol som mu odvoz k lekárovi na ošetrovanie. Keď bol chudobný a nemal dosť peňazí na lieky, dal som mu dináre. Títo ľudia mi vždy vrátili peniaze. Jednoduchý, chudobný Alžírčan bol vždy dobrým človekom.

Uvediem aj smutný príbeh. Bol som zavolaný k chorej krave a pri vstupe do domu na zemi na koberci ležal mladý chorý muž a pri ňom manželka so šiestimi deťmi. Ihneď som jej povedal, že muž musí ísť k lekárovi a že ho tam odveziem. Nedokázal som ju presvedčiť, jej odpoveď znela: „Alah je mocný“ - číry fatalizmus. Na druhý deň som prišiel pozrieť chorú kravu a podať lieky. Dvere mi otvorila plačúca žena. Vyčítala si, že urobila chybu, keď ma neposlúchla. Muž zomrel, krava ostala živá.

Keď som nastúpil do Maghnie ako inspecteur veterinaire, mojim prvým pacientom bola mestská 30 ročná mulica s kolikou. Po troch rokoch, keď som končil expertízu, bola mojím posledným pacientom. Zavolali ma k nej, lebo už pre starobu nevládala chodiť a vstávať. Žiadali ju utrátiť. Bolo mi smutno.

V Maghnii som po nástupe zložil „skúšku odbornosti“. Raz popoludní ma požiadal starosta, aby som mu vyšetril kravy a jalovice na teľnosť. Prišli sme na hospodárstvo. Starosta si sadol na stoličku a čakal. Z maštale začali vyvádzať 12 kráv a osem jalovic. Ošetrovateľ vždy po arabsky povedal starostovi, ako dlho je krava a jalovica po pripustení. Starosta si to poznačil a čakal na výsledok môjho vyšetrenia. Uspel som. Vyšetrenie sa skončilo popíjaním mäťového čaju. Od toho času, keď mesto alebo podprefektúra usporadúvala oslavy, vždy som bol pozvaný na tribúnu.

Dôveru som získal aj u štátnych orgánov, vrátane polície. Na colnici, ktorá bola vzdialená 5 km od Maghnie, sa stretli v roku 1970 po prvýkrát od ukončenia odboja marocký kráľ Hassan II. a alžírsky prezident Huari Boumedien, ktorý vojenským prevratom zvrhol prvého alžírkeho prezidenta Ben Bellu, ktorý pochádzal z Maghnie. Deň pred stretnutím kráľa a prezidenta som dostal príkaz od polície a DDA, aby som vybral a prešetril kravu na „comité de gestion“ (štátnom majetku), ktorá sa podojí komisionálne a mlieko spolu s chlebom bude použité ako súčasť ceremonálu pri privítaní marockého kráľa. Kravu som vyšetril klinicky aj

NK-testom. V noci o 1,30 hod. zaklopali na okno tajní policajti a išli sme k dojeniu vybratej kravy. Mlieko sme po vydojení pili v tomto poradí: dojička, zootechnik, zverolekár, alžírski tajní policajti, marockí tajní policajti. Po napití sme počkali 20 minút. Samozrejme všetci sme ostali živí, bez ťažkostí. Mlieko sa zapečatilo do chladiacej nádoby a opatrilo alžírskym a marockým štátnym znakom.

Na druhý deň na podprefektúre bola slávnostná recepcia na počesť alžírkeho prezidenta Houari Boumédiéna. Na recepciu som bol pozvaný aj ja. Pri predstavení mi prezident podal ruku. Bolo mi dovolené aj fotografovať.

Počas pobytu v Maghnii moja rodina udržiavala spoločenské kontakty. Bol som pozvaný na návštevu k bratovi zvrhnutého prezidenta Ben Bellu. Posedenie sa nieslo v priateľskom duchu, pri popíjaní mäťového čaju a podávaní tradičného suchého pečiva. Moju rodinu často navštevovali slovenskí a českí veterinári, ktorí pracovali v Alžírsku a prechádzali cez Maghniu do Maroka. Španielskemu zverolekárovi sme poskytli všestrannú pomoc pri poruche automobilu s celou jeho rodinou na tri dni. Dom pohraničného veterinárneho lekára neobišli ani zástupcovia Československého veľvyslanectva v Alžírsku, vrátane veľvyslanca, pri ceste do Maroka. Naše bývanie neobišiel ani rímsko-katolícky misionár talianskeho pôvodu Pierre Djakometti. Časté boli návštevy pracovníkov z ministerstva poľnohospodárstva, ktorí pracovali na plánoch zúrodňovania pôdy po vyklčovaní viníc. Jeden z nich študoval v Prahe a mal za manželku Češku.

Medzi vyššími funkcionármi bolo zaužívané, že neplatili za vakcínu pri očkovaní psa proti besnote. Pri návšteve v dome ponúkli čaj „Merci beaucoup“. Riaditeľ lesov však na Vianoce prekvapil. Doniesol krásnu borovicu. Prezident kriminálnej polície doniesol mäso z diviaka - sanglie. Tak sme na Vianoce mali krásny stromček a pod ním aj darčeky. Nechýbali ani koledníci - dobrí priatelia Dr. Orban, Dr. Michna a český lekár Dr. Kučera so svojimi rodinami. Muži sa vzájomne prekárali, ktorá zo žien napiekla najviac a najlepších koláčikov. „Jednoznačne to vyhrala hostiteľka“ prehlásil Dr. Kučera, veľký labužník a odborník na sladkosti.

V období ramadánu vždy po západe slnka muezín ohlasoval z veže minaretu koniec denného pôstu. Po najedení sa pred verejným domom vytvorili tri skupiny. Prvú tvorili zahalené neviestky, druhú nedočkaví muži a tretiu výrastkovia, ktorí pokrikovali na neviestky. K vzájomným potýčkam nedochádzalo.

Verejné domy boli pod zdravotnou kontrolou. Samozrejme to nevylučovalo možnosť pohlavného nakazenia. Môj veterinárny technik Hocine neprišiel niekoľko dní do práce pre chorobu. Spýtal som sa ho, čo mu bolo. Vykrúcal sa, ale nakoniec z neho vyšlo, že navštívil verejný dom a chytil kvapavku. Vraj už minul veľa peňazí na lekára a lieky. Počas ramadánu, mohamedánskeho pôstneho mesiaca, korán zakazuje cez deň pohlavný styk. Možný je, ako jedlo, pitie a fajčenie, až po západe slnka. Keď moslim zájde do verejného domu, musí sa očistiť v kúpeli. Ráno už pred otvorením mestských kúpeľov čakala skupina mužov na kúpeľ. Výrastkovia sledovali, akí prominenti budú toho dňa vychádzať z kúpeľov.

Viacerí felahovia verili, že podanie injekcie ich zvieratá ochráni pred všetkými chorobami. Keď na trhu predali ovce a hovädzí dobytok, potrebovali sa dostať domov. Požiadali ma, aby som ich vzal do auta, išiel prezrieť ich zvieratá a podal injekciu - dire libra. Prešiel som 19 km po horskej kamenistej ceste a keď sme prišli ku khaime – stanu, felah povedal: „Pozri moje zvieratá a dire libra“. Mal 37 oviec, niekoľko kôz a 5 kusov hovädzieho dobytku domáceho plemena. Keďže khaima sa nachádzala blízko hraníc s Marokom, vyšetril som hovädzí dobytok aj fonendoskopom, zaočkoval ho proti slintačke a krívačke a stádo oviec proti kiahňam. Kravy som vyšetril na teľnosť. Keďže v khaime nebola žiadna stolička, po skončení práce som si sadol pod strom na slamu a čakal, kým pripravia mäťový čaj. Keď som sa lepšie pozrel na slamu, uvidel som v nej dva škorpióny. Odvtedy som už nikdy nesedával na zemi.

Felahovia žiadali podanie injekcie (dire libra) aj vtedy, keď liečba nemala zmysel pre zlú prognózu. Neznášali odmietnutie liečby. Nevedeli pochopiť, že je možné s istotou tvrdiť, že zviera uhynie i napriek podanej injekcii. Keď zviera uhynulo, zvýšilo to môj kredit, že viem nielen liečiť, ale aj predpovedať.

Vyprahnutá krajina čakajúca na obdobie dažďov, vidiecka chudoba, nevzdelanosť a nízka úroveň zdravotnej starostlivosti ma desili. Aj tak som mal túto zem rád, pretože na vidieku žil dobrý alžírsky ľud. Snažil som sa čo najviac porozumieť jeho potrebám. Rodné polia, lesy, rieky a doliny by som však nezamenil za žiadne bohatstvo cudzej krajiny.

Problémy veterinárneho lekára v terénnej praxi v Alžírsku predniesol **MVDr. Eugen Hurtík** na 4. sympóziu o problematike tropickej veterinárnej medicíny v roku 1979. Vo svojom príspevku, z ktorého predkladáme výťah, priblížil činnosť veterinára počas obdobia 1971-76 v západnej časti Alžírska vo viláji Tlemcen, kde pôsobilo viacero našich veterinárnych lekárov.

Náročnosť na odbornú prácu a jej rozsah, ktorá vyplývala z funkcie „inspecteur veterinaire“ bola veľmi veľká a rozhodujúcim kritériom pre jej hodnotenie bola spokojnosť chovateľov. Prvoradou povinnosťou bola kontrola nákazovej situácie v kraji a šiestich okresoch, riešenie parazitárnych invázií u hospodárskych zvierat, liečba orgánových chorôb, k čomu sa pridružila aj poradenská činnosť vo veciach rozsiahlej socializácie dediny. Vo viláji Tlemcen vzniklo za päť rokov 21 nových obcí – komún, ktoré boli základom pre novú, reformovanú poľnohospodársku výrobu. Dôležitou súčasťou práce bola kontrola hygieny na bitúnkoch, prehliadka mäsa zabitých zvierat, hygiena predajní mäsa, kontrola trhov s rybami a morskými produktmi a trhov vôbec.

Z nákaz spôsobovala problém predovšetkým besnota, ktorá sa vyskytovala u všetkých druhov hospodárskych zvierat. Jej diagnostika spočívala na rozpoznaní klinických príznakov, lebo vzdialenosť do ústredného veterinárneho ústavu „Institut Pasteur“ bola 800 km. Na potvrdenie diagnózy sa posielali len sporadické prípady, obzvlášť tie, na ktorých majiteľovi záležalo a na jeho vlastné náklady

bolo možné laboratórne potvrdiť. Počas pôsobenia sa expert stretol s nespočetným množstvom besnoty, predovšetkým u hovädzieho dobytku, oslov, mulov a psov, hlavne poľovníckych. Hlavným vektorom nákazy bol šakal, ktorý sa dostával až do blízkosti ľudských obydlií. Na kontrolu besnoty sa používala radikálna likvidácia nakazených zvierat a tiež tých, ktoré prišli do kontaktu s nákazou. Povinná a bezplatná bola vakcinácia psov.

Na štátnych majetkoch sa vykonávala tuberkulinácia dvakrát ročne, informácie sa získavali aj z bitúnkových nálezov pri prehliadke mäsa. Pri jednej tuberkulinácii sa zaznamenala na dvoch štátnych farmách neobvykle vysoká pozitívna reakcia u 90% kusov HD. Za veľkej nedôvery vedenia podniku sa pri kontrolných zabitíach dokázala správnosť diagnózy. Vo väčšine sa jednalo o generalizovanú formu TBC. Po dohode v Ministerstvom poľnohospodárstva a agrárnej reformy boli obe stáda na návrh veterinárnej služby zlikvidované zabitím. Jednalo sa o importovaný dobytok plemena čiernostrakaté a tarantéze, pôvodom z Francúzska.

V priebehu pôsobenia experta sa nevykonávalo plánované ozdravovanie chovov od brucelózy a tuberkulózy. Vychádzajúc z vykonaných vyšetrení pri BAB bolo 30-40 % pozitívnych prípadov a pri TBC 10-15 % pozitívnych. Komerčné záujmy však nedovoľovali radikálnejšie zásahy.

Z parazitárnych ochorení prevládali piroplazmózy, ktoré sa v období sucha objavovali obzvlášť u zvierat na pastvinách, teda u drobných chovateľov. V štátnom a družstevnom sektore sa vzhľadom na technológiu chovu nevyskytovali. Pri liečbe veľkú úlohu zohrávali miestne zvyky a poverby, ktoré sťažovali špecifickú liečbu, čo mohlo viesť až k fatálnemu koncu.

Vo viláji, v ktorej bol rozšírený chov oviec, sa dosť často vyskytovala pľúcna strongylóza, už menej bolo distomatózy. Antiparazitiká v tomto smere boli veľmi účinné.

Expert mal možnosť vyskúšať účinnosť našich veterinárnych liečiv s účinkom dovážaných liečiv zo západných krajín. Konštatoval, že naše liečivá sa vyrovnali účinkom, ako aj finálnym efektom liečby zahraničným medikamentom. Boli to predovšetkým prípravky „Chronicin spray“, „Septonex spray“, „Mycoceton spray“, „Nestrepina endofoam“, „Chronicin endofoam“, ale aj ostatné. Považoval za chybu nášho zahraničného obchodu, že radikálnejšie neponúkal tieto prípravky, aby robili dobré meno nám všetkým.

Manželia Doničovci z Košíc sa vydali do Alžírsku 27. decembra 1978 na osobnom aute Škoda MB - 100 cez západnú Európu a cez nespočetné hraničné kontroly, absolvované s malou dušičkou. Na pobyt v Alžírsku **MVDr. Viliam Donič** spomína takto:

Auto až po predné sedadlá bolo kompletne naložené všetkým potrebným, podľa praktických rád dr. Orbana a rozsiahleho zoznamu, ktorý nám poslal poštou. Pripojil tiež podrobné informácie o ceste, pobyte a činnosti. Cesta loďou z Marseille do Alžíra po rozbúrenom mori bola poznačená morskou chorobou a smútočnou atmosférou posádky a cestujúcich Alžírčanov z úmrtia

ich prezidenta Boumédiéna, ktorého práve pochovávali. V prístave nás čakal Dr. Orban s manželkou Jojkou a podľa afrického zvyku nám poskytol prístrešie, občerstvenie a cenné informácie o aktuálnej situácii v krajine. Dal nám tiež rady na 500 km dlhú cestu do Constantine, ktorú sme prešli šťastne, i napriek zlému značeniu a kvalite vozovky.

Registrácia na univerzite prebehla v porovnaní s inými kolegami hladko. Mali sme šťastie, že pri našom príchode bol prítomný aj zástupca československého obchodného oddelenia. Ihneď sme dostali trojizbový byt. Bol síce vo veľmi zlom hygienickom stave, ale postupne sme si ho dali do poriadku a prišli nám ho aj vymaľovať. Riaditeľ hospodárskej správy, ináč účastník protikoloniálneho odboja, demonštroval týmto svoju náklonnosť k ČSSR (odkiaľ počas odboja vozil zbrane).

Univerzita v Constantine bola novopostavená a v tom čase na nej pôsobili pedagógovia z viacerých krajín - ôsmi z Košíc, štyria z Česka, štyria z Bulharska, traja Francúzi, jedna Belgičanka a Ruska, dvaja Rumuni a chvíľu aj jeden Kanadčan. Veterinárni lekári z ČSSR mali u Alžírčanov najväčší kredit. Počas dekády osemdesiatych rokov minulého storočia na Constantinskej univerzite pracovalo okolo 2 000 zahraničných expertov - učiteľov.

Krátko po príchode nás prostredníctvom dr. A. Tótha, terénneho veterinárneho lekára, požiadali o pomoc z miestneho žrebčínca pri liečbe fraktúry dolnej čeľuste u cenného plemenného žrebca. V spolupráci s Dr. A. Tóthom, Dr. Kuželom a stomatochirurgom MUDr. M. Tvrdoňom z Bratislavy sme koňa úspešne vyliečili, čo sa dostalo aj do televízie.

Spolu s Dr. Orbanom sme vypracovali sylaby výučby veterinárnej gynekológie, pôrodníctva, umelej inseminácie, andrológie, chorôb mláďat, chorôb mliečnej žľazy a hygieny prvovýroby mlieka. Podľa tohto programu sa vyučovalo na Vysokej škole veterinárskej v Alžíri, Constantine, Tiarete a Blide.

Na farme v El Khroub, počas cvičenia z propedeutiky, som za prítomnosti riaditeľa veterinárskeho departmentu diagnostikoval príčinu slzenia jalovic, spôsobovanú thelaziami. Problém sa ľahko odstránil, čo mi na úvod zabezpečilo dobrý kredit u študentov i u riaditeľa. Okrem prednášok a nespočetných prípadov, ktoré som počas praktických cvičení z gynekológie, pôrodníctva, internej, infekčných chorôb aj chirurgie riešil, jeden bulharský kolega, cvičiaci na farme, poslal pre mňa, ako špecialistu na gynekológiu a pôrodníctvo. Keď sa študenti dozvedeli, že ide o ťažký pôrod, zaplnili autobus a išli so mnou. Išlo o zadnú polohu s podloženými nožičkami, ktorú som diagnostikoval a popísal, ako to treba riešiť. Za búrlivého potlesku pri každom manévri som pôrod úspešne vybavil.

S takouto komplikáciou som sa stretol prvý a poslednýkrát počas mojej 37 ročnej veterinárskej praxe.

Vďaka vynikajúcej organizácii veterinárnej služby v ČSSR, bohatým skúsenostiam z činnosti vo veľkovýrobe, pri prevencii a tlmení nákaz, ako aj pri liečení zvierat, sme sa úspešne prezentovali a o našu prácu v teoretickej

i praktickej výučbe bol veľký záujem. Prejavovalo sa to na účasti študentov na prednáškach a cvičeniach.

Počas takmer desaťročného pôsobenia sa mi stali aj nepríjemné veci (zlodej ma pichol nožom, krádež kľúčov pri kupovaní novín, ukradnutie všetkých štyroch kolies z osobného auta a pod.), pretože značné sociálno-ekonomické rozdiely v spoločnosti a nezamestnanosť mladých ľudí mali za následok, že krádeže boli na dennom poriadku. Na všetky nepríjemnosti sa po čase zabudlo, prekryli ich spomienky na príťažlivú a čarovnú krajinu, so zvykmi udržiavanými islamom, stopami po slávnom Rímskom impériu, dodnes funkčnými akvaduktami a fogarmi v Tamanrassete, ako aj na výlety do saharských mestečiek, oáz a k Stredozemnému moru. Milé zostávajú aj spomienky na študentov, kolegov i vedúcich na univerzitách v Constantine i v Tiarete.

V dobe nášho pobytu v Constantine pracovali s nami nasledovní kolegovia zo Slovenska – všetci z Košíc:

doc. T. Pauer, CSc.

MVDr. D. Nemeš, CSc.

MVDr. R. Miklušičák, CSc.

MVDr. M. Kozák, CSc.

MVDr. J. Pačenovsky, CSc.

MVDr. M. Maretta, CSc.

MVDr. K. Doničová

V Tiarete pôsobili:

MVDr. R. Ondrejka, CSc.

MVDr. J. Pačenovský, CSc.

MVDr. M. Kozák, CSc.

MVDr. Š. Bányai (terén)

MVDr. K. Doničová

MVDr. V. Donič

V Alžírsku pôsobila **MVDr. Klára Doničová**. O jej pôsobení nám jej manžel poskytol nasledovné informácie:

Dr. Doničová nastúpila na miesto odborného asistenta vo Veterinárskom departmente Univerzity v Constantine dňa 20. septembra 1979. Prednášala choroby hovädzieho dobytku, metabolické poruchy a viedla cvičenia z laboratórnej diagnostiky. Viedla šesť študentských diplomových prác, ktoré boli úspešne obhájené. Jedna z týchto prác bola zvlášť zaujímavá. Bola na tému „Enzootická ataxia jahniat v oblasti slaného jazera pri mestečku Msila“. Choroba s charakteristickými klinickými prejavmi bola sfilmovaná audiovizuálnym centrom univerzity, kde je tento film aj uložený v archíve.

So študentmi sa jej pracovalo veľmi dobre. Obzvlášť študentky jej prejavovali veľké sympatie a príležitostne ju pozývali na rodinné slávnosti, ako zásnuby

a svadby, takže mala možnosť nahliadnuť do sveta moslimskej ženy a rodiny. Oslavy sa konali spravidla popoludní v čase od 12. do 19. hodiny a bola to výlučne ženská záležitosť, s vylúčením mužskej spoločnosti. Do tanca hral ženský bubnový orchester a tancovalo sa až do extázy, fetujúc pri tom extrakt z pomarančového kvetu. Keď ju manžel priviezol, vždy ho usadili mimo spoločnosti hostujúcich žien, a po krátkom pohostení vyprevadili s poznámkou, kedy pre ňu môže prísť. Z pohľadu domácich, vždy sa im zdala skromne oblečená, preto rodičia oslávenkyne sa ju snažili prizdobiť rôznymi ozdobami prv, než ju uviedli medzi hostujúce dámy. Každá diskusia so ženami vždy skĺzla na to, že koľko má detí. Nebolo zriedkavosťou medzi študentmi, že mali desať súrodencov, ale poznala aj takého, čo pochádzal z 24 súrodencov (od viacerých žien). Mali jedného študenta, ktorému matka zomrela pri 24. tehotenstve. Študentom sa zvlášť páčilo, že s manželom mala tú istú profesiu. V roku 1990 sa opäť vrátila do Alžírsk a od 1. marca 1990 do 31. augusta 1991 prednášala a viedla cvičenia z chorôb hydiny na Agro-veterinárnom inštitúte v Tiarete.

Nepísaným zvykom bolo, že keď vyučujúci chcel byť úspešný, musel si zabezpečovať učebné pomôcky sám, aby čo najmenej obťažoval vedenie školy. Podľa programu výučby si nosila potrebné pomôcky z domu a kadávery, potrebné na pitvy, s manželom zbierali pod múrom trhoviska, kde predávajúci vyhadzovali hydinu, ktorá im počas prepravy uhynula. Na pitvy mala tak vždy čerstvé kadávery. Keďže pochádzali od rôznych chovateľov, aj patologicko-anatomický obraz býval väčšinou rôzny. Skoro každý študent mal na pitvu jeden kadáver. Z didaktického hľadiska to bolo veľmi dobré, študenti radi chodili na pitvy, lebo sa tam mohli na všetko pýtať, pričom si niečo zopakovali, ale aj sa veľa naučili. Z pitiev si odnášali cenné poznatky z anatómie, fyziológie, zootechniky, klinickej a laboratórnej diagnostiky a dietetiky. Chovatelia z blízkeho okolia školy ju často pozývali na riešenie zdravotných problémov pri hydine. K zaujímavým prípadom išla aj so študentmi, kde prebrali a posúdili situáciu, pitvali uhynuté kusy, stanovili predpokladanú diagnózu a navrhli potrebné opatrenia a liečbu. Následne v rámci cvičení chodila so študentmi skontrolovať ich efektívnosť. Úspešná diagnóza, prognóza, liečebné postupy a opatrenia vzbudzovali všeobecný rešpekt a uznanie medzi chovateľmi, študentmi i vedením školy.

Pod vplyvom politických zmien, vojny v Iraku, vnútropolitckej situácie schýľujúcej sa k občianskej vojne a ekonomických problémov, začali sa v Alžírsku prejavovať určité náznaky nevraživosti voči cudzincom. Preto sme obaja ponúkané kontrakty ďalej nepredĺžili, požiadali sme o uvoľnenie a v septembri 1991 sa vrátili domov.

Počas pobytu pri prvej i druhej expertíze sme zažili niekoľko nepokojov študentov v Kabilii - Tizi Ouzou i demonštrácie ľudových más, ktoré boli potlačené vojenskou silou. Párkrát sme išli na letisku v Alžíri pomedzi obrnené transportéry a pre stanné právo sme nemohli v meste vychádzať po ôsmej hodine večer.

V júli 1991 pred odletom na prázdniny išla Dr. Doničová s manželom a jedným

kolegom z Iraku po schodišti v hlavnom meste, vedúcom od mora do centra, s úmyslom kúpiť drobné darčeky pred cestou domov. Pre veľkú horúčavu trocha zaostala za mužmi. Na schodišti nebol nikto okrem nich. Zrazu oproti šiel slušne oblečený mladík, ktorý sa jej pokúsil vytrhnúť tašku, v ktorej mala pasy a peniaze na cestu. Keď sa mu to v rýchlosti nedarilo, strhol jej z krku zlatý náhrdelník, sotil ju až spadla a ušiel druhým ramenom schodov. Od prekvapenia začala kričať až keď už bola na zemi. Než sme sa obrátili a chceli bežať za ním, zlodej zmizol v úzkych uličkách.

Moje najväčšie „tringelty“ - takto si spomína **doc. MVDr. Jozef Kubinec, PhD.**

Po skončení VŠV v Košiciach (1962) som dostal umiestenku na OVZ Senica, kde som bol zaradený ako obvodný veterinárny lekár na Veterinárne stredisko Šaštín - Stráže. Po týždni, v ktorom so sa oboznámil s fungovaním strediska, chodom a bežnou administratívou, vyfasoval som základnú výbavu a vedúci ma hneď zaradil. Pôjdeš s Jankom Ábelom na žurnálku (vtedajší výkon kuratívy v rámci celého strediska). On ťa predstaví na všetkých družstvách a potom už budeš pokračovať sám. Na druhý deň sme mali v obci Štefanov u súkromníka nahlásenú chorú ošípanú. Keď sme vyšetrili a ošetrili pacienta, stanovili sme diagnózu „červienka“, tak nás babka pozvala do domu, kde sme vypísali potrebné potvrdenie. Babka nás pochválila a dala nám „tringelt“ 3,20 Kčs a povedala, že je to pre obidvoch, lebo sme boli veľmi slušní. Pýtali sme sa, ako sa dopracovala k tejto sume. Odpovedala: „Šak já vím, že škatulka cigaret stojí korunu šedesát“.

Táto udalosť sa mi vynorila v pamäti, keď som prišiel pracovať do Saidy. V nedeľu večer prišiel pre mňa šofér veľkého šéfa, ktorého poslal riaditeľ DDA Daoud s tým, že jeho kôň má koliku a technik, ktorého k nej zavolať, mu nevedel pomôcť. Vybavený základnými liekmi ešte z domu, som celý problém vyriešil asi za 3/4 hodiny. Reakcia pána riaditeľa bola nasledovná. Odteraz budeš jedným z mojich najlepších priateľov a za odmenu ti predstavím obidve moje ženy. Jedna mala okolo dvadsiatky, druhá asi štyridsať rokov a každá bývala v jednom krídle jeho veľkého domu. Nariadil uvariť dobrú kávu, ktorú servíroval osobne, a obe dostali príkaz, že keď prídem v budúcnosti, aj keď by on nebol doma, nech ma vždy slušne obslúžia. Bola to v moslimskom svete neobvyklá udalosť. No život prináša i prekvapenia. Toto bol môj druhý „tringelt“.

Po mojom preložení do Tamanrassetu som sa spriatelil s istým slovenským stavebným inžinierom. Mal auto Lada-Niva, na ktorom sme cez víkendy spoznávali okolie mesta. Raz v októbri sme sa túlili po Sahare a narazili sme na syčiaceho hada. Práve konzumoval nejakého malého hlodavca a tak neútočil. Konštatovali sme, že ide o púštnu zmiju, ktorá je jedovatá, no napriek všetkému sme sa rozhodli vziať ju domov a chovať v provizórnom teráriu. Stavbár Vlado mal pri dome tehly, s ktorých sme jej postavili bungalov. Zakryli sme ho strešným oknom a hadovi sme dali meno Uršul'a. To preto, že v deň keď sme ho našli, bolo v kalendári Uršule.

Keďže veterinárny úrad bol blízko centrálného skladu krmív a liečiv, netrpeli sme nedostatkom potravy pre našu Uršul'u. Naším technikom sa zásobovanie myšami darilo. Ja som sa v apríli 1989 vrátil domov a Vladovi kontrakt trval ešte vyše pol roka. V liste ma informoval, ako sa darí Uršule, ale hlavný problém bol, čo s ňou po jeho odchode. Nakoniec sme sa dohodli na eutanázii. No ako ju vykonať? Ani jeden nemal s týmto skúsenosti. Po vzájomných konzultáciách sme jej dali možnosť, aby sa opila alkoholom až k smrti.

Dr. Štefan Križalkovič z Prešova pôsobil v kraji Guelma, ktorý tvorilo šesť okresov. Pracoval tam aj veterinárny lekár z Egypta, ktorý mal pridelené dva okresy a on štyri. V týchto štyroch okresoch bolo 18 hospodárstiev družstevného typu s chovom 8 500 kusov HD, z toho 3 500 dojníc, 39 hospodárstiev s 36 tisíc kusmi oviec a 9 fariem s 30 tisíc kusmi hydiny.

V Alžírsku sa pravidelne neodoberala krv na laboratórne vyšetrenie vzoriek na brucelózu. Odber sa vykonával až v prípade, keď sa klinicky a epizootologicky predpokladal jej výskyt. Odôvodňovali to tým, že v celom Alžírsku je iba jeden diagnostický ústav, ktorý z kapacitných dôvodov nestačí. Ilustruje to aj fakt, že výsledky vyšetrenia vzoriek krvi z decembra prišli až v marci nasledujúceho roka.

Z jeho funkcie vyplývali povinnosti zúčastňovať sa na rôznych rokovaniach o ponukách súkromných firiem (z Francúzska), ktoré sa týkali výstavby plnoautomatizovaných kravínov, ako aj ustajňovacích priestorov pre výkrmový hovädzí dobytok v kraji Guelma. V tom čase sa zúčastnil aj pri prerokovávaní projektu výstavby štyroch veterinárskych nemocníc v kraji Guelma. Dodávateľom interiéru, t.j. veterinárnych zariadení a nástrojov mal byť závod Chirana, národný podnik Piešťany.

Práca v teréne bola veľmi náročná a život veterinárneho lekára ťažký, vyžadujúci veľké nasadenie. Ako veterinár čelil riziku infekčných chorôb, hlavne antropozoonóz. So všetkým rozhodovaním bol odkázaný sám na seba, hlavne po stránke odbornej. Aj napriek tomu konštatuje, že po prekonaní počiatočných problémov bol sám so sebou spokojný. Spokojnosť s jeho prácou prejavoval aj zahraničný zamestnávateľ, ktorý pri hodnotení experta konštatoval, že dosiahol pozoruhodných výsledkov v práci, najmä čo sa týkalo zníženia úhynu hospodárskych zvierat v družstevnom sektore. Dôkazom spokojnosti bolo aj to, že vedenie DARAW-u mu každoročne predlžovalo pracovnú zmluvu.

Dr. Jozef Hojsík pracoval v meste ležiacom v nadmorskej výške 1 150 m nad morom, cca 400 km južne od Stredozemného mora, kde musel 5-6 mesiacov v roku kúriť naftovými kachľami. Pod mestom začínala Sahara, nielen piesková ale aj kamenná, niekde rástli aj zakrpatené kríky. Keď v decembri a januári prišli búrky a pršalo, aj táto saharská oblasť zakvitla drobnými rôznofarebnými kvietkami. Na savane rástla tvrdá, vysoká tráva „alfa“, z ktorej ovce a kozy obžierali len horné, mäkkšie časti. Medzi touto, až jeden meter vysokou trávou rástli drobné rastlinky, z ktorých dvaja belgickí inžinieri identifikovali asi 200 druhov vhodných pre

výživu zvierat. Mal zážitok so zadržaním lôžka u kravy, ktoré sa pokúšali liečiť dvaja bratia, ktorí maturovali na poľnohospodárskej škole vo Francúzsku. Pravdepodobne po neúspechu ho zavolali a keď sa ich pýtal, prečo ho volajú k tomuto prípadu, odpovedali: „Pán doktor, o vás hovoria, že vy vyliečite všetko“. Dobré mu padli tieto slová.

Bulharský novinár **Stojčo Stojčev**, pôsobiaci v Marnii, departement Tlemcen, uverejnil v júni 1965 v denníku Smena zaujímavý článok, pod názvom **Skromný darca šťastia**. Je o práci jedného slovenského veterinárneho lekára z pohľadu nezainteresovaného pozorovateľa, ale znalého problematiky, prostredia, spôsobov života a podmienok. Jeho slová a hodnotenia možno zovšeobecniť na činnosť takmer všetkých slovenských veterinárov pôsobiacich v Alžírsku, ale aj v iných krajinách, kde počas tridsaťročného pôsobenia šírili dobré meno našej veterinárnej medicíny. Článok uverejňujeme v prepise v plnom znení tak, ako bol napísaný v čase, príznačnom pre vtedajšiu dobu.

Dievčatá z brigády ma počúvali s otvorenými ústami. Sám vzrušený tým, čo som rozprával, kreslil som obraz dnešného Alžírska. Dlhو som im rozprával o ťažkostiach, s ktorými sa stretávajú naši odborníci, o nebezpečenstve, ktoré číhalo na sovietskych sapérov, keď museli zneškodniť 1 200 000 mín na hraniciach Tuniska i Maroka, o odhodlanosti československých zverolekárov, ktorí nepoznajúci život a choroby svojich „pacientov“ začali samostatne pracovať v nekonečných obvodoch a v pomeroch podstatne odlišných od tých, v ktorých pracovali doteraz....

Vtedy vstala v zadnom rade pekná, plavá, belasooká žena a nesprávne po bulharsky sa spýtala: A znova sa tam vrátite? Keď som prisvedčil, pošepla čosi priateľkám, potom niekoľko z nich vstalo a na hodnú chvíľu odišli.

A zase je nado mnou africké slnce a zase šepocú rozprávky pomarančové lesy a zase sa po nociach rozlieva krásna jazmínová vôňa...A zase sú nado mnou tie veľké trblietavé hviezdy. Najradostnejšie je moje opätovné stretnutie s mojimi československými a sovietskymi priateľmi. Musím sa priznať, že tu na africkej pôde, mojim najlepším priateľom je doktor Oto Orban, veselý, rozumný spoločník, zaľúbený do svojej ťažkej, pre tunajšie podmienky neobyčajnej práce zverolekára. Spočiatku nás zbližila láska k poľovačke, potom prišli rozhovory o spoločnej ceste, po ktorej kráčajú naše krajiny...potom nás spojili dlhé, ťažké pochody na Sahare.

Teraz, keď som u neho druhý raz na návšteve, mám ho čím potešiť. Okrem dobrých správ z mojej vlasti, ktorú, tak sa mi zdá, si obľúbil práve tak ako ja Československo, priniesol som mu i veľkú škatuľu s čokoládovými bonbónmi. Nebol to darček odo mňa, ale od robotníčok brigády komunistickej práce Liliany Dimitrovovej z cukrového kombinátu v Plovdive v Bulharsku. Plavovláska, ktorá sa ma spytovala, či sa vrátim do Alžírska bola Češka a keď počula, že so mnou sú Slováci, postarala sa o toto malé prekvapenie. Najväčšiu radosť z darčeka mal, prirodzene, malý Otík, neposedný doktorov synček.

Nad poľom sa rozprestierala pekelná horúčava, ktorá napĺňa hrdlo akousi gučou z vaty a vzduch ti nestačí. Doktor Orban, celý zaliaty potom, očkoval psy. V tejto časti Alžírsk je dosť rozšírená besnota. Doktor sa už veľa ráz stretol s besnými kozami, somármi, koňmi, ovcami. Najstrašnejšia je však besnota u ľudí. Obvod doktora Orbana má polomer si 200 kilometrov. A všade ho očakávajú, všade ho volajú. Dnes bol deň návštevy na dedine Chaman Bu Chrara. Už niekoľkokrát sem, do nemocnice, dovezli chorých ľudí. Orban navštevuje túto dedinu takmer každý druhý deň. Ráno, pred východom slnka, naloží liekmi svoj malý citroň, prekontroluje dokumentáciu a...vydáva sa na cestu ako skromný darca ľudského šťastia. Keď sa Orban objaví, hneď sa zbehnú ľudia. Arabi ho poznajú, prosia ho o pomoc, raz pre kravu, raz pre plemenného arabského koňa, inokedy pre svoje mulice, ktoré sú základným dopravným prostriedkom v obvode.

Dnes musel zaočkovať 50 psov. Podprefekt dediny vydal rozkaz, aby všetci ľudia, ktorí chcú zachrániť verných strážcov svojich majetkov, čakali na lúke pred dedinou. Ľudia sa začudovane dívali na vysokého, čulého lekára, ktorý neúnavne očkoval. Rozprávali sa a z ich rozhovorov sa dalo zachytiť: priateľ... a peniaze neberie...nie je ako Francúzi...Odrazu okolo skupiny prebehlo auto a zastalo. Vyskočil z neho nízky čierny Arab a s prosbou v očiach oslovil doktora:

- Doktor, zachráň mi dieťa! Francúzi hovoria, že je besné. Tu ti viem psa, povedz, bude mi žiť syn?

Lekár prezrel psa, dal mu injekciu a pokojne povedal:

- Nebojte sa, vezmite si potvrdenku a povedzte v nemocnici, že doktor Orban povedal, že pes nie je besný. Vášmu synovi nehrozí nebezpečenstvo...

Muž prijal s vďakou dokument, silno stisol doktorovi ruku a akosi unavene povedal:

- Prichádzam až...viete, kde je mesto Mešria?... Na tisíc kilometrov niet zverolekára, ktorý by povedal, či si môžem vziať dieťa. Keby nebolo Teba, jeho matka by sa od strachu zbláznila.

Človek prešiel vyše 400 kilometrov, aby našiel lekára. Povedali mu, že v departmente Tlemcen je zverolekár. Aj na Sahare vedia o Orbanovi.

Keď sme sa vracali, doktor ticho povedal:

- Ako veľa utrpenia je ešte na tejto spálenej zemi!

V jeho slovách bola i ľahká únava, i akýsi zvláštny smútok, aj veľa bolesti pre cudzie nešťastie. Orban je priateľom týchto ľudí.

Tú prácu, čo robí on sám, robia v jeho vlasti stovky lekárov. Vôbec nezveličujem. Doktor Orban zodpovedá za mestá Marnia, Nemur, Nedroma a Port Sei. Donedávna bol v obvode ešte jeden zverolekár, Francúz. Vzal si však dovolenku a na aute, ktoré mu dalo Alžírsko, odišiel do Francúzska a...viac sa nevrátil.

Jednotlivé mestá vedia, kedy prichádza doktor na návštevu. Bitúanky sú vyčistené, mäsiari a obchody s rybami už nepredávajú tovar pochybnej akosti, ľudia vedia, že doktor je náročný a už celý rok je poriadok na bitúnkoch a v obchodoch iný.

Doktor Orban žije so svojou prácou, spí so svojou prácou, ako by na tomto svete

okrem nej nič iné nejestvovalo. Volajú ho v noci, hľadajú ho zo vzdialených hôr, v ktorých sa kedysi rozprávali legendy o zbojníkoch a nadprirodzených silách. Malý citroën chodí po dedinách a mestách departementu, zastavuje sa pred stanmi i domami a potom ľudia s vďakou v očiach vypravádzajú neznámeho, dobrého človeka... Niekedy rozťahnu v záhrade pod figovníkmi pestrý arabský koberec, hostia ho ovocím a čajom:

- Nie doktor, takto to v našej krajine nebolo. Tu chcel každý z nás odrať dve kozy, nie pomáhať nám. Okrádali nás ako zbojníci. Deti nám zomierali, o zvieratách ani nehovoriac.

Rozprávali o svojom trápení, v tomto človeku videli priateľa. Potom zase naštartoval malé auto a vydal sa po prašných cestách svojho obvodu. Orban s úsmevom hovorí:

- Prešiel som už 20 000 kilometrov. U nás túto cestu prejdem za 4 roky a tu za štyri mesiace...

Netreba však merať jeho prácu ubehnutými kilometrami! Práca doktora Orbana sa môže zmerať len veľkou vďačnosťou, dobrým slovom pri rozlúčke, úprimným úsmevom chudobného alžírskoho roľníka...

A môžeš zmerať ľudskú vďaku?...

Tak isto nemôžeš zmerať ani práca doktora Orbana. Lebo tu niet štatistiky, ktorá by ti povedala, koľko prehliadok, koľko návštev urobil, koľko zvierat vyliečil.

Tu ti môžu len povedať: - Doktor Orban?...to je náš veľký priateľ z Československa, želáme mu zdravie a dlhý život. Toľko dobrého urobil pre nás!

Večer napísal doktor Orban list brigáde komunistickej práce v Bulharsku, svojim novým priateľom. Želá im nové pracovné úspechy, šťastie a radosť v živote.

Zvláštne, pravda? Československý lekár píše brigáde komunistickej práce v Bulharsku - z Alžírsku. Zvláštne, je to však skutočnosť našich dní, v ktorých sa šťastie ľudí buduje len na základe veľkého, čistého ľudského priateľstva.

Jedno z malých ohniviek tohto priateľstva medzi národmi, kráčajúcimi po ceste socializmu, je doktor Orban a jeho práca.

Spomienku na pobyt v Alžírsku za nebohého **MVDr. Antona Puškára** poskytl jeho manželka Dagmar, žiaľ, v čase kompletizovania tejto knihy, už tiež zosnulá. Počas štyroch rokov expertízy pôsobil v Setife, je to mestečko ležiace 1 200 m nad morom a obývané Arabmi. Druhé pôsobisko bolo prímorské mesto Bougie, ktorého obyvatelia boli Kabylovia. V Setife 3 mesiace zastupoval na veterinárnom stredisku, nakoľko v tom čase bolo bez veterinárneho lekára. Bola to oblasť dosť zamorená besnotou u psov, s ktorými majitelia prichádzali často už s klinickými príznakmi. Taktiež bolo veľa prípadov besnoty u ľudí a vďaka Dr. Kleiblovi, lekárovi zo Skalice mali možnosť vidieť aj smutné prípady - ľudí postihnutých besnotou. Zaujímavosťou boli štyri cisárske rezy u kráv, vykonávané za veľmi primitívnych podmienok. V dvoch prípadoch dôvodom cisárskeho rezu boli anomálie plodu - jedno teľa s dvomi hlavami a v druhom prípade s piatimi nohami.

Vykonal operáciu na análnom otvore u teľat'a, kedy počas zákroku musel čeliť neprijemným poznámkam občanov v zmysle „robíte proti Allahovi“, avšak po úspešnom zákroku zožal obdiv. Pri praxi musel riešiť veľa prípadov úpalov u kráv a somárov, ktoré imitovali besnotu. Počas pobytu zažil aj kuriózne situácie, keď ho miestne čarodejnice obhadzovali vaječnými škruvinami, handrami, zaklínali ho a dávali mu rôzne talizmany. V odľahlých oblastiach hôr musel pomáhať aj ľuďom pri rôznych ochoreniach, nakoľko miestni obyvatelia nerozlišovali lekára od veterinárneho lekára. Od prezidenta Boumédiéna, ktorý bol v Bougie, a na usporiadanej recepcii dostal pochvalu za vykonávanú prevenciu a dobré pracovné výsledky

MVDr. Ivan Bereš pracoval v oblasti pohoria Atlas v náhornej plošine od 800 do 1 100 m, čomu odpovedali aj klimatické podmienky a úroveň poľnohospodárstva. Okrem migrujúcich stád nomádov pasúcich ovce a kozy, hovädzí dobytok nechovali, okrem primitívneho domáceho plemena. Malá časť pastierov kočovala s jatočným plemenom tiav. Vo veľkom množstve chovali osly a muly, zväčša používané na dopravu tovaru a osôb. U zámožnejších roľníkov - fellahov často ošetroval jazdecké kone používané pri folklórnych slávnostiach zvaných „fantázia“.

Veľmi zaujímavý a vôbec nie jednoduchý vstup do expertíznej činnosti zažil **MVDr. Stanislav Polakovič**. Po 17. dňoch pobytu musel riešiť nezvyčajný medicínsky prípad u oviec a to upchatie predžalúdkov suchým šrotom v dôsledku toho, že ovce nemali možnosť piť vodu. V priebehu 24 hodín uhynulo 180 ks oviec. Určením správnej diagnózy vylúčil podozrenie na slintačku a krívačku, ktorú vyslovili domáci veterinárni lekári. Na odbornú činnosť mal k dispozícii dvoch veterinárnych technikov a šoféra s Toyotou. Pracoviská boli prevažne štátne majetky s chovom oviec, nosníc, brojlerov a hovädzieho dobytku.

Na expertíze v Alžírsku boli spoločne **manželia Blaškovi** a prvú cestu absolvovali na Škode 120 L. Po príchode do Alžíra **MVDr. Imrich Blaško** ochorel a postihla ho silná enteritída s ktorou musel absolvovať 650 km dlhú trasu do Ghardaie. Dostal trojizbový byt, úplne prázdny bez akéhokoľvek vybavenia, ktorý mu ako-tak zariadili po 8. mesiacoch pobytu. Mnohé obchody v dôsledku etnických nepokojov boli vypálené. Počas svojej činnosti raz musel vycestovať na nákladnom aute s majiteľom k jeho ovciam do 150 kilometrovej vzdialenosti od miesta pobytu. Po príchode ich čakali jeho dvaja synovia vo veku 8 a 14 rokov, ktorý tam spávali v kamennom stane a starali sa o stádo asi 500 oviec. Obdivoval ich odvahu, poslušnosť a vďačnosť s akou prijali od svojho otca igelitové vrece plné bagiet. V apríli 1986 dostal vysoké teploty, neskoršie zápaly kĺbov. Vlastným autom išiel do hlavného mesta, kde mu stanovili brucelózu. Po šesťtýždňovej liečbe antibiotikami, po troch mesiacoch sa mu zdravotný stav zlepšil, takže mohol začať naplno pracovať. Podieľal sa aj na nezvyklej expertíznej činnosti a to na zavádzaní výroby jogurtov, o čo ho požiadali miestni chovatelia.

Expertízu ukončil vo februári 1990 spolu s manželkou, ktorej sa vtedy tiež

skončil trojročný kontrakt ako poslednej praktickej veterinárnej lekárke z Československa v Alžírsku.

Veľmi pekné a len pozitívne spomienky na Alžírsko má **MVDr. Tomáš Uharček**. Bežní ľudia, ale aj úradníci boli veľmi milí a mal tam veľa priateľov. Dobré mu padlo, keď ho v roku 1977 v Nitre navštívil jeho sekretár p. Arbou a veľmi pochvaloval jeho predchodcu Dr. Luboša Borkovca z ČR a pochopiteľne aj jeho a konštatoval, že „Čechoslováci“ to bol v Alžírsku pojem.

Na záver svojej expertízy v Alžírsku nespomína dobre **MVDr. Tibor Reisz**. V rokoch 1988 - 1989 zažil zatváranie a likvidáciu poľnohospodárskych družstiev a štátnych majetkov. V septembri 1989 veterinárnu činnosť vykonával počas rozsiahlych nepokojov, demonštrácií a rôznych deštruktívnych prejavov. Uvádza, že odišiel ako úplne posledný veterinárny lekár pôsobiaci v teréne 9. 9. 1989.

Okrem pracovných povinností, ktoré boli veľa krát u expertov podobné, spomienky **MVDr. Milana Rovdera** sú takéto: Pobyt v Alžírsku bol veľmi zaujímavý a bolo by možné napísať aj knihu. Vyplývali z pre nás nezvyklých podmienok, ako boli vzdialenosti, mentalita a náboženstvo obyvateľstva, jazyková odlišnosť a pod. Domáci mali predstavu, že „tabib“ - lekár, musí liečiť aj zvieratá aj ľudí a túto službu aj žiadali. A tak mi nezostávalo nič, len nosiť so sebou aj veľké množstvo humánnych liekov a podľa možnosti som v odľahlých duároch liečil aj ľudí. Nezabudnem na liečenie mnohých chlapcov pri komplikáciách po nesterilne vykonanej obriezke, pri popáleninách a pod. Až neskôr, pri opätovných návštevách som si uvedomil pozitívny dopad tejto mojej činnosti, pretože som bol prijímaný ako človek, ktorý prináša pomoc. Zvlášť som to pocítil na jeseň v roku 1988, keď došlo vo veľkých mestách k rebéliám a bol vyhlásený výnimočný stav. Domáci mi povedali, aby som sa nebál, že v ich oblasti, kde ma poznajú, mi nikto neublíži, ale aby som nešiel tam, kde ma nepoznajú. Obyvatelia boli vďační a túto vedeli aj prejavíť. Raz v noci som sa vracal z Alžíra a v dosť neobývanej oblasti som videl policajtov, ako stoja pri pokazenom aute. Zastal som a malú chybu na elektrike auta som im opravil. Asi o mesiac ma zastavili iní policajti asi 200 km od bydliska a po nazretí do papierov sa ma spýtali, či som ten doktor z Khemisty, ktorý pomohol v noci ich kolegovi. Bolo to pre mňa milé prekvapenie, ale aj potvrdenie toho, ako bolo braný môj pobyt zo strany domácich. Obdobie expertízy v Alžírsku považujem za veľmi pekné obdobie môjho profesného života, za čo aj ďakujem dnes už nebohému MVDr. Vladimírovi Jakému, ktorý mi veľmi pomohol pri vybavovaní všetkých náležitostí pred nástupom.

MVDr. Alexander Tóth pôsobil v Alžírsku v dvoch cykloch. Prvé pôsobisko bolo mesto Constantine, staré historické mesto s bohatou tradíciou z doby rímskej. Pri nástupe bol povďačný za pomoc a odborné rady Dr. Miklošovičovi a Dr. Schererovi. Oblasť, v ktorej pôsobil sa rozlohou rovnala našim trom krajom. Ku koncu prvého kontraktu veľmi úzko spolupracoval s pedagógmi z VŠV z Košíc, ktorí pôsobili na novovytvorenej Univerzite v Constatine. Počas druhého

kontraktu to bola oblasť Sahary. V priebehu tejto veterinárnej praxe často prichádzal do styku s chovateľmi, medzi ktorých sa bežný človek - cudzinec veľmi ťažko dostával bližšie. Boli to hlavne pôvodní obyvatelia púšte - Tuaregovia.

Veľmi dobré spomienky na trojročný pracovný pobyt v Alžírsku má **MVDr. Miroslav Machajdík**. Výsledky práce hodnotí ako veľmi dobré, s ktorými boli chovatelia spokojní a prístup miestnych obyvateľov, úradníkov, či klientov všeobecne bol veľmi dobrým, ba až priateľský.

Taktiež spomienky dnes už nebohého **MVDr. Františka Flocha** sú len pozitívne. V oblasti kde pracoval bolo viac odborníkov z Československa, okrem veterinárnych lekárov to boli lekári, poľnohospodárski inžinieri, inžinieri iných profesií a spolunažívanie dokonca nazýva rodinným. V sobotu a nedeľu sa často schádzali na pláži, spolu sa radili a morálne podporovali. Keď neboli vhodné poveternostné podmienky, tak spolu robili výlety do okolia, navštevovali pamätihodnosti a robili spoločne veľký saharský okruh.

Dobré i horšie spomienky na pobyt v Alžírsku má **MVDr. Vojtech Kilár**. Na prvom pôsobisku pred ním nebol veterinárny lekár, pracoval bez dopravného prostriedku, býval aj s rodinou v núdzovom ubytovaní na traktorovej stanici blízko čističky odpadových vôd. Aj celá odborná činnosť bola pomerne obmedzená. Na druhom pôsobisku boli pomery priaznivejšie, avšak musel až trikrát meniť byt, keď sa jeho pôvodný zapáčil niektorému domácemu funkcionárovi.

MVDr. Michal Dzurko na expertíze v Alžírsku pracoval na troch miestach. Posledné pracovisko bolo mestečko 1 200 m nad morom, vzdialené 180 km od Alžíra. Nachádzalo sa v hornatom kraji, síce boli tam kopce ale bez lesov, pretože tieto boli počas alžírsko-francúzskej vojny spálené napalmom. Hneď na začiatku mal problémy s ubytovaním a určitý čas býval v hoteli veľmi nízkej úrovne. Taktiež s mzdou to bolo problematické, prvú mzdu dostal až po šiestich mesiacoch po nástupe. Mal aj príjemné skúsenosti pri návšteve Polytechny a veľvyslanectva v Alžíri, kde sa cítil ako na domácej pôde, čo ostro kontrastovalo na podobných inštitúciách počas expertízy v Zambii, kde prevládala arogancia a nadradenosť.

MVDr. Jaroslav Haťapka nemal vážnejšie problémy pri výkone svojej činnosti, s jeho prácou boli alžírski pracovníci spokojní, čoho dôkazom bola ich požiadavka na predĺženie kontraktu po uplynutí dohodnutej trojročnej zmluvy. Prístup zo strany domácich pracovníkov úradov, podnikov bol ústretový, niekedy však dosť pomalý. Chovatelia boli k nemu veľmi priateľskí a vyjadrovali spokojnosť.

Pani **Erika Škvorová**, manželka zosnulého **MVDr. Igora Škvora** nám napísala skúsenosti manželove ale aj svoje v súvislosti s návštevou Alžírsku. Z manželovho podrobného denníka vyčítala aj o historických súvislostiach o mieste pobytu - Maghnii, kde archeológovia našli dôkazy pravekých ľudí a toto mesto slúžilo ako trhové miesto pre regionálnych kočovníkov. A Maghnia je rodisko prvého

prezidenta nezávislého Alžírska. Československí veterinárni lekári mali na celom území Alžírska veľmi dobré meno, pretože vykonali svoju prácu načas a presne, čo u domorodých obyvateľov i odborníkov nebolo zvykom. Pár kilometrov od bytu býval egyptský veterinárny lekár o ktorého služby domorodí obyvatelia vôbec nemali záujem, vždy čakali na Dr. Škvora kým sa vrátil z obvodu, aby ošetril ich choré zvieratá. Mal tam veľmi dobré meno a výhodou bola perfektná komunikácia vo francúzštine a dokonca aj trocha v arabčine. Počas návštevy manželky v novembri 1967 bol zavolaný k chorej krave, boli už pri nej traja veterinárni lekári (nie z Československa), nevedeli stanoviť diagnózu, že sa pravdepodobne „zbláznila“. On diagnostikoval besnotu a pri vykonávaní zákroku sa poranil na ruke. Všetko potrebné zariadil, predstavenými to bolo kladne hodnotené a o prípade sa písalo v regionálnych novinách. Potom pochopiteľne musel absolvovať niekoľko dávkovú antirabickú vakcináciu. Pôvodne plánovali pobyť celá rodina (manželka a dcéra), mali už vybavené všetky formality aj letenky doma, avšak Ministerstvo školstva odmietlo žiadosť o vycestovanie dcéry a to i napriek intervencii a veľkej pomoci Dr. Jakého. Po veľkých peripetiách, zháňaní rôznych povolení a príkazov na návštevu vycestovala manželka. Uvádza skutočnosť, že manželky českých kolegov nepotrebovali toľko povolení a vycestovanie mali jednoduchšie. To, že nemohla tam byť aj rodina, bol dôvod ukončenia zmluvy po 10. mesiacoch. I napriek tomu spomínal na túto etapu života v dobrom a považoval pobyt v Alžírsku za veľkú školu.

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Zambia

Zambijská republika

Autor: MVDr. Pavol Gašpar

Začiatok expertíz 1972

Ukončenie expertíz 1987

Hlavné poslanie expertov:
Tlmenie nákaz,
protozoárnych
a parazitárnych hromadných
onemocnení hosp. zvierat

Rozloha 752 614 km²

Počet obyvateľ'ov (2004) 11 mil.

Hlavné mesto Lusaka

Štátne zriadenie republika

Úradný jazyk angličtina

Administratívne členenie 9 provincií

Slovenskí experti:

L.Benko, J.Bordean, P.Gašpar, M.Dzurko, M.Jeřábek, V.Víťazka

X.4. Pracoval som v ďalekej Afrike, južne od Sahary (P.Gašpar)

Zambia

Nedostatok skúsených a kvalifikovaných odborníkov v rozvojových krajinách predstavoval vážnu prekážku pre urýchlenie intenzifikáciu chovu hospodárskych zvierat a zlepšenie zásobovania obyvateľstva potravinami živočíšneho pôvodu. ČSSR patrila v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia k tým štátom, ktoré spolupracovali s rozvojovými krajinami a poskytovala im technickú pomoc, v rámci ktorej významným spôsobom pôsobili aj veterinárni lekári.

Veterinárna spolupráca so Zambiou sa začala v apríli 1972, keď ma Štátna veterinárna správa MPVŽ SSR vyslala na kontrakt do Zambie. O šesť týždňov ma nasledoval český kolega MVDr. Pavel Hraběta. Keď nový odborník prichádzal na expertízu, čakal ho na letisku v Lusake pracovník čs. obchodného oddelenia zastupujúci Polytechnu, podnik zahraničného obchodu, ktorý asistoval pri získaní vstupného víza do krajiny a pri návšteve zastupiteľského úradu v Zambii, kde každý pracovník, prichádzajúci na dlhodobý pobyt mal povinnosť sa zaregistrovať. V tom čase nebolo na čs. zastupiteľskom úrade obsadené miesto veľvyslanca a jeho post zastupoval chargé d'affaire, ktorým bol neskorší minister zahraničných vecí SR Eduard Kukan.

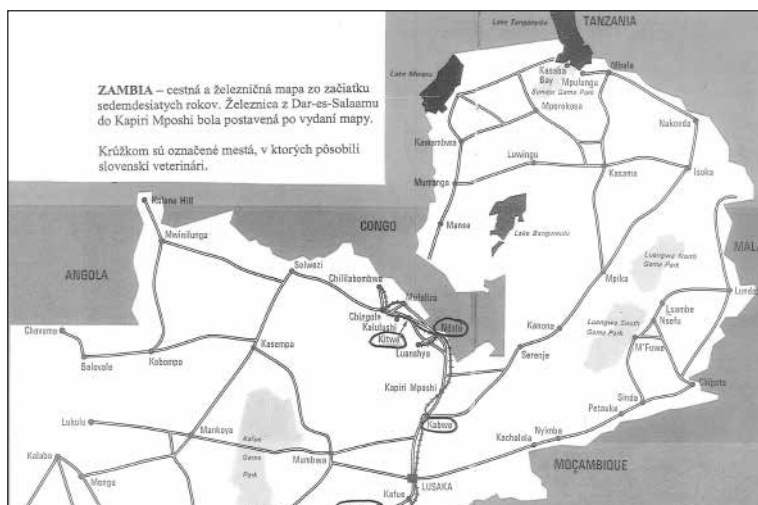
Počas ďalších troch dní ma predstavili na riaditeľstve veterinárnej služby, riaditeľ H.M.Scott ma zaregistroval do Zoznamu veterinárnych lekárov Zambie. Mohol som sa venovať vybavovaniu svojich administratívnych formalít. K nim náležalo

Centrálna veterinárne laboratórium v Mazabuke

Osadenstvo veterinárneho laboratória

Komunikačná mapa Zambie

otvorenie osobného účtu v banke, vybavenie pôžičky vo výške šesťmesačného platu na nákup osobného auta a hotovostnej zálohy vo výške mesačného platu na pokrytie základných výdavkov, než mi bude vyplatená prvá výplata. Potom nasledoval presun do Central Research Station (CRS) v Mazabuke, kam prichádzali všetci noví veterinárni lekári, aby sa oboznámili s lokálnou problematikou skôr, než im pridelia definitívne pracovné miesto v niektorej provincii.

Všeobecná situácia

Republika Zambia leží medzi 9. a 18. stupňom južnej šírky a zaberá plochu 752 000 štvorcových kilometrov, čo predstavuje územie aké má Francúzsko, Švajčiarsko,

Rakúsko a Maďarsko dohromady. Populácia krajiny začiatkom sedemdesiatych rokov bola 4 milióny a rýchlo rástla. V polovici osemdesiatych rokov dosiahla už 6,4 milióna a v súčasnosti sa blíži k hranici 10 miliónov. Zambia leží v tropickom pásme, ale vďaka tomu, že väčšina jej územia sa rozkladá na náhornej plošine vo výške 900 – 2 100 metrov, jej klíma nie je typicky tropická, ale skôr pripomína subtropickú klímu z oblasti Stredozemného mora.

Zambia sa stala 24. októbra 1964 nezávislou republikou v rámci Britského spoločenstva národov a za jej prvého prezidenta bol zvolený Dr. Kenneth D. Kaunda. Politicko-správne je rozdelená na osem provincií, z ktorých najvýznamnejšia je Copperbelt Province, ležiaca na hranici so Zairom. Tu sa nachádzajú jedny z najväčších ložísk medi na svete, ktoré v referovanom období boli zdrojom 95% hrubého národného produktu Zambie.

Z poľnohospodárskeho hľadiska je najdôležitejší pás územia pozdĺž železnice spájajúcej Livingstone na juhu s Ndolou v Copperbelte, kde je situovaná väčšina komerčných fariem, majúcich rozhodujúcu úlohu pri zabezpečovaní potravinovej bezpečnosti krajiny.

Poľnohospodárstvo je zamerané hlavne na produkciu kukurice, ktorej rekordná úroda odhadovaná na 6-7 miliónov 90 kg vriec bola, vďaka mimoriadne priaznivým klimatickým podmienkam, dosiahnutá v roku 1971. Význam kukurice vynikne najmä keď si uvedomíme, že *nshima*, kaša pripravovaná z kukuričnej múky, je pre väčšinu Zambijcov každodenným a často jediným jedlom po celý rok. Z technických plodín štát podporoval záujem o pestovanie slnečnice a produkcia cukrovej trstiny v Nakambala Sugar Estate v Mazabuke stačila pokryť 80 % domácej spotreby cukru. Vynikajúcu kvalitu dosahoval viržínsky tabak, pestovaný vo farmárskom bloku v Mkushi v Centrálnnej provincii a búrske oriešky z plantáží Palambana pri Lusake. V prímestských oblastiach sa ďalej pestovali zemiaky, zelenina a tropické ovocie na priame zásobovanie trhu.

Živočíšna výroba mala široký potenciál pri pastevnom chove dobytka v oblastiach savanového typu, nachádzajúcich sa mimo území zamorených muchou tsetse. Zamorené oblasti pokrývajú asi jednu tretinu celkového územia krajiny, pričom sa často prekrývajú s územím národných parkov a prírodných rezervácií. Žijú v nich početné stáda voľne žijúcich zvierat, ktoré sú významné z turistického hľadiska. Prežúvavce týchto druhov sú rezistentnejšie voči trypanozomiáze ako domáci dobytok, avšak predstavujú prírodný rezervoár nákazy.

Sektor chovu dobytka možno rozdeliť na dve skupiny:

- Moderný sektor vytváralo niekoľko sto komerčných farmárov, väčšinou Európanov, a rozkladal sa hlavne pozdĺž železničnej trate v periurbánnych oblastiach Zambie. V tomto sektore sa chovalo niečo vyše 200 tisíc kusov mäsového a 8 500 kusov mliečneho dobytka, teda asi 15 % z celkového stavu HD (hlavne produktívne plemená a ich kríženci s plemenom afrikaander), avšak produkoval sa tu rozhodujúci podiel tržnej produkcie hovädzieho mäsa

v krajine. Odtiaľto pochádzala tiež celá tržná produkcia mlieka, mäsa ošipaných, oviec, hydiny a vajec. V roku 1972 zaznamenali celkove 72 tisíc kusov HD a 33 tisíc ošipaných zabitých na bitúnkoch pre výkupné organizácie a súkromných mäsiarov.

- Tradičný sektor, zahrňujúci vidiecke oblasti, kde malí a strední farmári chovajú domorodé plemená dobytky (najmä tonga, ngoni – typu zebu a barotse – typu senga). V niektorých provinciách sa nachádzajú veľké stáda kôz, najmä v suchých a muchou tsetse zamorených oblastiach. V Južnej, Západnej a Centrálnnej provincii možno nájsť menšie stáda oviec, ošipaných (Východná provincia) a všeobecne je rozšírený chov hydiny, chovanej na „zadnom dvorci“ pre vlastnú potrebu.

V produkcii mäsa v sedemdesiatych rokoch Zambia nebola sebestačná a asi 20 % potreby sa dovážalo z Botswany. Z ekonomických dôvodov bol však dovoz mäsa zrušený. Neznamenalo to však, že rozdiel pokryla zvýšená domáca produkcia.

Zloženie a počty hospodárskych zvierat:

	FAO 1972	FAO 1984
Hovädzí dobytok	1 350 000	2 400 000
Ovce	37 000	42 000
Kozy	187 000	355 000
Ošipané	92 000	255 000
Jednokopytníky	8 000	1 000
Hydina	6 400 000	19 000 000

Veterinárska služba

Riadiaci orgán veterinárskej služby v Zambii sa nazýva Department of Veterinary and Tsetse Control Services so sídlom v Lusake. Na úrovni provincií ho reprezentovali provinční veterinárni lekári, úsek kontroly tsetse riadili provinční biológovia. V Centrálnnej a Južnej provincii boli miesta veterinárnych lekárov obsadzované aj na úrovni niektorých okresov, v ktorých bol chov hospodárskych zvierat na rozvinutej úrovni. Na nižších stupňoch riadenia zabezpečovali veterinársku starostlivosť veterinárni technici a pomocníci, ktorí vykonávali preventívne zákroky a liečili zvieratá miestnych chovateľov vo vidieckych oblastiach.

Najdôležitejšou úlohou veterinárskej služby bolo tľmenie nákaz hospodárskych zvierat a boj proti antropozoonózam, protozoárnym a parazitárnym chorobám. Okrem tejto činnosti veterinárni lekári poskytovali klinické služby pre rôzne druhy zvierat a poradenskú službu pre chovateľov. Prehliadka mäsa spadala do pôsobnosti hygienickej služby ministerstva zdravotníctva, veterinárski pracovníci ju vykonávali v prípadoch, keď príslušný hygienický personál nebol dostupný.

Orgány veterinárskej služby na provinčnej a okresnej úrovni sídlili vo vlastných budovách, v ktorých sa okrem administratívnych priestorov nachádzala aj am-

Zábery na provinčný veterinárny úrad v Kabwe

bulancia pre malé zvieratá, umožňujúca vykonávať vyšetrenia a chirurgické zákroky. K vybaveniu patrili tiež izolačné kliečky pre psov podozrivých na besnotu, sklady a garáže. Vozový park pozostával obyčajne z 1-2 terénnych vozidiel typu Landrover, niekedy nákladného auta a používali sa tiež súkromné autá a motorky. Na odľahlých obvodoch preukazovali nenahraditeľnú službu bicykle. Vďaka tomu bola služba, aj napriek veľkým vzdialenostiam a nedostatku pohonných hmôt, relatívne mobilná a schopná plniť svoje základné úlohy.

Laboratórna diagnostika sa zabezpečovala v Central Research Station v Mazabuke, vzdialenej 130 km od hlavného mesta Lusaky. Laboratórium založené v roku 1928 malo základné technické a prístrojové vybavenie a okrem diagnostického

Budova Ministerstva pôdohospodárstva a Riaditeľstva veterinárnej služby v Lusake

Laboratórium parazitológie v Mazabuke

laboratória bolo v ňom oddelenie pre výskum chorôb voľne žijúcej zveri, biológie muchy tsetse a umelej inseminácie, ktoré organizovalo kurzy inseminácie pre chovateľov a zabezpečovalo distribúciu hlboko zmrazeného semena (od 8 mliečnych a 9 mäsových plemien). Súčasťou výskumnej stanice bola ďalej experimentálna farma, kde sa vykonával zootechnický výskum, zameraný na zušľachtovanie miestnych plemien dobytká. V CRS Mazabuka sídlilo po niekoľko

Dr. Gašpar pred svojím domom v Mazabuke

desaťročí aj riaditeľstvo veterinárskej služby, ktoré sa presťahovalo do Lusaky až po vojne v päťdesiatych rokoch.

Diagnostické laboratórium malo oddelenie všeobecnej patológie (pitvy, histológia, mikrobiológia, sérológia, diagnostika besnoty), patológie hydiny, parazitológie a oddelenie chémie. Vo výstavbe sa nachádzal komplex nového centrálného laboratória, budovaného v lokalite Mount Makulu v Chilange, vzdialený asi 20 km od Lusaky. Nové laboratórium bude zariadené aj na výrobu vakcín a plánovalo sa, že po dokončení bude uvedené do prevádzky koncom sedemdesiatych rokov.

Vo veterinárskom departmente pôsobil relatívne malý počet odborných pracovníkov. Tabuľkový počet veterinárnych lekárov v štátnej správe, vrátane pracovníkov v diagnostike bol 33, pričom skutočný stav v roku 1972 osciloval medzi 22-25 (pre porovnanie počet veterinárnych lekárov v okrese Senica bol v rovnakom období 50). Kritická situácia bola najmä pri obsadzovaní miest laboratórnych pracovníkov v Central Veterinary Research Station v Mazabuke.

H. M. Scott, riaditeľ veterinárskej služby vo výročnej správe departmentu za rok 1972 uvádza: „Výskum vo Veterinary Research Station v Mazabuke bol počas roka vážne ohrozený pre nedostatok personálu. Činnosť v diagnostickom laboratóriu sa podarilo udržať v prevádzke len vďaka príchodu dvoch veterinárnych lekárov z ČSSR v apríli.“

Okrem štátnych veterinárnych lekárov pracovali v krajine traja súkromní a niekoľko podnikových veterinárnych lekárov, zamestnaných pri veľkých dobytkárskejších a hydinárskych spoločnostiach. Vo veterinárskej službe ďalej pracovalo 365 stredných kádrov rôznej kvalifikácie, z ktorých *livestock officers* (celkový počet 52) mali väčšinou trojročné odborné vzdelanie. *Veterinary assistants* boli obdobou našich veterinárnych technikov a mali dvojročné vzdelanie, ktoré

získali na Mazabuka Veterinary Training School, ktorá od roku 1943 produkovala absolventov výlučne pre potreby departmentu.

Na úseku kontroly muchy tsetse pôsobilo osem vysokoškolsky kvalifikovaných biológov, ktorí riadili činnosť na úrovni provincií a traja z nich pracovali vo výskume. Okrem týchto špecialistov pôsobilo na úseku ďalších 260 pracovníkov, z ktorých väčšinu tvorili asistenti a tsetse skauti, ktorí zabezpečovali odchyt múch v tzv. „picketoch“, vybudovaných na komunikáciách pri priechode zo zamoreného do čistého pásma.

Podľa pôvodu väčšina veterinárnych lekárov pochádzala z Európy a Ázie, v roku 1972 boli len traja zambijskí veterinárni lekári a dvaja končili štúdium na veterinárskej fakulte v Kijeve.

V roku 1974 bolo národnostné zastúpenie veterinárnych lekárov v departmente nasledovné:

Pakistan a India	7
Zambia	5
Veľká Británia	5
ČSSR	2
Poľsko	1
Západné Nemecko	1
Tanzánia	1
Uganda	1
Kanada	1

V uvedenom roku došlo tiež k zmene vo vedení departmentu, keď do funkcie riaditeľa služby po skončení kontraktu H. M. Scotta bol menovaný Georg Akafekwa, prvý Zambijčan, ktorý sa kvalifikoval ako veterinárny lekár (v 1968).

Slovenskí veterinárni lekári, ktorí pôsobili v Zambii

		pôsobisko	funkcia	
Pavol Gašpar	OVZ Senica	CRS Mazabuka	patológ	1972-73
		PVO Kabwe	PVO	1974
		DVO Mazabuka	DVO	1975-77
Ladislav Benko	ŠVÚ Zvolen	CRS Mazabuka	patológ	1975-78
Milan Jeřábek	OVZ Komárno	DVO Kalomo	DVO	1977-80
		ZATCO Zambia	podnik.vet.	1980-87
Michal Dzurko	MsVZ Bratislava	DVO Livingstone	DVO	1979-80
		CRS Mazabuka	vet.hyg.	1980-81
Ján Bordean	OVZ D. Streda	DVO Kitwe	DVO	1981-83
		SfR Kitwe	súkr.vet.	1984-85
Vladimír Víťazka	OVZ Žiar/Hron.	PVO Ndola	DVO	1983-86*

* emigroval

PVO - provincial veterinary office (provinčná veterinárna správa)
provincial veterinary officer (provinčný veterinárny lekár)
DVO - district veterinary office (okresná veterinárna správa)
district veterinary officer (okresný veterinárny lekár)
ZATCO – Zambia Agriculture & Trading Cooperative
SfR Kitwe – Southfork Ranch Kitwe – súkromný ranč

Zverozdravotná situácia

Jednou z hlavných úloh veterinárskej služby v sedemdesiatych rokoch bola likvidácia pľúcnej nákazy dobytká. Nákaza bola zavlečená pri ilegálnych presunoch dobytká z Angoly v roku 1970 a rozšírila sa po celej Západnej provincii, kde ohrozovala 380 tisíc kusov dobytká. Opatrenia na potlačenie nákazy, ktoré riadil a organizoval tím FAO, pozostávali z rozsiahleho sérologického vyšetřovania stád a očkovania pomocou vakcíny T 1. Pozitívne reagujúce zvieratá boli na mieste zabité a majiteľom bola vyplatená náhrada.

Ojedinelé ohniská nákazy na hraniciach s Angolou v roku 1976 boli zlikvidované v priebehu dvoch mesiacov. Eradikačná kampaň a udržiavacie opatrenia trvali niekoľko rokov a ich dôsledným uplatňovaním sa podarilo pľúcnu nákazu úplne zlikvidovať.

Slintačka a krívačka sa najčastejšie vyskytovala v Južnej a Centrálnej provincii medzi domorodým dobytkom. Jej výskyt predstavoval bezprostredné nebezpečenstvo pre najproduktívnejšiu dobytkársku oblasť, nachádzajúcu sa na komerčných farmách pozdĺž železničnej trate, spájajúcej juh so severom. Prvým opatrením pri vypuknutí SLAKu bolo vytvorenie kordónu okolo ohniska infekcie. Kordón sa vytvoril z veterinárnych asistentov, rozmiestnených vo vzdialenosti 1,5 km od seba. Bývali v stanoch, boli zásobovaní potravinami a ich úlohou bolo zamedziť presunom zvierat z ohniska nákazy a tiež vykonávať dezinfekciu prechádzajúcich osôb.

Po typizácii vírusu a získaní potrebného množstva vakcíny sa pristúpilo k vakcinácii zvierat v ohnisku a ochrannom pásme. Pôvodcom nákazy býval vírus typu SAT 1 a 2. Jediné ohnisko, v ktorom sa vyskytol typ O, bolo na hranici s Tanzániou.

V roku 1975 vzniklo ohnisko nákazy v Kazungule v Južnej provincii, kde sa stretávajú hranice Zimbabwe, Botswany a Namíbie (Caprivi Strip) s územím Zambie. Vírus bol typizovaný ako SAT 2 a jeho zdroj sa nepodarilo presne určiť. Je možné, že súvisel s migráciou stád byvolov, sústavne prechádzajúcich cez rieku Zambezi z južnej strany, hľadajúcich nové pastviny.

Výskyt SLAK v Zambii sa dáva do súvislosti s voľne žijúcimi byvolmi (*Syncerus caffer*), o ktorých sa predpokladá, že sú rezervoárom vírusu. Zo zoškrabov z pharyngeálneho tkaniva týchto zvierat v Národnom parku Kafue sa podarilo izolovať vírus SAT 1 a SAT 2.

Ďalšia vlna SLAK vypukla v júni 1979 v okrese Livingstone v Južnej provincii

medzi domorodým dobytkom, ale jej výskyt neprekročil hranice provincie. Zavedenie protinákazových opatrení naším veterinárnym lekárom zabránilo síce jej rozšíreniu na dobytok na komerčných farmách, ale obmedzenie presunov dobytká spojené so stratami z jeho predaja vyvolalo nevôľu, najmä medzi komerčnými farmármi v oblasti. To spôsobilo, že vedenie departmentu muselo túto situáciu riešiť.

Počas obdobia dažďov v sezóne 1973-74 došlo k rozsiahlej vlne zmetaní pri dobytku na komerčných farmách, spôsobených vírusom horúčky doliny Rift. Zvieratá, ktoré prekonali túto infekciu, získavajú imunitu, pravdepodobne doživotnú. Vnímateľné zvieratá, pokiaľ nie sú teľné, možno zaočkovávať 6-8 týždňov pred nástupom obdobia dažďov.

Besnota sa vyskytovala sporadicky po celej krajine, najčastejšie v okolí veľkých miest a najviac v predmestských štvrtiach Lusaky. Psy boli najčastejšie postihnutým druhom, ale nákaza sa vyskytovala aj pri voľne žijúcich zvieratách, najmä šakaloch. Opatrenia spočívali v kontumácii psov v ohniskách, v povinnej a bezplatnej vakcinácii a odstrelé túlavých psov, ktoré boli hlavným vektorom nákazy.

V podmienkach rančového chovu dobytok zotrúva na pastvinách voľne počas celého roka. Pastviny sú zamorené kliešťami, ktoré prenášajú anaplazmózu, pirop plazmózu, ricketziózu (heartwater) a theileriázu. Ich aktivita sa stupňuje počas obdobia dažďov a jedinou účinnou ochranou proti nim sú kúpele v akaricídnych roztokoch. Komerční farmári kúpali dobytok v týždennom intervale počas celého roka. Takáto prax umožňovala chovať importované zvieratá, ktoré mali vyššiu úžitkovosť ako miestne plemená. Zlyhanie v režime protikliešťových kúpeľov má však za následok prepuknutie niektorej z chorôb prenášaných kliešťami, končiace zvyčajne uhynutím zvierat. Najväčšie straty spôsoboval heartwater, proti ktorému sa používal režim kúpania v 5-5-4 dňových intervaloch a terramycín na plošnú inokuláciu a liečbu.

Existuje viac dôvodov, ekonomických i organizačných, pre ktoré je systém kúpania dobytká vhodnou chovateľskou metódou primárne na komerčných farmách. Domorodý dobytok, ktorý sa nikdy nekúpala, sa vyznačuje značným stupňom odolnosti proti týmto chorobám. Ak sa dobytok raz začne kúpať, túto odolnosť stráca a pri prerušení režimu kúpania mu hrozí prepuknutie niektorej z chorôb, prenášaných kliešťami.

Department prevádzkoval rad dip-tankov (zariadení na kúpanie dobytká) a sprejovacích uličiek vo vidieckych oblastiach, v ktorých boli vykonané nasledovné počty kúpeľov/postrekov:

1972	1974
2 507 774	2 179 852

V roku 1972 bolo v tradičnom sektore vo Východnej provincii vykonaných 1 160 000 protikliešťových kúpeľov v zariadeniach patriacich veterinárnemu departmentu, ako súčasť opatrení v boji proti East Coast Fever.

Horúčka východného pobrežia (East Coast Fever), theileriáza spôsobená *T. parva*, sa v 1972 vyskytovala pri hraniciach s Malawi a Tanzániou. Spôsobovala veľké hynutie dobytky vo Východnej provincii. V rokoch 1976-1977 došlo k vzplanutiu nákazy v 56 nových ohniskách. Prepuknutie nákazy bolo vždy sprevádzané vysokou mortalitou. V roku 1976 uhynulo 2 000 zvierat v dvoch oblastiach a okolo 600 v jednom z ďalších ohnisk. Kontrolné opatrenia spočívali v obmedzení presunov zvierat a v zintenzívnení proti-kliešťových kúpeľov, čím sa darilo nákazu udržať na východ od rieky Luangwa.

V období dažďov v 1977-78 asi 4 000 kusov hovädzieho dobytky uhynulo v Južnej provincii na Corridor Disease (tropická theileriáza), o ktorej sa predpokladalo, že sa v nej nevyskytuje. Nezdary pri kontrole tejto nákazy sa pripisujú nedostatočným znalostiam o jej epizootológii v miestnych podmienkach a tiež možnej rezistencii kliešťov na používané insekticídy. Ďalšia okolnosť, ktorá by mohla viesť k rozširovaniu tejto nákazy, je nedostatok dip-tankov na aplikáciu akaricídnych prostriedkov. Napr. na 290 tisíc HD vo Východnej a Severnej provincii je k dispozícii len 74 takýchto zariadení. K tomu ďalej pristupuje neochota chovateľov dodržiavať pravidelné intervaly pri kúpaní dobytky, veľké vzdialenosti pri hnaní dobytky k dip-tankom a tiež nedostatok akaricídnych prostriedkov, ako dôsledok zhoršenia finančnej situácie v krajine.

Brucelóza je rozšírená po celej krajine. Vyskytuje sa na komerčných farmách a aj medzi tradične chovaným dobytkom. Organizovaný program tlmenia brucelózy neexistuje, sérologické vyšetrovanie na mliečnych farmách a v stádach tradične chovaného dobytky sa robí prevažne v rámci prieskumov. Vyšetrením 1 856 mliečnych kráv v okrese Mazabuka sa zistilo 109 pozitívnych kusov, t.j. 5,9 % z okresného stáda. Prieskumom pri mäsovom dobytku z komerčných fariem sa zistila incidencia 4,8 %. Výsledky svedčia, že nákaza je prítomná a vyžaduje si veterinárnu pozornosť.

Používanou chovateľskou praxou je vakcinácia jalovičiek proti brucelóze vo veku 6-8 mesiacov vakcínou B19, na potlačenie vlny zmetaní sa používa vakcína s označením 45/20.

V rámci kampane sa vykonávala tuberkulinácia mliečnych a mäsových stád na komerčných farmách. Výskyt tuberkulózy bol všeobecne nízky, vyšší výskyt sa zaznamenal tam, kde sa dobytok pásol v blízkosti voľne žijúcich stád antilop zvaných čierna lechwe.

V rokoch 1977-78 došlo v Zambii k rozšíreniu hemorhagickej septikémie, ktorá sa dovtedy vyskytovala len veľmi sporadicky. Apríli 1978 bolo hlásených vyše 10 000 úhynov a straty v maloobchodnej cene mäsa sa odhadovali v rozpätí 7 mil. dolárov. Navyše, karanténne obmedzenia platné pre celú Južnú provinciu zapríčinili nedostatok mäsa nielen v hlavnom meste, ale aj v iných oblastiach krajiny. Veterinárny department vypracoval program kontroly choroby pomocou profylaktickej vakcinácie dobytky v ohrozených oblastiach. Pre začiatok Zambia dostala 120 000 dávok vakcíny z veterinárneho výskumného ústavu Soba v Char-

tume, pre budúcnosť sa počíta s miestnou produkciou formalizovanej vakcíny za asistencie UNDP - FAO.

Najnebezpečnejšou nákazou ošipaných je africký mor prasiat, ktorý je endemický vo Východnej provincii a vyskytuje sa tiež na malawijskej a mozambickej strane hraníc. Tento fakt značne komplikuje snahu o jeho eradikáciu v Zambii a účinné riešenie si nevyhnutne vyžaduje medzinárodnú koordináciu. Ochranné opatrenia spočívajú prakticky v zákaze vývozu živých ošipaných a čerstvého mäsa z postihnutej časti provincie a zákazu pohybu zvierat vo vnútri zamorených oblastí. Poverení veterinárni asistenti vykonávajú veľmi prísnu kontrolu vývozu zvierat a mäsa na veterinárnom kontrolnom stanovisku na moste cez rieku Luangwa. Prepustené je len mäso uvarené, čím sa darí udržať nákazu v tej časti provincie, ktorá leží na sever od rieky.

Africký mor ošipaných teda veľmi vážne brzdí rozvoj produkcie ošipaných vo Východnej provincii, kde sa nachádza 66 % z celkovej populácie ošipaných (asi 55 tisíc), chovaných vo voľných podmienkach v tradičnom sektore. Celkovú eradikáciu nákazy komplikuje veľký výskyt afrických prasiat bradavičnatých, považovaných za rezervoár vírusu. Snahou veterinárnej služby je preto zabrániť ich styku s domácimi ošipanými pomocou oddelených pastvín.

Ďalšou veľkou úlohou zambijskej veterinárnej služby je boj proti vnútorným parazitom všetkých druhov zvierat, ktoré najmä v tradičnom sektore sú parazitmi doslova premorené.

Rozšírená je fasciolóza, spôsobovaná parazitom *Fasciola gigantica*. Podľa údajov departmentu z roku 1972, konfiškácie pečeni na bitúnkoch sa pohybovali u dobytká z komerčných chovov od 13 do 23 %, zatiaľčo v tradičných chovoch v Západnej a Východnej provincii boli hodnoty v rozpätí 52-54 %. Niektoré pramene uvádzajú oveľa vyššie percento, pohybujúce sa od 90 do 98 % v tradičnom sektore, kde sa nevykonáva dehelmintizácia dobytká.

Skúsenosti z prehliadky mäsa na bitúнку v Mazabuke, kde bolo konfiškovaných takmer 40 % pečeni dobytká z komerčných fariem, tiež indikujú vysoký výskyt tohto ochorenia. Na jednej komerčnej farme sa zaznamenal aj prípad akútnej fasciolózy, pri ktorom došlo k značnému úhynu mladého dobytká. Nemoc sa podarilo dostať pod kontrolu po odčervení a úprave terénu pri napájadle, kde bol biotop medzihostiteľských slimákov.

Paramphistomóza sa vyskytuje u prevažnej väčšiny jatočného dobytká a snáď neexistuje farma, kde by sa táto helmintóza nevyskytovala.

Reprodukciu dobytká silne ovplyvňuje nedostatočná výživa, najmä v tradičnom sektore, kde neexistuje prikrmovanie dobytká, ako je to zvykom na mnohých komerčných farmách. Svoju rolu zohrávajú tiež vírusové a bakteriálne nákazy a slabá hygiena pôrodov.

Špecifickým africkým problémom bola infekčná epididymitída a cervikovaginitída, v Európe neznáma pohlavná choroba dobytká, ktorá sa v Zambii objavila po 2. svetovej vojne a odvtedy sa vyskytuje v hlavných oblastiach chovu dobytká.

V produkčnom okrese Mazabuka sme v rokoch 1975-76 vykonali depistáž epivagu, ako sa tam choroba nazýva, formou klinického vyšetrenia semenníkov u býkov v 33 mäsových a 10 mliečnych stádach. Epivag má v okrese endemický charakter a u býkov sa prejavuje zväčšením a fibróznou induráciou nadsemenníkov. V roku 1975 sme vyšetřili 801 plemenných býkov, z ktorých 34 bolo pozitívnych (4,2 %). V nasledujúcom roku bolo vyšetřených 783 býkov a pozitívne boli už len štyri (0,5 %). K poklesu došlo v dôsledku vyradenia pozitívnych býkov z plemenitby. Pravidelné klinické vyšetřenia býkov sa javia ako účinný spôsob kontroly tejto nákazy.

Patologický materiál získaný pri eradikácii epivagu histologicky vyšetřoval dr. Benko, patológ v CRS Mazabuka, ktorý po návrate z expertízy použil získané výsledky na vypracovanie svojej kandidátskej dizertačnej práce.

Najdôležitejším zverozdravotným problémom v Zambii bola a i naďalej ostáva trypanozomiáza, ohrozujúca až 50 % populácie hovädzieho dobytku. Existencia rozsiahlych tsetse pásiem a rozširovanie chovu dobytku majú za následok, že v mnohých oblastiach žije dobytok v tesnej blízkosti múch tsetse. Táto situácia si vyžaduje nepretržitú pozornosť veterinárnej služby.

Základom boja proti trypanozomiáze sú pravidelné a rozsiahle kampane, pri ktorých sa vyšetřujú krvné nátery a zisťuje sa stupeň infekcie v postihnutých stádach. Pri pozitívnom výsledku sa všetky zvieratá v stáde inokulujú niektorým z liečebných prípravkov. V oblastiach, kde nebezpečenstvo nákazy býva trvalé, ošetruje sa dobytok pomocou preventívnych prípravkov. Diminazene aceturate (BERENIL) je najčastejšie používaným liečebným prípravkom. Aplikuje sa v dávke 3,5 mg/kg a napriek dlhodobému používaniu sa nevyskytovali problémy s jeho rezistenciou. Isometamidium chloride (SAMORIN) v dávke 0,5mg/kg sa používa na preventívne účely. Aplikovaný v trojmesačných intervaloch poskytuje spoľahlivú ochranu aj v zamorených oblastiach. V roku 1974 sa v Zambii vykonalo 400 tisíc liečebných a 280 tisíc preventívnych aplikácií.

V Zambii je muchou tsetse zamorených 245 000 štvorcových kilometrov (päťkrát rozloha Slovenska), teda asi tretina územia. Zo štyroch vyskytujúcich sa druhov muchy tsetse je *Glossina morsitans* ďaleko najrozšírenejším a najdôležitejším druhom.

Kontrola tsetse v Zambii sa principiálne zameriava na kontrolu trypanozomiázy pri dobytku. Spavá choroba u ľudí je menší problém a opatrenia proti nej sa vykonávajú len v Severnej a Severozápadnej provincii. Na porovnanie uvádzame údaje z roku 1974:

- prípady spavej nemoci u ľudí: 214 prípadov
- dobytok liečený na trypanozomiázu: 680 393 kusov.

Hlavné operácie proti muche tsetse sa vykonávajú vo Východnej, Centrálnej, Južnej a Západnej provincii, ktoré sú zároveň oblasti s vysokou koncentráciou dobytku. Používajú sa dve hlavné metódy – eradikácia múch pri použití insekticídov

a prevencia pomocou konštrukcie bariér a udržiavania existujúcich línií medzi zamorenými a čistými oblasťami.

Keďže takmer celá Zambia je schopná poskytnúť vhodné prostredie pre *G. morsitans*, vedie sa neustály boj nielen pri vytlačaní múch z oblastí, do ktorých sa nemali rozšíriť, ale aj pri ich udržiavaní v rámci existujúcich hraníc.

Aby sa zabránilo šíreniu múch, budujú sa na hraniciach zamoreného a čistého pásma bariéry. Pozostávajú z dvoch paralelných plotov, vzdialených od seba na 5 km, medzi ktorými je v šírke 1-2 km vyčistená vegetácia. Zo strany zamoreného pásma sa nachádza *game fence* (plot divej zveri), sedem stôp (210 cm) vysoký, postavený z vertikálnych stĺpikov z miestneho tvrdého dreva, spojených 7 linkami pružného oceľového drôtu. Na strane čistého pásma sa nachádza *cattle fence* (dobyččí plot), tiež z tvrdého miestneho dreva, ale spojený 5 linkami obyčajného železného drôtu a 5 stôp (150 cm) vysoký. Priestor s vyčistenou vegetáciou sa obyčajne nachádzal na strane plotu pre divé zvieratá.

Medzi plotmi na vyčistenej strane sa pohybuje poľovník, ktorý zastrelí každé zviera, ktoré prenikne do priestoru medzi plotmi. V roku 1972 bolo celkove zastrelených 1 850 veľkých zvierat, medzi nimi 60 slonov, 160 byvolov a zvyšok boli rôzne druhy antilop. Najviac narušiteľov bolo v Južnej (643) a Východnej (380) provincii.

V Zambii sa nachádza 1 250 km bariér a ročne sa postaví/opraví asi 150 km plotov a od vegetácie vyčistí 200 štvorcových km terénu. Nevýhodou tejto metódy je vysoká finančná náročnosť.

Správne udržiavaná bariéra znemožňuje styk dobytká s voľne žijúcou zverou a bráni prenikaniu múch do čistého pásma. Prechod cez bariéru zo zamorenej do čistej oblasti je možný len cez tzv. pickety, na ktorých tsetse skauti skontrolujú všetkých chodcov, cyklistov a motorové vozidlá a pochyťajú muchy, ktoré ich sprevádzajú. Týmto opatrením sa zabráni tzv. mechanickému prenosu muchy.

Akčný rádius muchy tsetse je len 300 metrov, ale pri mechanickom prenose môže preniknúť hlboko do čistého pásma, najmä ak uvažíme, že ju priťahujú čierne, teplé a pohyblivé predmety (rezervná pneumatika na kapote landrovera, domorodec na bicykli a pod.). Na prechodoch sú vytvorené pickety, čo sú boxy o veľkosti 3x3x2,5 m, ktorých kostra je opletená sieťovinou, používanou na okná proti hmyzu. Do boxu vstúpi dvermi chodec alebo cyklista, a tsetse skaut pochyťá do sieťky muchy, ktoré ho sprevádzajú. Potom druhými dvermi vystúpi do čistej zóny. Pri automobiloch sa na cestnej závore pochyťajú muchy nachádzajúce sa na a vo vnútri vozidla a nasprejuje sa priestor pod blatníkmi. Až potom sa otvorí závera a vozidlo môže pokračovať v ceste.

V roku 1972 existovalo v Zambii 251 takýchto picketov, cez ktoré mesačne prechádzalo 3 700 chodcov/vozidiel a skauti v každom z nich v priemere chytili 400 múch tsetse každý mesiac.

Ak došlo k prieniku múch do nezamorených oblastí cez nekompletné alebo prelomené bariéry, alebo keď muchy začnú ohrozovať zaľudnené oblasti, používajú sa na ich eradikáciu insekticídne postreky.

Pozemné mechanizované postreky sa vykonávajú po predchádzajúcej úprave terénu z traktorových vozidiel UNIMOG (model 411), na ktorých je umiestnená 750 litrová nádrž a vysokovýkonný rozprašovací prístroj Platz. Postreky sa vykonávajú počas suchého obdobia, obvyčajne od júna do novembra. V čase mojej expertízy sa na ne používala 5 % emulzia DDT v dávke 100 kg insekticídu na 1 kilometer štvorcový. Na ťažko dostupných miestach, ako napr. na brehoch potokov, sa na postreky využívajú prenosné striekačky (*knapsack spraying*), ktoré obsluhujúci personál nesie na chrbte (obdoba vinohradníckych striekačiek).

Letecké postreky sú najúčinnnejšie a sú vhodné na ošetrovanie väčších plôch. Na postrekovanie sa používajú lietadlá Beech Baron, opatrené 360 litrovými nádržami. Insekticídny prípravok sa čerpadlom vháňa do výfuku, z ktorého je motorovými plynmi strhávaný a rozprašovaný až do šírky 200 metrov. Postrek sa opakuje štyrikrát v trojtýždňovom intervale a používal sa naň 16 % roztok Endosulphonu v dávke 10 litrov na 1 kilometer štvorcový. Ročná kapacita leteckých postrekov bola 2 600 km štvorcových a bola dvakrát väčšia ako kapacita pozemných postrekov. Lietadlá a personál vykonávajúci postreky patrili spoločnosti Rural Air Services. Aj do budúcnosti sa počíta s leteckými postrekmi ako kľúčovou metódou v boji proti muchám tsetse.

Veterinárska služba mala neľahkú úlohu pri ochrane zdravia zvierat a zabezpečovaní rozvoja živočíšnej výroby za situácie, v ktorej Zambia hľadala zdroje potravín pochádzajúce predovšetkým z domácej produkcie. Napriek rôznym ťažkostiam si zhostila svojej úlohy dobre a v mnohých aspektoch mohla slúžiť za príklad aj iným úsekom štátnej správy.

Platové podmienky počas kontraktu

V uzatvorenej pracovnej zmluve som mal uvedenú výšku platu v čiastke 3 768 kwacha (ďalej K) ročne, čo bol plat pre veterinárneho lekára v prvom roku praxe. V čase nástupu na expertízu som mal 10 rokov praxe a prináležal mi plat 5 609 kwacha, ktorý mi po predložení dokladu o dĺžke praxe po polroku priznali aj so spätnou platnosťou. V roku 1974 zaviedli príplatok za nevykonávanie súkromnej praxe všetkým veterinárnym lekármi, teda aj tým, čo pracovali v diagnostike, vo výške K 1 600 ročne. Začiatkom druhého polroka 1975 sme zažili príjemné prekvapenie, keď došlo k zvýšeniu plátov veterinárnych lekárov v departmente (kompenzácia inflácie) na K 6 540 + K 2 000 ročne. Tento plat bol definitívny až do konca môjho kontraktu.

Ročný príjem veterinárneho lekára K 5 609, z ktorého treba vychádzať počas prvých dvoch rokov kontraktu, predstavoval mesačne v prepočte na doláre čiastku asi 655 US\$. Keď odpočítame K 95 na dane a K 60 na nájomné, ostáva nám čiastka K 500, z ktorej sa odvádzalo zálohovo K 65 pre Polytechnu. Z ostatku, t.j. z K 435 bolo možné transferovať čiastku vo výške 30 % z hrubého zárobku mesačne, teda K 195 na svoje konto v Živnostenskej banke. V tuzexových bonoch to predstavovalo TK 1 900. Po zvýšení platu, vzhľadom na vyššie ceny a aj odvody, sa transferovaná čiastka zvýšila, ale len mierne.

Z prvého trojročného kontraktu sa nezachoval doklad o záverečnom vyúčtovaní. Z vyúčtovania za obdobie 1. 12. 1974 – 30. 6. 1977 (dovolenka a druhý kontrakt) vyplýva, že v mesačných odvodoch som Polytechne poukázal K 1 207 a pri záverečnom vyúčtovaní bolo treba ešte doplatiť K 1 452. Obe tieto čiastky v dolároch predstavujú 3 332 US\$, v čom je započítaný aj odvod z gratuity na konci kontraktu vo výške 20 % z platu, ktorá predstavovala veľmi významnú súčasť zárobku experta.

Povedzme, že expert mesačne transferoval valuty v hodnote 2 000-2 400 bonov, čo bolo 10-12 tisíc Kčs. Bolo to veľa alebo málo? V tom čase celkový príjem veterinárneho lekára na Slovensku sa mohol pohybovať v rozmedzí 4-6 tisíc Kčs v závislosti na funkcii, pri započítaní prémie, cestovného a stravného paušálu, odmien za pohotovostné služby a iných príplatkov. Je evidentné, že expert zarobil asi dvojnásobok toho, čo by dostal za rovnaké obdobie doma. Pracoval však v ťažkých klimatických podmienkach, vystavený zvýšenému zdravotnému riziku, často v odlúčení od rodiny a v cudzom spoločenskom a jazykovom prostredí. Ten rozdiel bol rozhodne viac než zaslúžený.

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Mozambik

Mozambická republika

Autor: MVDr. Pavol Gašpar

Začiatok expertíz 1982
Ukončenie expertíz 1994
Hlavné poslanie expertov:
Laboratórna diagnostika nákaz,
parazitárnych a ostatných onemocnení
hosp. zvierat v Centrálnom veterinár.
laboratóriu v Mazabuke

Rozloha 799 380 km²
Počet obyvateľov (2004) 18,6 mil.
Hlavné mesto Maputo
Štátne zriadenie republika
Úradný jazyk portugalcina
Administratívne členenie 10 provincií
a mesto Maputo

Slovenskí experti:

P.Gašpar, A. Jonášek, V.Jordánová, J.Mitterpák, J.Sciranka

Mozambik

Mozambik sa rozkladá medzi 10° a 26° južnej šírky na juhovýchodnom pobreží Afriky. Hraničí s Tanzániou, Malawi, Zambiou, Zimbabwe, Juhoafrickou republikou a Swazijskom. Na východe tvorí hranicu Indický oceán. Celková rozloha krajiny je 771 123 štvorcových kilometrov (15 krát rozloha Slovenska), ktorú obýva zhruba 10 miliónov obyvateľov.

Hlavné mesto Maputo (populácia 500 tisíc) sa do roku 1976 nazývalo Lourenco Marques. Leží excentricky v južnom cípe krajiny a je v ňom významný prístav, ktorý slúži na zásobovanie Johannesburgu a zlatých baní v jeho okolí. Mesto sa vyznačuje modernosťou, bolo budované bez priestorového obmedzenia a s ľahkou európskou architektúrou. Má bohatú vegetáciu, je výstavné, má široké triedy až 10 km dlhé a pravidelný pôdorys. Často sa nazývalo „Paríž trópov“. Po získaní nezávislosti ho veľmi zanedbali.

Mozambik je republika, ktorá získala nezávislosť od Portugalska 25. júna 1975. Jej prvým prezidentom sa stal Samora Moises Machel, ktorý po atentáte na dr. Eduarda Mondlaneho v 1968 sa stal veliteľom národno-oslobodzovacieho hnutia FRELIMO. Portugalské úrady odovzdali moc do rúk Frelima postupne a pokojne, na rozdiel od svojej bývalej kolónie Angoly bez väčších a dramatických udalostí.

Frelimo sa stalo vedúcou spoločenskou silou v krajine a uskutočňovalo úlohy a ciele, ktoré vytýčila pod jeho vedením národno-oslobodzovacia revolúcia. Organizovalo miestnu správu prostredníctvom svojich členov, ktorí v nej pracovali. Frelimo tiež vykonávalo a zaisťovalo výber, umiestnenie a výchovu kádrov, vykonávajúcich činnosť v štátnom aparáte. V Mapute bola škola na výchovu pracovníkov správneho aparátu.

Keď bolo jasné, že Portugalsko Mozambik neudrží, začal masívny odchod Portugalcov, zahraničných organizácií a firiem z krajiny. V priebehu roka odišlo z krajiny 300 tisíc Portugalcov, lietadlami i loďami. Boli to ľudia, ktorí pracovali v riadiacich funkciách v štátnej správe a v hospodárskej oblasti, súkromní podnikatelia, majitelia fariem a výrobných podnikov. Na opustené miesta neexistovala okamžitá náhrada, preto kádrová politika mladého štátu sa zamerala na politicky vhodných absolventov stredných škôl, ktorí absolvovali jednoročný kurz pre riadiacich pracovníkov a boli pridelení na uprázdnené riadiace funkcie systémom ad hoc. Keďže im chýbala odborná spôsobilosť i praktické skúsenosti, krajina čelila masívnej organizačnej neschopnosti a byrokratickej strnulosti.

Ak k tomu pripočítame ekonomický kolaps (v tom období bol Mozambik spolu s Etiópiou najchudobnejšou krajinou na svete), stav občianskej vojny, ktorá eskalovala, a ťažké klimatické podmienky, dostaneme obraz situácie, v akej pracovali kooperanti, prichádzajúci do Mozambiku v rámci rozvojovej pomoci.

Z administratívneho hľadiska je krajina rozdelená na jedenásť provincií, ktoré sa ďalej delia na 35 oblastí a tieto zasa na okresy. Niektoré správne jednotky sú

veľmi rozsiahle a so zlými komunikáciami, čo sťažuje administratívne riadenie. Schéma administratívneho rozdelenia krajiny na obr. 4.

Štruktúra živočíšnej výroby

Poľnohospodárstvo v Mozambiku sa podieľa na tvorbe takmer polovice hrubého národného produktu a zamestnáva okolo 80 % práceschopného obyvateľstva. Podiel živočíšnej výroby dosahuje len 2,5 % z celkovej poľnohospodárskej produkcie, avšak jej úloha je veľmi významná pri zabezpečovaní výživy obyvateľstva bielkovinami živočíšneho pôvodu. Prvoradé miesto v tomto sektore pripadá chovu hovädzieho dobytká.

Celkový stav hovädzieho dobytká v Mozambiku bol 1,3 mil. kusov (1979), ktoré sú nerovnomerne rozptýlené po 770 tisíc štvorcových kilometroch povrchu krajiny. 70 % dobytká sa nachádza južne od rieky Save v provinciách Maputo, Gaza a Inhambane. Zvyšok je hlavne v provinciách Zambézia a Tete, zatiaľčo v Sofale, Manice, Nampule, Niasse a Cabo Delgado je len asi 11 % národného stáda.

V krajine sa ďalej nachádza 106 tis. oviec, 535 tis. kôz, 120 tis. ošípaných a 17,5 mil. hydiny, chovanej prevažne veľkovýrobnou technológiou a patriacej komerčnej hydinárskej organizácii.

Najvýznamnejším odvetvím živočíšnej výroby je chov dobytká, ktorý je zároveň aj tradičnou činnosťou domorodého obyvateľstva. Stavy dobytká v Mozambiku vzrástli 2,2 krát za ostatných 34 rokov, v súčasnosti (1983) sú však zhruba o 100 tisíc nižšie ako v roku 1973. Dobytok sa nachádza v troch rozdielnych sektoroch s odlišným spôsobom vlastníctva a rôznou úrovňou chovu. Tieto sú štátny, súkromný a rodinný (tradičný) sektor.

Vyššie 70 % národného stáda je v rukách rodinného sektoru a takmer jeho tri štvrtiny sa nachádzajú na juh od rieky Save. Priemerná veľkosť stáda je okolo 10 ks zvierat a najväčšie stáda sa nachádzajú v provinciách Maputo, Gaza a Tete. Väčšina zvierat na juhu krajiny je plemenného typu LANDIM, zatiaľčo ANGONI prevláda v provincii Tete na severe.

Štátny sektor vzrástol rapídne po znárodnení fariem vlastnených Portugalcami po získaní nezávislosti v roku 1975. V súčasnosti 14 % národného stáda sa nachádza na štátnych farmách, najviac v provinciách Zambézia, Maputo, Gaza, Sofala a Nampula. Veľkosť fariem značne kolíše a stavy dobytká sa pohybujú od niekoľko sto do vyše desať tisíc kusov.

V súkromnom sektore sú stavy dobytká ekvivalentné štátnemu sektoru (14 %) a farmy tohto typu sa nachádzajú najmä v provinciách Zambézia a Maputo.

Hlavným dôvodom na koncentráciu dobytká v rodinnom sektore na juhu je výskyt muchy tsetse v severných provinciách, ktorou sú zamorené dve tretiny krajiny, a ktorá sa rozšírila do istej miery aj južne od rieky Save.

V roku 1979 bolo jatočne spracovaných takmer 53 tisíc kusov dobytká, čo predstavuje 4 % z národného stáda. Je to o 40 % menej ako v roku 1973 a za hlavnú príčinu možno považovať závažné nedostatky v marketingovej štruktúre.

Jednotlivé sektory sa na jatočných dodávkach podieľali rôzne, súkromný 4 %, štátny 7 % a rodinný sektor 2 % z celkového obratu stáda.

Špecifickým problémom ovplyvňujúcim situáciu je fakt, že v provinciách na juh od rieky Save je väčšina majiteľov dobytky neprítomná počas dlhých období, kedy pracujú v juhoafrických baniach, ponechávajú tak starostlivosť o dobytok na ženy a deti. Keďže rozhodnutia, týkajúce sa predaja dobytky sú vyložené mužskou záležitosťou, ich neprítomnosť prakticky znemožňuje predaj dobytky na jatočné účely.

Treba si však uvedomiť, že poplatky za prenájom prístavu v Mapute (v tom čase mal 57 žeriavov a bol jedným z najväčších prístavov na svete) a nábor pracovnej sily do zlatých baní v oblasti Johannesburgu predstavujú hlavný zdroj príjmu v tejto agrárnej krajine. Platí to stále, i po získaní nezávislosti, a v tomto kontexte je predaj dobytky na spracovanie marginálnou záležitosťou. Navyše, počet kusov dobytky určuje spoločenské postavenie ich majiteľa v miestnej komunite. Preto je logické, že zbavovať sa ho by bolo nelogické.

Pozícia baníka v juhoafrických zlatých baniach je vytúžená práca. O tom najlepšie svedčia dlhé rady pred náborovým strediskom, ktoré kandidáti neopúšťajú ani v noci. V nich sa spí, varí a najmä sa trpezlivo čaká. Odmenou sú peniaze, za ktoré si vracajúci sa baník nakúpi plné nákladné auto tovaru, na vrchu ktorého tróni nová ligotavá motorka. Sociálny status príslušnosti k vyššej spoločenskej triede dokladá listrový oblek a neklamným poznávacím znamením je klobúk a la profesor Higgins z filmu *My fair lady*.

Veterinárska služba

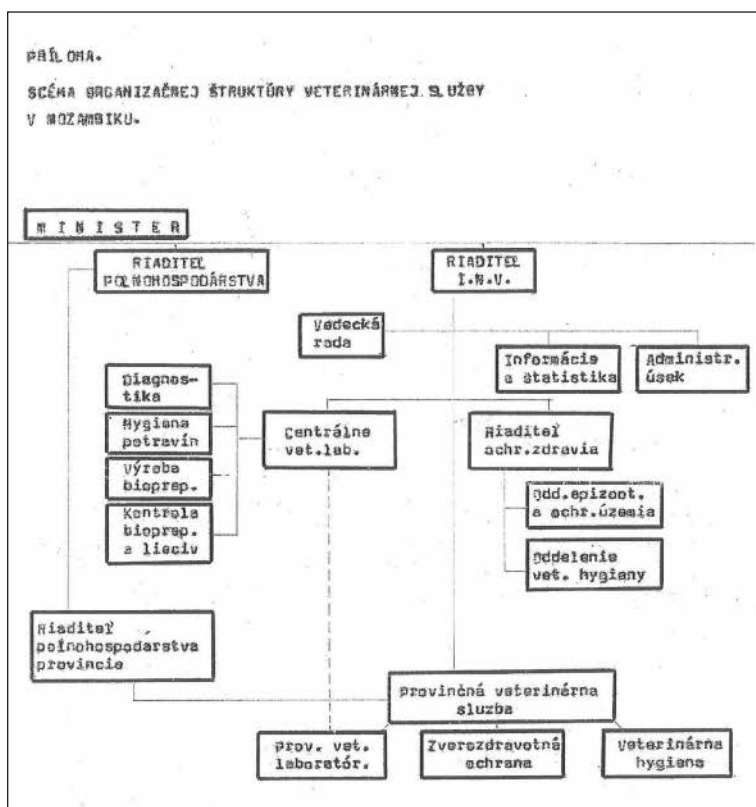
Organizáciu a riadenie štátnej veterinárskej služby vykonáva Instituto Nacional de Veterinária (I.N.V.) so sídlom v Mapute, ktorý je začlenený do organizačnej štruktúry ministerstva poľnohospodárstva (pozri schému).

Riaditeľkou služby v referovanom období je Célia Maria da Silva Jordão, Licenciado en Medicina Veterinária, talentovaná absolventka veterinárskej fakulty v Mapute. Je povšimnutiahodné, že väčšina miest na I.N.V. a miest vedúcich oddelení na veterinárskom ústave je obsadená ženami.

Riaditeľke služby je podriadený:

1. sanidad (Lucia da Souza) - úsek ochrany zdravia, pozostávajúci z oddelení epizootológie a hygieny potravín, cez ktorý sa zabezpečuje riadenie terénnej služby,
2. centrálné veterinárne laboratórium.

Na úrovni provincie je veterinárska služba organizačne podriadená riaditeľovi *Direcção Provincial de Agricultura* (DPA), teda šéfovi provinčnej poľnohospodárskej správy a v odborných záležitostiach riaditeľke I.N.V-u. Vo väčšine provincií nie sú systemizované miesta veterinárnych lekárov obsadené pracovníkmi s vysokoškolskou kvalifikáciou (ktorí v organizačnej štruktúre patria do tzv. *departamento técnico*) a zastávajú ich stredoškoláci.

Organizácia riadenia veterinárnej služby

Na úrovni okresov sa poskytujú služby pozostávajúce hlavne z očkovania proti anthraxu, sneti šelestivej, brucelóze a besnote. Službu zabezpečuje strednotechnický personál a prirodzeným strediskom na poskytovanie služieb rodinnému sektoru je dip-tank. Je to miesto, kam prichádza dobytok na protikliešťové kúpele. V krajine je asi 400 takýchto dip-tankov spravovaných I.N.V-om, v ktorých v 1981 bolo vykonaných pozoruhodných 17,7 mil. kúpeľov dobytka.

Vo výrobných jednotkách štátneho sektoru pracuje rad podnikových veterinárnych lekárov, ktorí nespádajú pod organizačné a odborné riadenie I.N.V-u. Ich zodpovednosť vyplýva z legislatívy a príslušných predpisov. V súčasnej dobe pracuje v Mozambiku na rôznych úsekoch činnosti okolo 70 veterinárnych lekárov (40 v okolí Maputa), z ktorých asi 30 je mozambickej národnosti. Na Afriku značný počet je dôsledkom fungovania veterinárskej fakulty, ktorá existuje v Mapute v rámci Univerzity Eduarda Mondlaneho.

Schematický prehľad organizačnej štruktúry veterinárnej služby je na obr.č.1.

Centrálne veterinárske laboratórium sa zameriava na diagnostiku chorôb zvierat a na výrobu biopreparátov. Diagnostické laboratórium má nasledovné oddelenia: patológiu, bakteriológiu, sérológiu, virológiu, parazitológiu, chémiu, toxikológiu

Instituto nacional de veterinaria v Mapute

a hygienu potravín. Výroba biopreparátov je orientovaná hlavne na produkciu vakcín proti sneti šelestivej, anthraxu, brucelóze (S 19), besnote a iných, v závislosti na potrebe a nákazovej situácii. Vyrába sa tu tiež PPD tuberkulín a niektoré antigény, potrebné na laboratórnu diagnostiku.

Centrálne laboratórium sa nachádza v spoločnom areáli s riaditeľstvom I.N.V-u a tiež s veterinárskou fakultou. Je umiestnené v modernej jednoposchodovej budove, má dobré technické vybavenie, kvalifikované personálne obsadenie a je účinnou a fungujúcou jednotkou. Na úrovni vysokoškolských kádrov pracuje v laboratóriu 13 zamestnancov (1981), z ktorých šesť je mozambickej národnosti.

V súčasnosti je úsilie vedenia služby zamerané na vybudovanie provinčných veterinárskych laboratórií v oblastiach s vyššou úrovňou živočíšnej výroby. Jedno takéto laboratórium už existuje v Chimoio (provincia Manica). Rozsahom činnosti je porovnateľné s našimi okresnými laboratóriami. Menšie laboratóriá (s jedným zamestnancom) existovali ešte v provinciách Sofala, Gaza, Nampula a Zambézia.

Nákazová situácia

Príslušné oficiálne miesta pripúšťajú, že 70 % úhynov dobytka v Mozambiku je v dôsledku chorôb prenášaných kliešťami a výskytu trypanozomiázy.

Piroplazmóza, anaplazmóza a rickettsiáza (heartwater) sú rozšírené po celej krajine. Ich význam je obzvlášť dôležitý v štátnom a súkromnom sektore, kde sa akaricídne kúpele praktizujú v pravidelných intervaloch. Kúpanie v akaricídnych roztokoch síce chráni zvieratá, ale musí sa vykonávať permanentne a správne, čo platí najmä pre chov európskych plemien. Akékoľvek zlyhanie protikliešťového režimu má za následok prepuknutie choroby.

V rodinnom sektore sú pravdepodobne značné rozdiely v náchylnosti, ktoré závisia od účinnosti akaricídnych roztokov a záujmu chovateľov o kúpanie dobytky v miestach, v ktorých sú vybudované dip-tanky. Dobytok, ktorý sa veľmi málo kúpe, alebo sa nekúpe vôbec, má pravdepodobne celkom solídnu preimunitu a jej zmeny budú závisieť od fluktuácie v populácii kliešťov a od presunov zvierat z oblastí s nízkym do oblastí s vysokým rizikom infekcie.

East Coast Fever (horúčka východného pobrežia) sa vyskytuje v oblasti Angónie v provincii Tete na hraniciach s Malawi, kde spôsobuje značné straty.

Trypanozomiáza dobytky sa vyskytovala na území Mozambiku severne od rieky Save, avšak v roku 1939 bolo zaznamenané veľké hynutie dobytky v okolí Massangeny, južne od rieky a muchy tseze sa našli v tejto oblasti v roku 1942. Medzi 1947 a 1969 tsetse pokročila vyše 100 km južne do provincie Inhambane a trypanozomiáza je teraz endemická v tejto oblasti. Hlavným vektorom nemoci je *Glossina morsitans*, ale vyskytuje sa tiež *G. pallidipes*, najmä v provinciách Manica, Zambézia a Nampula. Rezervoárom trypanozom je voľne žijúca zver v národných parkoch a rezerváciách, najmä divé svine, byvoly, antilopy (najmä kudu) a hrochy.

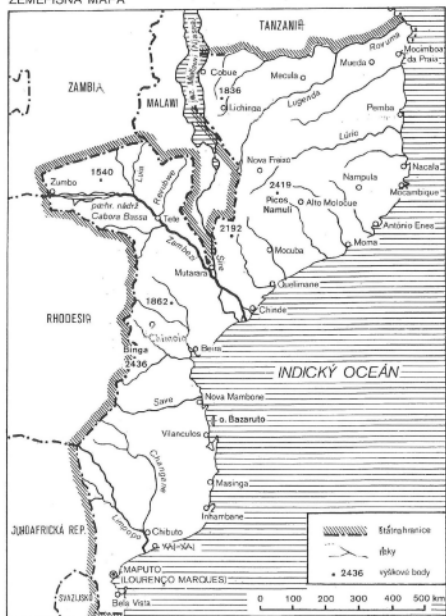
Na liečbu trypanozomiázy sa používa Berenil (v 7 % konc. a dávke 7mg/kg), profylaktické prípravky Samorin/Trypamidium (v 2 % konc. a dávke 0,5 mg/kg) sa aplikujú v oblastiach, v ktorých sa vyskytuje mucha tsetse a poskytujú dlhšie trvajúcu ochranu. Oba prípravky však neriešia trypanozomiázu u ošípaných (*T. simiae*), ktorá je neliečiteľná.

Slintačka a krívačka je endemická v západnej časti provincie Maputo a Gaza, na hraniciach s Krugerovým národným parkom v Juhoafrickej republike. Nákazu spôsobuje vírus typu SAT 1 a SAT 2. Na hraniciach provincií Sofala a Zambézia existuje endemické ohnisko, z ktorého bol izolovaný vírus typu O. Nákaza bola do tejto oblasti zavlečená v tridsiatych rokoch s dobytkom importovaným z Brazílie. V roku 1977 nákaza spôsobená typmi SAT 1 a SAT 2 prenikla do vnútra provincií Gaza a Maputo a v polovici roku 1980 sa dostala až do blízkosti Xai-Xai. Vírus izolovaný zo všetkých ohnisk po júni 1978 bol typizovaný ako SAT 2.

Ochranné opatrenia spočívajú v systematickej vakcinácii mliečneho dobytky v intervale 3-4 mesiace v oblastiach s vysokým rizikom, v závislosti od dostupnosti vakcíny. Podobným spôsobom sa očkujú aj mäsové stáda, zapojené do štátnych dodávok mäsa. Zavádzajú sa tiež opatrenia obmedzujúce presuny zvierat a ich predaj, avšak počas suchého obdobia dochádza k značným presunom v dôsledku hľadania pastvín a vody, ktoré nie je možné kontrolovať.

Tuberkulóza je významnou chorobou v niektorých oblastiach, obzvlášť v oblasti Mombone v provincii Inhambane, na okolí Quelimane v Zambézii a v provincii Nampula. Prevalencia v oblasti Mombone je okolo 10 %. Zvieratá pozitívne reagujúce pri tuberkulinácii sú zabité. V súkromnom a štátnom sektore sú zvieratá zabité bez kompenzácie, v rodinnom sektore sú nahradené novými. Ako miesto na vpich tuberkulinu sa používa ľavá podchvostová riasa, pravá ostáva ako kontrola pri posudzovaní tuberkulinačnej reakcie.

ZEMEPISNÁ MAPA

ADMINISTRATÍVNE DELENIE

Mapa Mozambiku

Administratívne delenie Mozambiku-mapa

**Rozšírenie Glossina morsitans
na juh od rieky Save v 1947 – 1969.**

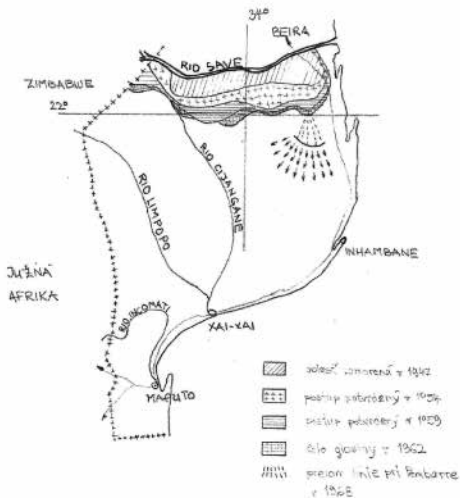
(cit. Rafael (1973), An.Serv.Vet.Moz. 17/49, 427)

Mapa – rozšírenie Glossina morsitans

**Rozšírenie Glossina morsitans
na juh od rieky Save v 1947 – 1969.**

(cit. Rafael (1973), An.Serv.Vet.Moz. 17/49, 427)

Mapa – rozšírenie Glossina morsitans

Brucelóza je závažným problémom v Mozambiku, najmä v južnej časti krajiny. Ostatné prieskumy indikujú prevalenciu 13-14 % v provinciách Gaza a Maputo, 15 % v Sofale, 8 % v Zambézii a 3 % v Nampule. Vakcína B 19 sa vyrába v centrálnom laboratóriu a používa sa na vakcináciu jalovičiek vo veku 6-8 mesiacov na väčšine fariem a vo všetkých sektoroch. V mliečnych stádach sa zavádza program sérologického vyšetřovania a separácie pozitívne reagujúcich zvierat.

Besnota sa vyskytuje vo všetkých oblastiach Mozambiku, s najväčšou incidenciou v Nampule, Zambézii a Mapute. V roku 1979 bolo potvrdených 21 prípadov besnoty u ľudí.

Vakcína sa vyrába v centrálnom laboratóriu, očkovanie psov je povinné a je bezplatné.

Sneť šelestivá sa považuje za značne rozšírenú a každoročne sa vykonáva bezplatná povinná vakcinácia. Anthrax, na druhej strane, sa vyskytuje veľmi sporadicky, avšak vakcinácia ostáva i naďalej povinná.

Africký mor ošipaných (ASF) sa vyskytol v roku 1960 vo vidieckej oblasti Mutorara v provincii Tete. Po ňom nasledovali ohniská v mestských a predmestských oblastiach Tete, Quelimane, Beiry a Nampuly. Ostatné ohnisko bolo zaznamenané v Nampule, päť rokov po výskyte nákazy v Beire a štyri roky po jej výskyte v endemickej oblasti Angónia (provincia Tete). Keďže ošipané nemožno chovať v oblastiach zamorených muchou tsetse, je kontrola výskytu ASF v oblastiach s dostatkom vedľajších poľnohospodárskych produktov významnou úlohou veterinárskej služby, pretože bravčové mäso tu môže predstavovať najdôležitejší zdroj živočíšnych proteínov.

Parazitárne ochorenia, reprezentované širokou škálou pôvodcov, majú svoj vplyv na úžitkovosť hospodárskych zvierat. Fasciolózu spôsobuje len jeden druh, *Fasciola gigantica* (medzihostiteľ *Limnea natalensis*). Invázny proces u definitívneho hostiteľa (dobytka) zaznamenáva dva vrcholy. Prvý na konci obdobia dažďov pri prechode do obdobia sucha (máj až september) a druhý v polovici obdobia dažďov (január). V podmienkach Mozambiku je potrebné vykonať tri dehelmintizácie v priebehu roka. Výskyt fasciolózy je pomerne nízky na pobrežných rovinách, viac sa vyskytuje v hornatejších oblastiach vnútrozemia.

Z parazitujúcich nematód je najrozšírenejším druhom *Oesophagostomum radiarum*, spôsobujúce mnohopočetné nodulárne zmeny v stene čreva. *Heamonchus spp.* je ďalším parazitom, vyvolávajúcim zdravotné poruchy najmä u mladých zvierat.

Cysticercóza a echinokokóza predstavujú závažný problém pre zdravie ľudskej populácie. Na mestskom bitúnku v Mapute sa zistila celková incidencia cysticercózy na úrovni 2,2 % a echinokokózy dokonca na 75 %.

Choroby hydiny odrážajú chovateľskú úroveň, technológiu chovu v ktorej sa hydina chová, úroveň výživy a ochrany pomocou vykonávanej vakcinácie.

V rodinnom sektore sa bežne vyskytuje pseudomor hydiny (NCD) a jeho šírenie ovplyvňujú presuny hydiny za účelom predaja. Domorodec s veľkým okrúhlym košom na nosiči bicykla plným hydiny patrí ku koloritu afrického vidieka rovnako, ako interné parazity k hydine pochádzajúcej zo zadného dvorca.

Nákazová situácia pri komerčnej hydine je podobná, ako na iných miestach s rovnakou technológiou na svete. Z chorôb, s ktorými sa veterinárni lekári v Mozambiku stretávajú, treba okrem NCD spomenúť Markovu obrnu, leukózu, salmonelózu, diftériu, kokcidiózu a široké spektrum vnútorných parazitov.

Slovenskí veterinárni lekári, ktorí pôsobili v Mozambiku

Augustín Jonášek	OVZ Topolčany	DPA Quelimane, dept. técnico	1982-86
Ján Sciranka	OVZ L. Mikuláš	Maputo – po troch mesiacoch sa vrátil domov zo zdravotných dôvodov	1982
Pavol Gašpar	OVZ Senica	DPA Quelimane, prov. laboratórium	1982-85
Jozef Mitterpák	ŠVÚ Michalovce	Maputo, veterinárska fakulta	1985-87
Viera Jordánová	ÚEVM Košice	Maputo, centrálné vet. laboratórium - vydala sa do Portugalska	1989-94

Technická spolupráca s Mozambikom na veterinárskom úseku začala v roku 1981, teda sedem rokov po získaní nezávislosti. Po odchode Portugalcov bol citeľný odliv odborníkov i na úseku veterinárskej služby. Chýbali najmä ľudia s laboratórnou skúsenosťou, ktorí by naštartovali zámer I.N.V-u, vybudovať menšie veterinárske laboratória na provinčnej úrovni.

V období 1981-82 prišlo do Mozambiku v dvoch etapách celkove 8 čs. veterinárnych pracovníkov, ktorí mali posilniť terénnu službu a pracovať tiež v provinčných laboratóriách. Za týmto účelom I.N.V. obsadil zamýšľané posty dvojicou epizootológ + laboratórny pracovník a vyslal ich do provincií Tete a Zambézia. V Tete, pri hraniciach so Zambiou a Malawi, pracovali Česi v zložení 1 veterinárny lekár a 1 laboratórny technik, v Quelimane sme boli v slovenskom tíme obaja veterinárni lekári. Ostávajúci traja českí kolegovia boli umiestnení v Mapute, jeden ako poradca riaditeľky a dvaja ako epizootológovia (na riaditeľstve a mestskom zariadení). Dr. Sciranka bol pridelený do provincie Inhambane. Na miesto však nenastúpil a po troch mesiacoch strávených v Mapute Mozambik opustil zo zdravotných dôvodov.

Slovenskí a českí veterinárni lekári pôsobili i na veterinárskej fakulte v Mapute (doc. Hájovská – anatómia, doc. Jurášek - parazitológia, dr. Halouzka - patológia) a ďalší v priebehu času prichádzali (prof. Bartko, prof. Dobšínský

s manželkou, viacerí pedagógovia z UVL v Košiciach, ale aj českí veterinárni lekári). Okrem početnej skupiny čs. veterinárnych lekárov v prvej polovici osemdesiatych rokov pracovali v Mozambiku lesní a stavební inžinieri, lekári, zootechnici a v pivovare v Beire skupina českých technikov.

V Quelimane sme prichádzali do kontaktu s pestrú plejádou zahraničných odborníkov, z ktorých spomeniem sovietskych učiteľov a vojenských poradcov, dánsky tím architektov, geológov z NDR, talianskych lekárov, švédsky tím elektrikárov, početnú skupinu kubánskych poľnohospodárov, ďalej kooperantov z Veľkej Británie, Portugalska, Bulharska, Brazílie, Chile a iných krajín.

Situáciu snáď najlepšie dokreslí pozorovanie, že v jedálni hotela Chuabo v Quelimane, kde všetci kooperanti prichádzajúci do provincie Zambézia boli na istý čas ubytovaní, sme počas obeda napočítali príslušníkov 17-tich národností, ktorí pracovali ako kooperanti v rámci rozvojovej pomoci.

Pôsobisko Quelimane, provincia Zambézia

Miestom môjho pôsobenia počas kontraktu v Mozambiku bolo Quelimane, administratívno-správne centrum provincie Zambézia, kde som priletel 5. augusta 1982 leteckou linkou z Maputa.

Mesto je postavené na ľavom brehu rieky Rio de Bons Sinais, asi 30 km od jej ústia do Indického oceánu. V Quelimane je námorný prístav a svojim počtom obyvateľov (60 tisíc) bolo štvrtým najväčším mestom v Mozambiku. V meste nie je väčší priemysel, ale v jeho okolí sa rozprestierajú obrovské štátne a súkromné plantáže, prevažne zamerané na pestovanie kokosových paliem. Jedna z nich, BOROR, je vôbec najväčšou kokosovou plantážou na svete. Dopravná sieť v provincii je málo rozvinutá, navyše automobilová doprava na väčšie vzdialenosti sa vykonáva len v kolónach s vojenským sprievodom a preprava osôb mimo provinciu a do Maputa sa uskutočňuje výlučne letecky.

Vzhľadom na zemepisnú polohu (18° južnej šírky) a nulovú nadmorskú výšku je podnebie v Quelimane tropické, t.j. horúce a vlhké, s najvyššími teplotami medzi októbrom a aprílom (30-33° C). V tejto časti roka býva výrazné obdobie dažďov, ktoré je najintenzívnejšie medzi decembrom a marcom. V dôsledku tropických teplôt a vysokej relatívnej vlhkosti podnebie v Quelimane je „práčovňového typu“ a ťažko sa znáša.

Krátko pred mojím príchodom bol v Quelimane v exile dnešný prezident Zimbabwe Robert Mugabwe, ktorý tam vydržal tri mesiace a potom požiadal mozambického prezidenta, aby ho preložil do Maputa s odôvodnením, že podnebie v Quelimane je nezdravé a teda nevhodné na dlhší pobyt. Mozambický prezident mu vyhovel.

Po príchode som dočasne býval v hoteli Chuabo, do doby kým sa neuvoľní primerané ubytovanie, garantované v kontrakte. Môj slovenský kolega v tom čase už býval v trojizbovom rodinnom dome s malou záhradkou. Začiatkom októbra mi prideliť trojizbový byt v bytovke na druhom poschodí, ktorý po

predchádzajúcom nájomníkovi potreboval menšie opravy a vymaľovanie. Po mnohých urgenciách na domovej správe bol byt po troch mesiacoch uvedený do zodpovedajúceho stavu a odovzdaný na nasťahovanie. Za normálnych okolností by uvedené práce nemali trvať viac ako jeden týždeň (i s rezervou), ale to by nesmelo byť v Mozambiku.

Základný nábytok bol vyrobený u miestneho stolára podľa vlastného návrhu, chladnička, matrace, deky, kuchynské náradie a iné vybavenie boli zabezpečené prostredníctvom I.N.V-u v Mapute a zaslané do Quelimane. Než zásielka prišla, poležala si niekoľko týždňov v sklade na letisku v Mapute. Za ten čas posteľná bielizeň a uteráky stihli splesnivieť tak, že sa ich už nikdy nepodarilo vyprať.

Zásobovanie potravinami

Kto chcel nakupovať potraviny, musel byť členom tzv. potravinovej kooperatívy. Po zaplatení členského poplatku dostal legitimáciu a určili mu predajňu, v ktorej mohol nakupovať. Legitimácia neumožňovala nakupovať v inej predajni.

Zásobovanie potravinami bolo počas celého kontraktu základného charakteru. V provincii, na rozdiel od nového systému zásobovania v Mapute, sa pri nákupe nezohľadňoval počet rodinných príslušníkov kooperanta. Znamenalo to, že keď som bol sám, mohol som kúpiť rovnaké množstvo potravín, ako keď sme boli štyria. Systém nebol pridelový, ale bol limitovaný čo do množstva i frekvencie. Napríklad, mohli sme kúpiť 5 kg ryže alebo cukru raz za desať dní (veľmi skoro však prídely klesli na 3 kg). Neznamenal to však, že desaťdňový interval bol zaručený. Keď napr. loď s ryžou meškala dva mesiace, ryža просто nebola a mali sme smolu. Ostatný spotrebný tovar sme nakupovali v tej istej predajni a jeho sortiment bol elementárny – toaletný papier, zápalky, detergent na umývanie riadu, ceruzky. Raz dlho ležali na polici pekné rysovacie potreby pôvodom z NDR, ktoré však nikto z kooperantov nepotreboval a pre domácich boli drahé.

Možno konštatovať, že začiatkom roka 1983 bola zásobovacia situácia v Quelimane najpriaznivejšia, pretože sa dali viac-menej pravidelne kúpiť ryža, cukor, cestoviny, olej, čaj, kondenzované mlieko a bol dostatok hovädzieho mäsa. Ku koncu roka sa situácia zhoršila, obchod bol aj niekoľko mesiacov prázdny a ubúdalo aj mäso. V prvom polroku 1984 zlá situácia pokračovala, prídely mäsa poklesli na 1 kg na mesiac a v dôsledku sucha a veľmi nízkych úradných cien nebola na trhu takmer žiadna zelenina a ovocie. V druhej polovici roka, v nadväznosti na dodávky potravín, ktoré Mozambik dostal v rámci medzinárodnej pomoci na zmiernenie následkov hladomoru v oblastiach postihnutých záplavami, sa aj v Quelimane dočasne zlepšilo zásobovanie ryžou, múkou, cestovinami, po viac než roku sa objavilo kondenzované mlieko a v dôsledku zavedenia novej cenovej politiky miestni obyvatelia začali predávať na trhu ovocie a zeleninu. Zlepšenie však netrvalo dlho, lebo v roku 1985 sa situácia opäť zhoršila, bol nedostatok ryže, múky, cestovín, oleja, mäsa sa takmer úplne vytratilo (za päť mesiacov

jedno kilo). Základom našej stravy sa stali ryby, krevety, maniok, varené zelené banány, teda produkty miestnej tržnice.

Alkoholické nápoje boli tiež veľmi úzky profil. Ich nedostatok obmedzoval dokonca rozvoj spoločenských stykov. V priebehu roka to v našom obchode vyzeralo asi takto:

Veľká noc – jedna fľaša miestneho trojhviezdičkového brandy.

1. máj – štyri fľaše piva (z pivovaru v Beire – nepasterizované).

Po deviatich dňoch v útrobach lode evidentne skysnuté, ale dobre vychladené sa aj tak vypilo.

Deň nezávislosti – jedna fľaša vodky.

Vianoce – jedna fľaša bieleho portugalského vína, ktoré než prišlo sa zlomilo.

Takže nič moc. Čajom sa ten nedostatok daľ ťažko nahradiť. Všetko sa dalo kúpiť v „loja franca“ (po našom Tuzex) v Mapute (vzdialenosť 1200 km) za doláre alebo juhoafrické randy. Situáciu si preto ľudia riešili po svojom. Dáni si objednávali plný letecký kontajner zo zásielkového obchodu v rodnom Dánsku, Rusi zasa vodku občas fasovali po svojej linke (tú ale ľahko vypili aj na individuálnej báze a jej spravodlivé delenie občas vyvolalo až manželskú roztržku) a domáci Mozambičania si vedeli vyrobiť „kačasu“, pravú a nefalšovanú lavórovicu.

Mäso, pivo a pálenka sa dali zohnať aj ináč, ale to sa musela usporiadať oficiálna akcia. Kubánci takto oslavovali výročie útoku na kasárne Moncada, Rusi výročie Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie a Dáni nakoniec vymysleli, že oni budú oslavovať narodeniny svojej kráľovnej. Hoci nikto neveril, že im to prejde, ale prešlo to.

Treba ešte dodať, že na takéto oficiálne oslavy sa pozývali vedúce politické osobnosti provincie a nesmeli sa tiež zabudnúť na ľudí z odboru zásobovania, ktorí mali pod palcom rozdeľovanie potravín. Nepozvať provinčný establišment by sa považovalo za neodpustiteľné spoločenské *faux pas*.

Ešte krátka zmienka o cigaretách. Spočiatku sa predávali cigarety rôznych značiek, vyrábané z miestneho tabaku, ktoré boli cenovo prispôsobené pre všetky skupiny obyvateľstva. Najvyššia kategória mala medzinárodnú kvalitu a navyše, pre nás boli veľmi lacné. Drahšie cigarety boli s filtrom, lacnejšie bez filtra a slúžili ako ľudová cigareta. Všetky sa však dali fajčiť, lebo tabak z juhu Afriky je vynikajúci a Mozambik nebol v tomto ohľade výnimkou. Keď sa začala zhoršovať zásobovacia situácia, nastali zlé časy aj pre fajčiarov. Cigarety sa z obchodov vytratil, ale stále boli na čiernom trhu, ktorý sa volal „kandonga“, hoci podraželi. Keď už neboli iné, dobré boli aj krátke a bezfiltrové s charizmatickým názvom Tam-Tam. To bola pravá Afrika! Skutočná bieda pre fajčiarov nastala, až keď sa cigarety stratili aj z čierneho trhu. Potom ostávali už len dve možnosti - „loja franca“ v Mapute (ako už vieme, vzdialená 1 200 km) alebo prestať fajčiť. Ešteže si bolo z čoho vybrať.

Bezpečnostná situácia

Vojensko-politická situácia v provincii Zambézia sa začala zhoršovať od augusta 1982, kedy do provincie prenikli opozičné ozbrojené skupiny, nazývané *bandos armados*. V dôsledku ich činnosti sa voľný pohyb v krátkom čase obmedzil na oblasť asi 60 km severne od Quelimane. Smerom na juh sa dalo ísť až po riekku Zambezi. V dôsledku intenzifikácie aktivít *bandos armados* sa severná zóna začala zmenšovať a na konci kontraktu (1985) nebola širšia než 20-30 km. Na jeseň 1984 bolo prepadnuté Luabo, dôležité centrum na rieke Zambezi (Sena Sugar Estate – trstinové plantáže a cukrovar) a pokračovala infiltrácia v oblasti južne od Quelimane. Začiatkom 1985 bola nepriateľská činnosť lokalizovaná na 30 km severne od mesta a z južnej strany boli zaznamenané nájazdy na farmy a plantáže vzdialené 80 km od Quelimane.

V rámci možností sme vykonávali výjazdy do terénu a nebolo zvláštne, že navštívené miesto bolo deň predtým terčom útoku, alebo že útok bol zavčas ráno a keď sme prišli, ešte horeli domy. Bude znieť paradoxne, ale šťastie stálo na našej strane vďaka tomu, že na DPA vládol absolútny chaos pri prideľovaní transportu. Napríklad, podľa rozpisu sme mali ísť brať vzorky, ale ráno sme sa dozvedeli, že auto už odišlo, lebo viezlo zemiaky matke istého provinčného funkcionára. Keby fungoval harmonogram, mohli sme sa priplísiť rovno do centra bojovej akcie, lebo farma, ktorú sme išli navštíviť, bola toho rána prepadnutá. A takéto šťastie stálo na našej strane veľa krát.

Vojensko-politická situácia nielenže zvyšovala osobné riziko, ale v prvom rade znemožňovala vykonávať prácu na miestach, kde ju bolo najviac treba, teda na poľnohospodárskych podnikoch v provincii. Netreba zdôrazňovať, že pre štát sa s tým spájali ďalekosiahle ekonomické dôsledky. Malé poľnohospodárske projekty roztrúsené v teréne boli ľahkým vojenským cieľom a obľúbeným terčom na likvidáciu. Ak na projekte pracoval kooperant, dostal jasne najavo, že tam končí a má sa pobrať preč. Ak si myslel, že to nemyslia vážne, alebo veril, že to ustojí, nabudúce ho napríklad uniesli a žiadali výkupné. Ak bol tvrdohlavý a príliš lipol na svojom projekte, pri ďalšom prepade už žiadne nabudúce byť nemuselo. Aj to sa stalo. Nuž, nedráždi tigra holou rukou!

Doprava

Predpokladalo sa, že súčasťou činnosti laboratória bude odber materiálu pri prieskumoch a hromadných akciách v teréne. Za týmto účelom I.N.V. poskytol nové vozidlo Toyotu Landcruiser, ktorú sme dostali na konci decembra 1982. Veterinárska služba na úrovni provincie bola však podriadená riaditeľovi DPA, ktorý rozhodol, že Toyota bude slúžiť všetkým oddeleniam úradu a bude sa prideľovať na základe písomnej požiadavky. Je len logické, že vozidlo slúžilo v prvom rade záujmom riaditeľstva a jeho osud sa naplnil o jeden a pol roka, keď pri jednej z havárií sa mu rozbil chladič. Pre absolútny nedostatok náhradných dielov ostalo odvtedy nepojazdné.

Laboratórium malo viac úžitku z iného vozidla, zo starého Mitsubishi, ktoré patrilo terénnej veterinárskej službe. Hoci bolo viac pokazené ako pojazdné, často poslúžilo i laboratóriu. V ostatných dvoch rokoch mu síce nešli svetlá ani smerovky (čo nikomu neprekážalo), na podlahe hrdza vyžrala diery s výhľadom na vozovku, ale najmä tomu vozidlu nefungovali brzdy(!), dokonca ani ručná. Napriek tomu sa jazdilo, teda maximálne štyridsiatkou a zastavovalo sa buď do kopca, šikmo o stenu alebo prosto na dojazd. Klaksón sa nahradzoval búchaním rukou na dvere. Stav staručkého veterána nás nesmel odradiť, ak sme chceli robiť svoju prácu. A pokiaľ sme nikoho nezrazili, nebáli sme sa ani polície. Tam sa nekontrolovalo, či máte platnú STK-čku.

Čo sa osobnej dopravy týka, nemali sme auto ani motorku, dokonca v meste nebolo možné kúpiť ani bicykel. Takže do úvahy neprichádzalo ani používanie vlastných vozidiel na služobné účely. Keď sme chceli ísť na pláž k Indickému oceánu (30 km), museli sme požiadať niektorého z našich lepšie situovaných priateľov. Rusi to však neboli. Dáni či Angličania áno.

Organizačné začlenenie a výkon činnosti

Veterinárska služba v provincii organizačne patrila pod *Direcção Provincial de Agricultura* (DPA), kde bola včlenená do oddelenia zvaného *departamento técnico*. Tu zabezpečovala:

- zverozdravotnú ochranu,
- veterinárnu hygienu,
- provinčné veterinárne laboratórium.

Činnosť spadajúcu pod prvé dve zarážky zabezpečoval v spolupráci s personálom oddelenia dr. Jonášek, ktorého pôsobenie sa odvíjalo od epizootologickej situácie a prehliadky mäsa na bitúnku. V prvom rade išlo o kontrolu trypanozomiázy a krvných parazitov, zabezpečovanie povinnej vakcinácie (anthrax, sneť šelestivá, besnota) v rodinnom sektore a riešenie problémov v teréne. Adekvátny čas bolo treba venovať prehliadke mäsa na bitútku v Quelimane, najmä v období rokov 1982-83, kedy sa jatočne spracovávalo viac dobytká.

Zvláštnu pozornosť venovalo technické oddelenie tuberkulínácii dobytká na štátnych farmách v okolí mesta, kde bol značný výskyt tuberkulózy. Bitúnkové nálezy potvrdzovali výsledky tuberkulínového testu a dokumentovali, že nákaza sa často vyskytovala v klinicky pokročilej forme.

V čase môjho príchodu do Quelimane tu už aspoň dve desaťročia existovalo mini laboratórium. Zamestnávalo jedného pracovníka, ktorý ročne vyšetřil 1,5 až 2 tisíc vzoriek. Nachádzalo sa v jednej miestnosti v budove DPA, kde pracovník vybavený mikroskopom (tzv. monitor) prezeral krvné nátery na prítomnosť krvných parazitov. V ostatných rokoch výkon laboratória klesal a preto vedenie veterinárskej služby, vzhľadom na dôležitosť živočíšnej produkcie v provincii, sa rozhodlo aktivizovať jeho činnosť.

Za týmto účelom sa prestavovali priestory v susednej budove (bývalej väznici), ktorá sa adaptovala na nové laboratórium. Pri dokončovaní stavby vznikli špecifické problémy, také africké, ktorých riešenie si vyžiadalo veľkú dávku úsilia a najmä trpezlivosti. Problém spočíval v tom, že prakticky neexistovala projektová dokumentácia a stavebné práce sa robili podľa pôdorysného náčrtku formátu A4. Keďže údaje sa týkali len pôdorysu, betónové pracovné stoly postavili podľa fantázie staviteľov, v dôsledku čoho mali len polovicu potrebnej výšky. Vyzerali skôr ako lavice na sedenie než ako pracovné stoly.

Po jednaniach s kompetentnými bolo nariadené zbúrať nevyhovujúce stoly a postaviť nové, zodpovedajúce požiadavkám na tento druh laboratórneho nábytku. Potom sa roztočil typický mozambický kolotoč. Na výstavbu nových stolov sa spotreboval cement, ktorý malo laboratórium k dispozícii na dokončenie stavby. Na ďalší cement nebol nárok a navyše v cementárni došlo k poruche a k výpadku pri jeho výrobe. Zohnať cement zo zásob vyžadovalo nadľudské úsilie a najmä známosti. Zohnať sa ho podarilo riaditeľovi DPA po kamarátskej a funkcionárskej linke. Mať známosti sa hodí všade.

Keď už stoly stáli, nemohlo sa pristúpiť ku kolaudácii, lebo chýbala schéma zapojenia elektrických rozvodov. Keď sa dodatočne vypracovala, bol koniec roka a práce boli ukončené - s výnimkou olejových náterov okien, dverí a pracovných stolov. Dôvod - nebola farba. Napriek tomu bolo laboratórium začiatkom januára presťahované do nových priestorov a začalo sa s činnosťou. Len na tých betónových stoloch bolo akosi „prašno“. Nakoniec aj farba prišla, ale až o štyri mesiace, v máji.

Nové laboratórium pozostávalo z dvoch pracovných miestností, umyvárne, kancelárie, skladu, chladiarne, vstupnej haly, paralelnej chodby a WC. Prvá miestnosť slúžila na vyšetrovanie krvných náterov a sérologické vyšetrenia, druhá na vyšetrovanie vzoriek trusu, analýzy akaricídnych roztokov a pitvy drobných zvierat. Chladiareň sa používala na uskladnenie vakcín, patriacich terénnej službe a na paralelnej chodbe, spájajúcej všetky miestnosti laboratória, bol priestor na ošetrovanie malých zvierat a vakcináciu psov. V čase môjho príchodu (1982) boli v laboratóriu dvaja zamestnanci, z ktorých starší onedlho zomrel, avšak laboratórny personál postupne pribúdala. Na konci roku 1983 už v laboratóriu pracovalo celkovo päť zamestnancov.

V roku 1983 sa teda laboratórium nachádzalo už v nových priestoroch a v súlade s plánom sme sa zameriavali na odber vzoriek v teréne a ich nasledovné spracovanie v laboratóriu. Pri výjazdoch do terénu sme robili depistáže trypanozomiázy, gastrointestinálnych parazitov a odoberali vzorky krvi na sérologické vyšetrenie na brucelózu (vyšetrovalo sa sérum aglutinačným testom). V priebehu roka sme urobili 92 výjazdov do terénu a ich počet mohol byť ešte väčší, keby neboli ťažkosti pri zabezpečovaní transportu a pohonných hmôt. Zároveň sme odobrali 5 480 vzoriek, čo predstavovalo 78,5 % z celkového počtu vyšetrených vzoriek. Ukázalo sa, že sa musí zvýšiť participácia terénnych veterinárnych lekárov pri odbere vzoriek a že nie je účelné, aby túto povinnosť preberalo na seba laboratórium.

Ďalšou činnosťou bolo poskytovanie klinických služieb pre malé a drobné zvieratá, vakcinácia psov proti besnote a poradenská činnosť pre chovateľov hospodárskych zvierat vo všetkých produkčných sektoroch.

Pracovné zameranie laboratória v roku 1984 ostalo nezmenené a svojou činnosťou aktívne prispievalo pri riešení hlavných zverozdravotných problémov v provincii. Výjazdy do terénu za účelom odberu vzoriek sa realizovali najmä v prvom polroku. Pri 80 výjazdoch do terénu sme odobrali 4 460 vzoriek, čo bolo 50,2 % všetkých vyšetrených vzoriek v priebehu roka.

Počas roka došlo k zníženiu prevalence trypanozomiázy vo veľkých produkčných jednotkách na okolí Quelimane, na čom sa laboratórium svojou diagnostickou činnosťou významne podieľalo. Invázie gastrointestinálnych parazitov boli časté v stádach mladého dobytku patriaceho Companhia da Zambézia a boli tiež príčinou zvýšeného hynutia v dvoch stádach teliat v Empresa Pecuária de Quelimane. Prevalencia brucelózy sa znížila pri mliečnom dobytku z desať na šesť percent. Pri pružnejšom prístupe chovateľov k vyradovaniu pozitívnych dojníc mohli byť tieto výsledky lepšie. Podstatnú časť pitevného materiálu predstavovala hydina, u ktorej sa často zisťoval pseudomor.

Veľkej obľube sa tešilo poskytovanie klinických služieb pre malé zvieratá. V priebehu roka sa zlepšilo vybavenie liekmi a tento druh činnosti sa zdvojnásobil. Mladší personál laboratória tiež aktívne pomáhal pri očkovacích kampaniach proti besnote a pseudomoru hydiny, ktoré organizovala terénna služba v hlavnom meste provincie.

V roku 1984 sa v provinčnom laboratóriu v Quelimane vyšetřilo viac krvných náterov a vzoriek trusu, ako vykázalo na príslušných oddeleniach Centrálné veterinárne laboratórium v Mapute.

V nasledujúcom roku sa vojensko-politická situácia v provincii natoľko zhoršila, že bolo takmer nemožné vykonávať výjazdy do terénu. Malo to za následok zredukovanie návštev na poľnohospodárskych podnikoch a fakt, že z podstatnej časti územia južne od Quelimane sme do laboratória prakticky nedostávali žiadny materiál. Uskutočnilo sa len 10 výjazdov do terénu a počet odobratých vzoriek nepresiahol 5 % z celkového počtu vyšetrených. Činnosť laboratória teda plne závisela od vzoriek, ktoré odobrali a zaslali terénni veterinárni lekári. V roku 1985 sa činnosť laboratória zameriavala prednostne na prítomnosť krvných parazitov, pretože vzhľadom na intenzívne obdobie dažďov a zvýšené riziko výskytu trypanozomiázy a chorôb prenášaných kliešťami, veterinárni lekári v teréne vyžadovali v prvom rade tento druh vyšetrení.

Novým prvkom v našej činnosti bolo vyšetřovanie a pozorovanie psov, ktoré pohrýzli človeka, vykonávané na požiadanie oddelenia preventívnej medicíny krajskej nemocnice v Quelimane. Za prvý polrok bolo v pozorovaní viac ako 40 psov. V troch prípadoch bolo vyslovené podozrenie na besnotu. Vyšetřovaním psov sa znížila potreba vakcinácie u pohryznutých osôb a ušetrilo sa vyše 500 dávok antirabickej vakcíny. Nedostatok vakcíny bol vlastne hlavný dôvod, prečo sa humánna služba na nás obrátila so žiadosťou o pomoc.

Tabuľka č. 1. Prehľad o počte vyšetrených vzoriek

Vyšetrenie	1982	1983	1984	1985*
Protozoárne	1480	3018	4418	2088
Koprologické	85	1560	2862	766
Sérologické	284	2218	1449	273
Pitvy	63	50	49	21
Ostatné	-	78	108	125
Celkom	1912	6924	8886	3273

* uvedené sú údaje za prvých päť mesiacov roka.

Všeobecné a platové podmienky počas kontraktu

V pracovnej zmluve medzi Agentúrou pre pomoc a spoluprácu Motécnica, Polytechnou a kontraktantom, ktorý bude poskytovať služby ako veterinárny lekár sa uvádzajú všeobecné, pracovné a finančné podmienky počas trvania kontraktu:

- zmluva sa uzatvára na dobu dvoch rokov, ktorú možno predĺžiť (vždy o jeden rok) na základe písomnej žiadosti, podanej 90 dní pred vypršaním zmluvy,
- mesačný plat sa stanovuje vo výške 33 000 metikalov (MT). Po príchode sa poskytne záloha vo výške 80 % z mesačného platu, splatná počas troch mesiacov,
- kontraktant má nárok na leteckú dopravu z Prahy do Maputa pre seba a rodinu a nadváhu (expert 20 kg, rodina 40 kg) a rovnaké náležitosti pri ceste späť,
- dovolenka 30 dní, ktorú možno čerpať po odpracovaní 11 mesiacov,
- ubytovanie v zariadenom byte s vodou a elektrinou zdarma. Ak nie je k dispozícii, poskytne sa ubytovanie v (štátnom) hoteli,
- transfer (v tvrdej mene) vo výške 45 % z mesačného platu.

Ani v tomto prípade nebola výška platu konečná. O tri mesiace prišlo zvýšenie na 39 000 MT, ktoré bolo priznané s účinnosťou od dátumu nástupu na expertízu.

Možno konštatovať, že platové podmienky v Mozambiku boli lepšie ako v Zambii, ale všeobecné životné podmienky za úrovňou v Zambii ďaleko zaostávali. Bolo kuriózne, že plat slovenského experta bol vyšší ako základný plat mozambického prezidenta. Neznamená to ale, že sme sa hlavou dotýkali oblakov. Platy portugalských expertov boli od našich ešte o tretinu vyššie.

Podobne ako v Zambii, zo zárobku sa odvádzali príspevky Polytechny. Posielali sa v mesačných splátkach 150 US\$, s doplatením pri záverečnom vyúčtovaní na konci kontraktu. Pri ňom sa zohľadnil vývoj a zmena kurzu oslabujúcej miestnej meny voči doláru.

Za obdobie troch rokov pohľadávky Polytechny dosiahli celkovú čiastku 5 168 US\$. V dôsledku oslabenia miestnej meny a poklesu jej kurzu voči doláru došlo k navýšeniu odvodov o 920 US\$ oproti sume, kalkulovanej pri kurze platnom na začiatku kontraktu.

Perspektíva

Po skončení môjho kontraktu sa neočakáva, že miesto vedúceho laboratória bude obsadené kooperantom a nepočíta sa ani, že ho obsadí mozambický veterinárny lekár. Chod laboratória bude teda plne závisieť od iniciatívy, organizačných a odborných schopností laborantov a hlavne od ich chuti do práce.

Terénna služba je na tom lepšie, lebo na *departamento técnico* bol prednedávnom pridelený mladý mozambický absolvent veterinárskej fakulty. Bude mať príležitosť zacvičiť sa pri skúsenejšom kolegovi, ktorý si o ďalší rok predĺžil kontrakt.

Domnievam sa, že vzhľadom na personálne zmeny, ťažkosti s dopravou a najmä v dôsledku vojensko-politickej situácie v provincii dôjde v blízkej budúcnosti k poklesu činnosti laboratória. Ďalším dôvodom pre skepsu je fakt, že schopnejší a skúsenejší z oboch laborantov bol prednedávnom zaistený pre obchodovanie na čiernom trhu, sedí vo väzení a nie je predpoklad, že by sa v dohľadnom čase vrátil. Navyše, druhý očakáva povolávací rozkaz do základnej vojenskej služby a jeho odchod je istý.

Túto situáciu môže vyriešiť len I.N.V., ak do Quelimane umiestni pracovníka s dostatočnou laboratórnou skúsenosťou a organizačnými schopnosťami, ktorý by dokázal udržať vybudované laboratórium v prevádzke. V opačnom prípade možno očakávať dočasné ochromenie jeho činnosti a ústup z pozícií, ktoré sme vybudovali počas niekoľkých predchádzajúcich rokov.

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

ANGOLA

Angolská republika

Autor: MVDr. Pavol Gašpar

Začiatok expertízy 1980

Ukončenie expertízy 1980

Hlavné poslanie expertov:

Diagnostika a tlmenie (vakcinácia)

TBC, BAB – likvidácia

Rozloha 1 246 700 km²

Počet obyvateľ'ov (2004) 13,3 mil.

Hlavné mesto Luanda

Štátne zriadenie republika

Úradný jazyk portugalcina

Administratívne členenie 18 provincií

Slovenskí experti :

O. Baláž, A. Jonášek

vet. tech. O. Andrejčák

technik/vodič I. Korem

Pojazdné veterinárne laboratórium (vľavo Dr. Koudela, vpravo Imrich Korem)

Angola je krajina ležiaca v juhozápadnej Afrike medzi 5° a 18° južnej šírky pri pobreží Atlantického oceánu, susediaca s Kongom, Zambiou a Namíbiou. Rozlohu zaberá 1 250 000 km štvorcových (desaťkrát rozloha ČSSR) a žije v nej 13 miliónov obyvateľov. Administratívne je rozčlenená na 18 provincií.

Angola bola od konca 15. storočia kolonizovaná Portugalcami. Počas portugalskej nadvlády slúžila ako zásobáreň otrokov pre Brazíliu. Koniec portugalskej nadvlády bol ovplyvnený dlhou národno-oslobodzovacou vojnou (1961-75), ktorá bola zakončená získaním nezávislosti v roku 1975.

Ihneď po získaní nezávislosti vypukla občianska vojna medzi ľavicovou MPLA podporovanou ZSSR a kubánskymi vojskami a skupinami FNLA a UNITA podporovanými juhoafrickými vojskami, ktorá trvala až do roku 1989. Za takejto vojensko-politickej situácie pôsobili v Angole naše veterinárne tímy.

Pilierom národného hospodárstva v Angole sú zásoby nerastných rúd, ktoré patria medzi najvýznamnejšie v Afrike. V Kabinde a na severe sa ťaží kvalitná ropa, zemný plyn a diamanty. Poľnohospodárstvo v krajine obmedzuje nízka úrodnosť pôdy a na juhu aj nedostatok zrážok. Pestuje sa maniok, kukurica, cukrová trstina, banánovník, batáty a kávovník. Len 3 % predstavuje obrábaná pôda, 34 % územia pokrývajú lúky a pasienky savanového typu. Na juhu je rozšírené pastierstvo (dobytok, kozy, ošípané a ovce).

Stavy zvierat v Angole (FAO 1972)

hovädzí dobytok	4 101 000
ošípané	1 261 000
ovce	357 000
kozy	1 951 000
hydina	4 500 000

Činnosť personálu disponujúceho mobilnými laboratóriami bola zhmotnením predstáv našich orgánov, ako má vyzeráť komplexná pomoc čs. veterinárnej služby pri riešení zverozdravotného problému, počnúc identifikáciou infikovaných

Pracovná skupina pre provinciu Cuanza sul (zľava: Dr. Klemp, Dr. Baláž, A. Andrejčák, Dr. Koudela, I. Korem)

zvierat a končiac epizootologickým dotiahnutím akcie a získaním kontroly nad nákazou. V konkrétnom prípade nad brucelózou hovädzieho dobytku. Za týmto účelom boli v roku 1980 vyslané do Angoly tri pojazdné laboratória, spolu s potrebným personálom a kompletným materiálno-technickým vybavením.

Každá mobilná jednotka pracujúca v teréne mala päťčlenný personál. Jedna časť pracovníkov organizovala odber vzoriek krvi od dobytku v teréne, druhá skupina ich spracovanie a vyšetrenie v laboratóriu. Súčasťou ich činnosti bol výkon tuberkulinácie a vakcinácia zvierat proti antraxu, sneti šelestivej a pleuropneumónii HD.

Jedno laboratórium bolo obsadené Slovákmi. „Slovenský“ tím mal nasledovné obsadenie:

Dr. Josef Koudela	OVZ Hradec Králové – vedúci skupiny
Dr. Andrej Baláž	ŠVÚ Bratislava – vedúci laboratórnej diagnostiky
Dr. Ondrej Klemp	veterinárny lekár z Poľska
Andrej Andrejčák	ŠVÚ Košice – veterinárny technik
Imrich Korem	ŠVÚ Košice – technik/vodič autobusu.

Tento tím bol nasadený na prácu na farme Agrokomplexu Cela v meste Tako Kungo v provincii Kwanza Sul, kde boli jeho pracovníci aj ubytovaní. Po oboznámení sa s podmienkami v teréne bol zostavený plán práce a zároveň bolo aktivizované bývalé miestne laboratórium, ktoré v tom čase slúžilo ako sklad nepotrebného materiálu.

Počas pôsobenia uvedeného tímu bola od 1. marca 1980 do 31. mája 1980 vykázaná nasledovná činnosť:

Tuberkulinácia HD	3 486	376 pozit.	10,8 %
Výšetrenie na BAB	3 485	418 pozit.	11,9 %
Vakcinácia	4 135		

Dňa 2. júna 1980 sa skupina premiestnila do mesta N'Gunza v tej istej provincii, kde sa vykonali tieto vyšetrenia a úkony:

Tuberkulínácia HD	1 585	47 pozit.	2,9 %
Vyšetrenie na BAB	1 585	457 pozit.	28,9 %
Vakcinácia	4 222		

Okrem uvedeného skupina vyšetřila krv na BAB u 92 kôz a 2 476 krvných vzoriek bolo odoslaných do laboratória v Huambo na diagnostiku pleuropneumónie. Ďalej bolo vyšetřených 449 vzoriek so zameraním na krvné a črevné parazity (227 krvných náterov a 222 vzoriek trusu).

Ďalší slovenský účastník akcie v Angole, Dr. Augustín Jonášek z OVZ Topoľčany, bol členom iného veterinárneho tímu, ktorý mal pôsobisko v provincii Huambo, situovanej na juh od provincie Kwanza Sul. Tu sa v kapacite epizootológa podieľal na podobných úlohách, ako je uvedené vyššie.

V provincii Kwanza Sul pracovala aj skupina pôsobiaca v Kibalo, zložená z dvoch veterinárnych lekárov z Maďarska a jedného veterinárneho technika z Kuby, ktorí zasielali vzorky krvi na vyšetrenie do nášho laboratória.

Začiatkom osemdesiatych rokov poskytovali technickú pomoc angolskej veterinárnej službe okrem ČSSR aj viaceré iné socialistické krajiny. Medzi nimi sa nachádzali veterinárni lekáři zo ZSSR, Bulharska, Poľska a Maďarska, s ktorými naši ľudia prichádzali do kontaktu. Povaha činnosti v teréne si vyžadovala, aby pri organizovaní svojej činnosti a zabezpečovaní výkonu odbornej práce okrem angolských orgánov spolupracovali naši ľudia aj s týmito odborníkmi.

Veterinárne laboratória pracovali v neľahkých a často nebezpečných podmienkach počas obdobia sucha v celkovej dĺžke šesť mesiacov, kedy sa dalo pohybovať s vozidlami aj po nespevnených a prašných vidieckych cestách. Práca v provinciách bola veľmi náročná na odbornú pripravenosť a fyzickú i psychickú odolnosť, lebo sa vykonávala v zložitých zásobovacích, zdravotných a vojensko-politických podmienkach.

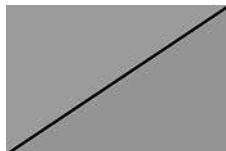
Bohužiaľ, nestabilná situácia v Angole neumožnila, aby sa tento typ cielenej a efektívnej epizootologickej práce zaviedol na permanentnej báze a aplikoval sa na ďalšie oblasti krajiny. Napriek tomu odborná práca našich tímov vo vybraných provinciách našla uznanie a ocenenie, i keď mala lokálny charakter. Zo strany vedenia angolského ministerstva poľnohospodárstva bolo vyslovené presvedčenie, že naše návrhy pri ozdravovaní chovov sa budú realizovať a angolská služba bude v začatej práci pokračovať, aby sa v horizonte 5-6 rokov dosiahol vytýčený cieľ – že krajina sa stane sebestačnou vo výrobe mäsa.

(Poďakovanie patrí Imrichovi Koremovi, technikovi/vodičovi diagnostického autobusu, jedinému slovenskému žijúcemu účastníkovi akcie v Angole, za poskytnutie materiálu o činnosti veterinárskeho tímu, pôsobiaceho v provincii Kwanza Sul).

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Tanzánia

Federatívna republika Tanzánia

Autor: MVDr.Pavol Gašpar

Začiatok expertízy	1966
Ukončenie expertízy	1969

Hlavné poslanie experta:
Laboratórna diagnostika
infekčných chorôb
zvierat v trópoch

Rozloha	945 087 km²
Počet obyvateľov (2004)	36,6 mil.
Hlavné mesto	Dodoma
Štátne zriadenie	federat. republika
Úradný jazyk	swahilčina, angličtina
Administratívne členenie	25 regiónov

Slovenský expert:
Ladislav Benko

Tanzánia

Prvá krajina na čiernom kontinente v ktorej pôsobil slovenský veterinárny lekár, bola Tanzánia. Expertom bol MVDr. Ladislav Benko, patológ zo Štátneho veterinárneho ústavu vo Zvolene.

MVDr. Ladislav Benko sa v r.1964 vydal doposiaľ u nás neprebádaným smerom. Stal sa prvým slovenským veterinárnym lekárom, ktorý pôsobil v Afrike na juh od Sahary, teda v jej tropickom pásme. Jeho kontrakt sprostredkovala Polytechna, p.z.o. a bol uzavretý na dobu troch rokov, čo bolo obvyklé i v iných krajinách (bývalých britských kolóniách) vo Východnej Afrike.

Počas kontraktu MVDr. Benko pracoval v Central Veterinary Laboratory v Dar es Salaame, najväčšom meste Tanzánie, od roku 1966 do 1969. V laboratóriu zastával miesto vedúceho oddelenia patológie, čo v praxi predstavovalo výkon pato-morfologického a histo-patologického vyšetřovania materiálu, zasielaného z terénu do laboratória.

Svoje skúsenosti z Afriky neskôr zúročil v postgraduálnom kurze tropickej veterinárnej medicíny na Vysoké škole veterinárskej v Košiciach, kde v rokoch 1970-71 prednášal disciplínu infekčné choroby zvierat v trópech.

Počas svojho účinkovania v Tanzánii v roku 1968 vystúpil ako prvý slovenský veterinárny lekár na najvyššiu horu Afriky, na Kilimandžáro. Z výstupu urobil rad vydarených diapozitívov, ktoré prezentoval aj na postgraduálnom kurze tropickej veterinárnej medicíny, kde zožali zaslúžený obdiv a pôsobili inšpiratívne na kolegov.

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Zair - Zairská republika

Teraz : Konžská demokratická republika

Autor: MVDr. Pavol Gašpar

Začiatok expertízy 1973

Koniec expertízy 1978

Hlavné poslanie expertov:
pedagogická činnosť
prednášky na pedagogickej
fakulte univerzity

<i>Rozloha</i>	2 344 858 km²
<i>Počet obyvateľov</i>	66 020 000
<i>Hlavné mesto</i>	Kinshasa
<i>Štátne zriadenie</i>	poloprezidentská republika
<i>Úradný jazyk</i>	francúzština
<i>Administratívna členenie</i>	10 provincií a provincia hlavného mesta

Slovenský expert:

Dušan Piňák

traja pedagógovia

z VŠV v Košiciach: Ján Tkáč, Tibor Pauer, Dezider Nemeš

Zair

V roku 1973 odchádza do Afriky skupina štyroch slovenských veterinárnych lekárov prednášať na Université Nationale du Zair (UNAZA), veterinárska fakulta v Lumumbashi, priemyselnom meste na juhu Zairu pri hraniciach so Zambiou. Fakulta vznikla v roku 1971, kedy došlo k reorganizácii vysokého školstva a vytvoreniu jedinej národnej univerzity. Tento proces bol spojený s odchodom značnej časti pedagogického personálu a veterinárska fakulta nebola výnimkou.

Skupinu tvorili traja pedagogickí pracovníci z Vysokej školy veterinárskej v Košiciach, štvrtým členom bol MVDr. Dušan Piňák, obvodný veterinárny lekár z OVZ Senica. Na fakulte v Lumumbashi pôsobil v rokoch 1973 – 1978, kde vo funkcii profesora prednášal disciplínu infekčné choroby zvierat. Po skončení kontraktu emigroval. Do pedagogického procesu sa v privátnej kapacite zapojila aj jeho manželka Dr. Nad'a Piňáková, ktorá prednášala farmakológiu.

X.5. Spolupráca s ostatnými rozvojovými krajinami

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

IRAK

Iracká republika

Autor: MVDr. Božej Havelka, DrSc.

Začiatok expertízy 1969

Ukončenie expertízy 1971

Hlavné poslanie experta:

Pedagogická činnosť, prednášky
na veterinárskej škole
v Bagdade;
likvidácia pľúcnej nákazy
dobytky

Rozloha 438 317 km²

Počet obyvateľ'ov (2004) 27,1 mil.

Hlavné mesto Bagdad

Štátne zriadenie republika

Úradný jazyk arabčina, reg. kurdčina

Administratívne členenie 18 guvernorátov

Slovenský expert:
Božej Havelka

Moje zážitky z expertízy v Iraku

V auguste 1969 mi splnomocnená agentúra Polytechna, p.z.o. so sídlom v Prahe oznámila, že iracká vláda súhlasí s tým, aby som v septembri 1969 nastúpil vo funkcii docent (lecturer) na veterinárskej škole v hlavnom meste Iraku v Bagdade (College of Veterinary Medicine). Túto správu som očakával a na 4 600 km dlhú cestu som bol pripravený. Som vášnivý motorista, nie div, že túru snov som si chcel vychutnať na mojej “emběčke“. Do Bagdadu som vyštartoval z Bratislavy sám. Trasa viedla cez Balkán, Turecko a Sýriu. S komótnymi prestávkami som ju zvládol za 6 dní. Záver cesty v nevydržiateľnej páľave slnka, bez možnosti odpočinku a občerstvenia v chládku dokonale preveril moje aklimatizačné schopnosti z domácich na klimatické podmienky Blízkeho východu. Vtedy som si ešte neuvedomil, že onedlho cestu zopakujem aj s rodinou. Manželka a dve dcéry (10 mesačná a 4 ročná) prileteli do Bagdadu v novembri.

Hneď po svojom príjazde som sa prihlásil na vedení školy. Prijatie bolo priaznivé. Od polovice septembra som prednášal dva predmety a to: inšpekcia mäsa jatočných zvierat (Meat inspection) a vedľajšie jatočné produkty v angličtine.

Mal som 2 mesiace času na zoznámenie sa so školou, s profesorským zborom, s mestom a pripravoval som prostredie i podmienky pre dlhodobý pobyt v Bagdade s rodinou. Prileteli v novembri a s mojim výberom prejavili spokojnosť.

Veterinárska škola v Bagdade bola svojho druhu jedinou v Iraku. Bola súčasťou bagdadskej univerzity a bol na nej zavedený anglický školský systém.

Štúdium na tejto škole trvalo 5 rokov a obidva predmety som prednášal poslucháčom piateho ročníka. Jeden ročník trval od septembra do júna. Ako sa vykonáva inšpekcia mäsa jatočných zvierat som poslucháčom demonštroval na bagdadskom bitúnku. V triede bolo 48 poslucháčov.

Na veterinárnej škole som sa stal členom učiteľského zboru, ktorý tvorili docenti a profesori. Pretože veterinárska škola bola len v začiatkoch fungovania a nemala vychovaných dostatočný počet svojich docentov a profesorov, zamestnávala viacerých docentov a profesorov zo zahraničia (Egyptanov, Pakistancov, Juhoslovanov).

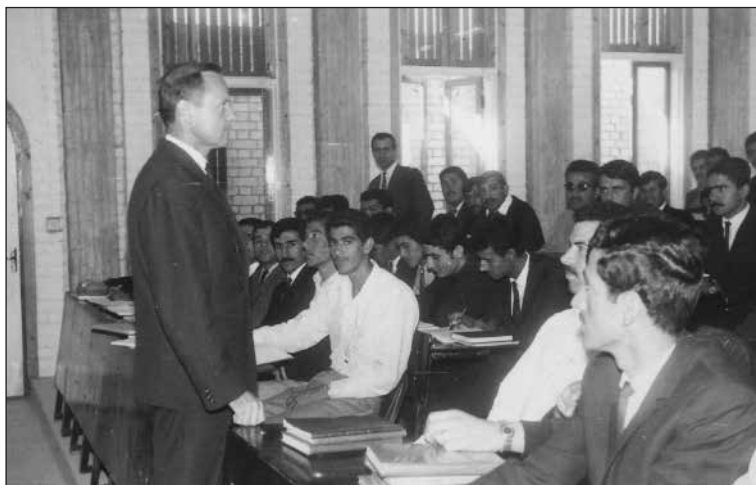
Skúšky sa vykonávali písomnou formou. Z každého predmetu som vypracoval otázky a pracovníčka zo sekretariátu ich v osobitnej uzatvorenej miestnosti opísala toľkokrát, koľko bolo žiakov v triede a odovzdala ich mne. Na druhý deň určený asistent zo školy (ktorý vykonával dozor v triede počas skúšky) rozdal otázky poslucháčom. Skúška trvala jednu hodinu. Uvedený asistent vypracované skúšobné hárky zozbieral a odovzdal ich mne na opravenie a vyhodnotenie (odpovede poslucháčov sa vyhodnocovali podľa 100 bodového systému). Žiaci, ktorí neurobili skúšku, mali právo na jednu opravu.

V ďalšom uvediem niekoľko ďalších spomienok na expertízu.

Prekvapila ma vysoká účasť poslucháčov na prednáškach a ich záujem o prednášané predmety. Prednáška trvala 50 minút a diskusia k nej 10 minút. V čase

College of veterinary medicine v Bagdade

MVDr. Božej Havelka, DrSc. počas prednášky

môjho pôsobenia v Iraku bola dokončená výstavba novej budovy veterinárnej školy, čím bol daný jeden z predpokladov na rozšírenie a skvalitnenie vyučovania na tejto škole. Vyučovanie sa malo rozšíriť od roku 1971/1972 na hygienu potravín živočíšneho pôvodu a ja som dostal ponuku vyučovať tento predmet. Praha nesúhlasila s predĺžením mojej expertnej činnosti. Dôvod neuviedla.

Na demonštráciu výkonu prehliadky mäsa jatočných zvierat som mal vyhradený priestor na bitúнку počas jeho plnej prevádzky.

Osobitnou kapitolou počas mojej expertízy v Iraku bolo absolvovanie cesty na trase Bratislava - Bagdad a Bagdad - Bratislava. Túto cestu som vykonal autom (embéčka a Simca) štyrikrát. Niektoré úseky boli zvlášť nebezpečné, napr. prejazd

cez pohorie Gaziantep a jednu cestu som absolvoval prejazdom úseku cez púšť. Pre lepšiu predstavu v krátkosti opíšem túto cestu.

V júni 1970 sme vyštartovali z Bagdadu (pri teplote ovzdušia asi 40 st. C) a prvých 200 km sme cestovali púšťou po pomerne dobrej asfaltovej ceste. Potom sme pokračovali už v Sýrii po nie takej dobrej „naftovej“ ceste (piesok poliaty naftou alebo jej zmesou) a napokon nasledovala len cesta po púšti bez akéhokoľvek označenia a naša orientácia sa riadila podľa slnka. Na tomto úseku cesty, po ktorom sa naše auto (embéčka) prehriala, chladič sa roztrhol a chladiaca kvapalina vytiekla, sme zostali stát' v púšti a dosť dlho sme nikoho nevideli. Po asi polhodine sa objavilo terénne auto, ktoré riadil sýrsky vojak. Bol ochotný ťahať nás do najbližšieho mesta. Cesta bola plná hrboľov, a ťažné lano sa nám štyrikrát roztrhlo. V meste bola opravovňa áut, kde nám auto opravili a my sme pokračovali v ceste domov. Jedna cesta Bratislava - Bagdad a späť trvala obvykle 6 dní.

S ubytovaním a nákupom potravín v Bagdade nebol problém, ponuka bola veľká. Niektoré potraviny (hovädzie mäso, mliečne výrobky, nápoje a iné) dovážali do domu, v ktorom sme bývali.

Škoda, že sľubne sa vyvíjajúca expertíza, ako v škole, tak aj v centrálnom laboratóriu nemohla pokračovať, bola administratívne prerušená a my sme sa museli vrátiť do vlasti.

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Nikaragua

Nikaragujská republika

Autor: MVDr.Pavol Gašpar

Začiatok expertízy 1987

Koniec expertízy 1988

Hlavné poslanie experta:
Preventívna a liečebná starostlivosť
o zvieratá na farmách;
tľenie TBC dobytky

Rozloha	131 812 km²
Počet obyvateľov (2004)	6 mil.
Hlavné mesto	Managua
Štátne zriadenie	republika
Úradný jazyk	španielčina
Administratívne členenie	15 departmentov, 2 autonóm. regióny

Slovenský expert:
Augustín Jonášek

Nikaragua

V stredoamerickej republike s rozlohou 132 tisíc štvorcových kilometrov (viac ako bývalá ČSSR), ležiacej medzi 15° a 11° severnej šírky, hraničiacej na severe s Hondurasom a na juhu s Kostarikou, ktorú na východe obmýva Karibské more a na západe Tichý oceán, pôsobil MVDr. Augustín Jonášek z OVZ Topoľčany, ktorý v tejto krajine pracoval počas svojho dvojročného kontraktu.

Z pozostalostí nebohého poskytla pani Jonášeková na uverejnenie nasledujúce informácie:

Môj kontrakt nebol dojednaný prostredníctvom Polytechny, ale cez medzinárodnú náborovú agentúru UNESCO so sídlom vo Švajčiarsku, na základe písomnej prihlášky, ktorú som agentúre poslal ešte počas svojho pôsobenia v Mozambiku.

V prihláške bolo treba uviesť kvalifikáciu, doterajšie praktické skúsenosti a jazykové znalosti. Samotný výber uchádzača urobil po vyhodnotení kritérií počítač. Relatívne krátko po mojom návrate z expertízy v Mozambiku sa agentúra ozvala telefonicky a ponúkla mi miesto, na ktoré som potom o niekoľko týždňov nastúpil.

Bol som už takmer v dôchodkovom veku. Pôsobil som v provinčnom mestečku Júigalpa, ležiacom v širokom údolí medzi jazerom Nicaragua a úpäťm pohoria Cordillera Amerisce, ležiacom asi sto kilometrov východne od hlavného mesta krajiny Managui. V tomto údolí, tiahnucom sa pozdĺž západného pobrežia, žije na 80 % celkovej populácie krajiny a je zároveň hlavnou oblasťou chovu hovädzieho dobytká.

Pridelili ma na miestne veterinárske stredisko vo funkčnom zaradení ako „voluntario“. Moja pracovná náplň zahŕňovala liečebnú a preventívnu starostlivosť o zvieratá na farmách v okolí provinčného mesta a výkon opatrení na tlmenie nákazlivých chorôb, vrátane bovinnej tuberkulózy. Svoju prácu som vykonával v súčinnosti s ďalšími tromi nikaragujskými veterinármi, s ktorými som na stredisku pôsobil.

Na okolí Júigalpy sa nachádzajú rozľahlé oblasti pokryté intenzívnym trávnatým porastom, rastúcim na lávovom podklade, pochádzajúcom zo sopečnej činnosti. Po dnešný deň je táto oblasť sopečne a tektonicky činná a zemetrasenia nie sú ničím neobvyklým. Na okolí mesta sa rozkladajú dobytkárske ranče, dosahujúce úctyhodné rozmery. Napríklad na najväčšom ranči sa nachádzalo až 12 tisíc kusov dobytká, ktorý patrilo súkromnému majiteľovi.

Prenajal som si dve izby s príslušenstvom v súkromnom dome v centre mestečka, kde som býval so svojou manželkou. Dom bol prízemný, ako všetky v meste a okolo boli betónové jarčeky. Tieto odvádzali vodu počas obdobia dažďov, ktoré sa vyznačovalo dramatickými búrkami a prudkými a výdatnými lejakmi.

Napriek neistej politickej situácii zásobovanie v krajine bolo stabilné a obchodná sieť fungovala normálne. Dokonca aj v menších mestách sa nachádzali predajne obchodných reťazcov a obchody boli plne zásobené potravinárskym tovarom.

Bol dostatok mäsa, múky, ryže a ostatných položiek, potrebných na úspešný chod domácnosti. Podobné konštatovanie platilo aj pre priemyselný tovar, pričom textilné materiály (anglické látky) si za svoju kvalitu zaslúžia osobitnú zmienku. K všeobecnej spokojnosti prispievalo i to, že moje finančné ocenenie bolo na dobrej úrovni. Odmeňovali ma lepšie ako v iných krajinách, v ktorých som predtým pôsobil.

Činnosť v teréne vyžadovala značné fyzické a psychické nasadenie, podmienené náročnosťou klimatických podmienok v tropickej oblasti a skutočnosťou, že bolo treba čeliť nebezpečenstvu, vyplývajúcemu z nestabilnej vnútropolitckej situácie v krajine.

Azda bude vhodné pripomenúť, že po zosadení diktátora Somozu sa v Nikarague dostala k moci ľavicová sandinovská vláda (Daniel Ortega) orientovaná na ZSSR a Kubu, čo vyvolalo občiansku vojnu (1979-91). Opozícia, ktorú tvorili pravicoví *contras*, bola podporovaná z USA. V danej vyhrotenej situácii bola osobná bezpečnosť obyvateľstva značne ohrozená, cudzincov nevynímajúc. Až po uzavretí prímeria v roku 1990 sa situácia upokojila a Nikaragua bola demokratizovaná.

Keďže som nemal súkromné vozidlo, všetky cesty do Managui (často spolu s manželkou) som vykonával pomocou verejnej autobusovej dopravy, ktorá bola častým cieľom prepádov a okrádania cestujúcich. Podobné riziko hrozilo aj pri návštevách fariem v hornatých oblastiach Centrálnej vysočiny.

V rozpätí dvadsiatich rokov som pôsobil v štyroch rozvojových krajinách:

na Kube (1969-72), v Angole (1980), Mozambiku (1982-86) a Nikarague (1987-88) – čím som vo svojej kategórii získal prvenstvo medzi slovenskými veterinárnymi lekármi v počte expertných krajín.

Ďakujeme pani Eve Jonáškovej za poskytnutie informácií o všeobecných podmienkach počas pôsobenia jej manžela v Nikarague

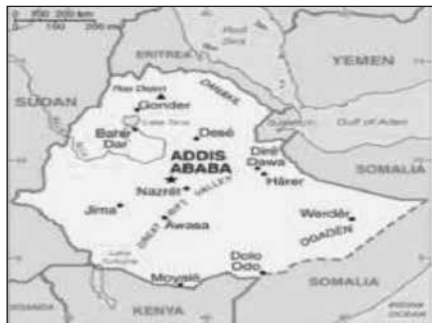
Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Etiópia

Etiópska federatívna demokratická republika

Autor: doc. MVDr. Július Čorba, DrSc.

Začiatok expertízy	1981
Koniec expertízy	1982

Hlavné poslanie experta:
Vývoj novej ožiarenej vakcíny;
Pedagogická činnosť;
Pôsobenie v celoštátnej komisii
pre obhajoby vedeckého titulu
PhD. v odbore veterinárnej vedy

Rozloha:	1 104 300 km²
Počet obyvateľov:	83,1 mil.
Hlavné mesto:	Addis Abeba
Štátne zriadenie:	federatívna republika
Úradný jazyk:	amharčina
Administratívne členenie:	9 federat. štátov 2 samosprávne mestské oblasti

Slovenský expert: Július Čorba

X.6. Projekty FAO

Etiópia

MVDr. Július Čorba, DrSc., Parazitologický ústav SAV v Košiciach, pôsobil v rokoch 1981-82 ako expert FAO v hlavnom meste Etiópie. Jeho pracoviskom bol Institute of Pathobiology of Addis Abeba University.

Moja činnosť experta v Etiópii bola zameraná na nasledovné úlohy:

- a) Vývoj novej ožiarenej vakcíny proti *Dictiocaulus filaria* ako pôvodcu pľúcnej červivosti oviec a sezónnu dynamiku invázie tohto parazita zisťovanú helmintologickou pitvou u oviec zabitých na bitúnku v Addis Abebe v priebehu kalendárneho roka. V terénnom pokuse sa overovala účinnosť novej vakcíny u jahniat v podmienkach Etiópskej náhornej planiny. Konštatovalo sa, že rezistencia jahniat proti invázii bola 81,5 % a v kombinácii s liečebnou dávkou fenbendazolu sa zvýšila na 84,8 %.
- b) Pedagogickú činnosť na Veterinary College of University of Addis Abeba.
- c) Pôsobenie v celoštátnej komisii pre obhajoby vedeckého titulu PhD v Etiópii pre odbor veterinárnej vedy. Absolvent získal titul B.V.M.S. (Bachelor of Veterinary Medicine and SURGERY).

Bol som prvým slovenským veterinárnym lekárom, ktorý pôsobil na dlhodobom (dvojročnom) kontrakte prostredníctvom medzinárodnej organizácie FAO.

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

India

Indická republika

Autor: MVDr. Pavol Gašpar

Začiatok expertízy 1986

Koniec expertízy 1986

Hlavné poslanie experta:
Zavedenie metód štúdia nových
potencionálnych antihelmintík na
fyziológiu tropických helmintov

Rozloha 3 287 590 km²

Počet obyvateľov 1,252 miliárd

Hlavné mesto Naí Dilií

Štátne zriadenie federat. republika

Úradný jazyk hindčina, angličtina

Administrat. členenie 28 štátov

Slovenský expert:

Milan Ryboš

India

MVDr. Milan Ryboš DrSc. z Helminologického ústavu SAV v Košiciach sa zúčastnil v roku 1986 trojmesačného pracovného pobytu v Indii.

Expertízny pobyt bol zameraný na zavedenie metód štúdia nových potencionálnych antihelmintík na fyziológiu helmintov. Boli zavedené experimentálne modely na overovanie vplyvu liečiv na prežívanie helmintov in vivo. Dr. Ryboš vykonával experimenty zamerané na výskum fyziológie tropických helmintov.

Študijný pobyt sa uskutočnil v Central Drug Research Institute v Luknowe, v severoindickom štáte Uttarpradéš.

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Afganistan

Afganská islamská republika

Autor: MVDr.Pavol Gašpar

Prvá fáza projektu: 1975 – 1977

Druhá fáza projektu: 1980 – 1981

Hlavné poslanie expertov:

Posilnenie veterinárnej
laboratórnej služby;
vybudovanie siete laboratórií;
výroba a kontrola vakcíny
proti moru dobytka

Rozloha	652 225 km²
Počet obyvateľov	35 320 000
Hlavné mesto	Kábul
Štátne zriadenie	islamská republika
Úradný jazyk	paštčina, afganská perzština
Administratívne členenie	34 provincií (vilájetov)

Slovenskí experti:
P.Gašpar, B.Havelka, M.Milovský,

X.7. Čo mohlo byť a nebolo

Účinkovanie slovenských veterinárnych lekárov počas štvrt'storočnej éry pomoci rozvojovým krajinám zanechalo hlbokú brázdú na poli medzinárodného pôsobenia, overilo schopnosti a odbornú kvalitu našich ľudí, ktorí sa v drvinej väčšine čestne zhostili svojej úlohy a ukázali, že naša veterinárska služba dokáže riešiť problémy na vysokej odbornej úrovni.

Pri svojej práci sme sa stretávali a často i spolupracovali s odborníkmi, ktorí boli na riešenie problémov vysielaní prostredníctvom medzinárodných organizácií, v našom prípade išlo najmä o veterinárnych lekárov pôsobiacich cez FAO. Na tomto mieste by som rád pripomenul jeden projekt, na ktorý si snáď spomínajú už len jeho aktéri.

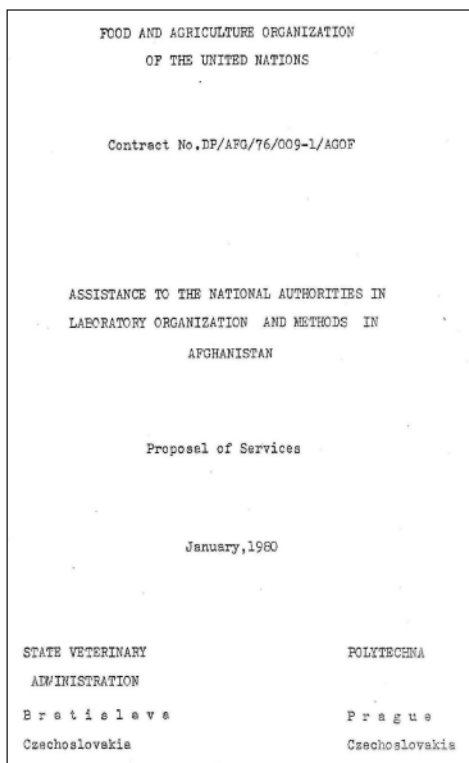
Spolupráca ČSSR s FAO, touto medzinárodnou organizáciou so sídlom v Ríme, sa začala v roku 1970 na „individuálnej“ báze, keď na obsadenie miesta pri ochrane zdravia zvierat v rozsiahlom projekte FAO v Tanzánii bol vybraný Dr. Jan Petržík, český veterinárny lekár, ktorý tam už dva roky pracoval v rámci bilaterálneho kontraktu. Na základe svojho úspešného pôsobenia bol v roku 1972 poverený vedením malého samostatného projektu na tichomorskom ostrove Západná Samoa a koncom roku 1974 sa stal vedúcim projektu veľkého rozsahu, ktorého cieľom bolo zabezpečenie chodu veterinárskej služby v Afganistane. Tento projekt pozostával z troch častí: (a) zaistenia veterinárskej činnosti v piatich provinciách, (b) zaistenia výroby najpotrebnejších vakcín v existujúcom starom ústave a (c) vybudovania nového centrálného diagnostického laboratória v hlavnom meste Kábule.

Prvý „kolektívny“ projekt s veterinárskou tematikou, ktorým FAO poverilo ČSSR, niesol názov „Posilnenie veterinárskej laboratórnej služby v Somálskej demokratickej republike“. Na realizácii tohto projektu sa podieľal značný tím odborníkov z českých diagnostických ústavov, pracovníkov z Biovety a epizootológov, ktorí zabezpečovali činnosť v teréne.

Prvá fáza projektu prebehla v rokoch 1975-77 a bola zameraná na vybudovanie siete laboratórií, získavanie vzoriek z hlavných produkčných oblastí a základných informácií o epizootologickej situácii v krajine.

Keď v roku 1983 došlo k údajnému výskytu moru dobytky v Somálsku a prerušeniu exportu živého dobytky do okolitých arabských zemí, bola druhá fáza projektu FAO na obdobie 1983-86 zameraná na čo najrýchlejšie vykonanie epizootologickej surveillance nielen na mor dobytky, ale i na iné prenosné ochorenia, ktoré by mohli v budúcnosti ovplyvniť tento tradičný export. V období 1984-86 sa preto nosným programom projektu stala výroba a kontrola vakcín proti moru dobytky, ako aj metódy diagnostiky tejto nákazy v podmienkach somálskych laboratórií, ktoré zabezpečoval slovenský a český veterinársky tím.

Činnosť tímu v Somálsku bola zo strany predstaviteľov somálskej veterinárskej služby a najmä veterinárskych odborníkov FAO v Ríme vysoko hodnotená, čo

Titulná strana projektu AFG – 76/009 „Pomoc národným orgánom pri organizovaní laboratórnej činnosti a používaní laborat. metód“, datovaná 7.1.1980, adresovaná riaditeľovi odboru administrat. služieb FAO v Ríme

vytváralo dôveryhodnú atmosféru pre rozvíjanie ďalšej spolupráce s veterinárskou službou v ČSSR.

Z dosiaľ uvedeného vyplýva, že spolupráca s FAO zabezpečovali pracovníci z českých veterinárskych zariadení a ústavov, medzi ktorými slovenskí veterinárni lekári nefigurovali. Požiadavka na pokračovanie spolupráce skutočne prišla na samom konci sedemdesiatych rokov, keď FAO prípisom z 29. novembra 1979 ponúklo ŠVS MPVŽ SSR v Bratislave realizáciu projektu s označením UNDP/FAO Contract No. DP/AFG/76/009-1/AGOF, nazvaného „Pomoc národným orgánom pri organizovaní laboratórnej činnosti a používaní laboratórnych metód v Afganistane“. K ponuke, ktorú ŠVS MPVŽ SSR dostala začiatkom decembra, bol priložený pracovný plán, v ktorom bola uvedená predstava FAO o rozsahu činnosti, ktorú treba v projekte realizovať. Podobnú ponuku zaslali, ako sa neskôr ukázalo, tiež veterinárskym službám v Poľsku a Maďarsku.

Na vypracovanie návrhu projektu neostávalo veľa času, pretože už na 18. decembra 1979, teda prakticky o 14 dní, bolo zvolané jednanie na FAO v Ríme v súvislosti s predložením ponuky na projekt. Vzhľadom na šibeničný termín ŠVS MPVŽ SSR ma poverila vypracovaním projektu s tým, aby som koncept projektu prekonzultoval s MVDr. Havelkom a zúčastnil sa na rokovaní v Ríme dňa 18. decembra 1979, kde budeme projekt prezentovať.

Rokovanie sa konalo v stanovenom termíne v hlavnej budove FAO v Ríme. Medzinárodnú organizáciu reprezentovali traja pracovníci z kontraktnej sekcie a Dr. Griffith z sekcie zdravia zvierat. Za pozvané predkladajúce strany bola prítomná zástupkyňa Tesco v Budapešti (obdoba našej Polytechny), zástupca Polytechny v Prahe a ja za ŠVS MPVŽ SSR. Zástupcovia Poľska sa na rokovaní nezúčastnili.

Po oboznámení s formálnou stránkou kontraktu a požiadavkami na subkontrahovanie veterinárskeho tímu prednesenými pracovníkmi kontraktnej

sekcie sa pristúpilo k diskusii o konkrétnych podmienkach realizácie projektu. Elegantná Ágnes z Budapešti bola síce ozdobou rokovania, ale s konkrétnym návrhom projektu maďarskej veterinárskej služby nedisponovala. Po oboznámení účastníkov s možnosťami ŠVS MPVŽ SSR na úseku laboratórnej diagnostiky, terénnej služby a skúsenosťami pri pôsobení v rozvojových krajinách, predložil som koncepciu projektu pre Afganistan a návrh postupu pri jeho realizácii v konkrétnych podmienkach cieľovej krajiny.

Za účelom získania relevantných informácií o projekte sa rozvinula diskusia medzi Dr. Griffithom z FAO a mnou, ako zástupcom ŠVS MPVŽ SSR, aby sa objasnili odborné detaily zamýšľaného projektu a ujasnili sa pracovné náplne požadovaných špecialistov. Bolo evidentné, že odpovede v diskusii presvedčili pracovníkov FAO, že slovenská veterinárska služba je kompetentná a schopná realizovať projekt v Afganistane spôsobom, ako si to FAO predstavuje.

Z rokovania vyplynuli nasledovné poznatky a závery:

Veterinársky projekt v Afganistane, o pokračovaní ktorého sa práve rokovalo, začal v roku 1973. V súčasnej dobe sa jeho personál skladal z

- (a) virológa (Poľsko), ktorý je zároveň vedúcim projektu,
- (b) epizootológa (Bulharsko), ktorého kontrakt končí v decembri 1980 a mal by ho nahradiť epizootológ zo subkontrahovaného tímu,
- (c) asistenta projektu z Holandska a
- (d) technika na opravu laboratórnych prístrojov a zariadení, ktorého kontrakt končí v budúcom roku a nahradí ho miestny opravár.

Poľský vedúci projektu je renomovaný odborník a na FAO majú o ňom najlepšiu mienku. Jeho vzťahy s afganistanskými úradmi sú taktiež vynikajúce.

V rámci bilaterálnej pomoci pomáha Afganistanu okolo 80 veterinárnych lekárov zo ZSSR, ktorí zabezpečujú činnosť v severnej časti krajiny a prevádzkujú tiež niekoľko provinčných laboratórií.

Vzhľadom na prítomnosť sovietskych veterinárnych lekárov bola zo strany FAO vyslovená požiadavka, aby pracovníci subkontrahovaného tímu ovládali ruštinu, čím by sa umožnila komunikácia a spolupráca so sovietskou skupinou pri organizovaní terénnych akcií a laboratórneho vyšetrovania.

Značný počet pracovníkov afganistanskej veterinárskej služby, predovšetkým stredno-technické kádre, prechádzal v súčasnej dobe školeniami v Bulharsku (kurzy od troch mesiacov do dvoch rokov).

Hlavným účelom subkontraktu je oživiť a zorganizovať laboratórnu diagnostiku, pretože úroveň centrálného laboratória v Kábule poklesla pod únosnú mieru, ako po stránke odbornej, tak aj pracovnej disciplíny. To isté sa vzťahuje tiež na systém hlásenia nálezov a epizootologické opatrenia.

Nové veterinárne laboratórium je vo výstavbe v Darulamáne, na predmestí Kábulu, avšak počas prvého roku projektu sa rozhodne bude pracovať v priestoroch starého laboratória, ktoré má základné vybavenie potrebné pre laboratórnu diagnostiku. Vybavenie nového laboratória bude financovať FAO,

od subkontrahenta sa očakáva, že bude radiť pri nákupe nových prístrojov, avšak neočakáva sa, aby prispieval finančne.

Pokiaľ ide o personál tímu, FAO očakáva, že budú vyslaní muži s dobrými organizačnými schopnosťami, ktorí budú konfrontovaní so skutočnosťou, že budú spolupracovať s nedostatočne kvalifikovaným personálom s nízkou pracovnou morálkou.

Návrh našej strany na obsadenie miesta laboratórneho technika ženou sa nestretol s porozumením. Dôvodili nám, že pri zácviu laborantov by prichádzala do styku s mužmi, ktorí by jej dominantné postavenie, vzhľadom na tradície a náboženské dôvody v krajine, nechceli a ani nemohli akceptovať a preto by im nemohla prakticky nič prikázať.

Najvážnejšími chorobami zvierat v súčasnom Afganistane sú mor dobytka (vakcinačná kampaň bola riadená FAO), SLAK, antrax, pľúcna nákaza kôz, enterotoxémia, hemorhagická septikémia, choroby spôsobované krvnými parazitmi a široká škála parazitárnych ochorení, u hydiny pseudomor a kiahne hydiny a iné choroby.

Podľa FAO/OIE (1978) v krajine sú približne nasledovné počty zvierat:

hovädzí dobytok	3,6 mil.
ovce	8 mil.
kozy	2,5 mil.
byvoly	40 tisíc
kone	400 tisíc
mulice a somáre	1,3 mil.
ťavy	300 tisíc
hydina	10 mil.

Aby sa darilo tmiť uvedené choroby, je potrebné posilniť veterinársku službu, obzvlášť laboratórnu diagnostiku a systém epizootologického hlásenia nákaz.

Pôsobenie tímu bude do značnej miery sťažovať skutočnosť, že vzhľadom na osobnú bezpečnosť je akákoľvek činnosť v súčasnosti obmedzená na okruh 50 km okolo hlavného mesta Kábulu. Cestovanie do provinčných miest je možné letecky.

Písomnú ponuku na obsadenie subkontraktu treba predložiť v termíne, uvedenom v predchádzajúcej korešpondencii.

Toľko k záverom z jednaní na FAO v Ríme. Projekt, vzhľadom na okolnosti, bol náš a bolo treba sa oň už len oficiálne prihlásiť.

Štátna veterinárna správa MPVŽ SSR zareagovala promptne a 7. januára 1980, teda o dva týždne od rokovania, zaslala prostredníctvom Polytechny, p.z.o. na FAO v Ríme 30 stranové vypracovanie projektu No. AFG – 76/009 na organizáciu laboratórnej služby v Afganistane. Bola predložená detailná pracovná náplň jednotlivých špecialistov, vyznačená miera ich zodpovednosti

a spolupráce. Boli určení odborní konzultanti, na ktorých sa tím môže v prípade potreby obrátiť.

Personálne obsadenie projektu a jeho časové rozloženie bolo nasledovné:

dr. Božej Havelka	laboratórny špecialista	nástup 1. 3. 1980	trvanie 24 mesiacov
dr. Marián Milovský	laboratórny technológ	nástup 1. 3. 1980	trvanie 24 mesiacov
dr. Pavol Gašpar	epizootológ	nástup 1. 1. 1981	trvanie 12 mesiacov

A potom sa stalo niečo, čo nikto nečakal a s čím sa nepočítalo, aspoň nie v súvislosti s projektom na laboratórnu diagnostiku. Na konci roku 1979 armáda Sovietskeho zväzu obsadila Afganistan a začala sa vojna a okupácia, ktorá trvala desať rokov.

Pre nás to znamenalo koniec nádejí na získanie projektu AFG – 76/009. FAO v tejto záležitosti zaujalo pozíciu mŕtveho chrobáka a nechalo projekt umrieť prirodzenou smrťou. Podobne v tichosti sa rozplynula aj naša šanca na tento dlho očakávaný a v horúčkovitom tempe pripravovaný prestížny projekt.

Medzičasom uplynuli tri desaťročia, ale šanca na získanie podobného projektu pre veterinársku službu riadenú Štátnou veterinárnou správou SR sa už viac nezopakovala.

X. 8. Na okraj vedeckotechnickej pomoci rozvojovým krajinám

MVDr. Pavol Gašpar

Rozvojové krajiny pokrývajú asi 60 % rozlohy sveta, žije v nich okolo 70 % obyvateľstva, avšak podiel na tvorbe svetového hrubého produktu činil v polovici osemdesiatych rokov približne 20 %. Pre tieto krajiny bolo typické agrárne zameranie, kde viac než polovica obyvateľstva pracovala v poľnohospodárstve.

V zásade ide o tri geografické oblasti (Amerika, Ázia, Afrika), u ktorých v referovanom období sme mohli rozlišovať

- skupinu najmenej rozvinutých krajín
- skupinu priemyslovo vyspelejších krajín
- skupinu krajín socialistickej orientácie

Rozvojové krajiny (RK) sú špecifickou skupinou štátov, ktoré vznikli po 2. svetovej vojne v dôsledku rozpadu koloniálnej sústavy. Tieto krajiny tvorili a tvoria rozsiahlu a značne diferencovanú mozaiku z hľadiska spoločenskej a ekonomickej štruktúry, geopolitických a prírodných podmienok, zahranično-politickej orientácie a ich postavenia v svetovej ekonomike a v medzinárodnom obchode.

ČSSR venovala zvláštnu pozornosť spolupráci s rozvojovými krajinami socialistickej orientácie – **Afganistanom, Angolou, Jemenskou EDR, Etiópiou, Mozambikom a Nikaraguou**, označovaných aj ako krajiny prednostného záujmu ČSSR.

V oblasti zahraničného obchodu malo Československo nadviazané kontakty z rozvojovými krajinami a poskytovalo im tiež technickú pomoc, v rámci ktorej vysielalo svojich odborníkov na pomoc v oblastiach národného hospodárstva, podľa potrieb a požiadaviek rozvojových krajín. Spoluprácu so zahraničným partnerom a dojednanie pracovných podmienok zakotvených v kontrakte vykonávala Polytechna, p.z.o. so sídlom v Prahe. Polytechna poskytovala tiež asistenciu expertom pôsobiacim v teréne prostredníctvom svojich zástupcov, pracujúcich na čs. obchodných oddeleniach.

V rámci technickej pomoci mali slovenskí veterinárni lekári dôležitý zástož, lebo spolu s geológmi a lekármi patrili v danej dobe medzi najviac požadovaných odborníkov. Od polovice šesťdesiatych rokov sa zúčastňovali na tlmení nákaz a pri riešení problémov vo viacerých krajinách sveta. Jednou z prvých bolo Mongolsko, kde najprv pôsobili naše tímy pri vakcinačnej kampani proti SLAK a neskôr pri vyšetrovaní brucelózy, tuberkulózy a sopl'avy, za čo sme získali uznanie jednak zo strany mongolských orgánov, ako aj medzinárodných organizácií O.I.E. a FAO.

Za dvadsať rokov takmer dve desiatky laboratórnych pracovníkov, spolu

s ďalšími terénnymi pracovníkmi, pomáhalo vybudovať sieť diagnostických laboratórií a ústavov na Kube, vytvoriac tak základ pre systematickú kontrolu dôležitých nákaz hospodárskych zvierat.

Na africkom kontinente pomoc slovenských veterinárnych lekárov zohrala dôležitú úlohu predovšetkým v Alžírsku, kde značný počet pôsobil na úseku terénnej služby, veterinárnej hygieny a tiež ako učitelia na alžírskych vysokých veterinárskych školách.

Veľmi dobrú prácu odvedol veterinársky tím v Somálsku v projekte FAO (prvom, ktorým FAO poverilo slovenskú a českú veterinársku službu) na úseku laboratórnej diagnostiky a výroby vakcín, naplňajúc tak predstavy čs. orgánov o efektívnej technickej pomoci, ako i požiadavky a potreby zo strany somálskeho partnera.

Menšie skupiny veterinárnych odborníkov či jednotlivci, ktorí pracovali v Zambii, Tanzánii a Mozambiku, aplikovali odborné skúsenosti a metódy práce pri organizácii veterinárskej služby, diagnostickej siete a pri pomoci poľnohospodárstvu v týchto krajinách, v zmysle výroku jedného z najväčších rímskych básnikov - Horatia:

„Pomôž tomu, kto záťaž dvíha, a nie tomu, kto ju skladá“.

Expertízy slovenských veterinárnych lekárov
v rozvojových krajinách sveta

Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach – UVLF

Začiatok expertíz	1966
Ukončenie expertíz	1993

Hlavné poslanie expertov:
Pedagogickovedecká a technická
pomoc vysokoškolských pedagógov
z UVLF Košice pri výchove a vzdelá-
vaní vlastných veterinárskych odbor-
níkov na existujúcich veterinárskych
fakultách;
Zakladanie nových veterinárskych
fakúlt v rozvojových krajinách sveta

*Akademik Ján Hovorka – zakladateľ
Vysokej školy veterinárskej v Košiciach
a jej prvý rektor;
profesor a vedúci katedry parazitológie*

Charakteristika UVLF v Košiciach :

- bola zriadená ako Vysoká škola veterinárska
- je jedinou inštitúciou svojho druhu pre univerzitné, pregraduálne, graduálne
a postgraduálne veterinárske vzdelávanie v Slovenskej republike

***„Keď môžeš človeku vo vzdelaní zaostávajúcemu pomôcť svojimi vedo-
mosťami a schopnosťami, učiň to s najväčšou radosťou a presvedče-
ním, že Tvoja pomoc bude účinná“***

Comenius

XI. Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach a jej pomoc rozvojovým krajinám v období Československa

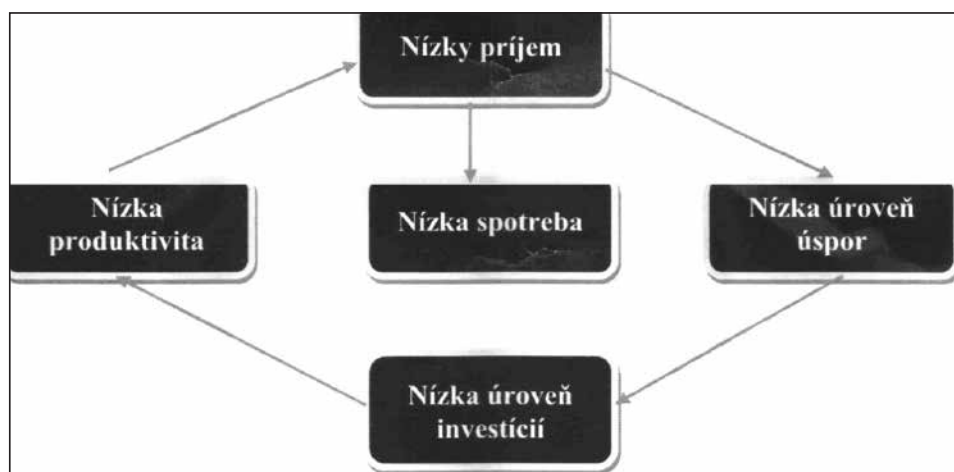
R., Cabadaj, Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach

Charakteristickým problémom rozvojového sveta sú veľké rozdiely medzi jednotlivými štátmi z hľadiska ich ekonomického a politického systému. Problémy týchto krajín súvisia s nestabilnou politickou a ekonomickou situáciou, so špecifickým demografickým vývojom - výrazný populačný rast, s nepriaznivými klimatickými podmienkami - prírodné katastrofy, ale i psychologickými faktormi najmä s pocitom všeobecného nedostatku.

Základným teoretickým východiskom zahraničnej rozvojovej pomoci sa stala hypotéza *začarovaného kruhu chudoby*.

Vôľa vytvárať úspory rastie s výškou príjmu. Z toho vyplýva, že čím sú ľudia chudobnejší, o to menej plánujú do budúcnosti a šetria. Preto v chudobných krajinách sa príjmy vynakladajú na pokrytie základných potrieb a národné úspory sú nízke. Tento problém vyvoláva ďalší. Nízke úspory zabraňujú investíciám do ľudského aj fyzického kapitálu. Bez investícií nemožno zaviesť nové technológie a know-how, čo bráni rýchlemu rastu produktivity. Kruh sa uzatvára tým, že nízka produktivita vedie k nízkym dôchodkom.

Keďže sa chudobné krajiny nedokázali samy vymaniť zo začarovaného kruhu chudoby, vyspelé ekonomiky v období po druhej svetovej vojne dospeli k názoru, že jediným spôsobom, ako ho prerušiť, je zahraničná rozvojová pomoc.

SAMUELSON, P. - NORDHAUS, W.: *Economics*. McGraw-Hill, 1985, s. 888.

XI.1. Stav veterinárnej činnosti v rozvojových krajinách

Hospodárske a politické pomery v rozvojových krajinách (v ďalšom texte RK) v tomto období boli charakteristické s nedostatkom potravín, podvýživou a hladom veľkej časti obyvateľstva, ktoré malo slabé hygienické návyky, ne- vzdelanosť, panovala všeobecná chudoba, toto všetko malo za následok vysokú úmrtnosť detí a dospelaj populácie. Táto skutočnosť burcovala celosvetové organizácie OSN, FAO, WHA a OIE, v tom ako pomôcť RK, čo najskôr sa dostať z veľmi neutešenej situácie. Svetové organizácie začali v tom čase s intenzívnou priamou pomocou potravinami, liekmi, zdravotným materiálom, ale aj odborníkmi na rôznych úsekoch. Z pohľadu veterinárnej medicíny v prvej línii rozvojovej pomoci boli praktickí veterinári lekári najskôr na riadiace úseky štátu, či niektorých oblastí a neskôr aj veterinári lekári pre priamu činnosť v terénnych podmienkach. S malým časovým posunom nastala aj požiadavka na príchod pedagogických pracovníkov na veterinárne fakulty, ktoré už existovali, ale pociťovali nedostatok pedagogických pracovníkov, najmä vyšších učiteľov. Neskôr v niektorých krajinách sa rozhodli založiť nové veterinárne fakulty a bola požiadavka ich etablovania ako aj pedagogických pracovníkov.

Z pohľadu veterinárskej starostlivosti spoločným problémom takmer všetkých RK bola neexistujúca štátna veterinárska služba a veľký nedostatok veterinárnych lekárov. FAO sa usilovalo podporovať prípravu dostatočného počtu vlastných veterinárnych lekárov. Podpora smerovala aj na organizácie veterinárskej činnosti, tak aby došlo čo najrýchlejšie k ozdravovacím programom na základe odbornej analýzy. Veterinárska starostlivosť mala podporovať zvýšenie miestnej produkcie živočíšnych produktov, ktorých bol v tom čase v RK značný nedostatok.

Podľa Koubu bolo v roku 1977 vo svete evidovaných 272 290 veterinárnych lekárov z ktorých 220 099 t.j. 81 % bolo vo vyspelých krajinách a 52 999 t.j. 19 % v rozvojových krajinách. Z uvedeného počtu bolo v RK Afriky 2 631, Latinskej Amerike 23 720, Blízkom východe 5 434 a Ďalekom východe 20 347. Jedným z ukazovateľov zaťaženia veterinárnych lekárov a ich fyzickej možnosti pri starostlivosti o zvieratá je priemerný počet veľkých dobytčích jednotiek na jedného veterinárneho lekára. Vo vyspelých krajinách tento ukazovateľ dosahoval 2 018 jednotiek, zatiaľ čo v Afrike bola jeho hodnota 45 999 jednotiek teda 23 krát vyššia. Ďalším významným ukazovateľom vyjadrujúcim stupeň možnosti kontroly jatočných zvierat a mäsa je priemerný počet veľkých dobytčích jednotiek zabitých za rok na bitúnkoch na jedného veterinárneho lekára pracujúceho na bitúnku. Vo vyspelých krajinách dosahoval hodnotu 3 459 a v Afrike 32 620 zvierat čo je takmer 10 krát viac. Kvalitu veterinárskej činnosti často hodnotíme ukazovateľom priemerného pracovného času venovaného v prepočte na veľké hospodárske zviera za rok. Vo vyspelých krajinách dosahoval hodnotu 60 minút. V Afrike len niečo viac ako 2,5 minúty za rok. V skutočnosti bola situácia oveľa horšia, lebo najmenej polovica pracovnej doby veterinárnych lekárov v RK je venovaná inej činnosti ako priamej starostlivosti o hospodárske zvieratá. Mnoho

času sa venuje administratíve, doprave na farmu - v Afrike sú veľké vzdialenosti a organizácii práce.

Uvedené ukazovatele jednoznačne poukazovali na naliehavú potrebu podstatného zlepšenia veterinárskej starostlivosti. Ukazovali, že veterinárske pracovné metódy a programy výchovy veterinárnych kádrov v RK vyžadujú iné prístupy, než vo vyspelých krajinách a že musia plne rešpektovať miestne potreby a podmienky. S istotou sme mohli konštatovať, že veterinárske služby väčšiny RK neboli schopné kontrolovať zdravotnú situáciu vo svojich krajinách v živočíšnej výrobe ako aj na úseku hygieny potravín. Veterinárske služby v RK nemali dostatok veterinárnych lekárov, času ani prostriedky a potrebné podmienky na takú kvalitu práce, ktorá sa vyžaduje v krajinách s dobrými sociálne ekonomickými podmienkami.

Podľa údajov FAO v roku 1973 bolo medzinárodne evidovaných 252 veterinárnych fakúlt. Z uvedeného počtu bolo 137 vo vyspelých krajinách a 115 v rozvojových krajinách. V Afrike bolo v rámci RK len 7 veterinárnych fakúlt, v Latinskej Amerike 56, na Blízkom východe 10 a Ďalekom východe 42 veterinárnych fakúlt. Priemerný počet absolventov na veterinárskych fakultách bol 58. V RK Afriky bol priemer len 21 absolventov za rok, v Latinskej Amerike 49, na Blízkom východe 109, Ďalekom východe 69 absolventov.

V hodnotenom roku opustilo veterinárske fakulty 14 800 absolventov. Z toho bolo 8 200 z vyspelých krajín a 6 600 z RK, Afrike 150, Latinskej Amerike 2 740, Blízkom východe 1 009 a Ďalekom východe 2 900 absolventov.

V roku 1979 bolo v RK v realizácii 67 veterinárnych terénnych programov a 10 administratívnych na úrovni štátu a v oblasti výchovy. V tom čase FAO poskytlo aj 99 individuálnych štipendií pre študentov veterinárnej medicíny na štúdium na zahraničných veterinárnych školách. V rámci uvedených programov FAO poskytlo 226 miest pre medzinárodných špecialistov, ktorí úzko spolupracovali s miestnymi špecialistami. Najviac 76 miest boli veterinári lekári, ktorí pracovali na komplexnej veterinárnej starostlivosti, 25 v rámci programov zriaďovania diagnostických laboratórií, 23 na úseku medzinárodnej pomoci na úseku živočíšnej výroby, 22 v programoch proti Africkému moru prasiat, 12 v programoch proti ochoreniam prenosným kliešťami, 9 v programe prieskumu veterinárnej situácie v RK, 8 v programe boja proti trypanosomiázam, 6 v programe proti besnote, 4 v programe boja proti slintačke a krívačke, 4 v programe výroby očkovacích prípravkov. Na podporu veterinárneho vysokého školstva boli 3 programy s počtom 12 miest pedagógov. Na podporu stredného veterinárneho školstva boli 3 programy s počtom 10 pedagogických pracovníkov, 4 pracovníci pracovali na úseku postgraduálneho školenia vysokoškolských učiteľov a 4 pracovníci vo veterinárnom výskume.

Z historického pohľadu veterinárnej medicíny na toto obdobie sú veľmi významné literárne údaje a osobné podania prof. MVDr. Václava Koubu, DrSc.,

(epizootológ SVS v Prahe, expertízny pobyt Kuba, profesor ČZU Praha, zakladateľ a riaditeľ Inštitútu trópov a subtropov veterinárnej medicíny VFU Brno). Prof. Kouba po vzniku FAO v 70 – 80 rokoch minulého storočia pôsobil v FAO v Ríme ako expert pre školstvo a výskum a vedúci skupiny veterinárnych služieb, a takto sa priamo podieľal na organizovaní pomoci RK na úseku veterinárnej starostlivosti a veterinárneho školstva.

Z uvedeného stručného prehľadu je možno usudzovať aké najpodstatnejšie problémy boli riešené na poli veterinárnej činnosti, pomoci pri budovaní štátnych veterinárnych služieb, diagnostických centier a na úseku prípravy vlastných veterinárnych odborníkov. Potrebný počet veterinárnych lekárov na zabezpečenie veterinárnej činnosti v RK bol v sledovanom období hlboko pod minimálne potrebnú hranicu. Počet veterinárnych lekárov, ich kvalita a ich možnosti pre výkon požadovanej veterinárnej starostlivosti sú hlavnou príčinou zlého zdravotného stavu hospodárskych zvierat v RK. Nedostatok veterinárnych lekárov je jeden z dôsledkov pomalého zvyšovania úžitkovosti hospodárskych zvierat a to je aj príčina nízkej vlastnej produkcie potravín živočíšneho pôvodu a nedostatočnej ochrany ľudí pred zoonózami. Teda začarovaný kruh chudoby, ktorý z pohľadu nedostatku veterinárnych lekárov je nutné, čo najskôr riešiť vlastnou prípravou dostatočného počtu absolventov veterinárnej medicíny.

Problém výchovy veterinárnych lekárov pre potreby RK riešilo v tom čase mnoho pracovných stretnutí medzinárodných expertov. Ako najvýznamnejšiu sa žiada spomenúť „4. celosvetová porada expertov FAO/WHO o veterinárnej výchove, ktorá sa konala v roku 1978 v Upsale“ a „Porada expertov FAO o veterinárnej výchove konaná v roku 1984 v Nairobi“. V dokumentoch oboch porád sa zdôrazňuje orientácia výučby v RK na preventívnu veterinárnu medicínu, na prispôbenie vyučovacieho procesu potrebám danej RK. Preferovaná bola zásada vychovať veterinárneho lekára širokého profilu a potrebné špecializácie zaistiť prostredníctvom postgraduálnej výchovy. Zdôrazňovaná bola potreba rozšírenia a prehĺbenia praktickej výučby na cca polovicu výučbových hodín klinických predmetov. Neodporúčalo sa učiť podľa učebných plánov rozvinutých krajín, pretože tieto neberú do úvahy špecifické podmienky a potreby tej ktorej RK. Odporučená bola medzinárodne uznávaná 5 ročná dĺžka štúdia s minimálne 4000 hodinami odbornej výučby s dôrazom na praktickú časť.

Dosiahnutie stanovených cieľov vo výchove veterinárnych lekárov v RK je komplikované skutočnosťou, že práve v najchudobnejších krajinách je najhoršia nákazová situácia v chovoch hospodárskych zvierat. Je tam aj najnižší počet veterinárnych lekárov a takmer neexistuje štátna veterinárna služba. Tak napr. v bývalých Francúzskych kolóniách – v 22 krajinách južne od Sahary boli len 2 veterinárne vysoké školy. V Dakare s ročnou kapacitou cca 25 absolventov a v Lubumbashi, ktoré zaisťujú potreby Zaire. V prevažnej väčšine existujúcich veterinárnych vysokých škôl či veterinárnych fakúlt RK boli veľké problémy so zaisťovaním kvalifikovaných pedagógov ako aj materiálnym vybavením.

Tam kde v RK nemali veterinárnu fakultu sa štátna administratíva snažila zaistiť nedostatok veterinárnych lekárov vyslaním aspoň minimálneho počtu študentov na štúdiá do zahraničia formou zahraničných štipendií poskytovanými rozvojovou pomocou. Táto forma výchovy vlastných veterinárnych lekárov cez štúdium na zahraničných vysokých školách nebola úspešná, pretože prevažná väčšina absolventov po skončení štúdiá v zahraničí sa odmietla vrátiť domov pre zlú hospodársku a bezpečnostnú situáciu, politickú nestabilitu a ponúkanú slabú ekonomickú i spoločenskú istotu. Prevažná väčšina absolventov ostala pracovať v zahraničí v lepších podmienkach. Malý počet absolventov, ktorí sa vrátili domov odmietli prácu na vidieku za ponúkaných podmienok, a tak aj to málo ostáva vo väčších mestách, kde radšej príjmu zamestnanie mimo veterinárnu službu v súkromných spoločnostiach, kde sú schopní zaistiť pre svoju rodinu lepšie podmienky a najmä všeobecnú bezpečnosť a istotu.

XI. 2. Zmeny vo výučbe absolventov UVLF v Košiciach ako príprava na rozvojovú pomoc

Dnešná Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach (v ďalšom texte „UVLF“) začala poskytovať pomoc RK v čase, keď bola Vysokou školou veterinárskou v Košiciach a neskôr Univerzitou veterinárskeho lekárstva v Košiciach.

Vlády vtedajších socialistických krajín sa v tom čase pridali k výzve svetových organizácií na podporu rozvojovým krajinám. V jednotlivých krajinách sa to dialo rôznou intenzitou a rýchlosťou. Aj naša krajina si vybrala okruh, kde boli predpoklady, že budeme úspešní, keď išlo o prvé väčšie vyslanie našich odborníkov do zahraničných služieb s čím sme nemali žiadne skúsenosti. Odbornosť našich expertov bola na dobrej úrovni, u niektorých bola slabšia jazyková zdatnosť, neskúsenosť s prácou a cestovaním do zahraničia. Vycestovanie na expertízu predstavovalo komplikovanú procedúru na politických orgánoch štátu a u zamestnávateľa. Začiatkom 60-tych rokov minulého storočia sa začala venovať pozornosť príprave poľnohospodárskych odborníkov z RK, ale aj príprave československých odborníkov pre prácu v RK. Najskôr to bolo **denné štúdium zahraničných študentov na Vysokej škole poľnohospodárskej v Prahe**. Toto štúdium bolo zabezpečované cez Inštitút tropického a subtropického poľnohospodárstva (ITSP). Inštitút od roku 1961 až do roku 1969 pripravoval pre prácu v RK aj tzv. kádrové rezervy Ministerstva poľnohospodárstva a výživy v celoštátnom rozsahu. V školskom roku 1977/78 **sa začalo aj s výučbou zahraničných študentov z RK na vtedajšej Vysokej škole veterinárskej v Brne a v Košiciach**. Štúdium bolo v češtine a v slovenčine po ročnej internátnej jazykovej príprave. V školskom roku 1977/78 na UVLF v Košiciach študovali zahraniční študenti cez tzv. rozvojovú pomoc z Afganistanu 8, Alžírsku 5, Sýrie 2, Toga 1, Tanzánie 1, Ghany 1, Libanonu 1, Ekvádoru 1, Bolívie 1.

V tom istom čase začala UVLF v Košiciach s prípravou špecialistov z RK. Boli to **vedecké ašpirantúry pod vedením našich pedagogicko-vedeckých pracov-**

níkov a ako školitelia pracovali: prof. Hovorka, prof. Vrtiak, prof. Lazar, prof. Popesko, prof. Vodrážka, prof. Vrzgula, prof. Gamčík, doc. Škarda a doc. Jurášek. Prvé kandidátske dizertačné práce pred príslušnými komisiami našej vysokej školy obhájili zahraniční odborníci z Kuby a Indie.

Na našej univerzite **v zmysle prípravy slovenských odborníkov pre prácu v RK, rektor UVLF v Košiciach prof. Vrtiak zriadil dňom 1. 1. 1969 „Oddelenie tropickej veterinárnej medicíny“**, ktoré bolo organizačne začlenené do Katedry parazitológie a zoológie. Vedením tohto oddelenia bol poverený prof. MVDr. Oto Dobšínský, CSc. Hlavnou úlohou oddelenia bolo zabezpečovať prednášky z vybraných kapitol tropickej veterinárnej medicíny pre študentov denného štúdia. Okrem toho organizoval **„postgraduálne štúdium tropickej veterinárnej medicíny“ pre tzv. kádrové rezervy Ministerstva poľnohospodárstva v RK**.

Výber kandidátov robila Štátna veterinárna správa z okruhu jej pôsobnosti a UVLF v Košiciach z našich pedagógov a vedeckých pracovníkov. Prijímacia skúška sa robila z vybraného svetového jazyka (angličtina, francúzština alebo španielčina) a z hospodárskeho a politického zemepisu rozvojových krajín. Skúšku úspešne vykonalo 37 záujemcov, vrátane niekoľko mladších pedagógov z našej vysokej školy. Študijný program bol tri semestre, každý pozostával z 82 hodín prednášok z veterinárnej tropickej medicíny a 48 hodín z jazykovej prípravy, teda celkom 130 hodín. Vyučovanie sa uskutočňovalo v trojdňových sústreďeniach každý mesiac. Po každom semestri bolo týždňové internátne sústreďenie venované štúdiu svetových jazykov. Ako prednášatelia pôsobili najmä pedagógovia z našej vysokej školy, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Helminologického ústavu v Košiciach a Inštitútu trópov a subtrópov Vysokej školy poľnohospodárskej v Prahe, všetci prednášatelia boli už po absolvovaní dlhodobého expertízneho pobytu v rozvojových krajinách. Počas kurzu bolo na expertíznu činnosť vyslaných 6 frekventantov do Alžírskej republiky a 10 frekventantov z rôznych dôvodov štúdium prerušilo. Dňa 13. 9. 1971 boli vykonané záverečné odborné pohovory pred skúšobnou komisiou, ktorú viedol vtedajší prorektor UVLF doc. MVDr. Rudolf Škarda, CSc.

Vláda Československej republiky **v máji 1986** rozhodla, aby medzi študijné odbory veterinárnych vied bol zaradený nový **„Odbor tropického a subtropického veterinárneho lekárstva“**. V nadväznosti na rozhodnutie vlády a pri rešpektovaní doporučení FAO/WHO bol vypracovaný profil veterinárneho lekára pre trópy a subtrópy s pokrytím zdravotnej a produkčnej problematiky. Študijný plán bol 5 ročný s celkovým počtom 4500 hodín so silnou zložkou praktickej výučby.

XI.3. Zahraničné anglické štúdium (ZAŠ) na našej univerzite

Ako pedagóg, ktorý sa vrátil z expertízneho pobytu v Afrike, som sa zaoberal myšlienkou zaviesť výučbu veterinárnej medicíny v anglickom jazyku na našej alma mater a pokúsiť sa ju použiť ako súčasť rozvojovej pomoci krajinám, ktoré to potrebujú, ak prejavia o takéto vzdelanie záujem. Predpokladalo sa, že na toto štúdium sa budú hlásiť zahraniční študenti z RK tzv. štipendisti, ale aj študenti i iných krajín za úplatu a k nim sa budú pridávať aj naši študenti s dobrou znalosťou anglického jazyka.

Pri analýze úrovne anglického jazyka medzi pedagogickým zborom na vtedajšej Univerzite veterinárskeho lekárstva v Košiciach sme zistili, že viac ako 30 pedagogických a vedeckých pracovníkov má veľmi dobrú znalosť anglického jazyka. Okrem toho väčšina z nich mala dlhodobé skúsenosti z výučby veterinárskej medicíny v zahraničí. Predpokladali sme, že mladá generácia pedagógov sa rýchlo chytí možnosti intenzívneho jazykového vzdelávania, ak dostane motív t.j. možnosť pôsobenia v zahraničí a bezplatné vzdelávanie sa v anglickom jazyku na UVLF v Košiciach, ako aj príplatok za výučbu ZAŠ - finančné prílepenie za ten ktorý vyučujúci predmet.

Vo vtedajšej legislatíve sa našla možnosť výučby ZAŠ na UVLF v Košiciach za úplatu od zahraničných študentov, pričom takto získané peniaze mohla univerzita použiť pre svoje účely. V zmysle vyššie uvedených argumentov, rektor rozhodol o začatí výučby v ZAŠ na UVLF v Košiciach od šk. r. 1991/92. Do zamestnania na UVLF v Košiciach sme prijali lektora anglického jazyka z Anglicka. Pôsobil na katedre jazykov a jeho hlavnou úlohou boli konzultácie pri príprave prednášok, cvičení, písaní skript a vedeckých publikácií. Z aktivít lektora profitovali aj učitelia katedry jazykov. V tom čase bolo rozhodnuté, že aj vedecký časopis Folia veterinária vydávaný v slovenskom jazyku budeme vydávať len v anglickom jazyku.

Začiatky boli zložité, nieisté, väčšina starších kolegov bola skeptická a nedôverovala ZAŠ projektu. Boli silné hlasy, že sa to nedá u nás vo vtedajších pomeroch zvládnuť. Mali sme nedostatok zahraničnej literatúry v angličtine. Z pôvodne prijatých 18 študentov ZAŠ nastúpilo do prvého ročníka len 6. Táto skutočnosť bola deprimujúca a nahrávala skupine, ktorá bola proti projektu ZAŠ. Všetci študenti prijatí do 1. ročníka boli zo štátu Izrael. Prekvapilo nás, že všetci mali nad 25 rokov, a teda boli o hodne starší ako prváci zo Slovenska. Vysvetlenie bolo jednoduché, a to, že občania Izraela môžu ísť študovať na hociktorú univerzitu vo svete, ak si nato vedia zadovážiť finančné prostriedky a sú po absolvovaní povinnej základnej vojenskej služby. Nízky počet študentov v skupine ZAŠ na druhej strane umožňoval takmer individuálny vzťah medzi pedagógom a študentom. Veľmi príjemne sme boli prekvapení vysokým záujmom študentov ZAŠ o pedagogický proces.

V porovnaní so slovenskými študentmi bola ich iniciatíva viacnásobne vyššia. Záujem vyplýval z veku, väčších životných skúseností a uvedomovania si, že za štúdium si platia. Väčšina študentov si na štúdium sama zarábala. Toto poznanie

hnalo našich pedagógov k intenzívnej príprave pedagogického procesu, k vydávaniu samizdatov prednášok, cvičení i prvých skrípt, čo univerzita podporovala ich honorovaním. V rámci možností univerzita zakupovala najnovšiu odbornú literatúru v anglickom jazyku pre potreby jednotlivých predmetov. V univerzitnej knižnici sme vytvorili oddelenie anglickej literatúry.

Po treťom ročníku štúdia ZAŠ došlo na univerzite k všeobecnému uznaniu jej opodstatnenia a opadnutiu nepriateľských nálad. Pedagógovia z nižších ročníkov dokázali kolegom z vyšších ročníkov, ktorí sa na pedagogický proces v ZAŠ pripravovali, že proces sa dá zvládnuť a je obohatením pre pedagógov i celý kolektív toho ktorého predmetu. V šk.r.1997/8 sme prekročili počet študentov ZAŠ cez 100. Začínali sa nám hlásiť aj študenti z iných krajín Grécko, Cyprus. V roku 2007/8 počet študentov ZAŠ prekročil číslo 200. Študenti boli z týchto krajín Izrael, Grécko, Cyprus, Nemecko, Kanada, USA, Japonsko, Veľká Británia, Belgicko, Švédsko, Fínsko, Írsko, Maďarsko.

Dnes osadenstvo našej univerzity pokladá ZAŠ za samozrejmu súčasť, ako jeden zo študijných programov. Za existencie ZAŠ na UVLF v Košiciach sa podstatne zvýšila úroveň anglického jazyka u pedagogických a vedeckých pracovníkov. UVLF v Košiciach sa stala internacionálnou inštitúciou. Počet zahraničných študentov prekročil 15 % z celkového počtu študentov. Univerzita bola na prvom mieste v rámci Slovenských Vysokých škôl v percente zahraničných študentov

Jeden zo zámerov ZAŠ na našej univerzite t.j. poskytnúť štúdium veterinárnej medicíny študentom z RK, ako priamu pomoc nebol naplnený. Rozvojové krajiny uprednostnili pomoc pri vzdelaní svojich študentov na vlastných veterinárnych fakultách za pomoci zahraničných expertov.

Naši absolventi ZAŠ sa rozišli za zamestnaním po celom svete. Najviac ich našlo zamestnanie v USA a Kanade, v posledných rokoch aj v Anglicku, ale väčšina sa vrátila do svojich rodných krajín. Absolventi sa stali naši ambasádori v štátoch ich pôsobenia.

Naša univerzita si zavedením ZAŠ štúdia značne zvýšila prestíž doma i v zahraničí. Úspešne sme zvládli domácu i zahraničnú akreditáciu. Finančné prílepšenie do rozpočtu univerzity i pedagógom a technickému personálu, ktorý sa na výučbe ZAŠ podieľa. Peniaze sú pre existenciu inštitúcie i jej jednotlivcov dôležité a priniesli evidentné prílepšenie. Aj keď spomenuté i nespomenuté výhody prinášajú viac priamych výhod univerzite, individuálne presvedčenie sa o vlastnej schopnosti a realizácii sa v ZAŠ má aj vysoký spoločenský kredit.

XI.4. Priama pomoc UVLF v Košiciach formou expertov

Pred vyslaním každého experta do zahraničia bolo nutné absolvovať schvaľovanie u zamestnávateľa – vedením vysokej školy a jej straníckym a odborovým orgánom. Bolo nutné získať písomnú dohodu medzi zamestnávateľom a zamestnancom o jeho uvoľnení na určitý čas. Dohoda bola dodatkom k pracovnej zmluve na získanie miesta pri pomoci RK. V rámci pomoci RK bol expert

vysielaný prostredníctvom Podniku zahraničného obchodu (PZO) – Polytechna Praha ako expert k zahraničnému zamestnávateľovi. Expert ostal počas svojho pobytu zahraničí v kmeňovom stave domáceho zamestnávateľa. V dohode sa upresňujú niektoré základné pracovne právne vzťahy – mzdové, nemocenské, úrazové...

Z historického pohľadu pre porovnanie uvádzam, že expert bol povinný zo svojho zmluvného mesačného platu, ktorý bol v lokálnej mene zamestnávateľa pravidelne mesačne odvádzať na účet Polytechna Praha v Živnostenskej Banke Praha v USD:

z príjmu do 100 \$	0 %
z príjmu od 100 do 300 \$	10 %
z príjmu nad 300 \$	20 %

Experti dostávali mzdu od zamestnávateľa v zahraničí v ich lokálnej mene, z ktorej mali dovolené v ich banke konvertovať maximálne 33 % na USD. Vo veľkej väčšine zahraničných štátov, kde naši experti pôsobili boli zmluvné dohody dodržané. V krajinách, kde počas expertízy došlo k násilnému zvrhnutiu vlády, alebo k vojne a k bankrotu krajiny zmluvy dodržané neboli.

Zmluvy našich expertov v RK cez organizáciu FAO, alebo iné svetové organizácie boli podstatne výhodnejšie, ale hlavne títo experti mali zabezpečené väčšie istoty, podstatne vyššiu mzdu celú v USD.

Kuba

Prvou krajinou, kde naši pedagogickí pracovníci začali rozvojovú pomoc bola Kuba. V roku 1966 nastúpili ako prví experti doc. MVDr. Richard Hojer, CSc., ako odborný a technický poradca vedúceho veterinárneho hygienika Kuby, a prof. MVDr. Oto Dobšínský, CSc., na Riaditeľstvo štátnej veterinárnej služby s celoštátnou pôsobnosťou. Naši experti vypracovali smernice pre boj proti brucelóze a tuberkulóze zvierat, metodiky boja proti infekčným chorobám prežuvacov a ošipaných, opatrenia proti parazitózam. Novelizovali predpisy o prehliadke jatčných zvierat, hygiene a posudzovaní mäsa a zaviedli veterinárne výkazníctvo. Významne sa podieľali na riešení aktuálnych a ekonomicky závažných problémov veterinárnej diagnostiky. Svojou prácou v chovoch hovädzieho dobytku a ošipaných postavili nový smer prevencie strát v živočíšnej výrobe.

V rokoch 1967 až 1972 prišli na Kubu ďalší naši experti prof. MVDr. Leopold Vrzgula, DrSc., prof. MVDr. Pavol Bartko, DrSc., doc. MVDr. Viliam Jurášek, CSc., doc. MVDr. Jozef Bogdan, CSc., doc. MVDr. Bohuslav Kapitančík, CSc., MVDr. Arnold Šterbinský, CSc., MVDr. Ivan Berecký, CSc. Žiaľ MVDr. Ján Kevék cestu na expertízu neprežil, po havárii lietadla zahynul.

Prof. MVDr. Leopold Vrzgula, DrSc., pracoval na oddelení biochémie a toxikológie Štátneho diagnostického a výskumného ústavu v Havane. Riešil

*Prvá skupina pedagógov po prilete na Kubu
(predný rad zľava: doc. Bogdan – Košice, prof. Surinek a doc. Skalka – Brno,
prof. Bartko a doc. Hojer – Košice, doc. Hamšík – Brno; zadný rad zľava: doc. Veselý
a prof. Kohuba – Brno, Dr. Klauzer – Prešov, Dr. Berecký a Dr. Šterbinský – Košice)*

diagnostiku metabolických porúch a toxikóz. Poskytoval metodickú pomoc pri zakladaní biochemických a toxikologických oddelení na novo zriaďovaných štátnych diagnostických veterinárnych ústavoch. Organizoval a robil výskum v oblasti nenákazlivých ochorení - karence a acidózy. Viedol postgraduálne školenie pre veterinárnych lekárov a technikov diagnostických ústavov.

Prof. MVDr. Pavol Bartko, DrSc., pôsobil na Veterinárskej fakulte (VF) v Havane na Katedre vnútorných chorôb vo funkcii profesora. Okrem pedagogickej práce aktívne riešil výskum karencií stopových prvkov a porúch metabolizmu najmä acidobázickej rovnováhy. Bol pomocným školiteľom externých aspirantov a aktívnym členom komisií pre prijímanie aspirantov, ako aj pre skúšky z aspirantského minima.

Doc. MVDr. Viliam Jurášek, CSc., sa aktívne podieľal na VF v Havane na založení Katedry parazitológie, do jeho príchodu sa parazitológia prednášala v rámci mikrobiológie. Zabezpečoval, prednášal a viedol praktické cvičenia z parazitológie. Robil výskum helmintóz ošipaných na fakulte a v štátnom diagnostickom ústave.

Doc. MVDr. Jozef Bogdan, CSc., pracoval na VF v Havane ako vyšší pedagóg, kde prednášal a viedol cvičenia z patologickej anatómie a histológie. Viedol postgraduálne doškoľovanie veterinárnych lekárov. Vo výskumnej činnosti sledoval nádory hovädzieho dobytku a hydiny.

MVDr. Berecky, CSc., pracoval na VF v Havane na Katedre farmakológie, kde zaviedol sylaby prednášok a praktických cvičení. Z predmetu Farmakológia vydal učebné texty.

MVDr. Arnold Šterbinský, CSc., pracoval na VF v Havane ako vyšší učiteľ na Katedre chirurgie, ortopédie a rtg. Prednášal a viedol praktické cvičenia z chirurgie a ortopédie.

Uganda

Makerere University bola založená v roku 1922 v hlavnom meste Ugandy v Kampale Anglickom v ich vtedajšom Domíniu ako prvá univerzita vo Východnej Afrike. Štúdium veterinárnej medicíny tu začalo v roku 1938. Univerzita v čase nášho pôsobenia mala 9 fakúlt: poľnohospodárstva a lesníctva, umenia, pedagogickú, právnickú, prírodných vied, spoločenských vied, technickú, medicíny a fakultu veterinárskej medicíny. Študovalo na nej viac ako 4 500 študentov. V roku 1961 bolo štúdium veterinárskej medicíny prechodne prenesené na Východoafrickú univerzitu do Nairobi v Keni. V roku 1971 bolo štúdium veterinárskej medicíny na veterinárskej fakulte Makerere Univerzity znova obnovené v novo vybudovanom nedokončenom komplexe z rozvojovej pomoci.

Fakulta bola v štádiu formovania a mala 4 katedry: 1. Anatómie - histológie a embryológie. 2. Fyziológie – biochémie, farmakológie. 3. Patobiológie – zootechiky, patologickej anatómie, mikrobiológie, virológie a imunológie, hygieny potravín, preventívnej veterinárnej medicíny. 4. Klinických disciplín – vnútorné a infekčné ochorenia, chirurgia a ortopédia, pôrodníctvo, gynekológia a umelá inseminácia.

Štúdium bolo 4 ročné a školský rok sa delil na štyri obdobia tzv. termy. Začínal 1. júla a končil 20. mája. Na konci každého termu bola písomná skúška zo všetkých predmetov, ktoré sa v tom období vyučovali. Na konci školského roku boli štátne záverečné skúšky (písomné, ústne a praktické) pred komisiou zo všetkých predmetov, ktoré sa v danom školskom roku vyučovali. Skúšobná komisia bola z 2 členov domácich a 1 člena zo zahraničia. Hlavný dôraz sa kládol na písomnú skúšku, ktorej klasifikačná hodnota bola až 80 bodov z celkového možného počtu 100 bodov. Výučba bola zameraná na prednášky, cvičenia boli s prevahou laboratórne-teoretickou pre nedostatok materiálu, techniky dopravných prostriedkov, financií a zlú bezpečnostnú situáciu mimo hlavného mesta.

V roku 1971 došlo v Ugande k vojenskému prevratu. Civilná vláda Dr. Miltona Obotého bola zvrhnutá generálom Idi Aminom. Vo vláde Obotého bol Amin ministrom obrany. Odvtedy viac ako 8 rokov bol v Ugande tvrdý vojenský režim s typickými znakmi absolútnej právomoci, sústredenej do rúk Idi Amina. Jeho vláda na ochranu osobnú a vládnej moci vydržovala celú armádu. Výsostné právo mala vojenská polícia, ktorá zasahovala do všetkého a všade aj na univerzite.

Obsadenie pedagogického zboru bolo nedostatočné počtom, a na väčšine ka-

tedier aj kvalifikáciou. Problémy s personálnym obsadením učiteľských i neučiteľských miest sa zhoršovali. Najvýraznejšie na jar roku 1977, keď vtedajší samozvaný prezident Idi Amin, predseda vlády, parlamentu a rektor univerzity tvrdo potlačil vnútropolitickú nespokojnosť.

Prevažná časť inteligencie riešila svoju nespokojnosť s politickými pomermi, narastajúcimi hospodárskymi ťažkosťami a obavami z takmer neexistujúcej osobnej bezpečnosti emigráciou.

V roku 1979 došlo v Ugande k vojenskému prevratu a diktátorský režim Idi Amina bol Národným oslobodzovacím frontom a Tanzánskou armádou zvrhnutý. Počas vojny v Kampale som na pokyn dekana a vedúceho nášho zastupiteľského úradu išiel do Kene a cestou som pomohol dostať do bezpečia moju dcéru a našich vojenských expertov pôsobiacich na výstavbe vojenského letiska. Po zabezpečení ich transportu do Československa som zotrval v Keni a čakal na pokyn z univerzity, kedy budú potrebovať na fakulte moju pomoc pri obnovení výučby (nevedel som, či moja zmluva s univerzitou bude dodržaná). Zlá hospodárska situácia po vojne viedla k obrovskej kriminalite. Dochádzalo k rabovaniu i zabíjaniu civilného obyvateľstva aj na univerzite. V Ugande došlo k úplnému zničeniu obchodnej siete. Všetky obchody, sklady, verejné budovy boli vyrabované a vandalský zničenie civilným obyvateľstvom za podpory oslobodzovacej armády. Pred rabovačkami nebol ušetrený ani náš zastupiteľský úrad, kde som mal uskladnené osobné veci.

Trvalo takmer dva roky než sa situácia začala normalizovať a začal fungovať súkromný obchod. Ako cudzinec som mal možnosť nakupovať tzv. mesačný prídel v jedinom štátnom obchode, ryžu, cukor, soľ, jedlý olej a mydlo v limitovanom množstve pre jednu rodinu. Problém bol v tom, že v určený deň nákupu v obchode mali len jeden, najviac dva tovary z uvedeného sortimentu, a takto sa to opakovalo až do konca roku 1980. Plat v zmluvne dohodnutej výške v lokálnej mene bol pravidelne na účte, ale vôbec sa neprihliadalo na obrovskú infláciu. Úspory povolené vládou konvertovať v zahraničnej mene 33 % z platu som dostával veľmi nepravidelne, často aj s 8 mesačným meškaním. Vážnym problémom bol nedostatok pitnej vody na celej univerzite v rokoch 1977-1980 bola voda len z dovezenej univerzitnej cisterny, a to 2 až 4 krát do týždňa. Bolo potrebné na ňu čakať aj niekoľko hodín v rade s nádejou, že sa vody dočkáte a niečo z nej sa Vám ujde.

Napriek uvedeným negatívam je potrebné objektívne dodať, že Uganda po prírodnej stránke je krásnou krajinou a Angličania o nej v mnohých publikáciách hovoria ako o perle Afriky. Uganda leží na rovníku jej celoročný teplotný priemer sa pohybuje okolo 25 – 27 °C.

Jej vysoká nadmorská poloha od 1 000 do 5 115 nadmorskej výšky, veľké množstvo riek a jazier, dostatok zrážok sú základom výborného podnebia a spolu s úrodnou pôdou vytvárajú veľmi vhodné podmienky pre rozvoj poľnohospodárstva. Poznanie krásy a bohatstva tejto a okolitých krajín, spôsobu života v meste i na vidieku, overenie si vlastného uplatnenia odborne, jazykovo i spoločenský,

umožnenie deťom naučiť sa zahraničný jazyk, to všetko je prínos z expertíznej činnosti.

Hospodárske, politické a spoločenské pomery, ktoré sú opísané počas expertízneho pobytu v Ugande, boli v tom čase veľmi podobné vo všetkých novovzniknutých krajinách v Afrike, kde pracovali naši pedagogicko-vedeckí pracovníci, o ktorých pôsobení sa bude pojednávať v ďalších častiach.

Na Veterinárnej fakulte Makerere univerzity v Kampale pôsobilo v rokoch 1974 až 1985 z UVLF v Košiciach 7 pedagogických pracovníkov. Šiesti pracovali vo funkcií vyšších učiteľov - Senior lecturer - a boli vo zmluvnom vzťahu cez Polytechnu Praha na tzv. lokálnom kontrakte. Jeden kolega bol ako expert FAO vo funkcií profesora. Prednášky a praktické cvičenia si pedagógovia pripravovali a realizovali sami, v tom čase nebol k dispozícii žiaden technický personál.

Prof. MVDr. Dušan Magic, PhD., pracoval na Katedre fyziológie, biochémie a farmakológie vo dvoch kontraktach. Najskôr v roku 1974 – 1976 viedol oddelenie fyziológie a vypomáhal na poľnohospodárskej fakulte na oddelení výživy zvierat. V oboch predmetoch prednášal a viedol praktické cvičenia. Svoje prednášky a cvičenia dával študentom k rozmnožovaniu ako pomocný učebný text. Keďže bol všeobecný nedostatok literatúry, rozmnožené prednášky slúžili ako základ k štúdiu daného predmetu. Jeho druhý kontrakt bol v roku 1979 - 1981, pracoval na tej istej katedre a v tej istej funkcií.

Prof. MVDr. Ivan Rosival, CSc., pracoval na Katedre fyziológie, biochémie a farmakológie v rokoch 1974 - 1977. Na oddelení biochémie prednášal a viedol praktické cvičenia. Na požiadanie vypomáhal na oddeleniach biochémie aj na iných fakultách univerzity. Jeho písomné prednášky boli podkladom pre učebné texty z daného predmetu.

Doc. MVDr. Eugen Kóňa, CSc., pracoval na Katedre fyziológie, biochémie a farmakológie v rokoch 1974 – 1979. Na oddelení fyziológie prednášal a viedol praktické cvičenia z patologickej fyziológie. Jeho písomné prednášky a cvičenia boli základom pre učebné texty z daného predmetu.

Doc. MVDr. Ing. Marián Sangret, CSc., pracoval na Katedre patobiológie, oddelení mikrobiológie, virológie a imunológie v rokoch 1975 – 1977. Prednášal a viedol praktické cvičenia z infekčných chorôb hospodárskych zvierat. Jeho písomné prednášky boli podkladom pre učebné texty z daného predmetu.

Prof. MVDr. Rudolf Cabadaj, PhD., pracoval na Katedre patobiológie – oddeleniach hygieny potravín a preventívnej veterinárnej medicíny v rokoch 1976 – 1980. Prednášal a viedol praktické cvičenia z predmetov Hygiena potravín a Preventívna veterinárna medicína. Jeho písomné prednášky a cvičenia boli podkladom pre učebné texty z uvedených predmetov.

Prof. MVDr. Martin Zibrín, PhD., pracoval na Katedre anatómie histológie a embryológie v roku 1980 – 1981. Prednášal a viedol praktické cvičenia z histológie a embryológie. Jeho písomné prednášky boli základom pre učebné texty z uvedených predmetov.

Doc. MVDr. Richard Hojer, CSc., pracoval na Katedre patobiológie oddelení hygiena potravín v rokoch 1982 – 1985. Pracoval vo funkcií profesor hygieny a technológie potravín v rámci medzinárodného projektu UNDP/FAO Projekt – UGA/74/002. Prednášal a viedol praktické cvičenia z predmetu Hygiena potravín. V zmysle projektu FAO rozšíril praktické cvičenia z prehliadky mäsa. Z prostriedkov projektu zriadil laboratórium na analýzu mlieka. Zaviedol praktické cvičenia z hygieny mlieka. Pre študentov pripravil písomné návody, podľa ktorých boli schopní na praktických cvičeniach uskutočňovať základné laboratórne vyšetrenia mlieka. Z prostriedkov projektu vydal aj skripta „Veterinary Inspection of Slaughter Animals and Judgement of Meat“.

V rokoch 1975 - 1977 bol na fakulte prof. MVDr. Jozef Arendárčik, DrSc. externým examinátorom z odboru normálnej fyziológie hospodárskych zvierat.

Alžírsko

Najviac expertov veterinárnych lekárov z bývalého Československa pracovalo na projekte rozvojovej pomoci zo všetkých krajín v Alžírsku.

Alžírsko považovalo Francúzsko za svoj zámorský kraj – nie kolóniu. Žil tam veľký počet francúzskych obyvateľov najmä v najbohatších prímorských lokalitách. Celý vyšší administratívny aparát bol francúzsky. Poľnohospodárske farmy boli riadené moderne na vtedajšiu dobu a boli dobre technicky vybavené a na vysokej medzinárodnej úrovni.

Po vyhlásení slobodného Alžírska v roku 1962, keď bola vyhlásená Alžírska demokratická ľudová republika (ADLR), tam žijúci Francúzi sa rozhodli, že ak nebudú vládnuť oni, tak krajinu opustia. Preto majitelia fariem opustili svoje domovy, farmy, administratívny aparát svoje miesta a masovo opustili Alžírsko. Alžírski pomocní pracovníci ostali na mieste, obhospodarovali farmy, ale neboli schopní odpredať dorobené produkty a zabezpečiť potrebnú veterinárnu starostlivosť pre zvieratá na farmách. Táto skutočnosť mala i tu za následok zhoršenie nákazovej situácie hospodárskych zvierat. V roku 1964 bola medzi ČSSR a ADLR medzivládna dohoda o rozvojovej pomoci. Mesiac po jej uzatvorení bola vyslaná skupina 10 vybraných expertov veterinárnych lekárov so zameraním na tlmenie nákaz, poskytovanie liečebnej starostlivosti a dozor nad potravinami živočíšneho pôvodu. Z uvedenej skupiny boli 9 kolegovia z Čiech a 1 MVDr. Oto Orban zo Slovenska. Prevažná väčšina z prvej skupiny bola zaradená na funkcie okresných a krajských inšpektorov.

MVDr. Oto Orban bol poverený funkciou hlavného veterinárneho lekára v departmente Tlemcen so sídlom v meste Maghnia. Vykonával odbornú veterinárnu prax v rámci určeného kraja a bol súčasne jediný mestský veterinárny lekár. MVDr. Oto Orban pôsobil v Alžírii takmer 18 rokov vo viacerých funkciách. Bol aj pri zrode a organizácii veterinárneho vysokého školstva. V dvoch cykloch pô-

Poslucháči fakulty

Praktická výučba, v popredí Dr. Michna

sobil na dvoch univerzitách viac ako 11 rokov, kde najskôr pôsobil ako odborný asistent, neskôr ako docent a napokon bol inaugurovaný za riadeného profesora. Počas expertízy bol mimoriadne nápomocný novo prichádzajúcim expertom, radou, ubytovaním, uvádzaním do práce, či pomocou pri prekonávaní ťažkostí v novom prostredí.

Začiatkom 70 rokov alžírskaa strana začala výrazne podporovať prípravu vlastných absolventov veterinárnej medicíny doma i v zahraničí. Požiadavke ADLER neodolala ani naša vysoká škola a na ich existujúce Veterinárne fakulty v Alžíri, Constantine, Tiarete a Blide odišlo v rokoch 1968 – 1991 na expertízne pobyty celkom 14 našich pedagógov.

Alžírski študenti pred budovou fakulty

Odchod alžírskych študentov na zájazd za chovom oviec do stepi

Prof. MVDr. Alexander Michna, CSc., v rokoch 1968 – 1972 pôsobil ako okresný a neskôr ako krajský veterinárny lekár pre department Tlemcen. Vykonával komplexnú veterinárnu činnosť pre hospodárske zvieratá a viedol kliniku pre malé domáce zvieratá. Vzhľadom k jeho odbornej spôsobilosti a klinickej praxi na našej univerzite bol na tomto poste mimoriadne úspešný. Druhý kontrakt mal v rokoch 1980 – 1985 vo funkcií profesora na Ecole Nationale Vétérinaire, El Harrach v meste Alger. Pôsobil na katedre Semiológie, kde zabezpečoval cvičenia a prednášal vnútorné choroby zvierat. Svoju písomnú prípravu na cvičenia a prednášky poskytoval študentom na rozmnoženie ako učebnú pomôcku.

Doc. MVDr. Eva Michnová, CSc., pôsobila v Alžírsku v dvoch kontraktoch.

Doc. J. Janda – praktická výučba z chirurgie

Monoblok Veterinárskej fakulty v Kampale, Uganda

Prvý v rokoch 1979 – 1983 na Ecole Nationale Vétérinaire, El Harrach. Pôsobila vo funkcií docenta. Na katedre fyziológie a patologickej fyziológie. Pripravovala a viedla odborné cvičenia a prednášky z predmetu fyziológia a patologická fyziológia a svoje písomné prípravy z nich poskytovala študentom na rozmnoženie ako učebný text. Druhý kontrakt vykonávala v rokoch 1989 – 1991 v Institut National d'Enseignement Supérieur Agro-Vétérinaire v meste Tiaret. Tu tiež pôsobila vo funkcií docenta na Katedre pathologie générale, kde pripravovala a viedla odborné cvičenia a prednášky z fyziológie a patologickej fyziológie hospodárskych zvierat. Svoje písomné prípravy na cvičenia a prednášky poskytovala študentom na rozmnoženie ako učebný text.

Prof. MVDr. Juraj Šutta, CSc., pôsobil v Alžírsku v rokoch 1979 – 1981 na Ecole Nationale Vétérinaire, EL Harrach v meste Alger. Pracoval vo funkcií profesora. Prednášal veterinárnu chirurgiu a súčasne sa výrazne zaslúžil o vybudovanie chirurgickej kliniky, ktorú spolu s vedením školy doplňoval potrebným inštrumentáriom, liečivami, a tak zaistoval operačnú praktickú výučbu. Klinická činnosť pod jeho vedením mala výrazné operačné úspechy, čo bolo veľmi priaznivo kvitované študentmi, vedením školy a širokou škálou klientov. Prof. MVDr. Juraj Šutta, CSc., pôsobil na škole do októbra 1981, keď počas kontraktu náhle zomrel. Na jeho pohrebe na Slovensku sa zúčastnila aj delegácia z Alžírskej školy a jej vedúci požiadal vedenie našej univerzity o pokračovanie v tejto pomoci niektorým pedagógom z pracovného kolektívu prof. Šutta.

Doc. MVDr. Ján Tkáč, CSc., pôsobil v Alžírsku v rokoch 1982 – 1986 na Ecole Nationale Vétérinaire, EL Harrach na požiadavku školy pokračovať v diele, ktoré začal prof. Šutta. Za jeho pôsobenia pokračoval v operačnej klientele malých zvierat. Začínal praktickými cvičeniami na koňoch a hovädzom dobytku (fixácia, injekcie, miestne znecitlivenie, diagnostika krívania). Spolupôsobil pri realizácii dvoch ročníkov študentskej vedeckej a odbornej činnosti (ŠVOČ). S podnikom Chirana a vedením školy zabezpečil zaslanie röntgenového aparátu na výstavu v Alžírsku, ktorý po výstave škola odkúpila a takým spôsobom bolo zrealizované rtg. pracovisko.

Doc. MVDr. Jaroslav Janda, CSc., pôsobil na Ecole Vétérinaire, EL Harrach v rokoch 1985 – 1990. Na katedre chirurgie pôsobil vo funkcií docenta ako pokračovateľ školy prof. Šutta. Značne rozšíril rtg. diagnostiku, začal používať kontrastné látky. Jeho začiatky sú spojené s kostnou a kĺbovou chirurgiou. Vo väčšej miere angažoval študentov k vlastnej chirurgickej činnosti, čo malo veľmi priaznivý ohlas medzi študentmi a vedením školy.

Prof. MVDr. Marián Kozák, PhD., pôsobil v Alžírsku na dvoch školách.

V rokoch 1979 – 1981 na Instituite Vétérinaire Université de Constantine. Pracoval ako vedúci študijného predmetu Pathologie des Carnivores a vedúci disciplíny Pathologie Générale. V oboch predmetoch bol prednášajúcim a viedol odborné cvičenia na klinike pre 80 študentov. V rokoch 1985 – 1989 pôsobil na Institute Vétérinaire Université de Tiaret.

Počas celého pobytu bol vedúcim kliniky na Inštitúte. Bol vedúci študijného predmetu Sémiologie (Klinická propedeutika), vedúci študijného predmetu Pathologie des Carnivores (choroby mäsožravcov). Bol vedúci študijného predmetu Chirurgie Générale (všeobecná chirurgia). Bol vedúci študijných predmetov Pathologie des Carnivores a Sémiologie pre Technicien supérieur (bakalárske štúdium). Vo všetkých predmetoch prednášal, viedol odborné a klinické cvičenia. Bol predsedom komisie pre obhajobu diplomových prác zahraničných študentov na Inštitúte.

MVDr. Roman Miklušičák, CSc., pôsobil v Alžírsku v meste Constantine v rokoch 1979 - 1984 na Institute des Sciences Vétérinaire de l'Université de Con-

stantine. Pracoval na Oddelení Pathologie des Ruminans. Zabezpečoval predmet Sémilogie, kde prednášal a viedol odborné a klinické cvičenia.

Doc. MVDr. Tibor Pauer, CSc., pôsobil v Alžírsku v meste Constantine v rokoch 1981 – 1985 na Institute des Sciences Vétérinaire de l'Université de Constantine. Bol vedúcim predmetov patologická anatómia a patologická histológia hospodárskych zvierat. Začal s prípravou a dal do chodu laboratórium patologickej histológie, ktoré slúžilo aj pre klinickú diagnostiku. Z oboch predmetov bol prednášajúcim, pripravoval a viedol praktické cvičenia.

MVDr. Dezider Nemeš, CSc., pôsobil v Alžírsku v meste Constantine v rokoch 1981 – 1984 na Institute des Sciences Vétérinaire de l'Université de Constantine. Pracoval na oddelení Pathologie des Ruminants. Bol vedúcim predmetov pôrodníctvo, gynekológia a umelá inseminácia, ktoré prednášal a viedol z nich praktické cvičenia.

Prof. MVDr. Milan Mareta, DrSc., pôsobil v Alžírsku v meste Constantine v rokoch 1983 – 1986 na Institute des Sciences Vétérinaire de l'Université de Constantine. Pracoval na Katedre histológie a embryológie, kde vyučoval všeobecnú a špeciálnu histológiu. Pre študentov pripravoval vybrané kapitoly z prednášok a praktických cvičení, ktoré boli vydané vo forme učebných textov ako „Manuel Théorique et Pratique d'Histologie“.

Doc. MVDr. Róbert Ondrejka, PhD., pôsobil v Alžírsku v meste Tiaret na Institute Vétérinaire Université de Tiaret v rokoch 1988 – 1991. Zabezpečoval a viedol prednášky, praktické cvičenia a skúšky v predmete Sémilogie. Počas celého pobytu na Institute bol vedúcim študijného predmetu.

Doc. MVDr. Judita Jantošovičová, CSc., pracovala v Alžírsku v meste Alger v rokoch 1987 – 1988 na Ecole Nationale Vétérinaire, El Harrach. Bola vedúcou predmetov anatómia a histológia hospodárskych zvierat. Oba predmety zabezpečovala prednáškami a praktickými cvičeniami.

Prof. Ing. Viera Lenártová, PhD., pracovala v meste Oran na Université des Sciences Techniques d'Oran a v meste Mostaganem na Institute nationale d'Enseignement Supérieur v rokoch 1987 – 1990. V Orane, kde vláda plánovala otvoriť inštitút pre biotechnológie, dočasne viedla výučbu zo všeobecnej chémie a praktické cvičenia z fyzikálnej chémie. Keďže pre nedostatok peňazí biotechnologický inštitút nebol otvorený a výučba v prvých ročníkoch začala prebiehať v arabštine, prof. Ing. Viera Lenártová, PhD., prešla na Univerzitu v Mostaganem, kde zaviedla dve nové disciplíny: biochémiu životného prostredia a atmosférické polutanty. Pre študentov pripravila učebné texty z prednášok, diskusných cvičení (travaux dirigés) a zaviedla laboratórne cvičenia z biochémie. Viedla študentov pri diplomových prácach a bola členkou obhajovacej komisie.

RNDr. Alexander Šamo, CSc., pracoval v meste Blida na Institute Nationale d'Enseignement Supérieur, Agro-Vétérinaire v rokoch 1986 – 1990. Prednášal a viedol praktické cvičenia z predmetov chémie. Bol vedúcim oddelenia chémie.

MVDr. Eva Beličková, PhD., pôsobila v Alžírsku v meste Blida v rokoch 1989

– 1990 na Université Saad Dahlab - Faculté des Sciences Agro-Vétérinaires et Biologiques Blida ako vyšší pedagóg. Prednášala a viedla praktické cvičenia z hygieny potravín (Hidaao) a z špeciálnej mikrobiológie.

Zair

Republika Zair patrí medzi tie stredoafrické krajiny, v ktorých bolo a je vysoké školstvo na pomerne dobrej úrovni. Je to dobré dedičstvo histórie, keď bola táto krajina belgickou kolóniou. Belgičania tu vybudovali 3 samostatné univerzity, filiálky domácich univerzít. Tieto univerzity fungovali aj po dekolonizácii, keď si ponechali politickú a hospodársku nezávislosť. Nakoľko novovzniknutá štátna správa nemohla nezávislým univerzitám zasahovať do politického a pedagogického procesu, nastalo pnutie a nespokojnosť medzi pedagógmi, študentmi a štátnou správou. Správa štátu požadovala podporu a riešenie problémov prioritných z pohľadu vlády a toho sa jej nedostávalo, preto zrušila univerzity.

V roku 1971 vláda zriadila „Zairskú národnú univerzitu“ ako jedinú ustanovenú pre výučbu špecialistov s vysokoškolským vzdelaním s pôsobnosťou pre celú krajinu. Univerzita má rektorát v Kinshase a člení sa na tri pobočky - Campusy, ktoré majú sídla v priestoroch pôvodných univerzít t.j. v Kinshase, v Kisangi a v Lubumbashi. Jednotlivé campusy fungujú samostatne a riadi ho Vice rektor univerzity a dekaní fakúlt campusu. Po zrušení pobočiek belgických univerzít nastal masový odchod pedagogických a vedeckých pracovníkov zo Zairu. Pre nedostatok pedagógov vláda požiadala zahraničné univerzity o poskytnutie pedagogických a vedeckých pracovníkov na obnovenie vyučovacieho procesu na jednotlivých campusoch. V čase pôsobenia našich expertov boli na VF v Lubumbashi pedagogickí, vedeckí a technickí pracovníci z 22 štátov.

Na VF v Lubumbashi pôsobili naši pedagógovia doc. Ján Tkáč, CSc., na Katedre chirurgie, ortopédie a rtg, doc. MVDr. Tibor Pauer, CSc., na Katedre patologickej anatómie, doc. MVDr. Dezider Nemeš, CSc., na Katedre pôrodníctva, gynekológie a andrológie. Všetci traja boli dekrétom rektora menovaní profesormi Veterinárnej fakulty v Campuse Lubumbashi. Pracovali vo funkciách vedúcich katedier. Nakoľko niektoré disciplíny neboli obsadené, vedenie fakulty ich požiadalo o ich suplovanie, a tak predpísaný úväzok 180 hodín sa často zvýšil aj na viac ako 500 hodín.

Na VF v Lubumbashi pôsobili v rokoch 1973 – 1982 náš absolvent MVDr. Dušan Piňák a jeho manželka MVDr. Nad'a Piňáková. Na expertízu boli vyslaní cez Okresné veterinárne zariadenie v Senici. MVDr. Dušan Piňák pôsobil vo funkcií profesora, prednášal a viedol praktické cvičenia z disciplíny infekčné choroby zvierat. MVDr. Nad'a Piňáková pracovala vo funkcií profesora, prednášala a viedla cvičenia z farmakológie. Po skončení kontraktu sa nevrátili do ČSSR, ostali na VF v Lubumbashi na pôvodných funkciách až do roku 1991.

Etiópia

Štúdium veterinárnej medicíny v Etiópii bolo založené v roku 1979 vo vonkajšom Campuse ako Fakulta veterinárnej medicíny, ktorá je súčasťou Univerzity Addis Abeba. VF je umiestnená v meste Debre Zeit, 50 km od Addis Abeba. Slúži ako stredisko excelencie zdravia zvierat a má dva študijné programy, dvoj a päťročný a po ich absolvovaní je udelený titul DVM – Doctor of Veterinary Medicine a MVSc – Master of Veterinary Science.

VF je členená na 8 katedier. Katedra anatómie a histológie, Katedra fyziológie, Katedra produkcie zvierat, Katedra biomedických vied, Katedra klinická, Katedra epidemiológie a verejného zdravia, Katedra mikrobiológie a imunológie a Katedra patológie a parazitológie.

Na Fakulte Animal Science Univerzity v Addis Abeba pôsobil v rokoch 1976 - 1978 doc. MVDr. František Hrušovský, CSc. Zastával funkciu vyššieho učiteľa na Katedre mikrobiológie a zoohygieny. Prednášal a viedol praktické cvičenia z mikrobiológie. Významne sa podieľal na príprave novovzniknutej Veterinárskej fakulty v Debre Zeit.

Tanzánia

V Tanzánii v rokoch 1978 – 1980 pôsobil na Veterinárnej fakulte Sokoine University of Agriculture so sídlom v meste Morogoro MVDr. Ivan Berecký, CSc. VF predtým bola súčasťou Univerzity Dar-es Salam a jej sídlo bolo tiež Morogoro. VF plní tri úlohy : pregraduálna príprava veterinárnych lekárov, vedecký výskum, poradenstvo a služby pre pacientov.

MVDr. Ivan Berecký, CSc., pracoval na VF v pozícií profesor na ústave farmakológie. Súčasne bol vedúcim katedry fyziológie, biochémie a farmakológie. Prednášal a viedol praktické cvičenia z farmakológie.

Mozambik

Univerzita Eduarda Mondlaneho (UEM) je najstaršou a najväčšou univerzitou v Mozambiku, ktorá mala 27 000 študentov študujúcich v rôznych študijných odboroch.

V roku 1962 bola založená vzdelávacia inštitúcia Estudos Gerais Universitários de Moçambique (EGUM) (Všeobecné univerzitné štúdiá v Mozambiku). V roku 1968 táto inštitúcia získala štatút univerzity a bola premenovaná na Univerzitu v Lourenço Marques (ULM). V roku 1976, rok po dosiahnutí nezávislosti Mozambiku, tejto portugalskej kolónie, dostala univerzita súčasný názov a bola pomenovaná podľa Eduarda Chivambo Mondlaneho, prvého prezidenta hnutia Frelimo, ktoré začalo

ozbrojený boj za národné oslobodenie Mozambiku. UEM má sídlo a väčšinu fakúlt v Mapute, jednu pobočku právnickej fakulty v Beire, Vyššiu školu hotelierstva a turizmu v Inhambane a nedávno otvorenú Vyššiu školu námorných vied v Quelimane.

Veterinárna fakulta UEM so sídlom v Mapute je verejná inštitúcia zabezpečujúca najvyššie pregraduálne veterinárne vzdelanie, postgraduálne vzdelanie a kontinuálne profesijné formovanie v oblasti zdravia a produkcie zvierat a verejného zdravia. Fakulta má aktivity v oblasti výskumu na podporu edukačných funkcií a zabezpečenia rozvoja praxe.

Formovanie veterinárnych lekárov v Mozambiku začalo v roku 1964 začatím výučby veterinárskeho lekárstva v rámci už spomínanej inštitúcie Všeobecné univerzitné štúdiá Mozambiku a založením Veterinárnej fakulty v roku 1964. Cieľom veterinárneho vzdelávania je štúdium zvierat a jeho rôznych interakcií s človekom a prostredím, ktoré sa delí na oblasť štúdiá zahrňujúcu pôsobenie veterinárneho lekára pri zabezpečení zdravia zvierat a verejného zdravia – produkcia zvierat a technológia potravín.

V rokoch 1981 – 1989 pôsobili na VF UEM v Mapute:

Doc. MVDr. Viliam Jurášek, CSc., v rokoch 1981 – 1985 pôsobil na Oddelení parazitológie, chorôb rýb, včiel a zveri ako vyšší učiteľ. Prednášal a viedol praktické cvičenia z parazitológie z ktorej pripravil učebné texty.

Doc. MVDr. Bibiána Hájovská, CSc., pôsobila na veterinárskej fakulte v dvoch kontraktach 1982 - 1985 a 1991 – 1996 na katedre anatómie a histológie vo funkcii vyššieho učiteľa. Prednášala a viedla praktické cvičenia z anatómie a histológie. Ako prvý pedagóg na VF v Mapute začala výučbu anatómie hospodárskych zvierat s latinskou nomenklatúrou. Pre praktickú výučbu zhotovila kostry psov. Pripravila anatomické obrazy anatomických sústav ako podporu názornej výučby. Jej písomné prípravy na prednášky a praktické cvičenia boli spracované ako učebné texty, ktoré sa stali základom na prípravu pre skúšky. Navrhla a zaviedla systém rozvrhu hodín, ktorý sa na VF používa dodnes. Bola aktívna aj v študentskej vedeckej odbornej činnosti (ŠVOČ).

Prof. MVDr. Pavol Bartko, DrSc., v rokoch 1984 – 1987 pôsobil na katedre vnútorných chorôb prežúvavcov a ošipáných. Ako jediný z našich expertov v Mozambiku bol na kontrakte experta cez projekt UNDP/FAO, kde pôsobil vo funkcii profesora. Prednášal a viedol praktické cvičenia z predmetov vnútorných chorôb prežúvavcov a ošipáných. Bol veľmi aktívny vo výskumnej, poradenskej a kuratívnej činnosti najmä v oblasti karence minerálnych látok a porúch acidobázickej rovnováhy.

Prof. MVDr. Ján Danko, CSc., v rokoch 1986 – 1989 pôsobil na katedre anatómie a histológie vo funkcii profesora. Prednášal a viedol praktické cvičenia z predmetu anatómia. Výrazne zlepšil podmienky štúdia študentov z predmetu anatómia vydaním samostatných učebných textov z anatómie hospodárskych zvierat s latinsko-portugalskou nomenklatúrou sústav (kosti, klby, lymfatický systém, svalová sústava, nervový systém a splachnológia).

Doc. MVDr. Mária Demeterová, PhD., v rokoch 1986 – 1992 pôsobila na oddelení výživy, dietiky a krmovinárstva vo funkcii docentky. V rokoch 1986 – 1987 zabezpečovala aj predmet patologicko–morfologická diagnostika. Z oblasti výživy zvierat publikovala 3 manuály pre potreby študentov ako učebný text. Bola vedúcou fakultnej farmy králikov. Králiky sa využívali pre experimentálne účely a ich nadprodukcia ako produkt králičieho mäsa pre záujemcov fakulty. Z práce na farme králikov publikovala 13 záverečných správ analyzujúcich výživu, sanitáciu a produktivitu chovu králikov.

Doc. MVDr. Bohuslav Kapitančík, CSc., v rokoch 1989 – 1990 pôsobil na katedre infektológie a tropických chorôb vo funkcii vyššieho učiteľa. Prednášal a viedol praktické cvičenia z premetov infektológie a tropická veterinárna medicína.

MVDr. Katarína Hájovská, PhD., pracovala na VF v Mapute v rokoch 1996 – 2008 na katedre anatómie a histológie vo funkcii vyššieho učiteľa. Svoj kontrakt začala po prerušení postgraduálneho štúdia na UVLF. Počas kontraktu v Mapute dizertačnú prácu na UVLF obhájila a získala titul PhD. Prednášala a viedla praktické cvičenia z anatómie a histológie. Zriadila a viedla novú disciplínu - topografická anatómia. Bola vedúcou diplomových prác.

Svojou 14 ročnou prácou na VF preukázala úspešné pokračovanie košickej anatomickej školy prof. Popeska.

MVDr. Ivan Berecký, CSc., v rokoch 1991 – 1992 pôsobil na katedre vnútorných chorôb jednokopytníkov, malých zvierat, vtákov a farmakológie vo funkcii vyššieho učiteľa. Na ústave farmakológie prenášal a viedol praktické cvičenia z farmakológie.

Nigéria

Na Univerzite Maiduguri pôsobili naši pedagógovia MVDr. Ivan Berecký, CSc., a doc. MVDr. Juraj Halagan, CSc., v rokoch 1984 – 1989. Maiduguri je hlavným mestom štátu Borna – jedného z 19 štátov federálnej republiky Nigéria. Univerzita Maiduguri bola založená v roku 1975. V čase pôsobenia našich expertov mala univerzita 10 fakúlt.

Činnosť na Veterinárskej fakulte v Maiduguri bola zahájená v školskom roku 1982/1983. Fakulta bola členená na 6 katedier: Anatómie, Porovnávacej fyziológie a farmakológie, Patobiológie, Chirurgie, Reprodukcie a Veterinárnej medicíny. Na 1 katedre boli 4-5 pedagógovia, celkom na fakulte 35 pedagógov. Z uvedeného počtu boli 5 profesori, 2 docenti a 6 odborní asistenti. Funkcie vedúcich katedier a vyšších pedagógov zastávali vo veľkej väčšine zahraniční experti, najviac ich bolo z Indie.

MVDr. Ivan Berecký, CSc., v rokoch 1984 - 1987 pôsobil na VF, ústave farmakológie, kde prednášal a viedol praktické cvičenia z farmakológie. Na tamajšej

univerzite inauguroval a získal titul profesor. Pre študentov farmakológie vydal učebné texty.

Doc. MVDr. Juraj Halagan, CSc., v rokoch 1987 – 1989 na VF, ústave porovnávacej a patologickej fyziológie pôsobil ako vyšší učiteľ. Prednášal a viedol praktické cvičenia z porovnávacej aj patologickej fyziológie. Pre študentov ústavu skompletizoval potrebné učebné texty.

Zambia

Univerzita Zambia v Lusake má 9 vysokých škôl, pedagogická, poľnohospodárskych vied, technická, humanitných a sociálnych vied, práva, medicíny, baníctva, prírodných vied a veterinárnej medicíny. School of Veterinary Medicine na univerzite v Zambii bola založená v roku 1983, keď Japonská vláda v rámci rozvojovej pomoci vybudovala a v roku 1984 komplexne zariadila celú školu. Veterinárna škola začala svoju činnosť v roku 1984. Má dva študijné programy. Základný pregraduálny, kde je študijný program 6 ročný. Po jeho úspešnom ukončení absolvent obdrží titul Bachelor of Veterinary Medicine – Bc. Vet. Med.

Postgraduálne 2 ročné štúdium, kde absolvent po úspešnom absolvovaní dostane titul Masters of Veterinary Medicine–M. Vet. Med. Veterinárna škola v Lusake má 5 katedrií: biomedická, klinických štúdií, kontrola ochorení, paraklinická, centrálna služba.

Na School of Veterinary Medicine, Ústave patologickej anatómie v rokoch 1985 – 1987 pracoval vo funkcii vyššieho učiteľa doc. MVDr. Jozef Marcaník, CSc. Prednášal a viedol praktické cvičenia z patologickej anatómie a histológie.

Ako záver tohto stručného prehľadu o pomoci UVLF v Košiciach rozvojovým krajinám rád použijem už skôr publikované myšlienky našich expertov doc. MVDr. Jána Tkáča, CSc., a doc. MVDr. Bohuslava Kapitančika, CSc., žiaľ už nebolo možné s nimi diskutovať na túto tému.

Významné miesto v histórii našej univerzity zaberá činnosť našich expertov v zahraničí ako pomoc RK. Táto pomoc začala v období, kedy sa mnohé krajiny, hlavne africké, osamostatňovali a potrebovali si vybudovať svoje vlastné vysoké školstvo. Pretože domácich odborníkov nemali a od bývalých koloniálnych vlád pomoc buď nedostali, alebo ju sami od nich nechceli, vyhľadávali odborníkov po celom svete. Aj bývalé Československo bolo jednou z krajín, ktoré vysielalo svojich odborníkov na pomoc týmto krajinám.

Prví experti z dnešnej UVLF v Košiciach vycestovali v tej dobe do úplne neznámych, pre nás exotických krajín pred päťdesiatimi rokmi. Informácie o týchto krajinách boli nedostatočné, a preto experti odchádzali do neznáma a do neistoty. Väčšinou cestovali sami bez rodín, pretože v týchto rokoch celej rodine len zriedka umožnili vycestovať spoločne. Ako každá cesta do zahraničia i tieto boli

veľmi často spojené s dobrodružstvom. V prvých rokoch mnohí nemali istotu, či budú môcť svoje rodiny navštíviť aspoň každý rok cez prázdniny. Z niektorých krajín sa nedalo ani telefonický spojiť s domovom a výmena listov trvala aj dva mesiace. V priebehu expertíznych pobytov experti zažili vojny, povstania, rebelie, ale aj zemetrasenia. Takmer všade sa vyskytol nedostatok potravín, vody, benzínu, bol problém s bývaním, chorobami či hmyzom.

Hodnotenie práce našich expertov je obtiažné a tento článok si to ani nenárokuje najmä pre rozdielnosť podmienok v tej ktorej krajine a často pre vyžadovanie inej odbornej spôsobilosti, než bola špecializácia daného experta. S určitosťou možno konštatovať, že naši experti sa zapísali do análov tamojších škôl svojou profesionalitou, pedagogickými skúsenosťami a s dobrým ľudským prístupom. O spokojnosti s našimi expertmi svedčí fakt, že bol o nich väčší záujem ako ich bolo možné vyslať. Chválou pre našu alma mater je tiež úspešné pôsobenie našich praktických veterinárnych lekárov v zahraničí - absolventov UVLF v Košiciach.

XI.5. Pedagógovia - experti v zahraničí

Meno	Pracovisko na UVLF	Pracovisko v zahraničí	Roky pôsobenia
Kuba			
doc.MVDr.Richard Hojer,CSc.,	katedra hygieny a technológie potravín	Havana, Instituto Nacional de Medicina Veterinaria, Facultad de Medicina Veterinaria, Universidad de la Habana	1966 - 1969
prof.MVDr.Pavol Bartko,DrSc.,	katedra vnútorných chorôb prežúvavcov a ošipáných	Havana, Universidad de Habana, Facultad Agropecuaria Havana, Instituto Superior de Ciencias Animales Habana katedra vnútorných chorôb	1967 - 1970 1975 - 1978
doc.MVDr.Viliam Jurášek, CSc.,	katedra parazitológie, chorôb rýb, včiel a zveri	Havana, Instituto Nacional de Medicina Veterinaria, Facultad de Medicina Veterinaria, Universidad de la Habana katedra parazitológie	1967 - 1971
MVDr.Arnold Šterbinský, CSc.,	katedra chirurgie, ortopédie a rtg	Havana, Instituto Nacional de Medicina Veterinaria, Facultad de Medicina Veterinaria, Universidad de la Habana katedra chirurgie, ortopédie a rtg.	1967 - 1971
prof.MVDr.Leopold Vrzgula,DrSc.,	katedra vnútorných chorôb prežúvavcov a ošipáných	Instituto Nacional de Investigaciones i Diagnostico, отделение bioquímico a toxicología	1967 - 1968
MVDr.Ján Kevek	katedra zootechniky	Zomrel počas cesty (letecká havária)	1967
MVDr.Ivan Berecký,CSc.,	katedra farmakológie	Havana, Facultad de Medicina Veterinaria, Universidad de la Habana katedra farmakológie	1967 - 1971
doc.MVDr.Jozef Bogdan,CSc.,	katedra patologickej anatómie	Havana, Facultad de Medicina Veterinaria, Universidad de la Habana katedra patologickej anatómie a histológie	1968 - 1970
doc.MVDr.Bohuslav Kapitančík,CSc.,	katedra infektológie a tropickej veter. medicíny	Havana, Facultad de Medicina Veterinaria, Universidad de la Habana	1972 - 1973

Alžírsko			
prof.MVDr.Alexander Michna,CSc.	katedra vnútorných chorôb prežúvavcov a ošípaných	Tlemcen, Service Vétérinaire,MARA Alger, Ecole Nationale Vétérinaire,El Harrach, okresný a krajský veterinárny lekár, katedra semiológie	1968 - 1972 1980 - 1985
doc.MVDr.Eva Michnová,CSc.,	katedra porovnávacej patologickej fyziológie	Alger, Ecole Nationale Vétérinaire,El Harrach - katedra fyziológie a patologickej fyziológie Tiaret, Institut National d'Enseignement Supérieur Agro-Vétérinaire - katedra všeobecnej patológie	1979 - 1983 1989 - 1991
prof,MVDr.Juraj Šutta,CSc.,	katedra chirurgie, ortopédie a rtg	Alger, Ecole Nationale Vétérinaire,El Harrach- katedra veterinárnej chirurgie	1979 - 1981
prof.MVDr.Marián Kozák, CSc.,	katedra vnútorných chorôb jednokopytníkov,malých zvierat,vtákov a farmakológie	Constantine, Institute des Sciences Vétérinaires de l'Université de Constantine Tiaret, Institut National d'Enseignement Supérieur Agro-Vétérinaire, klinická propedeutika a všeobecná chirurgia	1979 - 1981 1985 - 1989
MVDr,Roman Miklušičák,CSc.,	katedra vnútorných chorôb prežúvavcov a ošípaných	Constantine, Institute des Sciences Vétérinaires de l'Université de Constantine, oddelenie patológie prežúvavcov	1979 - 1984
doc.MVDr.Tibor Pauer,CSc.,	katedra patologickej anatómie	Constantine, Institute des Sciences Vétérinaires de l'Université de Constantine patologická anatómia a histológia	1981 - 1985
MVDr.Dezider Nemeš, CSc.,	katedra pôrodnictva, gynekológie a andrológie	Constantine, Institute des Sciences Vétérinaires de l'Université de Constantine, oddelenie patológie prežúvavcov	1981 - 1984
doc.MVDr.Ján Tkáč,CSc.,	katedra chirurgie, ortopédie a rtg	Alger, Ecole Nationale Vétérinaire,El Harrach, katedra veterinárnej chirurgie	1982 - 1986
prof,MVDr.Milan Mareta,DrSc.,	katedra anatómie a histológie	Constantine, Institute des Sciences Vétérinaires de l'Université de Constantine, anatómia a histológia	1983 - 1986
doc.MVDr.Jaroslav Janda,CSc.,	katedra chirurgie, ortopédie a rtg	Alger, Ecole Nationale Vétérinaire,El Harrach, katedra veterinárnej chirurgie	1985 - 1990
RNDr.Alexander Šamo,CSc.,	katedra chémie, biochémie a biofyziky	Blida, Institut National d'Enseignement Supérieur, Agro-Vétérinaire INES, oddelenie chémie	1986 - 1990

prof.Ing.Viera Lenártová,CSc.,	katedra chémie, biochémie a biofyziky	Oran, Université des Sciences Techniques d'Oran, všeobecná a fyzikálna chémia Mostaganem, Institut National d'Enseignement Supérieur, biochémia život. prostredia a atmosférické polutanty	1987 - 1990
doc.MVDr.Judita Jantošovičová,CSc.	katedra anatómie a histológie	Alger, Ecole Nationale Vétérinaire, El Harrach, anatómia a histológia	1987 - 1988
Doc.MVDr.Róbert Ondrejka, CSc.,	katedra infektológie a tropických chorôb	Tiaret, Institut National d'Enseignement Supérieur, semiológia	1988 - 1991
MVDr. Eva Beličková, PhD.	katedra hygieny a technológie potravín	Blida, Université Saad Dahlab, Faculté des Sciences Agro-Vétérinaires et Biologiques, hygiena potravín a špeciálna mikrobiológia	1989 - 1990
Uganda			
prof.MVDr.Dušan Magic,CSc.,	katedra výživy, dietiky a krmovníarstva	Kampala, Makerere University, Fakulty of Veterinary Medicine katedra fyziológie, biochémie a farmakológie	1974 - 1976 1979 - 1981
Prof.MVDr.Ivan Rosival,CSc.,	katedra chémie, biochémie a biofyziky	Kampala, Makerere University, Fakulty of Veterinary Medicine, katedra fyziológie, biochémie a farmakológie	1974 - 1977
doc.MVDr.Eugen Kóna,CSc.,	katedra porovnávacej patologickej fyziológie	Kampala, Makerere University, Fakulty of Veterinary Medicine, katedra fyziológie, biochémie a farmakológie	1974 - 1979
doc.MVDr.Ing.Marián Sangret,CSc.,	katedra infektológie a tropických chorôb	Kampala, Makerere University, Fakulty of Veterinary Medicine, katedra patobiológie, oddelenie mikrobiológie, virológie a imunológie	1975 - 1977
prof.MVDr.Rudolf Cabadaj,PhD.,	katedra hygieny a technológie potravín	Kampala, Makerere University, Fakulty of Veterinary Medicine, katedra patobiológie – oddelenie hygieny potravín a preventívnej veterinárnej medicíny	1976 - 1980
prof.MVDr.Martin Zibrín,CSc.,	katedra anatómie a histológie	Kampala, Makerere University, Fakulty of Veterinary Medicine, katedra anatómie, histológie a embryológie	1980 - 1981
doc.MVDr.Richard Hojer,CSc.,	katedra hygieny a technológie potravín	Kampala, Makerere University, Fakulty of Veterinary Medicine - katedra patobiológie, oddelenie hygieny potravín	1982 - 1985

Zair			
doc.MVDr.Ján Tkáč,CSc.,	katedra chirurgie, ortopédie a rtg	Lumumbashi,Faculté de Médecine Vétérinaire,Université Nationale du Zaïre (UNAZA) Campus de Lumumbashi katedra chirurgie, ortopédie a rtg	1975 - 1978
doc.MVDr.Tibor Pauer,CSc.,	katedra patologickej anatómie	Lumumbashi,Faculté de Médecine Vétérinaire,Université Nationale du Zaïre (UNAZA) Campus de Lumumbashi katedra patologickej anatómie	1975 - 1978
MVDr.Dezider Nemeš, CSc.,	katedra pôrodnictva, gynekológie a andrológie	Lumumbashi,Faculté de Médecine Vétérinaire,Université Nationale du Zaïre (UNAZA) Campus de Lumumbashi, katedra pôrodnictva, gynekológie a andrológie	1975 - 1978
Etiópia			
doc.MVDr.František Hrušovský, CSc.,	katedra mikrobiológie a zoohygieny	Addis Abeba Faculty of animal Science katedra mikrobiológie a imunológie	1976 - 1978
Tanzánia			
MVDr.Ivan Berecký,CSc.,	Ústav farmakológie	Morogoro, The Univesity of Dar es Sallaam, Faculty of Veterinary Medicine - katedra fyziológie, biochémie a farmakológie	1978 - 1980
Mozambik			
doc.MVDr.Viliam Jurášek, CSc.,	katedra parazitológie, chorôb rýb, včiel a zveri	Maputo,Universidade Eduardo Mendlane Faculdade de Medicina Veterinaria, parazitológia	1981 - 1986
doc.MVDr.Bibiana Hájovská,CSc.,	katedra anatómie a histológie	Maputo,Universidade Eduardo Mendlane Faculdade de Medicina Veterinaria, katedra anatómie a histológie	1982 - 1985 1991 - 1993
prof.MVDr.Pavol Bartko,DrSc.,	katedra vnútorných chorôb prežúvavcov a ošipáných	Maputo,Universidade Eduardo Mendlane Faculdade de Medicina Veterinaria, vnútorné choroby prežúvavcov a ošipáných	1984 - 1987
prof.MVDr.Ján Danko,CSc.,	katedra anatómie a histológie	Maputo,Universidade Eduardo Mendlane Faculdade de Medicina Veterinaria, anatómia	1986 - 1989

doc.MVDr.Mária Demeterová,PhD,	katedra výživy, dietetiky a krmovínarstva	Maputo,Universidade Eduardo Mendlane Faculdade de Medicina Veterinaria, patologicko - morfológická diagnostika, výživa zvierat a fakultná farma králikov	1986 - 1992
doc.MVDr.Bohuslav Kapitančík,CSc.,	katedra infektológie a tropických chorôb	Maputo,Universidade Eduardo Mendlane Faculdade de Medicina Veterinaria, infektológia a tropická veterinárna medicína	1989 - 1990
MVDr.Ivan Berecký,CSc.,	katedra vnútorných chorôb jednokopytníkov,malých zvierat,vtákov a farmakológie	Maputo,Universidade Eduardo Mendlane Faculdade de Medicina Veterinaria, ústav farmakológie	1991 – 1992
MVDr. Katarína Hájovská,CSc.	katedra anatómie a histológie	katedra anatómie a histológie	1996 -2008
Nigéria			
MVDr.Ivan Berecký,CSc.,	oddelenie farmakológie	Malduguri, The University of Malduguri, Faculty of Veterinary Medicine, ústav farmakológie	1984 - 1987
doc.MVDr.Juraj Halagan,CSc.,	katedra porovnávacej patologickej fyziológie	Malduguri, The University of Malduguri, Faculty of Veterinary Medicine, porovnávacía a patologická fyziológia	1987 - 1989
Zambia			
doc.MVDr.Jozef Marcaník,CSc.,	katedra patologickej anatómie	Lusaka,, The University of Zambia, School of Veterinary Mediciny, patologická anatómia a histológia	1985 - 1987

XII. Sympóziá o tropickej veterinárskej medicíne

MVDr. Pavol Gašpar

Hospodárska spolupráca s rozvojovými krajinami (RK) síce nepredstavovala pre ČSSR rozhodujúcu časť zahranično-obchodných transakcií, ale bola aj tak nezanedbateľnou hospodárskou a najmä politicko-ekonomickou činnosťou v kontexte svojej doby. Nosným programom čs. zahraničného obchodu bol vývoz strojárenských komodít a investičných celkov. Z celkového počtu asi 100 RK, s ktorými sme mali obchodné styky, komoditná štruktúra dovozu bola založená na dovoze surovín a tiež poľnohospodárskych produktov.

V rámci štruktúry zahraničného obchodu pôsobenie veterinárnych expertov spadalo pod kapitolu vedecko-technickej spolupráce (poskytovanie technickej pomoci) a rozvíjalo sa na úseku ochrany zdravia zvierat, zvýšenia živočíšnej produkcie a zabezpečenia plnohodnotnej výživy pre miestne obyvateľstvo. Táto úloha bola neľahká, nedali sa očakávať okamžité výsledky a len trpezlivá mravčia práca bola tou správnou cestou, vedúcou ku skutočnému prospechu pre konečného recipienta.

Napriek tomu, že v 70. rokoch dochádzalo k diferenciačnému procesu a priemyselnému skoku na báze zahraničného kapitálu a technológií (Južná Kórea, Hongkong, Taiwan, Singapur a pod.), stále existovalo 42 najmenej rozvinutých krajín, kde podiel spracovateľského priemyslu na HNP bol do 10 %, percento negramotnosti minimálne do 80 % a HDP na hlavu dosahoval 285 až 345 US\$ za rok (Horák, 1988).

ČSSR sa primárne orientovala na spoluprácu s RK so socialistickou orientáciou (Afganistan, Angola, Jemenská ĽDR, Etiópia, Mozambik, Nikaragua), označovaných aj ako krajiny prednostného záujmu. Slovenskí veterinárni lekári pôsobili v niektorých z týchto krajín a zameriavali sa na aplikáciu metód a postupov pri ozdravovaní stád hospodárskych zvierat, ktoré boli v súlade s praxou uplatňovanou aj v našej republike.

Veterinársku pomoc RK môžeme chápať ako proces prebiehajúci v dvoch samostatných rovinách, ktoré navzájom veľmi súviseli a vzájomne sa podmieňovali. V prvej fáze prichádzali veterinárni lekári, ktorí v terénnej službe bývalých kolónií a teraz nových samostatných štátov nahrádzovali odborné kádre z bývalých materských krajín (Francúzsko, Anglicko, Belgicko, Portugalsko a pod.). V druhej fáze to boli pedagogickí pracovníci, ktorí mnohokrát z rovnakých dôvodov obsadzovali miesta na existujúcich, resp. novovznikajúcich veterinárskych fakultách. Oproti prvej skupine školskí pracovníci prichádzali asi o päť rokov neskôr a podieľali sa na výchove miestnych veterinárnych lekárov, ktorí postupne nahrádzali v zahraničí regrutovaných odborníkov, ktorí pracovali na základe zmluvy s tamojšími štátmi. K nim patrili napríklad aj veterinárni lekári zo Slovenska.

Je evidentné, že v druhej polovici 20. storočia sa veterinárne školy v rôznych krajinách chovali individuálne a vychovávali nových veterinárnych lekárov podľa potrieb vlastných štátov, splňajúc tak požiadavky svojich ekonomík a chovateľskej verejnosti. Zjavné rozdiely sa odrážali v prístupe k veterinárskej profesii. Západní kolegovia boli pripravení viac na poskytovanie klinických služieb, východní veterinári boli lepšie orientovaní na preventívny prístup, na ozdravovanie chovov zvierat a zvyšovanie ich produkcie. Všeobecne sa uznáva, že pre rozvoj živočíšnej výroby v RK bol v danej dobe vhodnejší druhý typ veterinárnych lekárov, zatiaľ čo pre typ práce vo veľkých mestách, aspoň v anglofónnej oblasti, boli vyberaní veterinári lekári prvého typu. Svoju rolu pritom zohrávalo plynulé ovládanie oficiálneho jazyka, i keď rozhodujúcim kritériom bola profesionálna schopnosť.

Bolo jasné, že veterinárny lekár odchádzajúci pracovať do zahraničia, kde bude konfrontovaný s tropickými a subtropickými podmienkami chovu, novými plemenami, chovateľskými praktikami, odlišnou nákazovou situáciou, inou organizáciou služby a jej riadenia a inými prioritami, než aké mal vo svojej krajine, potrebuje pomoc a podporu, aby úspešne zvládol svoju prácu v nových podmienkach. Situáciu mu mala uľahčiť príprava vo forme postgraduálneho štúdia tropickej veterinárskej medicíny, ale s realitou bol expert konfrontovaný až na mieste pôsobenia, keď bol postavený pred riešenie konkrétnych situácií, o ktorých musel rozhodnúť a nemal možnosť sa poradiť alebo konzultovať svoj názor s niekým iným. Navyše je známe, a kolegovia ktorí pracovali vo viacerých rozvojových krajinách to iste potvrdia, že podmienky a požiadavky praxe môžu byť v každej krajine iné, i keď sa bude jednať o napr. dve susedné africké krajiny. Preto bol vítaný každý druh informácií, umožňujúci sa zoznámiť s podmienkami práce a života vo vzdialenej krajine, ležiacej v inom klimatickom pásme a navyše hovoriacej iným jazykom ako u nás doma. K tomuto zdroju informácií možno priradiť aj sympózia o tropickej veterinárnej medicíne.

Na konci šesťdesiatych rokov sa nazbieralo dosť odborných skúseností (z činnosti expertov na Kube, z opakovaných kampaní v Mongolsku a z výkonu terénnej činnosti v Alžírsku), aby sa získané poznatky analyzovali, mohli sa vypracovať postupy na využitie ozdravovacích programov vypracovaných a osvedčených v ČSSR, v RK, spracovať a publikovať poznatky z profesionálnej činnosti, ako aj oboznámiť odbornú verejnosť s veterinárskou problematikou v RK.

Orgánom, povereným zaoberať sa touto problematikou sa stala Komisia Rady prezídia ČSAV pre komplexný výskum rozvojových krajín, sekcia pre poľnohospodárstvo a výživu (neskôr pre veterinárne vedy) so sídlom v Prahe. Bolo rozhodnuté, že v trojročnom intervale sa usporiadajú sympózia o problematike tropickej veterinárnej medicíny a miestom konania bude Dom vedeckých pracovníkov ČSAV v Liblicích pri Mělníku. Okrem Komisie Rady prezídia ČSAV usporiadateľmi sympózií boli vysoké školy veterinárske v Brne a Košiciach, ako aj SVS ČSR v Prahe a ŠVS SSR v Bratislave.

Za prípravu a organizačné zabezpečenie sympózia zodpovedal prípravný výbor, v ktorom sa opakovane vyskytovalo meno doc. Červenku, prof. Dobšinského (predsedovia) a Dr. Minksa z UVL Brno, ktorý po veľa rokov pôsobil vo funkcii tajomníka sympózia. Slovensko bývalo zastúpené osobou Dr. Kapitančika z UVL Košice. Rokovacím jazykom bola čeština, slovenčina a angličtina, pri ktorej bol zabezpečený simultánny preklad do češtiny. Prednášané referáty nemali byť dlhšie ako 5-7 minút. Po skončení sympózia prípravný výbor zabezpečoval vydanie zborníka referátov pre účastníkov sympózia a na odvod do knižného fondu „významných knižníc“ bez bližšej špecifikácie. Ako sa po rokoch ukázalo, s uchovaním materiálov zo sympózií a ich dostupnosťou po rokoch to vôbec nebolo ľahké.

Prvé sympóziu sa konalo v septembri 1970 v Libliciach a ako prominentný hosť na ňom vystúpil prof. Alexander Robinson z Royal (Dick) School of Veterinary Medicine, Edingburgh, Škótsko. Vo svojom príspevku oboznámil účastníkov so systémom prípravy britských veterinárnych lekárov odchádzajúcich pracovať do tropických krajín, z ktorých mnohé predtým boli britskými kolóniami. Treba povedať, že Briti mali v tejto oblasti mimoriadne skúsenosti. Po skončení tropického kurzu bol absolventovi udelený diplom „Diploma in Tropical Veterinary Medicine“, v skratke D.T.V.M.. S absolventmi tohto diplomového kurzu sme sa neskôr v anglofónnej oblasti stretávali aj my, Slováci. Faktom je, že tento diplom nebol *conditio sine qua non* na získanie miesta veterinárneho lekára v tropickej krajine. Veterinárne orgány v RK ho prosto nevyžadovali, rozhodujúci bol veterinárny diplom. Čiže fungovalo obdobne, ako to poznáme aj u nás.

V čase konania prvého sympózia už prebiehal kurz tropickej veterinárnej medicíny na UVL v Košiciach a do Liblíc prišlo aj niekoľko frekventantov tohto kurzu zo Slovenska. Po skončení oficiálnej časti sme mali s prof. Robinsonom možnosť sa neformálne stretnúť pri večernom spoločenskom programe. Tento vysoký, štíhly, šedivý a spoločenský pán, ktorého zaujímala aj naša schopnosť komunikovať v angličtine či francúzštine, ochutnal aj z našej kopaničiarskej slivovice a pochvalne sa o nej vyjadril. Nečakali sme, že ju vôbec bude poznať a navyše vedieť aj ako sa volá. V tvare „slivovitz“ sa s ňou už zoznámil pri návšteve Juhoslávie. Boli sme sklamaní, že nás Juhoslovania predbehli a bolo to na nás vidieť. My sme ten nápoj považovali výlučne za našu doménu a to, že ho mali „Juhoši“, za krádež! Profesor akceptoval ďalší pohárik na zmiernenie žiaľu, ale ten tretí, do myjavského páru, už ponechal v našej kompetencii.

Ďalšie sympózia sa konali v rokoch 1973, 1976 a 1979. Keďže v roku 1979 sa konal XXI. svetový veterinársky kongres v Moskve (na ktorom sa zúčastnilo aj 70-80 veterinárnych lekárov zo Slovenska), usporiadalo sa 4. tropické sympóziu len s národnou účasťou.

Predchádzajúce tri sympóziá boli zamerané takmer výlučne na prezentáciu výsledkov výskumu v našom odbore a táto skutočnosť bola zakotvená i v názve „Sympóziu o výskume v tropickej veterinárnej medicíne“. Tentoraz prípravný

výbor navrhol venovať sympoziálne rokovanie jednak poznatkom z XXI. svetového veterinárneho kongresu so zameraním na tropickú veterinárnu medicínu a jednak skúsenostiam a poznatkom z veterinárnej expertíznej činnosti. Účastníci sympózia tak mali možnosť sa zoznámiť s mnohými aspektmi expertíznej činnosti v rade krajín, kde v ostatných rokoch slovenskí experti pracovali, predovšetkým v Zambii, Zaire, Západnej Samoe, Ugande, Somálsku, Alžírsku a Afganistane. ktorý na príklade vlastnej anabázy od prvého vyslania do Tanzánie až po participáciu vo viacerých projektoch FAO prezentoval Dr. Petržík. Ďalšiu analýzu predniesol doc. Dr. V. Kouba, DrSc., pracovník centrality FAO v Ríme, ktorý výstižne rozobral niektoré veterinárne problémy v RK a situáciu najmä na úseku výchovy a dostupnosti odborných kádrov.

Významným obohatením rokovania sympózia bola aj skutočnosť, že pozvanie prijal námestník ministra zahraničných vecí. Predniesol príspevok o postavení RK v súčasných medzinárodných vzťahoch, ktorý prijali účastníci sympózia s mimoriadnym záujmom.

Problematike tropickej veterinárskej medicíny bol na XXI. svetovom veterinárnom kongrese venovaný jeden z kľúčových referátov, prednesený v rámci plenárneho zasadania prof. A. Provostom. Pokiaľ ide všeobecne o veterinársku činnosť v trópech, autor zdôraznil, že charakter a široký rozsah činnosti veterinárneho lekára vyžaduje, aby bol súčasne tiež odborníkom v zootechnike a poľnohospodárskej ekonomike, i keď otázka zdravia zvierat ostáva pre neho prvoradá.

Z obsiahlych záverov a odporúčaní kongresu sa treba zmieniť o častiach, ktoré podčiarkujú poslanie veterinárnej medicíny, jej vedy a praxe, na úseku zvyšovania produkcie potravín, rozvoja chovu hospodárskych zvierat, prevencie ochorení zvierat a nakoniec o tých, ktoré požadujú intenzifikáciu prostriedkov a opatrení na tlmenie parazitárnych invázií a infekčných chorôb zvierat – teda požiadaviek aktuálnych najmä v RK trópech a subtropoch.

Na 4. sympóziu svoje referáty prihlásilo 26 autorov (niektoré príspevky mali viacerých autorov), z ktorých prevažná časť mala odborný charakter. Celkovo odznelo 21 referátov, z ktorých osem bolo od slovenských autorov. Zmienku si zaslúžia príspevky od trojice pedagogických pracovníkov z Košíc (Tkáč, Pauer, Nemeš), v ktorých priblížili činnosť a problémy veterinárskej služby v Zaire, systém vysokého školstva, podiel zahraničných expertov a výkon pedagogickej činnosť na veterinárskej fakulte UNAIZA v Lumumbashi.

Po skončení sympózia prípravný výbor zabezpečil vydanie zborníka referátov o celkovom rozsahu 143 strán.

Ďalšie sympózia, piate a šieste, sa konali v rokoch 1982 a 1985, tradične v Dome vedeckých pracovníkov ČSAV na zámku v Libliciaci. Bohužiaľ, k zborníkom z týchto podujatí autor tohto príspevku ne získal prístup.

7. sympóziu o problematike tropickej veterinárskej medicíny sa konalo v dňoch 24. – 27. mája 1988, netradične v Košiciach. Na základe požiadavky

Budova IVVL Košice

akademika O. J. Vrtiaka, rektora Vysokej školy veterinárskej v Košiciach sa sympóziu uskutočnilo ako významné podujatie v priestoroch nového Inštitútu pre výchovu a vzdelávanie veterinárnych lekárov (IVVL) v Košiciach.

Prípravný výbor bol konfrontovaný s enormným záujmom zo strany veterinárnej pospolitosti a preto, po zvážení, sa rozhodol ponechať priestor na prezentovanie poznatkov z tropických a subtropických oblastí, ale súčasne predniesť i niektoré poznatky, ktoré by v tamajších oblastiach mohli napomôcť pri činnosti veterinárnych lekárov, či už v pedagogickej činnosti, alebo pri výkone veterinárskej praxe v odlišných ekologických podmienkach.

Záujem o sympóziu jasne dokresľuje neuveriteľných 227 mien na zozname účastníkov sympózia, z ktorých 131 bolo Slovákov. Na predchádzajúcich sympóziách sa účasť zvykla pohybovať v rozpätí 60-70 participantov. Tento vysoký počet bol bezpochyby ovplyvnený miestom konania sympózia, lebo len z Vysokej školy veterinárskej v Košiciach a jej pracoviska v Zemplínskej Teplici bolo prihlásených 81 účastníkov.

Sympóziu sa konalo i za značnej účasti zahraničných veterinárnych lekárov, medzi ktorými dominovali Kubánci (16). Po nich nasledovali účastníci z Mozambiku a Alžírsku (po 4), Iránu, Somálska, Talianska (po 2) a po jednom participant z Nigérie, Kene, Tuniska, Panamy, Cypru, Francúzska, Maďarska a ZSSR. Prítomnosť zahraničných účastníkov zvyšovala odborný a spoločenský význam podujatia, pričom jasne trasovala cesty, ktorými sa uberala veterinárska pomoc vlády ČSSR v RK.

Zo strany českej veterinárnej služby bolo na sympóziu zaregistrovaných celkovo 53 účastníkov. Bolo to po prvýkrát, že Česi neboli majoritným účastníkom tohto podujatia.

Na 7. sympóziu o problematike tropickej veterinárnej medicíny v Košiciach bolo prihlásených 62 samostatných referátov (niektoré boli uverejnené len v zborníku), 9 posterov a nešpecifikovaný počet posterov zahraničných študentov. Prednesené

príspevky pokrývali mimoriadne široké pole veterinárnych problémov, s ktorými sa stretávali naši experti v teréne, boli odrazom spolupráce so študentmi a veterinárnymi lekármi na zahraničných školách a predstavovali vrchol toho, čo sa u nás na poli tropickej veterinárskej medicíny dosiahlo a zdokumentovalo. Slovenskí autori prezentovali spolu 36 referátov, či už samostatných alebo v spolupráci so zahraničnými spoluautormi (väčšinou ich študentmi na veterinárskych fakultách) a patrilo im aj autorstvo 9. uverejnených posterov.

Po skončení sympózia tajomník prípravného výboru doc. Kapitančík zostavil zborník referátov, ktorý mal úctyhodných 285 strán a vyšiel v náklade 200 výtlačkov.

Na termín konania 7. tropického sympózia sa viaže aj ďalšia udalosť, ktorá si zaslúži pripomenutie. Bolo ňou započatie činnosti pracoviska Kabinetu histórie veterinárnej medicíny (ved. prof. K. J.Fried) v nových priestoroch Inštitútu pre výchovu a vzdelávanie veterinárnych lekárov na Ceste pod Hradovou v Košiciach. Kabinet odštartoval svoju činnosť 25. mája 1988 pri príležitosti konania medzinárodnej vedeckej konferencie o problematike tropickej veterinárnej medicíny a porady veterinárnych lekárov z krajín RVHP o veterinárnych liečivách.

V dňoch 6. - 8. mája 1991 sa konalo 8. sympózium o problematike tropickej veterinárskej medicíny s medzinárodnou účasťou, ktoré sa uskutočnilo na tradičnom mieste, na zámku v Libliciach. V správe predsedu akademik O. J. Vrtiak informoval o činnosti sekcie pre veterinárne vedy Komisie pre komplexný výskum rozvojových krajín ČSAV, prof. Konrád o špecializácii v tropickej veterinárnej medicíne na UVL v Brne a prof. Bartko o príprave zahraničných študentov na UVL v Košiciach. Úradujúci riaditelia SVS ČR a ŠVS SR prispeli referátmi o pôsobení veterinárnych lekárov v RK, pochádzajúcich z organizácií riadenými štátnou veterinárnou správou.

Odbornú časť sympózia možno rozdeliť na tri hlavné časti, pojednávajúce o

- nákazlivých chorobách, ich diagnostike a prevencii,
- parazitárnych chorobách a ich liečbe,
- ukazovateľoch fyziologických hodnôt, súčinnosti veterinárov s chovateľmi v praxi a o skúsenostiach pri terénnej práci a vo vyučovacom procese.

Sympózia sa zúčastnilo šesť zahraničných účastníkov - z vysokých škôl v Európe (4), Alžírsku (1) a FAO (Európska komisia pre tlmenie SLAK), ktorí predniesli aktuálne, zaujímavé a odborne fundované príspevky.

Na sympóziu bolo celkovo prednesených 27 referátov, z ktorých 6 bolo od zahraničných autorov, rovnaký počet od českých autorov a 15 od slovenských autorov. Na sympózium sa zaregistrovalo celkovo 64 účastníkov, z ktorých 34 bolo zo Slovenska, 24 z Česka a 6 účastníkov bolo zo zahraničia. Ako je evidentné, záujem slovenských veterinárnych lekárov o tropickú veterinársku medicínu stále pretrvával. Ich účasť na sympóziu sa viažala na tzv. „druhú alžírsku vlnu“, z ktorej sa na sympóziu zúčastnilo osem veterinárnych lekárov. Pre úplnosť možno k nim

Zámok v Libčiciach pri Mělníku, miesto konania tropických sympózií.

pripočítat ešte štyroch pedagogických pracovníkov, ktorí v tom čase pôsobili na alžírskych veterinárskych školách.

Bohužiaľ, z tohto sympózia nevyšiel zborník referátov napriek tomu, že príspevky boli odovzdané organizačnému výboru. Nech dôvody boli finančné či hocijaké iné, je to škoda, lebo toto sympóziu bolo posledným, teda labuťou piesňou jednej epochy, ktorá sa nebude opakovať.

Pri písaní tohto príspevku som bol konfrontovaný s realitou, ktorá mi prácu neľahčovala. Ako som už naznačil, zborníky zo sympózií boli distribuované účastníkom a mali byť poskytnuté tiež do fondu „významných knižníc“ bez bližšej špecifikácie. Keďže osobne som sa zúčastnil na štyroch tropických sympóziách, snažil som sa dostať k zborníkom, ktoré mi chýbali. Začal som v ústrednej knižnici na UVL v Košiciach, ale bez úspechu. Súč v Košiciach, zašiel do Vedeckej knižnice, ktorú som považoval za významnú. Požiadal som pracovníčky, aby mi príslušné zborníky našli, lebo vedieť, ako to hľadať v počítači, bolo nad moje schopnosti. Hľadali, ale tiež nič nenašli. Vravím si, to nič, skočím do Brna, veď to nemám ďaleko zo Senice. V Brne som zašiel na fakultu, vlastne UVLF a plný očakávaní som vkročil do ústrednej knižnice. Potom som zažil *déja vu*, lebo situácia z Košíc sa presne opakovala. Keď videli moje sklamanie, vyšli mi v ústrety. Na počítači sú napojení aj na knižnú databázu Zemské knižnice v Brne a tak sa na ňu napojili. Ušetrili mi tým cestu, lebo som tam chcel ísť osobne. Bohužiaľ, ostalo len pri

dobrej snahe, lebo ani tam tie zborníky neboli. Poradili mi aspoň, aby som sa obrátil na okresnú knižnicu v mojom meste.

Po čase, keď som už chcel všetko pustiť z hlavy, zašiel som do Okresnej knižnice v Senici. Požiadal som pracovníčky, či by nevedeli pomôcť, ak by sa to vôbec dalo, poobhliadnuť sa po zborníkoch v rámci medziknižničnej výpožičnej služby. O 2-3 dni mi zavolali, že sa im podarilo vystopovať zborník z 1. tropického sympózia v Akademickej knižnici Juhočeskej univerzity v Českých Budějoviciach.

Keďže Budějovice sú v cudzine, zaslanie do Senice neprichádzalo do úvahy, ale bolo možné tam zájsť, požiadať o členstvo v knižnici a na mieste si prečítať, urobiť výpisky, prípadne si niečo dať skopírovať. To by išlo, ale do Budějovic je od nás ďaleko, medzičasom zima začína klopať na dvere, ale najmä už sa čas vyčerpal. Výroba publikácií má svoje pravidlá a termíny sa musia rešpektovať. Ak by však niekomu napadlo vyplniť biele miesta v mojom príspevku, nechávam mu stopu. Takže, v Budějoviciach nie je iba pivo.

XIII. Záver

Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach v rámci svojej edície „*Historia medicinae veterinariae*“ vydáva v poradí už 23. historický dokument. Vďaka pamäti a publicistickej ochote spoluautorov, priamych účastníkov grandiózneho a v histórii slovenského veterinárstva ojedinelého projektu „Expertíz“, podujali sme sa zmapovať túto etapu dejín slovenského veterinárstva.

Autori – experti, v snahe o správne pochopenie podstaty vedeckotechnickej spolupráce s rozvojovými krajinami vo vednom odbore veterinárska medicína, oboznamujú čitateľa s primeraným objemom rozmanitých dôvodov a okolností, ktoré expertízy podmieňovali, vrátane ľudských faktorov, ktoré sa na tomto projekte zúčastnili. Podávajú svedectvo o vysokej úrovni organizovanosti, odbornej vyspelosti, pohotovosti a schopnosti slovenských veterinárnych lekárov nie iba voči menej vyspelým rozvojovým krajinám sveta, ale aj voči sebe samým. Súčasne sa utvrdzujú v presvedčení, že je prekonaná doba podceňovania sa, pocitom malosti a odkázanosti byť naďalej v tieni niekoho silnejšieho, smelšieho a občas aj pribojnejšieho partnera.

Tento historiografický dokument mapuje expertízy slovenských veterinárnych lekárov ako dejinné udalosti od roku 1963, kedy štátna veterinárska služba bola v bývalej Československej socialistickej republike centrálné riadená z Prahy.

V prekonanej, ale vytrvalo užívanej národnej a národnostnej filozofii národa československého, aj oficiálne informačné zdroje, vrátane tlače, referovali o úspechoch československých expertov.

Od 1. 9. 1969 vznikla Slovenská socialistická republika (SSR) a Česká socialistická republika (ČSR) so samostatnými ústrednými riadiacimi orgánmi – štátnymi veterinárnymi správami.

Je preto logické a pragmatické, vzhľadom na tvorbu národných dejín slovenského veterinárneho lekárstva, že tento historiografický spis sa v plnom rozsahu venuje problematike expertíz slovenských, a nie československých veterinárnych lekárov – expertov. V týchto súvislostiach uvádzam údaje v texte i v tabuľkovej časti na správnu mieru.

Vďaka vám, kolegom expertom, priekopníkom a realizátorom ideí pomoci silnejšieho slabšiemu, vďaka vám za čestnú a dôstojnú reprezentáciu našej slovenskej vlasti, profesie, stavu a našej slovenskej alma mater Univerzity veterinárskeho lekárstva a farmácie, našich slovenských štátnych veterinárnych ústavov, výskumných a vývojových pracovísk, ktoré vás na excelentné plnenie poslanca experta dokonale pripravili.

Napokon, vďaka vám, slovenskí experti, za vznik tohto jedinečného historiografického dokumentu, tvoriaceho dôležité ohnisko v reťazi dejín slovenského veterinárneho lekárstva.

MVDr. Ladislav Husár
vedúci autorského kolektívu

XIV. Použitá literatúra

1. Cabadaj,R., Pleva,J. : História hygieny a technológie potravín, UVL Košice, 2003
2. Dobšinský,O. : Príprava veterinárnych odborníkov pre rozvojové krajiny na VŠV
v Košiciach, Veterinárství, 1964, Praha
3. Haladej,Š. a kol. : 25 rokov socialistického veterinárstva na Slovensku, ŠVS MPVŽ
SSR, 1976
4. Havliš,M., Malena, M.: Veterinární péče v českých zemích, str.303, pomoc českých veterinárních expertů rozvojovým zemím
5. Husár,L. : Organizačný a štrukturálny vývoj slovenského veterinárstva v rokoch 1945 – 1960, IVVL Košice,2000
6. Husár,L. : Prvé samostatné veterinárske organizácie v Československej republike,
KVZ a OVZ v r. 1960, IVVL Košice, 2010
7. Kouba,V. : Směrnice o veterinární péči v chovech zvířat, Veterinárství, 1964, č.7,
Praha
8. Pleva,J., Máté,D. : Zákon o veterinárnej starostlivosti č.66/ 1961 Sb. schválilo
NZ ČSSR pred 50 rokmi ako prvý svojho druhu na našom území,
Infovet, č. 3/2011
str. 143-144
9. Pospíchal,M.: Naše pomoc k tlumení slintavky v Mongolsku;
Veterinární péče
v českých zemích, str.353, SVS ČR Praha 2011
10. Škvarna,D. a kol. : Lexikón slovenských dejín, SPN Bratislava, 1997
11. Vohradský, F. : Výchova odborných zemědělských kádrů pro pomoc rozvojovým zemím, Veterinárství, 1964, str. 330
12. Zima, L. : Za hlubší spolupráci s hospodářsky méně vyvinutými zeměmi, Veterinárství,
1963, str. 33-35, Praha
13. Zbierka zákonov ČSR, 1948-1960

Ostatná literatúra u autorov

XV. Summary

Veterinary activities of the Slovak veterinary surgeons in developing countries

This publication deals with veterinary activities of the Slovak veterinary surgeons and their role in securing animal health and production in developing countries during the period of the years 1963 – 1989.

As a consequence to the Cold War, which divided the world into the two contradictory blocks in 1947 – the West and the East, there have been many political, economical and military conflicts evoked. The Cold War had a negative influence on free exchange, import and export of goods, but also on exchange of the spiritual and cultural values as well as the research, scientific and technological achievements.

Embargo was imposed on export of strategic know-how information, scientific research results and experience regarding the organization and performance of professional activities, particularly in industry and agriculture. The objective of embargo was to achieve a complete military, political, economical and technological isolation of the East countries, at the head with the Soviet Union from the rest of the world. In January 1948 six East countries (USSR, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Roumania and Bulgaria) established the Counsel of the Mutal Economic Assistance (CMEA).

The principal programme of the Council was to achieve the coordination of economic development of the CMEA member states and to provide mutual assistance in obtaining the scientific and technological know-how to all segments of nacional economy as well as the new and progressive methods in the field of management and intensifying the production, particularly in agriculture sector.

This programme of mutual assistance has been applied also to non-member CMEA states. Applications for various types of assistance addressed to the CMEA have been submitted by the governments of the so called developing countries of Asia, Africa and America. They included Cuba, Mongolia, Algeria, Zambia, Mozambik, Angola, Tanzania, Zair, Iraq, India, Nicaragua, Ethiopia and Afganistan. These countries, mostly with undeveloped industry and primitive forms of agriculture, possessed an inappropriate number of cattle (expressed in per 100 capita ratio). Every year the grazing herds of animals have been decimated by the dangerous diseases sometimes tranmissible even to man, as tubercullosis, brucelosis, foot and mouth disease, plaque, malleus and some others.

The developing countries did not have an efficiently organized and economically feasible system of veterinary service securing the elementary protection of animal health, used an obsolete prevention and immunization routine, had a neglected laboratory diagnosis system and did not use efficient procedures in clinical

diagnosis and therapeutic practice. The applications for providing a concrete aid in a form of sending teams of qualified veterinarians from member states of the CMEA were more than justified and definitely had a rational basis.

The Slovak veterinary service, at that time in the frame of the former Czechoslovak Socialist Republic, was considered to have a high professional, organizational and operative level, comparable to the standards of many West European countries. Nearly 120 veterinarians from this service had been selected and sent to the different developing countries during some thirty years of developing aid. The selection was based on professional and language ability of the candidates, some even graduated from the tropical veterinary medicine course, and their willingness to work in unfamiliar places under the tropical climate, where they had to tackle the specific animal health problems and husbandry conditions. The high professional standard of the Slovak veterinarians, their multilateral activities and efficient results have in some countries been recognized by the official authorities and our specialists were awarded with high state distinctions.

The teams of the Slovak veterinary specialists were staffed by veterinarians working for the State Veterinary Administration in district and regional offices, the research and laboratory specialists came from the State Veterinary Institutes, the Helminthological Institute of the Slovak Academy of Science in Košice and also from some other institutions. An important and specific role in the formation of local students was played by the teaching staff from the Veterinary University School in Košice. More than forty veterinarians of different specializations were teaching veterinary and clinical subjects in established and/or new veterinary schools in nine different countries. This activity was essential in the process of formation of local veterinary graduates necessary for further improvement of animal health and husbandry in their respective countries.

Activities of the Slovak veterinarians in developing countries were principally focused at:

- disease control, particularly foot and mouth disease, cattle plague, horse plague, african swine fever, sheep pox, contagious bovine pleuropneumonia, anthrax, malleus, dourine, trypanosomiasis, babesiosis, anaplasmosis and some other tick-borne diseases,
- introduction of modern principles of zoohygiene and efficient veterinary prevention, adapted to local conditions,
- establishment of veterinary diagnostic laboratories,
- improvement of local cattle, sheep and horse breeds resistant to some specific diseases.

Polytechna, foreign trade corporation in Prague was an authorised agency to prepare contracts for the specialists going to work to developing countries and to provide all the necessary technical and administrative support to outgoing staff. One project (in Ethiopia) was organized by the Food and Agriculture Organisation.

The second part of this publication contains the personal experience and memories, description of professional activities and/or events of everyday life in different developing countries how it is still being remembered by our veterinarians after a period of many years. This publication is an attempt to acknowledge the work performed by our veterinary specialists under the difficult conditions of developing countries and appreciate their achievements by the Institute for Post-Graduate Studies of Veterinary Surgeons in Košice, who is the Publisher of this publication. It is also intended to commemorate the memory of those who have already passed away and will not see this publication to be edited. The publication is issued as a remembrance of the 50th anniversary of beginning of the development aid.

Preložil: MVDr. Pavol Gašpar

XVI. Zusammenfassung

Ausländische Expertisen slowakischer Tierärzte /Veterinärmediziner/ in Entwicklungsländern

Die Studie beschäftigt sich mit ausländischen Expertisen slowakischer Veterinärmediziner in den Jahren 1963-1989.

Der kalte Krieg teilte die Welt seit 1947 in zwei misshellige Machtblöcke, Osten und Westen, was zu verschiedenen politischen, ökonomischen und militärischen Konflikten führte. Der kalte Krieg hatte negativen Einfluß auf freien Welthandel, Ein- und Ausfuhr von nicht nur Verbrauchsgütern, sondern auch von spirituellen und kulturellen Werten, der Wissenschaft und der Forschung.

Embargo wurde verhängt auf Export von strategischen wissenschaftlich technischen Informationen, Ergebnisse der Forschung, von Schlußfolgerungen der organisierten Steuerung und Leistung der Fachtätigkeiten besonders in der Industrie und in der Landwirtschaft. Ziel des ausgedehnten Embargos war die Bemühung des Westens um eine vollständige militärische, politisch-ökonomische und wissenschaftlich-technische Isolierung von übriger Welt der Staaten des Ostblocks mit Sowjet-Rußland an der Spitze.

Im Januar 1948 gründeten 6 Staten des Ostens (UdSSR, Polnische Volksrepublik, Tschechoslowakische Republik, Ungarische Volksrepublik, Rumänische Volksrepublik und Bulgarische Volksrepublik) den Rat für gegenseitige Wirtschaftshilfe (RGWH).

Zum tragfähigen Programm des RGWH wurde die Koordination der ökonomischen Entwicklung der Mitgliedstaaten und Hilfeleistungen auf allen Gebieten der Nationalökonomie in wissenschaftlich technischen Informationen

auf dem Gebiet der Steuerung und Intensivierung der Produktion, besonders im landwirtschaftlichen Sektor.

Dieses Programm der gegenseitigen Wirtschaftshilfe wirkte auch nach außen, auf Staaten, die keine Mitgliedsstaaten des RGWH waren. Anträge auf verschiedene Formen der Hilfe stellten besonders die Regierungen der sogenannten Entwicklungsländer von Asien, Afrika, Amerika und Mittelmeerländer. Zu ihnen gehörte Kuba, Mongolei, Algerien, Sambia, Mosambik, Angola, Tansania, Zaire, Irak, Indien, Nikaragua, Äthiopien und Afghanistan. Diese Staaten besaßen in der Regel nur schwach entwickelte Industrie und primitive Tierzucht, disponierten aber bei Umrechnung auf 100 Einwohner über unangemessene Anzahl von Rindern. Frei weidende Herden wurden jährlich von gefährlichen Seuchen dezimiert, die oft auf Menschen übertragbar waren (Anthropozoonosen). Es war Tuberkulose, Brucellose, Maul-und Klauenseuche, Pest, Rotz u.a.m.

Die Entwicklungsländer hatten zu jener Zeit kein systematisches, effektives und ökonomisches Projekt der veterinärmedizinischen Versorgung und Beschützung der Gesundheit landwirtschaftlicher Nutztiere. Die Konzeption der Prävention und Immunisierung war veraltet, die Labordiagnostik vernachlässigt und man kannte keine effektiven Methoden der klinischen Diagnostik und therapeutischer Eingriffe. Anträge auf konkrete Hilfe in Form von Entsendung von einigen Duzenden der veterinärmedizinischen Experten aus Mitgliedsstaaten des RGWH hatten rationale Grundlage.

Das slowakische Veterinärwesen erreichte damals im Rahmen der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik ein hohes Fach-, Organisations- und Operations-Niveau, welches vom Standpunkt der Westeuropäer völlig anerkannt war. Seine Schlüsselinstitutionen haben nach entsprechenden Konkursverfahren durch postgraduale theoretische sowie sprachliche Vorbereitung fast 120 Veterinärmediziner zur Verfügung gestellt, die bereit waren, den Dienst der Experten zu leisten.

Für die vielseitige fachliche Expertentätigkeit und ihre effektiven Ergebnisse bekamen die slowakischen Experten einige wertvolle Staatsauszeichnungen und internationale Anerkennung. Die Teams der Experten setzten sich aus Fachkräften von Bezirks- und Kreisverwaltungen, die im Terrain wirkten; aus Fachkräften von Forschungsabteilungen der staatlichen Veterinärinstitute; aus Mitarbeitern des Helminthologischen Instituts der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Košice, Die meisten kamen organisatorisch aus der Obhut der Veterinärverwaltung des Ministeriums für Landwirtschaft und Ernährung der Slowakischen sozialistischen Republik. Bedeutungsvoll war die Wirkung von 40 Hochschul-Pädagogen von der Tierärztlichen Hochschule in Košice. In 9 Entwicklungsländern haben sie zur Verbesserung und Weiterentwicklung des veterinärmedizinischen Schulwesens beigetragen. Betont wurde besonders die Ausbildung in klinischen Gebieten der Veterinärmedizin und Vorbereitung von eigenen einheimischen Pädagogen.

Schlüsselaufgabe der slowakischen Experten war

- die Tilgung der Seuchen der landwirtschaftlichen Nutztiere, besonders der Maul- und Klauenseuche, der Rinderpest, der afrikanischen Pferdepest, der Schweinepest, der Schafpocken, der Lungenpest der Rinder, des Milzbrands, des Rotzes, die Beschälseuche der Pferde, der Babesiose, der Anaplasmosen u.a.m.
- die Einführung von modernen, den örtlichen Bedingungen angepaßten Methoden der Zoohygiene und effektiver Prävention;
- die Gründung von diagnostischen Laboratorien;
- die Veredelung von örtlichen einheimischen Milchkühen, Schafen und Stuten, widerstandsfähig gegen bestimmte Krankheiten;

Mit Organisation, Administration und arbeitsrechtlicher Vertretung der Experten wurde Polytechna, die Firma des ausländischen Handels mit Sitz in Prag, betraut. Nur ein Projekt (Äthiopien) wurde durch spezielle Agentur der FAO organisiert.

Die ausländischen Expertisen wurden unter der Obhut der Organisation der vereinten Nationen durchgeführt; dabei wurden strenge Kriterien eingehalten. Für betraute Staaten hatten sie unermesslichen fachlichen, ökonomischen und finanziellen Wert.

Diese Publikation, deren zweiten Teil die konkreten Erlebnisse, Erkenntnisse, Beschreibungen der einfachen Tätigkeiten sowie persönliche Erinnerungen einzelner Experten aus ihren Entwicklungsländern sind, ist bescheidener Beitrag der Autoren und des Herausgebers, des Instituts für Weiterbildung der Veterinärärzte in Košice zur Ehrung, Anerkennung und Stolz auf die slowakischen Tierärzte, die in unbekannter Umgebung und unter außerordentlich schweren Arbeitsbedingungen die Aufgabe der Experten mit Würde, verantwortungsvoll und sicher erfüllten, Ehre dem Andenken jener von ihnen, die das Erscheinen dieses Buches bei 50jährigem Jubiläum des Anfangs der Expertisen, leider, nicht mehr erlebten.

Preložil: MVDr. Rastislav Škoda, CSc.

XVII. Pod'akovanie

Tento historiografický dokument o účasti slovenských veterinárnych lekárov pred polstoročím na vedeckotechnickej spolupráci a pomoci trinástim rozvojovým krajinám sveta je dielom kolektívu.

Autorom, ktorí touto publicistickou formou podali podrobné svedectvo o svojom dlhodobom pôsobení v týchto rozvojových krajinách Ázie, Afriky, Ameriky i v Karibskej oblasti, ktorí v rozličných funkciách a činnostiach v mimoriadne ťažkých podmienkach, s mandátom experta vlády (v tom čase Československej socialistickej republiky ČSSR), patrí naše pod'akovanie. Považujeme za správne a zaslúžené, pod'akovať sa za mimoriadne iniciatívnu spoluprácu pri tvorbe tohto diela, predovšetkým kolegom – MVDr. Jozefovi Blechovi, prof. MVDr. Rudolfovi Cabadajovi, PhD., MVDr. Pavlovi Gašparovi, doc. MVDr. Jozefovi Kubincovi, PhD., MVDr. Štefanovi Mártonovi a MVDr. Otovi Orbanovi, CSc., pri tvorbe koncepcie diela a jeho obsahovej náplne.

Ďakujeme všetkým expertom za hodnotný, vecný, písomný i fotografický materiál, ktorým spestrili textovú časť knihy. Všetky fotografie uverejnené v tejto publikácii pochádzajú zo súkromných archívov expertov.

Zvlášť úprimné pod'akovanie vyjadrujeme pánom lektorom tohto historického spisu doc. MVDr. Jozefovi Balunovi, CSc. a prof. MVDr. Jánovi Plevovi, DrSc., za láskavé posúdenie obsahovej časti a za ich cenné rady a pripomienky pri tvorbe tohto dokumentu.

O odborné preklady sumárov tohto diela do anglického a nemeckého jazyka sa ochotne ujali kolegovia MVDr. Pavol Gašpar a MVDr. Rastislav Škoda, CSc., za čo im úprimne ďakujeme.

Ďakujeme Univerzite veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach a Komore veterinárnych lekárov SR za účinnú participáciu na nemalých finančných nákladoch, spojených s vydaním knihy.

Na organizačných, technických a administratívnych prácach počas celého obdobia tvorby diela sa podstatnou mierou podieľala Mgr. Štefánia Šarkányová.

Osobitnú vďaku vyjadrujeme Lesom SR, štátnemu podniku – odštepnému závodu Rožňava, na čele s pánom riaditeľom – Ing.Štefanom Zubriczkým, taktiež pani sekretárke Kataríne Čižmárovej, za ústretovosť, materiálnu a technickú pomoc pri príprave diela do tlače.

XVIII. Spoločenské stretnutie slovenských veterinárnych expertov pôsobiacich v zahraničí

Vlastnému stretnutiu predchádzala vyše dvojročná mravenčia práca členov Komisie histórie veterinárnej medicíny (ďalej Komisia) pod gestorstvom MVDr. Jozefa Pokorného riaditeľa IVVL. Po iniciačných aktivitách Komisie sa postupne začali do práce stále vo väčšej miere zapájať aj samotní účastníci expertíz. Vítaná bola ochota najmä tých, ktorí sa o svojich pobytoch verejne nezdievali či už z prirodzenej skromnosti, alebo iných dôvodov. Výsledkom týchto snáh sú viaceré príspevky uverejňované na túto tému v SVC od konca roka 2013 až doteraz. Prirodzeným dôsledkom početných kontaktov a dotazovaní o podrobnostiach pobytov, získaných skúsenostiach, o ďalších účastníkoch, bolo želanie stretnúť sa. A tak v druhom týždni októbra (7.10.2014) sa na IVVL v Košiciach uskutočnilo stretnutie slovenských veterinárnych expertov pôsobiacich v zahraničí v druhej polovici 20. storočia. Z počtu 53 prítomných bolo 27 aktívnych účastníkov expertíz.

Stretnutie slovenských veterinárnych expertov pôsobiacich v zahraničí v II. polovici 20. storočia	
Dátum konania: 7. október 2014	
Miesto konania: Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov	
Organizátori stretnutia: IVVL, ŠVPS SR, UVLF v Košiciach, KVL SR	
Čestné predsedníctvo:	
prof. Bireš, prof. Pilipčinec, doc.Petko, MVDr.Stodola, MVDr.Pokorný, MVDr.Husár	
Program stretnutia:	
6. októbra 2014 - príchod účastníkov zo vzdialenejších miest a ich ubytovanie	
7. októbra 2014	
08,00 - 09,00	raňajky (prihlásení účastníci)
09,00 - 12,00	prehliadka Múzea histórie veterinárskej medicíny a priestorov IVVL
10,00 - 12,00	prezentácia účastníkov vo vestibule IVVL
11,45 - 12,30	obed (prihlásení účastníci)
13,00 Otvorenie spoločenského stretnutia - MVDr. Jozef Pokorný	
Úvodný prejav - MVDr. Ladislav Husár: 50. výročie expertíznej činnosti	
Príhovor ÚR ŠVPS SR prof.MVDr.Jozefa Bireša, DrSc.	
Príhovor rektora UVLF prof.MVDr.Emila Pilipčince, CSc.	
Príhovor prezidenta KVL SR MVDr. Ladislava Stodolu	
Príhovor riaditeľa Parazitologického ústavu SAV doc.MVDr.Branislava Petka, DrSc.	
Vystúpenia zástupcov expertov za jednotlivé krajiny expertízy	
Kuba - doc.MVDr.Jozef Kubinec, PhD	
Mongolsko - MVDr. Štefan Márton	
Alžírsko - MVDr. Oto Orban, CSc.	
Krajiny na juh od Sahary a ostatných svetadielov - MVDr. Pavol Gašpar (príspevok prečíta MVDr.Jozef Blecha)	
Pedagogická činnosť učiteľov vtedajšej VŠ v zahraničí - prof.MVDr.Rudolf Cabadaj, CSc.	
15,55 - 16,30	Prestávka, občerstvenie a fotografovanie - spoločné foto
16,30 - 18,00	Voľná rozprava a spomienky účastníkov expertízy
18,30	Spoločenský večer
8. októbra 2014	
Návšteva Univerzity veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach, prehliadka pamätihodností Košíc	

Program stretnutia

Stretnutie v popoludňajších hodinách otvoril **MVDr. Jozef Pokorný**, riaditeľ IVVL. Ako organizátor tohto stretnutia privítal na pôde IVVL v Košiciach hostí a všetkých účastníkov. Vyslovil radosť, že inštitút okrem zabezpečovania postgraduálneho vzdelávania veterinárnych lekárov a ostatných pracovníkov ŠVPS SR je i miestom stretávania sa veterinárnych lekárov na rôznych vedeckých konferenciách a pri významných výročiach nášho veterinárneho stavu. Za mnohé aktivity organizované inštitútom spomenul Stretnutia veterinárnych lekárov – seniorov nad 70 rokov, ktoré sa v 5 ročných intervaloch uskutočnili už trikrát a podľa ohlasov zúčastnených, majú vysokú odbornú a spoločenskú úroveň.

Vyzdvihol zásluhy priekopníkov veterinárskych expertíz, ktorí prišli s profesijnou úctou, stavovskou a vlasteneckou hrdosťou, pripomenúť si toto výročie a podeliť sa o svoje skúsenosti a zážitky. Vyjadril poďakovanie kolegom expertom, technikom, predovšetkým za dôstojnú, vzornú reprezentáciu Slovenska

MVDr. L. Stodola, prezident KVL SR, J. Pokorný, riaditeľ IVVL, L. Husár, člen Komisie

a slovenského veterinárstva vo svete, za obetavý, často životu nebezpečný, pustovnický ba i dobrodružný pobyt v nezvyčajnom, neznámom prostredí, tobôž za skromných životných, pracovných i finančných podmienok. Poďakoval sa za publicistické spracovanie účasti na tomto historicky jedinečnom projekte odovzdávania teoretických i praktických vedomostí, zručností a skúseností vysoko erudovaného slovenského veterinárneho lekára svojim kolegom

v rozvojových krajinách sveta. Účastníci podujatia si tichou spomienkou utili pamiatku kolegov expertov, ktorí už nie sú medzi nami.

Prítomných najprv pozdravil prezident KVL SR **MVDr. Ladislav Stodola** v mene všetkých členov a prezídia komory, ako aj v mene svojom. Vyjadril potešenie z možnosti stretnúť sa s kolegami, ktorí svojho času reprezentovali náš veterinársky stav v zahraničí. Pracovali v nezvyčajných prírodných podmienkach, v zložitej nákazovej, komplikovanej hospodárskej i politickej situácii v krajinách pôsobenia.

Väčšia časť expertíz sa uskutočnila do roku 1989, keď veterinárny stav ako celok bol integrovaný v štátnej službe. Boli sme snád' jednotnejší. Viac sme sa pracovne pravidelne stretávali a komunikovali. Naši kolegovia – seniori v zahraničí, vďaka úspechom Československa pri eradikácii, resp. tlmení nebezpečných ochorení (TBC, BAB, SLAK, leukóza, besnota), preukázali svoju profesionalitu, akcieschopnosť v širokom diapazóne úloh (často vzdialených od veterinárnej medicíny), ktoré boli nútení riešiť. Na takúto reprezentáciu na medzinárodnej úrovni sme hrdí spolu s vami a s úctou vám vyslovujeme našu vďaku.

Prorektor pre vedecko-výskumnú činnosť a zahraničný styk UVLF v Košiciach **prof. MVDr. Jaroslav Legáth, CSc.** vo svojom príhovore pripomenul podiel univerzity na týchto zahraničných aktivitách ČSSR, a to odborníkmi z rôznych katedier na riešenie špecifických problémov. Významnou súčasťou aktivity pracovníkov školy v zahraničí bola pedagogická činnosť. Odvtedy vzdelávanie na

Príhovor prof. J. Legátha, prorektora UVLF

UVLF prešlo veľkými zmenami. Vidieť to už z názvu univerzity, pretože okrem vzdelávania veterinárnych lekárov sa výučba rozšírila o ďalšie študijné odbory a zmenili sa aj študijné plány. Štruktúra vyučovacieho procesu známeho nám z minulosti je dnes už podstatne iná. Medzi najdôležitejšie odlišnosti patrí zmena v druhovom prístupe.

Našou povinnosťou je túto profesiu zveľaďovať. Usilujeme sa vychovávať veterinárnych lekárov na Slovensku na úrovni súčasnej doby. Neustále vytvárame podmienky na skvalitňovanie vyučovacieho procesu, pretože kvalita je tým, čo umožní absolventom uplatniť sa vo svete. Dôkazom toho ste nielen tu prítomní účastníci expertíz, ale aj tí, ktorí z rôznych dôvodov nemohli pricestovať, resp. už nie sú medzi nami. Boli ste úspešní, áno, aj v zahraničí.

Uvedené skutočnosti, ako aj úspešné pôsobenie zamestnancov školy, neskôr univerzity a hlavne expertov zo všetkých oblastí veterinárnej medicíny boli základnou živnou pôdou pre záujem o štúdium na našej univerzite, ktoré pretrváva dodnes. Bolo to aj vašim pričinením. Patrí vám naše uznanie a veľká vďaka.

Po pozdravných príhovoroch úvodný prejav mal **MVDr. Ladislav Husár**, člen Komisie. On bol iniciátorom zámeru publicistického spracovania témy expertíz. Svoju myšlienku zverejnil na III. stretnutí veterinárnych lekárov seniorov v roku 2012.

Vo svojom vystúpení osvetlil niektoré fakty. Tematika expertíz sa dotýka rokov 1963 až 1994, kedy štátna veterinárna služba na Slovensku, aj v rámci jednotného štátu ČSSR, dokazovala kvalitnú, disciplinovanú, efektívnu, organizačnú, koncepčnú, odbornú, špecializovanú a výkonnú úroveň. Už pred polstoročím bola zaslúžene pozitívne hodnotená aj spoločensky uznávaná. Dokonca dávaná za vzor aj vo vyspelom zahraničí. Dôkazom týchto mimoriadne priaznivých ohlasov, hodnotení a odporúčaní aj na medzinárodných fórach (FAO, UNESCO a ďalších) boli na vládnej úrovni prijaté a oficiálne dohodnuté „zmluvy o veterinárnej spolupráci“. Medzi prvými žiadateľmi o vyslanie našich expertov boli vlády Kuby, Mongolska, Alžírsk a ďalších desiatich štátov v Ázii a Afrike.

Doc. MVDr. J. Kubinec, PhD.

MVDr. O. Orban, CSc.

MVDr. Š. Márton

Vláda ČSSR, od r. 1968 SSR, prostredníctvom ŠVS a PZO Polytechna na tieto význačné, reprezentatívne, zároveň obtiažne, často rizikové pracoviská postupne vyslala 121 veterinárnych lekárov z praxe, z riadiacich pozícií, z kliník, i z laboratórnych diagnostických a veterinárnych hygienických pracovísk. Ich poslaním bolo aktívne sa podieľať na činnosti tamjších veterinárnych organizácií a inštitúcií a vstúpiť do nich svoje odborné znalosti, skúsenosti a zručnosti z praktického fungovania vyspelej slovenskej veterinárnej služby riadenej ŠVS.

Expertí svoje úlohy plnili poctivo, obetavo, s plným nasadením a uplatnením svojich schopností. Pritom dbali na úspešnosť a efektívnosť poslania.

V dnešnej, pre tvorbu a vydávanie slovenskej veterinárskej, historickej literatúry, obzvlášť nelichotivej a nežičlivej dobe, zabúdame na dôležitosť, dokonca zákonom stanovenú povinnosť trvalého písomného uchovávania docielených úspechov i neúspechov slovenského veterinárskeho lekárstva. Bez národného povedomia, najmä vzhľadom na plazivou taktikou hroziace snahy niektorých cudzích, žiaľ aj našich domácich „eurounionistov“, nie je tvorba slovenskej národnej veterinárskej historiografie možná. Chýbala by jej hrdosť na našu odbornú či spoločenskú činnosť, vytvárajúcu naše národné profesijné a stavovské hodnoty. V nijakom prípade nejde o šovinizmus, ani nenávisť k inak zmýšľajúcim autorom a ich dielam. Je to výlučne hnacia tvorivá sila, bez ktorej nie sme schopní vlastnej samostatnej interpretácie faktov. Je na čase poslovenčiť našu históriu. Zbaviť sa cudzej, z pozície nadradenosti deformovanej, pohodlnejšej, prisvojovacej interpretácie slovenských dejín.

Nakoniec poďakoval kolegom, ktorí na výzvu „expertíz“ reagovali pozitívne a aktívne sa zapojili do vyhľadávania a spracovávaní podkladov o expertízach.

Potom vystúpili zástupcovia expertov za jednotlivé krajiny expertíz. **Doc. MVDr. Jozef Kubinec, PhD** – Kuba, **MVDr. Štefan Márton** – Mongolsko, **MVDr. Oto Orban, CSc.** – Alžírsko, **MVDr. Pavol Gašpar** – krajiny na juh od Sahary a ostatné svetadiely (ospravedlnený – **prezentoval MVDr. Jozef Blecha**). Vystupujúci prezentovali svoje poznatky, skúsenosti, úspechy aj pochybenia a zaujímavé osobné zážitky. Prehľadné informácie týchto kolegov sú publikované v jednotlivých číslach SVČ v r. 2013 a 2014.

Prof. MVDr. R. Cabadaj

Prof. MVDr. Rudolf Cabadaj, PhD. zhrnul aj zo širších aspektov pedagogickú činnosť učiteľov vtedajšej VŠV v zahraničí podľa štátov pôsobenia a aj jednotlivých účastníkov. Význam školy vo vzťahu ku zahraničiu charakterizoval vo viacerých sférach. Účastníci expertíz zo Slovenska boli v podstate absolventi tunajšej Vysoké školy veterinárskej, ktorí svojim

Prof. MVDr. D. Magic

MVDr. M. Jeřábek

a najmä fotografie obohatili priebeh stretnutia.

Nakoniec **MVDr. Milan Jeřábek** popísal svoj pobyt v Zambii. Doplnil ho bohatým obrazovým materiálom. Informoval o momentálne prebiehajúcej výstave svojej africkej zbierky (nielen zo Zambie) v Spišskej Novej Vsi a pozval prítomných na jej reінštaláciu v Košiciach.

V priebehu všetkých vystúpení pozornosť účastníkov sa nemenila. Záujem a sústredenosť zvyšovala autentičnosť vyslovovaného, možno tiež spomienky na vlastnú prežitú situáciu, prirovnávanie svojich prístupov k riešeniu problémov a úloh, rôznosť foriem prežívania voľného času a vzťahov s miestnymi autoritami, domorodcami, kolegami, či zaisťovanie každodenných životných potrieb. V dlhodobej činnosti za extrémnych podmienok vyplávajú navonok

spôsobom boli takto aj jej reprezentantami. No boli to aj pracovníci viacerých katedier, ktorí ako špecialisti sa zúčastňovali na riešení potrieb terénu, no ich hlavná činnosť bola v pedagogickom procese. Škola bola nápomocná rozvojom krajín tiež prípravou vlastných odborníkov a to začlenením ich občanov sprvu len do pregraduálneho vzdelávacieho procesu a neskôr aj do postgraduálnych školení. Záujem o expertízu činnosť našich odborníkov zo zahraničia a získané skúsenosti z pobyto viedli k tomu, že prípravou veterinárnych lekárov boli poverené vysoké školy v Brne a v Košiciach (štúdium tropickej veterinárnej medicíny). Tieto skutočnosti boli súčasťou budovania základov dnešného záujmu o štúdium zahraničných študentov.

Prof. MVDr. Dušan Magic, CSc. poukázal na dobré výsledky zvoleného pedagogického postupu pri výučbe fyziológie i problémy spojené s vyučovaním, najmä pri zaisťovaní praktických cvičení. Zaujímavé spomienky

Experti E. Beličková, R. Cabadaj, a O. Orban s manželkou

Pozorné auditórium

Experti – seniori si majú čo povedať

Š. Márton a J. Blecha v popredí auditória

„Miesto a význam Slovenskej spoločnosti veterinárnych lekárov v dejinách spolkov“. Príjemné kolegiálne posedenie naplnené spoločnými spomienkami i súčasnosťou s degustáciou skvelých pokrmov a občerstvenia pokračovalo do neskorých večerných hodín. Odchádzajúci aj na druhý deň ráno vyjadrovali

Prof. M. Kozák, Dr. J. Choma a Imrich Korem

motivačné faktory odchodu do zahraničia, prejavujú sa ľudské hodnoty, štiepia sa charaktery, vzdávajú sa a odchádzajú viac či menej čestne odpadlíci, ale aj upevňujú vzťahy, kryštalizuje a upevňuje kolektív, vzájomná súdržnosť, prirodzená deľba práce a povinností i momentálna spokojnosť z vykonanej práce. Pri úspešnom ukončení expertízy prišli i oficiálne štátne vyznamenania a ocenenia (i tie najprestížnejšie) od najvyšších predstaviteľov štátov – Mongolska, Kuby, Alžírka. O najvyššiu stavovskú poctu pre Prof. MVDr. Juraja Šuttu, CSc., sa zaslúžili po rokoch jeho študenti („škola prof. Šuttu“) z Alžírka, keď vo Francúzku, kde si našli zamestnanie, oceňovali ich chirurgické prístupy a metódy a zaujímali sa kto ich tomu naučil.

Počas večerného spoločenského posedenia sa uskutočnilo uvedenie do života 22. publikácie edície „Historia medicinae veterinariae“ z pera MVDr. Ladislava Husára

svoju spokojnosť a pokračovanie riaditeľovi IVVL za zorganizovanie stretnutia na úrovni jemu vlastnej.

Pre mladých nasledovníkov veterinárneho stavu celá problematika expertíz ako bola, resp. ešte aj bude prezentovaná nech je podkladom, vzorom, poučením a inšpiráciou tvorby a uskutočňovania

vlastnej profesionálnej budúcnosti. Vytýčený cieľ sa realizuje v momentálnej aktivite. Z nej sa denne chtiac-nechtiac stáva minulosť a po kratšej či dlhšej dobe od dosiahnutia cieľa sa stáva históriou – osobnou, rodinnou, stavovskou, národnou, svetovou. Dnes nič, nikto a nikomu nebráni dobrodružným povahám a cieľavedomým ľuďom zámerne sa pripravovať a hľadať pre seba aj v zahraničí príležitosti – cez odborné, vedecké zahraničné časopisy, priame kontakty na vybrané inštitúcie a zariadenia vrátane medzinárodných organizácií, alebo priamym oslovením vytypovanej osoby, čo v dobe internetu nie je problém.

Vám seniorom, dámy a páni, úprimná vďaka. Srdečná vďaka za zviditeľnenie nášho malého, no húževnatého, čestného, pracovitého národa v zahraničí, za pomoc núdzny, za dláždenie cesty pre pokračovateľov slovenského veterinárneho stavu. Aj vám sa potvrdilo, že cudzina uznáva

Uvedenie publikácie - L.Husár: „Miesto a význam Slovenskej spoločnosti vet. lekárov v dejinách spolkov“ do života

„Na zdravie – priatelia!“

Záver rokovania – spoločná fotografia

úspech, výsledky. A tie sú prejavom našej veľkosti. Vy ste sa nespreneverili svojej profesii. Naopak, pozdvihli ste ju na vyšší piedestál medzi národmi. Ukázali ste cestu. Boli ste v kontakte s vlast'ou a štát bol v kontakte s vami, síce nie vždy „žiaduco“, ale boli aj „pozitíva štátu“, ktoré oceňovali experti z iných krajín. Prebili ste sa, lebo ste sa prebiť chceli. Želáme vám veľa zdravia a chuti do ďalších aktivít.

Organizátori podujatia a účastníci stretnutia vyjadrujú úprimnú vďaku RVPS Bardejov, Košice okolie, Prešov, Senec, Svidník a Vet baru za podporu podujatia.

MVDr. Ján Choma, PhD.,
tajomník Komisie histórie veterinárskej medicíny pri IVVL

Pamätný list zo stretnutia expertov

Kolektív autorov tvorí koncepciu publikácie o expertízach

Záverečná korektúra publikácie, júl 2015

Predstavujeme autorov diela

**Expertízy slovenských veterinárnych
lekárov v rozvojových krajinách sveta
(50. výročie)**

MVDr. Ladislav Husár

Adresa : Pionierov 2, 04801 Rožňava

1. Osobné údaje

narodený : 23.07.1927 v Sabinove

rodinný stav : vdovec

2. Prehľad vzdelania :

1946 ZŠ v Sabinove
1946 II. štátne gymnázium v Prešove
1952 VŠV v Brne
odborné atestácie I. a II. stupňa
cyklické postgraduálne vzdelávanie na IVVL v Košiciach

3. Prehľad praxe

1953 obvodný veterinárny lekár v Dobšinej, okr. Rožňava
1960 odborný veterinárny lekár, vedúci VS v Rožňave
1968 – 1972 poradca Hlavného veterinárneho lekára ČSFR v Prahe
1989 odchod do dôchodku

4. Publikačná činnosť

Články uverejnené vo veterinárnych periodikách a odborných časopisoch so zameraním na históriu a dokumentaristiku vývoja slovenského veterinárskeho lekárstva;

autor 10 publikácií vydaných v rámci edície IVVL „Historia medicinae veterinariae“

5. Súčasná činnosť

Od r. 2000 pracuje v odbornej komisii Múzea histórie veterinárskej medicíny pri IVVL v Košiciach so zameraním na publicistiku a ako aktívny spoluorganizátor celoslovenských stretnutí veterinárnych lekárov - seniorov

Kontakt : 058 7344010; 0907216038 stefisark@gmail.com

MVDr. Jozef Blecha

Adresa: Kapicova 4, 85101 Bratislava;

1. Osobné údaje

narodený: 23.11. 1939 v Sološnici,

rodinný stav: ženatý

2. Prehľad vzdelania:

1946-1954 Osemročná stredná škola Sološnica

1955-1956 Poľnohospodárska majstrovská škola
Sološnica

1956-1960 Poľnohospodárska technická škola
Oravský Podzámok

1961-1967 VF VŠP Košice

1973 I. atestácia z hygieny potravín

1977 Špecializačná atestácia z hygieny potravín

Špecializačné školenia z hygieny potravín, epizootológie, IT
a ochrany štátneho územia

3. Prehľad praxe

1960 -1961 OVZ Dolný Kubín, veterinárny technik

1968-1985 OVZ Dunajská Streda

1985-2004 Mestská veterinárna správa Bratislava, Štátna veterinárna správa
a Krajská veterinárna správa Bratislava

4. Publikačná činnosť

Publikovanie v časopise Zväzu včelárov Slovenska Včelár, Slovenskom
veterinárskom časopise, Spravodajcovi UVLF Košice a iných stavovských
a odborných časopisoch.

Reprezentácia IVVL na medzinárodných sympóziách histórie medicíny,
veterinárskej medicíny a farmácie.

5. Súčasná činnosť

Od r. 2000 práca v Komisii histórie veterinárnej medicíny pri IVVL v Košiciach
a v rokoch 2005 - 2015 pedagogická a nepedagogická činnosť v Súkromnej
strednej odbornej škole veterinárnej v Bratislave, člen odbornej komisie pre
veterinárne vedy pri Štátnom inštitúte odborného vzdelávania

Kontakt : 0263452881, 0904003991, jozo.blecha1@gmail.com

Dr. h. c. prof. MVDr. Rudolf CABADAJ, PhD.

Adresa: 044 61 Zlatá Idka č. 311, okres. Košice okolie

1. Osobné údaje:

narodený: 17.04.1940 v Michalovciach

rodinný stav: ženatý

2. Prehľad vzdelania :

1954-1958	Stredná poľnohospodárska technická škola, Oravský Podzámok
1958-1959	Vysoká škola poľnohospodárska v Nitre
1959-1965 (MVDr.)	Vysoká škola veterinárska v Košiciach
1970-1971 VŠV Košice	Tropická veterinárna medicína – certifikát,
1971	Obhájenie kandidátskej dizertačnej práce (CSc.):“ Výskum vplyvu VSŽ Košice na zdravotný stav hospodárskych zvierat v spádovej Oblasti a v experimentálnych podmienkach
1982	Menovaný za docenta pre odbor Veterinárna hygiena
1992	Menovaný za profesora pre odbor Veterinárna hygiena
2001	Dr. h. c. udelený na Veterinárnej a farmaceutickej univerzite v Brne

3. Prehľad praxe:

1965-1966	Obvodný veterinárny lekár OVZ Topoľčany
1966-1976	Vysoká škola veterinárska Košice (vedecký aspirant, asistent, odborný asistent)
1976-1980	Makerere University, Kampala, Uganda- vysokoškolský pedagóg vo funkcií Senior Lecturer
1980-1990	Vysoká škola veterinárska Košice (odborný asistent, docent, prorektor VŠV)
1990	Štátna veterinárna správa MP v Bratislave (vedúci odboru veterinárnej Hygieny)
1991-1997	Univerzita veterinárskeho lekárstva v Košiciach (profesor, rektor)
1997-2000	Univerzita veterinárskeho lekárstva v Košiciach (profesor, vedúci Katedry hygieny a technológie potravín)
2000-2007	Univerzita veterinárneho lekárstva v Košiciach (profesor, rektor)
2007	Univerzita veterinárskeho lekárstva v Košiciach (Emeritný profesor)

4. Publikačná činnosť:

Ako autor a spoluautor publikoval viac ako 200 vedeckých a odborných prác v domácich a zahraničných časopisoch.

Je autor a spoluautor 9 vysokoškolských učebných textov a 3 monografií .

Zaoberal sa najmä problematikou kvalitatívne zmenených mias PSE a DFD typu a vplyvu životného prostredia na kvalitu potravín a surovín živočíšneho pôvodu.

5. Súčasná činnosť:

V súčasnosti je činný v oblasti produkcie a spracovania poľnohospodárskej biomasy na Bioplyn a elektrickú energiu.

Kontakt : Tel. : +421 905 855 077

e-mail : cabadajrudolf1@gmail.com

MVDr. János Fóthy

Adresa: Márie 17, 931 01 Šamorín

1. Osobné údaje:

narodený: 23.05. 1938 v Pohronskom Ruskove, okres
Levice

rodinný stav: ženatý

2. Prehľad vzdelania :

1945-1953 ZŠ v Pohronskom Ruskove
a v Želiezovciach
1955-1959 PTŠ v Komárne
1959-1965 Vysoká škola veterinárna v Brne
1970 atestácia I. stupňa
1981 špecializačná atestácia II. stupňa

3. Prehľad praxe

1965 OVZ Dunajská Streda- obvodný veterinárny lekár
1974-1979 expertíza v Alžírsku
1979 OVZ Dunajská Streda, vedúci VS Šamorín
1992-1994 poslanec Národnej Rady Slovenskej Republiky za MKDH 1990-
1998 poslanec Mestského zastupiteľstva v Šamoríne,
1994-1998 viceprimátor mesta Šamorín.

4. Publikačná činnosť

Viac ako jedno sto populárno-vedeckých a odborných článkov,
V roku 2008 vydaná monografia o rodnej obci s názvom : Oroszka évszázadai
(Stáročie Pohronského Ruskova),
V roku 2013 knižné vydania o päťročnom pobyte – expertíze v Alžírsku,
Őt év Afrikában (Päť rokov v Afrike) v maďarskom jazyku.

5. Súčasná činnosť:

príprava vydania novej knižnej publikácie

Kontakt : 0908 668069, dr.fothy@gmail.com, fothyjanos@zoznam.sk

MVDr. Pavol Gašpar

Adresa: Robotnícka 55, 905 01 Senica

1. Osobné údaje:

narodený: 10.10.1940 v Bratislave

rodinný stav: ženatý, 2 deti

2. Prehľad vzdelania:

1946-1957	Jedenásťročná stredná škola v Malackách s maturitou
1957-1963	Veterinárska fakulta v Košiciach
1966	1. atestácia
1969-1971	Postgraduálny kurz tropickej veterinárnej medicíny na UVL v Košiciach
1978	2. atestácia (hygiena potravín)
1989	Štátna skúška z jazyka anglického a literatúry, Jazyková škola v Bratislave

3. Prehľad praxe:

1963-1968	OVZ Senica – obvodný veterinárny lekár
1968-1972	Okresné veterinárne laboratórium v Senici – ved. odd. dietetiky a vedúci laboratória
1972-1977	Veterinárna expertíza v Zambii – patológ v CRS Mazabuka, krajský (pre Centrálnu provinciu v Kabwe) a okresný (Mazabuka) veterinárny lekár
1977-1982	OVZ Senica – okresný veterinárny hygienik
1982-1985	Veterinárna expertíza v Mozambiku – vedúci provinčného veterinárneho laboratória v Quelimane, provincia Zambézia
1986-1990	Biologická testná stanica pri OVZ Senica – vedúci pracoviska
1990-1991	ŠVS SR v Bratislave – vedúci sekretariátu ústredného riaditeľa ŠVS SR
1993-2001	Riaditeľ okresnej veterinárnej správy v Senici, Myjave a Novom Meste nad Váhom.

4. Publikačná činnosť:

Dvadsaťpäť odborných a populárnych článkov(referátov prezentovaných v odbornej tlači v Zambii), v Slovenskom veterinárskom časopise a iných, ako i na sympóziách a konferenciách, venovaných odbornej problematike v tropickej veterinárskej medicíne.

Stručný veterinárny anglicko-slovenský slovník. ŠVS SR (1994), ISBN 80-7148-003-7; zborník o práci slovenských veterinárnych lekárov v krajinách Afriky

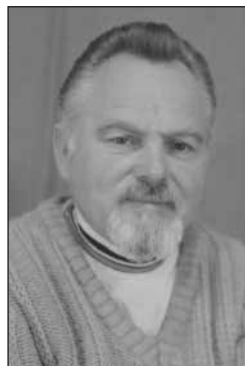
5. Súčasná činnosť:

Po odchode do dôchodku v rokoch 2001-2010 pôsobil ako učiteľ angličtiny na Obchodnej akadémii v Senici. Zálubu v cestovaní spája s natáčaním videa, ktoré potom spracováva do formy dokumentu.

Kontakt: tel.: 032 651 2836

doc. MVDr. Jozef Kubinec, PhD., emer. člen SAPV

Adresa: Bzovická 14, 851 07 Bratislava

1. Osobné údaje:

narodený: 11. 09. 1938, Hradište pod Vrátnom

rodinný stav: ženatý

2. Prehľad vzdelania:

1944-1953	ZŠ v Hradišti pod Vrátnom, Meštianska škola v Jablonici
1953-1956	Jedenásťročná stredná škola v Senici nad Myjavou
1956-1962	VF VŠP v Košiciach
1966	kvalifikačná atestácia pre výkon funkcie vo veterinárnej službe
1971	absolvovanie jazykovej školy M.V Lomonosova, jazyk španielsky na MŠ Kubánskej republiky v Camagüey
1973	cyklická politicko-odborná príprava vedúcich pracovníkov VŠ na Slovensku
1979	titul Kandidáta veterinárnych vied
1995	habilitácia na UVL v Košiciach vo vednom odbore veterinárna morfológia a fyziológia
2000	získanie vedecko-akademickej hodnosti PhD.

3. Prehľad praxe:

1962-1965	OVZ v Senici, ako obvod. veterin. lekár VS Šaštínske Stráže
1965-1970	Krajská veterinárna nemocnica v Senici
1970-1972	expert Polytechny PZO na Kube
1972-1974	KVZ Bratislava
1974-1983	Ústav fyziológie hosp. zvierat SAV v Košiciach – detašované pracovisko Ivanka pri Dunaji, zástupca riaditeľa ústavu
1983-1986	Ústav fyziológie hosp. zvierat SAV Košice, vedúci oddelenia ekol.fyziológie a biofyziky
1986-1989	expert Polytechny v Alžírsku
1989-1990	ÚFHZ SAV, vedúci výskumného kolektívu
1990-1994	ŠVS SR, odborná riadiaca práca; člen vedecko.pedagog.rady IVVL v Košiciach
1995	člen SAPV,
1995	stáž na Medzinárodnej škole manažmentu chovu hov. dobytku - Kanada
1998	člen odbornej komisie pre obhajoby dizertačných prác
2001-2003	člen predsedníctva SAPV

4. Publikačná činnosť:

Vedecké a odborné knižné publikácie 5x, učebné texty 1x, vedecké a odborné publikácie 114 krát, autorské osvedčenie na vynález, príspevky do SVČ.

5. Súčasná činnosť:

Súdny znalec z odboru veterinárstvo - odvetvie choroby zvierat

Kontakt: 02/54772067

MVDr. Štefan Márton

Adresa: Petőfyho 6, 93601 Šahy

1. Osobné údaje

narodený: 13.05.1932 v Biharkeresztesi

rodinný stav: vdovec

2. Prehľad vzdelania:

1938-1950 ZŠ a Gymnázium v Šahách

1950-1955 VŠV v Košiciach – veterinárny lekár

1967 získal titul „doktor veterinárstva“

3. Prehľad praxe:

1955-1960 obvodný a okresný zverolekár v okrese Šahy

1958-1974 externý učiteľ na PTŠ v Šahách, popri zamestnaní

/1960-1989 vedúci veterinárneho strediska v Šahách

vedúci pohranič. veterinár. služby, okresný epizootológ

inšpektor pre chov ošípaných,

veter. hygienik OVZ Levice

1964 člen prvej čs.veter. expedície v MoLR

1989-1992 odborný poradca pre JRD Ipeľský Sokolec

1992-2006 súkromný zverolekár, člen KVL SR

4. Publikačná činnosť:

Články do odbornej tlače (SVČ, Roľnícke noviny...)

autobiografická beletria- päť vydaných knižných publikácií

5. Súčasná činnosť:

Literárna činnosť, člen Komisie histórie veterinárnej medicíny IVVL Košice

Kontakt: 036 741 2234, 0918 944460, ocidoki7@gmail.com

MVDr. Oto Orban, CSc.

Adresa: Ambrova 2, 831 01, Bratislava

1. Osobné údaje:

narodený: 21. decembra 1933 v Podunajských
Biskupiciach, dnes časť Bratislavy

rodinný stav: ženatý

2. Prehľad vzdelania:

1939-1943	Ľudová škola Podunajské Biskupice
1943-1951	Gymnázium v Bratislave
1951-1956	VŠV v Košiciach
	Odborná atestácia prvého stupňa
	Špecializačná atestácia 2. stupňa na IVVL v Košiciach
1964	jazykové skúšky pred odchodom na výkon veterinárnej expertízy v Alžírsku.
1975	Kandidát veterinárnych vied na Vysokej škole veterinárskej v Košiciach po obhájení ašpirantúry CSc.
	Postgraduálne štúdiá rôzneho zamerania

3. Prehľad praxe

1956	ONV Čalovo, dnes Veľký Meder, obvodný veterinárny lekár
1960	OVZ Dunajská Streda, zástupca riaditeľa OVZ a okresný veterinárny hygienik
1964	expertíza v Alžírsku
1970	OVZ Dunajská Streda, obvodný veterinárny lekár
1970	Štátna veterinárna správa MPVŽ SSR Bratislava, vedúci oddelenia veterinárnych informácií
1978	expertíza v Alžírsku - pedagogická činnosť na ENV El Harrach Alžír
1984	ŠVS MPVŽ SSR Bratislava, vedúci oddelenia hygieny potravín
1988	expertíza v Alžírsku - pedagogická činnosť na Université de Blida.
	Zastupovanie ŠVS SR na zasadnutiach Codex Alimentarius.
	Spolupráca so Školiacim strediskom Európskej únie v Štrasburgu ako tlmočník.

4. Publikačná činnosť:

odborné články a informácie v Oznamoch a pokynoch

5. Súčasná činnosť:

Po ukončení aktívnej pracovnej činnosti záľuba v práci v ovocnom sade.

Kontakt: 02 54772050

orbis-pictus@nextra.sk

MVDr. Barnabáš Szakall

Adresa: Dobšinského 67, 74801 Rožňava

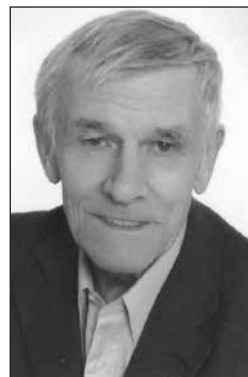
1. Osobné údaje:

narodený: 24.10.1940 v Košiciach

rodinný stav: ženatý

2. Prehľad vzdelania:

1945-1954	ZŠ a SVŠ v Košiciach
1954-1957	JSŠ s maturitou v Košiciach
1957-1963	VŠV v Košiciach, veterinárny lekár
1964-1965	postgraduálne štúdium tropickej veterinárskej medicíny, VŠV Košice
1965	titul MVDr.
1969-1972	I. a II. atestácia

3. Prehľad praxe:

1963-1965	OVZ Rožňava, obvodný veter. lekár
1965-1967	expertíza Kuba
1967-1989	OVZ Rožňava, odbor. vet. lekár pre chov a choroby hydiny
1972-1989	člen odbor.rady ÚR ŠVS MPVŽ SSR pre chov a choroby hyd.
1989-1995	súkromný odborný veterin. lekár, člen KVL SR

4. Publikačná činnosť:

odborné články s tematikou chov koní v odborných časopisoch;
organizovanie a komentovanie I. – XX. Ročníka Hubertovej jazdy
s medzinárodnou účasťou

5. Súčasná činnosť:

Od r. 1995 podnikateľ v rezorte „agroturizmus a chov koní“

Kontakt: 0905 341 078, restauracia@konskydvor.sk

**Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach vydal
vo svojej edícii HISTORIA MEDICINAE VETERINARIAE
v rokoch 2000 – 215 tieto publikácie:**

1. Jantošovič J., Fried K., Pokorný J., Kozák M., Filo Š.: *Prof. MUDr. Pavol Adámi (1736 -1814)*, 35 str., 2000
2. Jantošovič J., Fried K., Pokorný J.: *Prof. Dr. František Hutýra*, 27 str., 2000
3. Jantošovič J., Fried K., Pokorný j., Kozák M.: *Prof. Dr. Jozef Marek*, 30 str., 2000
4. Ján Feješ: *História tlmenia žrebčej nákazy (duriny) na Slovensku po 2. svetovej vojne*, 36 str., 2000
5. Ladislav Husár: *Organizačný a štrukturálny vývoj slovenského veterinárstva v rokoch 1945 – 1960*, 141 str., 2000
6. Ladislav Husár: *Slovenské veterinárstvo v rokoch 1939 – 1945*, 177 str., 2001
7. Ján Feješ: *MVDr. Pavol Opluštil, magistrátny veterinárny radca*, 44 str., 2002
8. Jozef Pokorný a kol.: *Prvé celoštátne stretnutie veterinárnych lekárov – seniorov nad 70 rokov 20. – 21. júna 2002 v Košiciach*, 44 str., 2002
9. Július Molnár: *História veterinárstva okresu Trnava*, str.:325,2002
10. Jantošovič J., Fried K., Pokorný J., Kozák M.: *Významné osobnosti veterinárskej medicíny*, str.108, 2004
11. Husár L., Pokorný j., *História postgraduálneho vzdelávania veterinárnych lekárov na Slovensku*, 177 str., 2005
12. Husár L., Pokorný J.: *Konská nemocnica vo Veľkej Ide v rokoch 1915 – 1918*, 28 str., 2006
13. Jantošovič j., Kozák M., Slosiarik J., Pokorný J., Vrabec V.: *História veterinárskeho školstva*, 34 str., 2006
14. Jozef Pokorný a kol.: *Druhé celoštátne stretnutie veterinárnych lekárov – seniorov nad 70 rokov*, 48 str., 2007
15. Husár L., Pokorný J.: *História postgraduálneho vzdelávania veterinárnych lekárov na Slovensku. 50. výročie Inštitútu vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach*, str.202, 2008

16. Molnár J.: *Alexander Kotlán, život a dielo*, str. 47, 2008
17. Molnár J.: Veda na dlhé trate..., život a dielo Františka Nižňanského, 1911-1967 str. 200, 208
18. Ladislav Husár : Prvé samostatné veterinárske organizácie v Československej republike Krajské a Okresné veterinárne zariadenia v roku 1960, 50. Výročie, str.76, 2010
19. Ján Feješ: Veselo aj vážne zo života zverolekára, str.100, 2010
20. Pokorný J. a kol.: Tretie celoštátne stretnutie veterinárnych lekárov-seniorov nad 70 rokov, Slovenská veterinárska historiografia , podiel veterinárnych lekárov- seniorov, na jej spracovaní a publikovaní, str.: 68, 2012
21. Ladislav Husár: Miesto a význam Slovenskej spoločnosti veterinárnych lekárov v dejinách spolkov, str.:160, 2013
22. Ladislav Husár: Chýreční Slováci v dejinách veterinárstva feudálneho Uhorska. Peter Madáč z Veľkej Polomy, str.60, 2013
23. Ladislav Husár a kol.: Expertízy slovenských veterinárnych lekárov v rozvojových krajinách sveta (50. výročie), str. 314, 2015

